

İSTANBUL MEDENİYET ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI

DİJİTALLEŞMENİN AİLEDEKİ ETKİSİNİN NİTEL
ANALİZİ: HANE İÇİ KUŞAKLARARASI BİR
KARŞILAŞTIRMA

Yüksek Lisans Tezi

Tuğba Önen

Mayıs 2024

İSTANBUL MEDENİYET ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI

DİJİTALLEŞMENİN AİLEDEKİ ETKİSİNİN NİTEL
ANALİZİ: HANE İÇİ KUŞAKLARARASI BİR
KARŞILAŞTIRMA

Yüksek Lisans Tezi

Tuğba Önen

Danışman

Doç. Dr. Cenk Beyaz

Mayıs 2024

TEZ JÜRİSİ ONAYI

Tuğba Önen tarafından hazırlanan "Dijitalleşmenin Ailedeki Etkisinin Nitel Analizi: Hane İçi Kuşaklararası Bir Karşılaştırma" başlıklı bu Yüksek Lisans Tezi, Sosyoloji Anabilim Dalı'nda hazırlanmış ve jürimiz tarafından kabul edilmiştir.

JÜRİ ÜYELERİ

İMZA

Tez Danışmanı:

Doç. Dr. Cenk Beyaz
İstanbul Medeniyet Üniversitesi

Üyeler:

Prof. Dr. Mahmut Hakkı Akın
İstanbul Medeniyet Üniversitesi

Doç. Dr. Cem Koray Olgun
Adıyaman Üniversitesi

Tez Savunma Tarihi: 10/06/2024

BEYANLAR

Yazım ve Kaynak Gösterme Kılavuzu Beyanı

Danışmanlığımda yazılan bu tezin APA yazım ve kaynak gösterme kılavuzunda belirtilen kurallara uygun olarak yapılandırıldığı ve bu kılavuzun APA' da kaynak gösterme standartlarının bu tezde tutarlı olarak uygulandığı tarafımdan incelenerek teyit edilmiştir.

İmza

Doç. Dr. Cenk Beyaz

Etik İlkeler Sadakat Beyanı

Hazırladığım bu tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu, akademik ve etik kuralları gözeterek çalıştığımı ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi beyan ederim.

İmza

Tuğba Önen

ÖZET

Dijitalleşmenin Ailedeki Etkisinin Nitel Analizi: Hane İçi Kuşaklararası Bir Karşılaştırma

ÖNEN, Tuğba

Yüksek Lisans Tezi Sosyoloji Anabilim Dalı

Danışman: Doç. Dr. Cenk BEYAZ

Mayıs 2024

İnternet erişimi, iletişim teknolojilerinin gelişimi ve dijital platformların sayısının günbegün artması ile dijital salgın, toplumu etkisi altına almış ve çeşitli alanlarda değişime ve dönüşüme sebep olmuştur. Dijital çağ bireylere birçok işini bulundukları yerden tamamlama avantajı sağlarken ve hız toplumunda zamandan tasarruf sağlarken aynı zamanda dijital araçları ile boş vakti doldurma rolü de üstlenmiştir. Bireyin hayatında kendisine bu derece yer bulan dijital platformlar, hane içindeki kuşaklararası iletişimi de etkilemiştir. Bu bağlamda araştırmada toplumu derinden etkileyen dijitalleşme olgusunun kuşaklararası iletişime etkisine dikkat çekilmiş ve tüm ön bilgilerden sıyrılarak bireyler özelinde dijitalleşmenin nasıl deneyimlendiği üzerine kafa yorulmuştur. Fenomenolojik bakış açısı ile sürdürülen araştırmada, dijitalleşme olgusunun bireyler özelindeki tanımının ve anlamının ne olduğu kavranmaya çalışılırken farklı kuşakların dijitalleşme olgusunu nasıl deneyimledikleri, nasıl anlamlandırdıkları, dijitalleşmenin kuşaklararası iletişime etkisinin ne olduğu ve kuşaklararası iletişime etkisinin olup olmadığı gibi sorgulamalarla yola çıkılmıştır. Dijitalleşmenin kuşaklararası iletişime etkisinin sorgulandığı araştırmada, kuşaklararasındaki benzerlikler ve farklılıklar tespit edilmeye çalışılırken aynı zamanda iletişim sürecinin niteliğine ve bu süreçteki kuşaklararası çatışmalara da dikkat çekilmiştir. Araştırma, dijitalleşmenin hane içindeki kuşaklararası iletişime etkisini, nitel verilerle gözler önüne serme amacındadır. Nitel araştırma yöntemi kullanılarak ele alınan bu araştırmada, 3 kuşaktan oluşan 6 aile, toplam 18 kişi ile derinlemesine mülakat yapılmış ve görüşmelerden elde edilen veriler betimsel analiz yöntemi ile yorumlanmıştır. Araştırma sonucunda dijitalleşmenin kuşaklararası

iletişime olumlu ve olumsuz etkisinin olduğu, bazı konularda kuşaklararasıda görüş ayrımına sebep olduğu, hane içinde bireyselleşme, yalnızlaşma ve yabancılaşma gibi problemleri ortaya çıkardığı, kuşaklararası çatışmalara etki ettiği, ziyaretler, kutlamalar gibi kültürel değerlerde değişimlere sebep olduğu ve kuşaklararası ilişkilerde etkili olduğu bilgisine ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Dijitalleşme, Dijitalleşmenin Etkisi, Kuşaklararası İletişim, Kuşaklararası Farklılaşmalar, Kuşaklararası Benzerlikler.

ABSTRACT

Qualitative Analysis of the Impact of Digitalization on the Family: A Household Intergenerational Comparison

ÖNEN, Tuğba

Master's Thesis, Department of Sociology

Supervisor: Assoc. Prof. Cenk BEYAZ

May, 2024

With internet access, the development of communication technologies and the number of digital platforms increasing day by day, the digital pandemic has influenced society and caused change and transformation in various fields. While the digital age provides individuals with the advantage of completing many of their work from wherever they are and saves time in a society of speed, it has also assumed the role of filling free time with digital tools. Digital platforms, which have found such a place in the lives of individuals, have also affected intergenerational communication within the household. In this context, the research draws attention to the impact of the phenomenon of digitalization, which deeply affects the society, on intergenerational communication, and by getting rid of all preliminary information, it has been pondered on how digitalization is experienced by individuals. In the research, which is carried out with a phenomenological perspective, while trying to comprehend what the definition and meaning of the phenomenon of digitalization is for individuals, how different generations experience the phenomenon of digitalization, how they make sense of it, what is the effect of digitalization on intergenerational communication and whether it has an effect on intergenerational communication. In the research, in which the effect of digitalization on intergenerational communication is questioned, while trying to identify similarities and differences between generations, attention was also drawn to the nature of the communication process and intergenerational conflicts in this process. The research aims to reveal the impact of digitalization on intergenerational communication within the household with qualitative data. In this research, which is

handled using qualitative research method, in-depth interviews were conducted with 6 families consisting of 3 generations, a total of 18 people, and the data obtained from the interviews were interpreted with descriptive analysis method. As a result of the research, it was found that digitalization has positive and negative effects on intergenerational communication, causes differences of opinion between generations on some issues, creates problems such as individualization, isolation and alienation within the household, affects intergenerational conflicts, causes changes in cultural values such as visits and celebrations, and is effective in intergenerational relations.

Keywords: Digitalization, Impact of Digitalization, Intergenerational Communication, Intergenerational Differences, Intergenerational Similarities.

TEŞEKKÜR

Bu araştırmada başta tez sürecimde çok emeği geçen, motivasyonumu geliştirmemi sağlayan, her zaman olumlu, destekleyici ve hoşgörülü olan, empati ile yaklaşan, engin tecrübeleri ve bilgisi ile tez sürecinin her aşamasında her daim yanımda olan, tez süreci gibi zorlu bir süreci yönetmekte bana maddi ve manevi destek olan, katkı sağlayan ve her daim kolaylaştıran değerli hocam Doç. Dr. Cenk BEYAZ' a,

Ders dönemi ve tez dönemi süresince engin bilgilerinden faydalandığım, tezimde katkıları olan ve desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen değerli hocalarım Prof. Dr. Mahmut Hakkı AKIN, Prof. Dr. Lütü SUNAR, Dr. Öğr. Üyesi Ayşe POLAT, Dr. Öğr. Üyesi Zübeyde DEMİRCİOĞLU, Doç. Dr. Cem Koray OLGUN, Prof. Dr. Uğur Zeynep ÇETİN, Doç. Dr. Erhan Berat FINDIKLI, Dr. Öğr. Üyesi M. Elyesa KOYTAK, Arş. Gör. Dr. Merve AKKUŞ GÜVENDİ ve diğer tüm hocalarıma,

Sosyoloji bilimi ile tanışmamı sağlayan ve engin bilgilerinden faydalandığım lisansdaki değerli hocalarım Prof. Dr. Hasan TÜZEN, Prof. Dr. Güney ÇEĞİN, Prof. Dr. Türkan ERDOĞAN, Prof. Dr. Gönül İÇLİ, Prof. Dr. Rıza SAM, Prof. Dr. Serkan GÜZEL ve diğer tüm hocalarıma,

Beni her daim destekleyen, iyi yerlere geleceğime dair inancını hiç kaybetmeyen ve liseden bu yana gerek öykü yazarlığı gerek akademisyenlik hususunda bana benden çok inanıp başaracağım konusunda cesaret ve ilham veren lise Edebiyat öğretmenim Ayşe ÖMÜR'e,

Her daim yanımda olan ve tez sürecinde de manevi desteklerini hiç esirgemeyen, bana benden daha çok inanan canım arkadaşlarım, Cemre SALİM, Fadime ÇELİK, Merve AKUZUN, Pınar YILDIRIM, Türkan ÖZDEMİR, Aygöl ÖNCER ve Hilal ÜÇGÜL'e,

Ders dönemime ve tez dönemime şahitlik eden, bazen de beni yatıştırmaya çalışan ve mülakat görüşmeleri için görüşmeci bulmamda destekçim olan başta Tuğba Nur AKIN, Sena Nur İLHAN, Arzu ÇELEBİ, Büşra KAPÇAK ve Rümeysa GÜLER olmak üzere tüm iş arkadaşlarıma,

Tez sürecinde her daim manevi desteklerini esirgemeyen ve mülakat görüşmeleri için görüşmeci bulmamda katkı sağlayan yüksek lisans arkadaşlarım Merve Büşra ALPTEKİN, Ayşe SÖYLEMEZ, Melike YAĞMUR ve Sezen AKYÜZ'e,

Tez sürecimde tecrübelerinden faydalandığım ve mülakat görüşmelerinde görüşmeci bulmama yardımcı olan arkadaşım Gülcan DOĞANAY' a,

Manevi desteğini hiçbir zaman esirgemeyen, her süreçte yanımda olan ve mülakat görüşmeleri için görüşmeci bulmamda da destek sağlayan kuzenim Manolya ÖVEÇ'e ve eşi Savaş ÖVEÇ'e,

Her daim maddi ve manevi desteklerini hiç eksik etmeyen ve yanımda olan, bugünlere gelmemde en fazla emekleri ve katkıları olan babam Nevzat ÖNEN'e, annem Seçkin Keziban ÖNEN'e ve kardeşim Burak ÖNEN'e,

Bugüne kadar bana annelik yapan ve bende çok emeği olan, tez sürecinde de manevi desteğini hiç eksik etmeyen canım ablam Gözde GÜVEN'e ve ağabeyim Yavuz GÜVEN'e,

Bu süreçte fazla yanına gidemediğim, mutluluk kaynağım, tez sürecinde bana en iyi gelenim canım yeğenim Alya GÜVEN'e,

Mülakat görüşmelerinde bana evlerini açan ve sabırla, ilgiyle ve titizlikle görüşlerini beyan eden tüm katılımcılara,

Tez sürecimde iken içindeki verilerle birlikte çalınan bilgisayarımı bulmakta katkıları olan tüm güvenlik güçlerine,

Ve son olarak bende emeği geçen herkese teşekkürlerimi bir borç bilirim.

İÇİNDEKİLER

Sayfa No.

TEZ JÜRİSİ ONAYI	i
BEYANLAR	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT.....	v
TEŞEKKÜR	vii
İÇİNDEKİLER	ix
TABLO LİSTESİ	xiv
GİRİŞ	1
1. DİJİTALLEŞME	
1.1. Dijitalleşme Nedir?	6
1.2. Dijital Kapitalizm ile Boş Zaman Pratiklerinin Dönüşümü ve Maddileşmesi	8
1.3. Kültürün Meta Hali: Dijital Kültür	10
1.4. Dijital Kimlik Temsili: Bireyin Şeffaf Hapishanesindeki Yaşamı	13
1.5. Simülasyon Çağının İdealar Dünyası ve Fenomenler Dünyası	15
1.6. Bireyin Dönüşen Kimliği: Dijital İnsan	
1.6.1. Mağaradaki Zincire Vurulmuş Dijital Çağın Dijital İnsanı	16
1.6.2. Ben Olamayan Nesne Olarak Dijital Benlik Sahibi İnsan.....	18
1.6.3. Sosyal Olarak Var Olmayan Dijital İnsan	21
1.6.4. İnternetin Araçtan Amaca Yükselişi ile Mutluluğu Dijitale Bağlı Olan Dijital İnsan.....	24

1.7. Dijital Aile.....	26
1.7.1. Dijital Çağın Ailevi Fırsatları	
1.7.1.1. Duygusal Paylaşım Sağlama, Günlük ve Kontrol Mekanizması Rolü ile Dijital Platformlar	28
1.7.2. Dijital Çağın Ailevi Problemleri	
1.7.2.1. Bireyselleşme, Yalnızlaşma ve Yabancılaşma	30
1.7.2.2. Dijital Ailenin Çok Kalabalık ve Çok Sesli Yemek Masaları.....	32
1.7.2.3. Dijital Çağın Çalışma Mekanları Olarak Evler	33
1.7.2.4. Aile İçi İletişimde Dijital Devrim	
1.7.2.4.1. Çoklu Alıcı, Çoklu Ortam, Çoklu Mesaj, Çoklu Gürültü ...	34
1.7.2.4.2. Meta İletişim	35
1.7.2.4.3. İletişim Unsurlarının Dönüşümü	37
2. AİLE İÇİ İLETİŞİM	
2.1. Aile Nedir?	39
2.2. Aile İçi İletişim	43
2.2.1. İletişim Birimleri	48
2.2.1.1. Kaynak (Gönderici).....	48
2.2.1.2. Alıcı	48
2.2.1.3. İleti (Mesaj)	49
2.2.1.4. Kanal	49
2.2.1.5. Geribildirim	50
2.2.1.6. İletişim Ortamı	51

2.2.1.7. Gürültü	51
2.2.2. Aile İçi İletişim Unsurları	51
2.2.2.1. Kendini Tanıma	52
2.2.2.2. Empati	53
2.2.2.3. Saygı	54
2.2.2.4. Etkili Dinleme.....	55
2.2.2.5. Biz Bilinci Oluşturma	57
2.2.2.6. Ben Dili Kullanma	58
2.2.2.7. Aile Bireyini Tanıma	60
2.2.3. İletişimi Engelleyen Tutumlar	61
2.2.3.1. Önyargı	61
2.2.3.2. Tektipleştirme/Etiketleme	62
2.2.3.3. Dilsiz Bilgilenme/Davranışlara Tanı Koymak	63
2.2.3.4. Suçlamak	64
2.2.3.5. Zihin Okuma	65
2.2.3.6. Değiştirme Çabasına Girmek/Ahlak Dersi Vermek	66
2.2.3.7. Kişiselleştirme	67
2.2.3.8. Savunucu İletişim	67
2.2.3.9. Tek Yönlü-Çift Yönlü İletişim	68
2.2.3.10. Denetleme/Yönlendirme	69
2.2.3.11. Tehdit Etmek/Uyarmak/Gözdağı Vermek	69
2.2.3.12. Alay Etmek/Ad Takmak	70

2.2.3.13. Sorgulamak	71
2.2.3.14. Yüzeysel Konuşma/Dilde Belirsizlik	71
3. KUŞAKLARARASI İLETİŞİM	
3.1. Kuşak Tanımı	73
3.2. Kuşaklararası İletişim	75
3.3. Kuşaklararası İletişim Engeli: “Etiketleme” ve “Kalıp Yargılar”	77
3.4. Kuşaklararası Farklılıklara Yönelik İletişimi Geliştirici Tutumlar	78
3.5. Dijitalleşme Bağlamında Kuşaklararası Çatışma ve Kuşaklararası Çatışmanın Nedenleri.....	81
4. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ	
4.1. Araştırmanın Yöntemi	
4.1.1. Nitel Araştırma Yöntemi	86
4.1.2. Araştırma Deseni: Fenomenolojik Desen	87
4.1.3. Veri Toplama Tekniği	89
4.1.4. Verilerin Analizi	90
4.1.5. Örneklem	90
5. DİJİTAL ÇAĞDA KUŞAKLAR	92
5.1. Kuşakların Dijital Mecraları ya da Akıllı Telefonları Kullanma Amaçları	92
5.2.Dijital Mecralarla İlgilenilmekten Kaynaklanan Kuşaklararası Tepki: Tepki Verenler, Tepki Görenler ve Arada Kalanlar	96
5.3. Kuşaklara Göre Dijital Platformların Anlamı	100
5.4. Akıllı Telefonların ya da Dijital Mecraların Boş Zaman Pratiklerine Etkisi.....	104
5.4.1. Akıllı Telefonlarla ya da Dijital Mecralarla İlgilenilirken Boş Zaman.....	104

5.4.2. Akıllı Telefonlarla ya da Dijital Mecralarla İlgilenilmezken Boş Zaman...	107
5.5. Akıllı Telefonlarla ya da Dijital Mecralarla İlgilenildiğinde Kuşaklararası İletişim: “Evde Olmama Hali”	111
5.6. Akıllı Telefonlarla ya da Dijital Mecralarla İlgilenilmediğinde Kuşaklararası İletişim: “Evde Olma Hali”	119
5.7. Yemek Masalarının Kalabalıklığı ve Çok Sessliliğine Karşılık Çözüm Üretme Davranışı	126
5.8. Hane Üyeleriyle En Çok İletişime Geçilen, Özlem Giderme ve Kontrol Mekanizması İşlevi Gören ve Ziyaretlerin Yerini Alan “WhatsApp”	128
5.9. Kuşaklara Göre Dijitalleşme Öncesi Aile ve Dijitalleşme Sonrası Aile Karşılaştırması	132
5.10. Dijital Çağın Yalnız Kalanları ve Yalnız Kalmak İsteyenleri	138
SONUÇ	143
KAYNAKLAR	149

TABLO LİSTESİ

Sayfa No.

Tablo 1: Kuşakların Dijital Mecraları ya da Akıllı Telefonları Kullanma Amaçları...	95
Tablo 2: Dijital Mecralarla İlgilenilmekten Kaynaklanan Kuşaklararası Tepki	99
Tablo 3: Kuşaklara Göre Dijital Platformların Anlamı.....	103
Tablo 4: Akıllı Telefonlarla ya da Dijital Mecralarla İlgilenilirken Boş Zaman	109
Tablo 5: Akıllı Telefonlarla ya da Dijital Mecralarla İlgilenilmezken Boş Zaman ...	110
Tablo 6: Akıllı Telefonlarla ya da Dijital Mecralarla İlgilenildiğinde Kuşaklararası İletişim.....	117
Tablo 7: Akıllı Telefonlarla ya da Dijital Mecralarla İlgilenilmediğinde Kuşaklararası İletişim.....	124
Tablo 8: İletişim Süreçleri (Yemekte-akşam oturmada)	128
Tablo 9: Hane Üyeleriyle En Çok İletişime Geçilen Uygulama ve Faydaları.....	131
Tablo 10: Kuşaklara Göre Dijitalleşme Öncesi Aile ve Dijitalleşme Sonrası Aile Karşılaştırması	136
Tablo 11: Hane İçinde Yalnız Başına Vakit Geçirme İsteği	141
Tablo 12: Akıllı Telefonlarla Geçirilen Süre	141

GİRİŞ

İnternetin 1990’larda yayılması ve akıllı telefon gibi iletişim teknolojilerinin icadı ile birlikte dijitalleşme mefhumu ortaya çıkmış ve bu türden gelişmeler insanların hayatlarına nüfuz ederken onları sosyal anlamda da değiştirip dönüştürmeye başlamıştır. İnternetin yayılımı ve iletişim araçlarından özellikle de akıllı telefonların icadı ile birlikte bireyler dijital platformlara her an ulaşabilme durumuna gelmişlerdir. Bu da modern toplumun yoğun bireyelerine, her an istedikleri dijital mecralarda bulunma fırsatı tanırken ve eğitim, sağlık, alışveriş, iletişim, haberleşme gibi işlerini bulundukları yerden gerçekleştirme avantajı sağlayarak onların işlerini kolaylaştırırken ve onlara zamandan tasarruf sağlarken aynı zamanda onların hane içerisinde geçireceği vakitten de almaya başlamıştır. Bu bağlamda dijitalleşmeye yalnızca verilerin sayısal formatta sunumu olarak bakmak, toplumsal gerçekliği görmenin dışına çıkmak olacaktır. Dijitalleşme bu özellikleri ile insanlar arasında vazgeçilemez olurken aynı zamanda onların hane içindeki kuşaklararası iletişimlerine ve ilişkilerine de etki etmiştir. Bu minvalde dijitalleşme verilerin sayısal formatta sunumundan çok daha fazlasıdır ve insan hayatına dışarıdan bir güç ile de girmemiştir. Dolayısıyla dijitalleşme karşısında birey pasif durumda değil, değişime bizzat katılım sağlayan fail durumundadır. Bu nedenle bu çalışmada var olan bakış açısı dijitalleşme ile gelişen toplumsal değişimi pesimistik bir tutumla incelemek yerine onun insan hayatına etkilerinin neler olduğunu ve hangi konularda değişimlere sebep olduğunu, en önemlisi de kuşaklararasıdaki iletişime ne gibi etkileri olduğunu tespit edebilmektir. Bu bağlamda toplumsal değişimin özellikle algılarda, beklentilerde ve değerlerde yaşandığı çerçevesinden düşünüldüğünde, bir toplumun bireyelerinin algılarını öğrenmenin, toplumsal değişimin boyutunu anlamak bakımından önem arz ettiği düşünülebilmektedir. Özellikle de toplumun en küçük birlikteliği olan aile kurumundaki kuşaklararası ilişkiler, değişimin yönünü ve sorun teşkil edip etmeyeceği hakkında sosyal bilimcilere fikirler sunmaktadır. Dolayısıyla ailenin toplumun en küçük temsili olduğu düşünüldüğünde, dijitalleşmenin iletişime etkisinin ne düzeyde olduğunu tespit edebilmek için hane içindeki kuşaklararası iletişimin niteliğini görebilmek önemlidir. Bu çerçevede çalışmada kuşaklararası iletişimdeki değişimler ve etkiler, kuşaklararasıdaki görüş farklılıkları ya da benzerlikleri dikkate alınarak görülmeye çalışılmıştır. Literatürden faydalanılarak bu etkilere bakıldığında

dijitalleşmenin yalnızlaşma, bireyselleşme, kuşaklararası iletişimde iletişim kopukluğu buna mukabil iletişim unsurlarında değişimler, iletişimin niteliğinde değişimler, boş zaman pratiklerinde dönüşümler, kültürel değişimler, bireysel ve sosyal dönüşümler gibi etkilerinin olduğu görülmüştür. Bu bağlamda toplumu sosyal, kültürel, psikolojik her alanda değişime ve dönüşüme uğratan dijitalleşme, aile içi kuşaklararası ilişkileri de etkilemiş ve birçok alanda onları, iletişimlerini ve ilişkilerini de değiştirmiştir.

Araştırma, ailede bir arada yaşayan üç kuşak ile görüşmelerden elde edilecek verilerle, dijitalleşmenin kuşaklararası iletişime etkisindeki farklılıkları ve benzerlikleri karşılaştırmalı olarak ifade etme gayesi taşımaktadır. Araştırmanın hedefi, dijitalleşmenin hane içi kuşaklararası iletişime etkisini tespit ederek yeni bir anlayış geliştirmek ve bu bağlamda çözümler ya da öneriler sunmaktır. Çalışmanın konusunu oluşturan “Dijitalleşmenin Hane İçi Kuşaklararası İletişimdeki Etkisi” Sembolik Etkileşimci yaklaşım temel alınarak irdelenilirken, hane içindeki kuşaklararası iletişimi tespit edebilmek ve niteliğini değerlendirebilmek adına kişilerarası iletişimden sayılan aile içi iletişim unsurlarının ve aile içi iletişimi engelleyen unsurların, iletişimdeki temel unsurların ve kuşaklararası ilişkileri geliştiren ve çatışmalara sebep olan etkenlerin, değerlendirme ölçütü olarak ele alınması hedeflenmiş ve literatürde de bu bilgilere yer verilmiştir. Bu bağlamda kuşaklararası iletişimde dijital mecraların etkisi ile iletişim unsurlarındaki değişimlere yer verilmiş ve iletişim unsurlarındaki eksilmelere ve yeniliklere dikkat çekilmiştir. Araştırmada, dijitalleşmenin kuşaklararası iletişime etkisini incelemek amaçlanmışken, kuşaklararasıdaki benzerlikler ve farklılıklar ortaya çıkartılarak kuşaklararasıda dijital çağda hangi farklılıkların ne gibi çatışmalara sebebiyet verdiği de tespit edilmeye çalışılmıştır. Kuşaklararasıdaki bu benzerlikler, farklılıklar ve çatışmalar ele alınırken ve kuşaklararasıda hangi alanlarda ne gibi değişim ve dönüşüm olduğu tespit edilirken aynı zamanda toplumsal değişimin yönü ve içeriği de resmedilmiştir.

Nitel araştırma yöntemi ile gerçekleştirilen araştırma beş bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm dijitalleşmenin tanımı; dijital kapitalizm ile boş zaman pratiklerinin dönüşümü ve maddileşmesi; kültürün meta hali; dijital kültür; dijital kimlik temsili bireyin şeffaf hapishanesindeki yaşamı; simülasyon çağının idealar dünyası ve

fenomenler dünyası; bireyin dönüşen kimliği: dijital insan ve dijital aile gibi alt başlıklardan oluşmaktadır. İkinci bölüm ailenin tanımı; aile içi iletişim; iletişim birimleri; aile içi iletişim unsurları; iletişimi engelleyen tutumlar gibi başlıklardan oluşmaktadır. Üçüncü bölüm, kuşak tanımı; kuşaklararası iletişim; kuşaklararası iletişim engeli: “etiketleme” ve “kalıp yargılar”; kuşaklararası farklılıklara yönelik iletişimi geliştirici tutumlar; dijitalleşme bağlamında kuşaklararası çatışma ve kuşaklararası çatışmanın nedenleri gibi alt başlıklardan oluşmaktadır. Dördüncü bölümde araştırma yönteminden bahsedilirken beşinci bölümde derinlemesine mülakat tekniği kullanılarak görüşmelerden elde edilen bulgulara yer verilmiştir. Dijitalleşmenin hane içi kuşaklararası iletişime etkisi, mülakat görüşmelerinden elde edilen veriler etrafında on başlıkta gösterilmeye çalışılmıştır. Bu başlıklar; kuşakların dijital mecraları ya da akıllı telefonları kullanma amaçları; dijital mecralarla ilgilenilmekten kaynaklanan kuşaklararası tepki; kuşaklara göre dijital platformların anlamı; akıllı telefonların ya da dijital mecraların boş zaman pratiklerine etkisi; akıllı telefonlarla ya da dijital mecralarla ilgilenildiğinde kuşaklararası iletişim: evde olmama hali, akıllı telefonlarla ya da dijital mecralarla ilgilenilmediğinde kuşaklararası iletişim: evde olma hali; yemek masalarının kalabalıklılığı ve çok sesliliğine karşılık çözüm üretme davranışı; hane üyeleriyle en çok iletişime geçilen, özlem giderme ve kontrol mekanizması işlevi gören ve ziyaretlerin yerini alan “WhatsApp”; kuşaklara göre dijitalleşme öncesi aile ve dijitalleşme sonrası aile karşılaştırması ve dijital çağın yalnız kalanları ve yalnız kalmak isteyenleri şeklinde belirlenmiştir.

Dijitalleşmenin hane içi kuşaklararası iletişime etkisi, kuşaklararasıdaki farklılıklar göz önünde bulundurularak, karşılaştırmalı olarak yarı yapılandırılmış mülakat tekniği ile derinlemesine irdelenmeye çalışılmıştır. Mülakat görüşmeleri, 3 kuşaktan oluşan 6 aile ile 6 kadın orta yaş kuşak, 6 kadın yaşlı kuşak ve 3 ‘ü kadın 3’ü erkek olmak üzere 6 genç kuşaktan oluşan toplam 18 katılımcının ses kaydı alınarak yapılmıştır. Derinlemesine mülakat görüşmelerinden ses kayıtları deşifre edilerek elde edilen veriler, araştırma soruları ve literatür bağlamında kategorilerine ayrılmış, kategoriler çerçevesinde kodlamalar yapılmış ve temalaştırılmıştır. Daha sonra ise elde edilen veriler, betimsel analiz yöntemi ile yorumlanmış, literatürde yer verilen bilgiler çerçevesinde değerlendirilmiştir. Her kategorideki değerlendirme sürecinde ise

kuşaklararasıdaki benzerlikler ve farklılıklar dikkate alınacak şekilde yorumlanmıştır.

Çalışma, dijitalleşmenin hane içinde kuşaklararası iletişime etkisini sorgulayarak bunu nitel verilerle gözler önüne serme amacındadır. Fenomenolojik desen ile yola çıkılan bu çalışmada dijitalleşmenin hane içindeki farklı kuşaklarda nasıl deneyimlendiği ve iletişimlerine olumlu ya da olumsuz anlamdaki etkilerinin neler olduğu tespit edilmeye çalışılmıştır. Nitel araştırma yöntemi ile dijitalleşmenin kuşaklararası iletişime etkisi konusunda derinlemesine bilgi elde edilmesi amaçlanmışken aynı zamanda, araştırma sürecinde tüm hazır bulunuşluluktan sıyrılarak bireylerin tanımlamaları ve deneyimleri ile sonuca ulaşmak hedeflendiğinden fenomenolojik desenin kullanılması uygun görülmüştür. Bu bağlamda fenomenolojik desen kullanılan araştırmada, dijitalleşmenin hane içi kuşaklararası iletişime etkisi irdelenilirken, kuşaklar özelinde dijitalleşmenin nasıl deneyimlendiği, etkilerinin neler olduğu, farklı kuşaklarca dijitalleşmenin hangi anlamlara geldiği ve kuşaklararası çatışmalara sebebiyet verip vermediği bilgilerine ulaşılmıştır.

Araştırma, bireyin psikolojik ve sosyolojik gelişimi için önemli olan hane içi kuşaklararası iletişimi, dijitalleşmenin etkisi bağlamında değerlendirmek ve bireylere farkındalık kazandırmak bakımından önemlidir. İlgili literatür incelendiğinde dijitalleşmenin toplumsal etkisinin farklı alanlarca tartışıldığı ve dijitalleşme hakkında çeşitli çalışmaların olduğu görülmektedir. Fakat araştırmada bahsi geçen dijitalleşme kavramından farklı olarak dijitalleşmeyi, sosyal medya ve internetin etkisi bağlamında ele alan bu çalışmalarda, aile içi ilişkilerin boyutu ile internete yönelim arasındaki ilişki, sosyal medyanın aile ile geçirilen zamana etkisi, yeni medya teknolojisiyle değişen aile yapısı ve sosyal medya ağlarının ailedeki rollere olumsuz anlamdaki etkisi ve internet bağımlılığının aile ilişkilerine psikolojik etkileri gibi konulara yoğunlaşıldığı görülmüştür. Dolayısıyla araştırmalardan elde edilen veriler, dijitalleşme olarak tanımlanan olgunun hane içinde kuşaklararasıdaki iletişime ve etkileşime etkisi ve kuşaklararasıda etki dereceleri üzerine çalışmaların yeterli düzeyde olmadığını, olanların ise genellikle yabancı kaynaklar olduğunu ortaya koymuştur. Buna ilaveten ailenin dijitalleşmesi olarak ifadelendirilecek çeşitli araştırmalar, daha çok nicel araştırma yöntemleri ile yapılmış ölçek çalışmalarıdır.

Bunun yanında dijitalleşme, bu çalışmaların birçoğunda daha çok psikoloji odaklı olup, aileyi toplumsal bir birliktelik olarak ele alan yaklaşımdan uzaktır ve aile bireylerinin psikolojisi odaklı çalışılmıştır. Bu da bu araştırmayı, daha çok psikoloji odaklı çalışılan ailede dijitalleşme olgusunu, sosyolojik bir perspektifte incelemesi bakımından da özgün kılmaktadır. Bu bağlamda araştırma, daha çok psikolojinin çalışma alanı olarak ele alındığı ve değerlendirildiği sosyal bir olguyu, sosyolojik açıdan değerlendirmesi, fenomenolojik yaklaşım ile bireylerin deneyimlerinden yola çıkılarak analiz yapılması ve bu konuyu sosyolojiye kazandırması açısından da alana katkı sağlamaktadır. Ayrıca sosyal medyanın ve internetin etkisi üzerine yapılan çalışmaların, kuşaklararası iletişime etkisine değinmediği ve nitel verilerle desteklenmediği de görülmektedir. Bu da bu çalışmanın diğer özgün yanını temsil etmektedir. Bu çerçevede çalışmanın, toplumu ve toplumdaki en küçük sosyal birliktelik olan aile içindeki kuşaklararası iletişimin ne yönde olduğunu, bizzat sahadan elde edilen verilerle gözler önüne sererek sosyoloji biliminin bu konuda yeterli olmayan araştırma alanını genişleterek daha sonraki araştırmalara destek olabileceği düşünülmektedir. Diğer yandan araştırma, kuşaklararası iletişimin önemini vurgulaması ve dijital mecraların bu iletişime etkisini sorgularken bireylere farkındalık kazandırması bakımından da önem arz etmektedir. Yani çalışma, hane içindeki kuşakların sürekli maruz kaldıkları ve günümüz şartlarında normalleşen ve hatta farkında dahi olmadıkları fakat içinde oldukları bir durumu somut olarak gözler önüne sererek onlara, kuşaklararası ilişkilerinin boyutuna ya da ne düzeyde olduğuna farklı pencereden bakabilme fırsatı sunmaktadır. Buna ilaveten çalışmalar sonucunda sahadan elde edilen verilerin; kamu kuruluşlarında, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nda ya da diğer bakanlıklarda çalışanların ve sosyal politikacıların bu anlamda üzerinde çalıştıkları kamusal politikalara ve projelere de destek olabileceği düşünülmektedir.

1. DİJİTALLEŞME

1.1. DİJİTALLEŞME NEDİR?

1980'lerin ortalarında kişisel bilgisayarların dünya çapında halka tanıtılması ile başlayan serüven, World Wide Web'in 1989'da icadı ve 1994'te halkın erişimine açılması ile birlikte başlamış, 2000'lere gelindiğinde ise internetin yaygınlaşması ile sosyal yaşamı önemli ölçüde etkileyen birçok önemli dijital platform geliştirilmiş ve bireylerin hayatlarına nüfuz etmiştir (Lupton, 2015, s.2; Kara, Özen, 2012, s.7; akt. Cerrah, 2016, s. 1394; Temir, 2023, s.5). Dolayısıyla 1990'lara dayanan internetin yayılımı aynı zamanda dijital çağın da başlangıcına tekabül etmektedir (Aydın, 2023, s. 142).

Terim anlamı sayısallaşma olan dijitalleşme avantajları da dezavantajları da olan bir olgudur ve fiziki verilerin bilgisayar ortamında sayısal verilere dönüştürülerek daha sonra kullanılmak üzere depolanması olarak ifade edilmektedir (Anbarlı, 2019, s.81; Özbey, 2022, s.155; Bloomberg, 2018, s.2; Yurdakul ve Ferah, 2021, s.184; Şüküroğlu, 2023, s.113; Zinderen, 2021, s.55; Rushkoff, 2010, s.56; akt. Yengin, 2014, s.133). Daha açık bir ifadeyle dijitalleşme, toplumda kamusal ya da bireysel alanın ürünü olan ve insan hayatında fiziksel olarak var olan verilerin bilgisayar ortamında sayısala dönüştürülerek onları daha kullanılabilir, saklanabilir ve ulaşılabilir hale getirmektir. Bu özelliği ile her alanda bilgiye ya da gerekli verilere erişim ya da o verileri ulaştırma anlamında müthiş bir akış sağlanmakta ve bu da enformasyon çağını bir üst seviyeye taşımaktadır. Böylelikle dijitalleşme toplumları derinden etkilemiş, yakın zamanda insan hayatının önemli bir parçası haline gelerek, birçok kurumu da değişim ve dönüşüme uğratmıştır.

Dijitalleşme denilince akla genellikle sosyal medya platformları gelse de alışveriş siteleri, oyun siteleri, mobil bankacılık, haber siteleri, çevrim içi dergi, gazetecilik, e-devlet gibi bürokratik platformlar ve eğitim siteleri gibi dijital mecralar da vardır. Dolayısıyla bireyler özellikle internetin gelişmesiyle başlayan bu dijitalleşme olgusu ile birlikte artık işlerini dijital ortamlarda oturdukları ya da bulundukları yerden tamamlamakta (Dikeçligil, 2023, s.33) ve bu da günlük hayatlarında onlara kolaylık sağlamaktadır. Bu bağlamda birçok işini dijital mecralar aracılığıyla kolaylıkla

gerçekleştiren bireyler, kendilerine boş zaman oluşturabilmekte fakat aynı zamanda yine bu boş zamanları dijital mecralarda değerlendirmektedirler. Dolayısıyla dijitalleşme bir yandan bireylere alışveriş, toplantı, eğitim, bürokratik işlemler, sağlık ve eğlence gibi işlerini bulundukları yerden tek tuşla yapabilme avantajı sağlayarak onlara boş zaman tanırken, diğer yandan boş zamanlarını çeşitli dijital mecralar ile donatarak onlara yeni bir yaşam standardı sunmaktadır.

Dijitalleşmenin, özellikle Web 2.0'ın kullanılmaya başlanması ile toplum içerisinde daha etkili olduğu söylenilebilir. Çünkü Web 2.0 teknolojisi internetin karşılıklı etkileşim sağlayacak hale getirilmesine karşılık gelmektedir. Yani kısacası “internetin sosyalleşmesidir” (Aslan, 2020, s.13). Web 2.0 teknolojisi ile birlikte artık dijital platformlar, karşılıklı etkileşim sağlayacak şekilde geliştirilmeye başlanmış, bu da dijital ortamı bireyler arası iletişimin sağlanacağı bir bağlam haline getirmiştir. Böylelikle Web 2.0 teknolojisi ile geliştirilen sosyal medya platformları ile de dijitalleşme, bireyleri ve farklı kurumları daha fazla etkisi altına almıştır. Bunların sebeplerine bakıldığında da sosyal medyanın “katılım, açıklık, karşılıklı konuşma, topluluk ve bağlantısallık” özelliklerinin öne çıktığı görülmektedir. Dolayısıyla tüm bu özellikler bireyi teknoloji karşısında aktif bir özne haline getirdiğinden, sosyal medyanın öne çıkmasına ve hatta bireylerde bağımlılığın ortaya çıkmasına sebep olmuştur (Yengin, 2019, s.138). Buna ilaveten bu unsurlar bireylerin aidiyet duygusunu besleyen ve onlara başkaları ile karşılıklı iletişim ve etkileşim imkânı sağlayan unsurlardır. Bireylerin karşılıklı etkileşimleri ise tıpkı reel yaşamda olduğu gibi birçok şeyin oluşmasına ve böylelikle yaşam alanı haline gelen dijital platformların vazgeçilemez olmasına sebep olmaktadır.

İnsan, doğuştan sosyal bir varlıktır ve her daim diğerleri ile etkileşim kurma ihtiyacı içerisinde. Günümüz toplumunun yoğun iş temposu ile karşı karşıya olan bireyin bu ihtiyacını karşılarken aynı zamanda zamandan tasarruf etme arayışı, dijital platformların gelişmesine de sebep olmuştur (Subramanian, 2017, s.70). İnsanlar, sosyal ilişkilerini sanal mecralardan sağlarken, aynı zamanda alışveriş, eğlence, eğitim vb. ilgi alanlarına yönelik ihtiyaçlarını da buralardan hızlı ve kolay şekilde elde etmişlerdir. Bu, bireyi hem yeni dönemin hızına yaklaştırmış hem de vakti olmayan bireye mekânda ve zamanda esneklik sağlamıştır. Bu bağlamda birey sosyalleşme

ihtiyacını karşılayacak ve işlerini halledecek daha pratik bir alan bulmanın rahatlığı ile kendisini fırsatını yakaladığı boş zamanında dijital platformlarda bulmaktadır. Bu da onlara zamandan epey bir tasarruf sağlarken aynı zamanda kontrolsüz kullanıldığında reeldeki ilişkilerinin bozulmasına sebep olabilmektedir. Dahası dijital platformlar bireyler arasında vazgeçilmez hale gelerek onların yaşamının önemli bir parçası haline gelirken aynı zamanda bu mecralar kültürü, ilişkileri, özellikle de iletişimi sayısal bir formatta sunarak aslında tüm bu unsurları maddileştirmiştir. Bu minvalde tüm bu unsurlar hızla tüketilen ve tüketilmek istenen, tüketirken de değiştiren bir konuma gelmiştir.

Sonuç olarak dijitalleşme, aileye ve bireye etkisi bağlamında düşünüldüğünde Sanayi Devrimi ve kapitalizm (Duman, 2012, s.39) gibi geçmişten bu yana gerçekleşen önemli olaylar gibidir. Dijitalleşmenin dönüştürücü güce sahip devingen bir tarihsel olay çerçevesinden değerlendirilmesi gerekmektedir. Dolayısıyla dijitalleşmeye yalnızca verilerin sayısallaştırılması olarak değil toplumsal anlamda da bir dönüşüm olarak bakılmalıdır. Bu bağlamda dijitalleşme insanların bilgiye erişimini, eğlence aktivitelerini, boş zamanını değerlendirme biçimini, alışveriş yapma, öğrenme ve çalışma yöntemlerini de değiştirip dönüştürmüştür (Panfilova, 2021, s.145) ve tıpkı iletişim ve aile içi etkileşim gibi insanların günlük hayatlarındaki rutinlerinde de birtakım değişimler gözlenmiştir. Bu bağlamda dijitalleşmenin günümüzde hayatın her evresine etki ettiği ve aynı zamanda toplumsal hayatta yer alarak insanların çoğu şeyi hakkında bilgi edindiği bir gerçektir. Dolayısıyla dijitalleşmenin, diğer teknolojik gelişmelere göre daha insani olduğu söylenilebilir (Yegen ve Dönmez, 2020, s.183; Özkan, 2021, s.38). Bu da dijital çağı, insanın duygularını taklit eden, beğenileri, ilgileri ile var olan ve yeri geldiğinde insani duyguları veri olarak ele alıp onlar sayesinde var olan bir teknolojik devrim olduğu gerçeğine ulaştırır ki bu yönü ile de ilerleyen bölümlerde izah edileceği üzere bireyde ve bireyin ailesi ile ilişkilerinde birtakım değişim ve dönüşümlere sebep olmaktadır.

1.2. DİJİTAL KAPİTALİZM İLE BOŞ ZAMAN PRATİKLERİNİN DÖNÜŞÜMÜ VE MADDİLEŞMESİ

Dijitalleşme ile birlikte var olan bilgiler herkesin kullanımına açık hale gelmiş, bu enformasyon alışverişinde kimliksizliğin, görünmezliğin ve anonimleşmenin hâkim

olduğu fakat herkesle etkileşim imkanının olduğu küresel bir köy (global village) icat edilmiş (McLuhan ve Powers, 2001, s.192-193, 209) ve kapitalizmin etki alanı daha çok genişlemiştir (Temir, 2023, s.7). Bu bağlamda dijital kapitalizm bireyleri tüketme yarışına sokarak onları adeta alışveriş sitelerinde sörf yapar hale getirmiştir. Bu tüketme dürtüsü ise bireylerde dijital mecralarda üretilen içerikleri devamlı izleme ya da gözetleme şeklinde tezahür etmiştir. Dolayısıyla kapitalizmin ‘tüketiyorum öyleyse varım’ düsturu bireyleri alışveriş sitelerinde, sosyal medya platformlarında ya da diğer dijital mecralarda zaman harcamaya itmiştir.

Dijital kapitalizmin kendine özgü bu tüketme anlayışı ile birlikte boş zaman pratikleri de değişmiş ve bireyler boş zamanda üretilen dijital içerikleri tüketen ücretsiz bir işçiye dönüşmüştür. Bu da onların aile ve arkadaş çevreleri ile yüz yüze sağlayacakları etkinliklerin gerçekleşmemesine neden olmuştur. Boş zaman artık dijital içerikler, videolar, semboller, ifadeler, oyunlar ya da simülasyon gösterileri üzerinden maddileştirilmiştir (Yengin, 2019, s.141; Odabaşı vd., 2024, s.30). Böylelikle toplumsal değişme ile birlikte başlayan ailenin boş zamanları değerlendirme görevini kurumlara devretme süreci (Gökçe, 1991, s.226), günümüzde de farklı şekilde devam etmiş ve boş zamanı değerlendirme görevi bu kez de çeşitli sosyal kurumlardan dijital platformlara geçmiştir. Bu ise farklı boyutta gözlense de boş zamanı değerlendirme görevinin aile içinden çıkma sürecinin devam ettiğini göstermektedir.

Bu minvalde yapılan araştırmalarda da bireyi telefona ya da sanal mecralara bağlayan en büyük unsurun sosyal medya ile birlikte boş zamanın oluşu ya da “zaman geçirmek” amacı olduğu bilgisine ulaşılmıştır (Alkın, 2018, s.68; Gülnar ve Öztat, 2020, s.36). Dolayısıyla bireylerin dijital mecraları, boş zamanı değerlendirme aracı olarak kullandıkları araştırmalarca da desteklenmektedir. Bu çerçevede bireyin somut hali ile gerçek yaşamı hissetmek, orada bulunmak ve yaşamak yerine sanal mecralarda simülasyonlar üzerinden boş zamanları değerlendirmeyi tercih ettikleri, bunun da hem bireyde hem de aile içi iletişim ve ilişkilerde birtakım değişim ve dönüşümlere sebep olduğu söylenebilir. Bu bağlamda eski dönemlerde bireyler boş zamanlarını daha somut unsurlar üzerinden sağlarken dijitalleşme ile sanal unsurlar devreye girmiş ve etkileşimsiz ilişkilerle boş zamanlar değerlendirilmeye başlamıştır. Bu da bireylerin oturdukları yerden bir gruba dahil olmaları ile sonuçlanmıştır. Dolayısıyla boş zaman

pratiklerinden biri olarak ele alınan iletişim ve iletişimin içeriği de maddileşmiş, bireyler tarafından hızla tüketilen ve tüketirken de içi boşaltılan bir nesneye dönüşmüştür.

1.3. KÜLTÜRÜN META HALİ: DİJİTAL KÜLTÜR

Dijital teknolojilerin oluşması ve dijitalleşmenin bireysel ve toplumsal alana nüfuz etmesi ile birlikte kuşaktan kuşağa aktarılan kültür, dijital ortama taşınmış ve manevi unsurların maddileştiği, meta unsurlar üzerinden resmedildiği dijital kültür ortaya çıkmıştır (Özbey, 2022, s.146; Anbarlı, 2019, s.88; Ünal ve Koçak, 2023, s.2127; Yaşar, 2021, s.157). Dolayısıyla dijital çağ, sosyal platformlarını kullanıma sunarken aynı zamanda toplumun her alanına entegre olarak kendi içerisinde bir kültür de oluşturmuştur. Bu da bu platformları yalnızca bir medya aracı olarak görülmesinin dışına çıkarmış, dijital mecralar insanlar arasında kendini var edebilmek için bir amaç olarak görülmeye başlanmıştır. Bu çerçevede dijital platformlar bireylerin ilişkilerinden iletişimine kadar her alanda etkisini göstermiş, toplumsal anlamda değişim ve dönüşümler yaşanmıştır.

Castells “Ağ toplumu” şeklinde izah ettiği bu yeni toplumsal düzeni, “Enformasyon Çağı” (Castells, 2005, s.632) olarak açıklamış ve dönüşümün kültürel bir dönüşüm olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca Castells “Enformasyon Çağı” nı, “insan aklının doğrudan üretim gücü olması” şeklinde tanımlamıştır. Bu bağlamda ona göre yeni düzende zihinler ile makineler arasında bir kaynaşma sağlanmış ve toplumsal yaşamda mevcut olan her eylemlerde değişim yaşanmıştır. Böylelikle internet teknolojilerinin sardığı düzende insanların ne düşündüğü ya da nasıl düşündüğü, ürettiklerinde ifade edilmeye başlanmış ve bu da toplumda kültürel değişimlere neden olmuştur. Bu minvalde iletişim teknolojileri insanların hayatlarını kolaylaştırırken ve insan aklını geliştirirken aynı zamanda insan aklının uzantıları haline de gelmiştir. Bu da toplumda kültürel bir değişimin koşullarını sağlamıştır (Castells, 2005, s.41).

Dijital çağ kendine özgü kültürü ile bireylerin dijital platformlarda bulunduklarında ne yapabileceklerini ya da nasıl eylemde bulunabileceklerini bilmesini sağlayan (Vatandaş, 2019, s.237-245) ve bağlama dahil olduklarından itibaren bildiklerini bilinç dışı bir biçimde eyleme dökmelerine sebep olan “habitus” unu (Bourdieu, 1990; akt.

Gorski, 2015, s.74-75) da geliştirmiştir. Dijital alanın bu kendine özgü habitusu bireylere, onlar üzerinde büyük etkiye sahip olan özgürlük duygusunu sunmuştur. Bireyleri dijital mecralara yönlendiren de temelde bu duygudur. Dijitalleşmenin pratikte bireylere tanıdığı özgürlük duygusuna daha detaylı bakıldığında ise bunların “kişiye özgürlük, sınırsız içerik üretme ve paylaşım özgürlüğü” (Aslan, 2020, s.54) olduğu görülebilmektedir. Dijitalleşme her bireye kendilerine özgü içerik üretme ya da profil çizme hakkı tanırken, onlara sınırsız içerik üretme özgürlüğü tanıyarak bireylere yaşamlarında olmadığı kadar özgürlük alanı sunmaktadır. Bu da aynı zamanda bireye kendini ifade edebilme olanağı sunarak onlara psikolojik anlamda doyum sağlamaktadır. Diğer yandan paylaşım özgürlüğü ile de birey dijital platformlarda kendine özgü ürettiğı sınırsız içeriğı istedikleriyle paylaşabilme özgürlüğüne sahiptir. Bu bağlamda birey dar çevresinden çıkarak sesini daha geniş çevrelere duyurabilmenin hazzı ile fiziksel çevresinde edinemediğı özgürlük alanına sahip olabilmektedir. Dahası bireyler farklı dijital platformlarda ürettikleri içerikleri paylaşabilme olanağına sahip olduğundan, diğerleriyle etkileşime geçerek de yine kendilerini özgürce ifade edebilmenin tatmini karşısında ve gerçekte olanın aksine daha fazla kişiye sesini duyurabilmenin sonucunda özsaygısındaki artış ile bulundukları mecralarda daha fazla vakit geçirmeye yönelmektedirler. Bu özellikleri ile de dijital platformlar her geçen gün bireyleri içine alan ve alırken de onları, ilişkilerini ve iletişimlerini değıştiren bir konuma geçmiştir.

Buna ilaveten dijital mecralar, tıpkı gündelik hayattaki yüz yüze iletişim gibi içerisinde insanları sınırlandıran birtakım etik kuralları da barındırmaktadır (Apdillah vd., 2022, s.20-21). Dolayısıyla dijital mecralarda bulunan bireyler buradaki etik kurallara uymak durumundadır ve bu da yine bireylere, bu mecraların içinde bulunduğu toplumsal alan ile benzer yanını göstermektedir. Bu bağlamda özellikle de sosyal medya, toplumsal gerçeklikten ayrı ya da farklı değildir, yani insanlara sanal hissiyatı vermez. Dijital alanın bu özellikleri ile kamusal alana benzerliğine dijital medyanın insanileşmesi de denilebilmektedir (Karataş, 2023, s.116). Burada bireyler toplumsal kurallarla, değerlerle, önyargılarla, dijital mecralarda linç olarak ifade edilen ve mahalle baskısı olarak da bilinen birtakım yazısız kurallarla, eleştirilerle, kategorileştirmelerle, gruplaşmalarla ve dışlanmalarla karşılaşmaktadırlar. Fakat gerçekte hayattakinden farklı olarak bu sayılan unsurların şiddeti dijital mecralarda daha fazladır. Bu da bireyleri,

bu mecralarda bulunurken tetikte olmaya zorlamaktadır. Dolayısıyla bireyler özellikle paylaşımlarının öncesinde, sürecinde ve sonrasında gergin olabilmektedirler. Bunun sonucunda ise gerçek hayattaki bireylerle yüz yüze iletişimde iyi dinlenilmeme ve gergin cevaplar nedeniyle birtakım sorunlar ortaya çıkabilmektedir.

Dijital kültürün içeriğine bakıldığında bunlardan birinin de inanç olduğu söylenilebilir. Birey her zaman bir şeylere inanma ihtiyacı içerisinde ve dijital platformlarda ya inancını dijital araçlarla sunarak kendi kimliğini de var etmekte ya da farklı inançlarla ya da uğurlu nesnelerle karşılaşarak kendisine farklı bir inanç ya da inançsızlık alanı inşa etmektedir. Dolayısıyla her ikisinde de birey bir gruba dahil olmaktadır. Yorumlarıyla, beğenileriyle, paylaşımlarıyla onaylandığını hissederken aynı zamanda bu gruplara kendini ait hissetmekte, bu sayede onaylanma ve aidiyet ihtiyacını da gidermektedir. Bu şekildeki birey, çok önemli olan bu ihtiyaçlarını karşıladıkça dijital platformlar da daha çekici hale gelmeye başlamaktadır (Karataş, 2023, s. 113, 130). Çünkü böyle geniş bir kesim ile gruplaşmak, sanal alanın dışında her zaman mümkün olmadığından birey burada var olmak ve buraya tutunmak için sanal eylemlerde bulunmaktadır. Böylelikle dijitalleşme, bireylere dijital alanda inançlarını yaşama imkânı sağlarken aynı zamanda inancı da dijitalleştirmektedir. Buna ilaveten bireyler dijital platformlarda yine bu konuda da gündelik hayatlarında olmadığı kadar özgür hissetmektedir. Çünkü sanal dünyada bireyler, etik kurallar çerçevesinde söylenilmeyecek şeyleri dahi söyleyebilme lüksüne sahiptirler. Bu minvalde normalde bir kimsenin inancı hakkında eleştiri yapmak uygun değil iken, sanal mecralarda bir kimsenin inancı üzerine dahi olumlu ya da olumsuz yorumlar yapılabilir (Karataş, 2023, s.129-130). Bu da bireyi inanan ve inanmayan grubuna dahil ederken, aynı zamanda onu fanatikleştirerek onun inanç duygusunu daha da kuvvetlendirdiği ve bireyin heyecan duygusunu canlı tuttuğu için bireye daha cazip ve vazgeçilmez gelebilmektedir.

Kültürün dijitalleşmesi ya da kültürün dijital mecralarda sunulması, kültürel değişimleri de beraberinde getirmiştir. Bu da farklı kültürel birikim sunan bu platformları kamusal bir alan haline getirirken, bireylerin bu alanları sanaldan ziyade gerçek olarak algılamasına ve daha pratik de olduğu düşünüldüğünden gerçekteki ilişkilere tercih etmesine sebep olmaktadır (Özdemir, 2021, s.12-13). Ayrıca

geleneksel medya araçlarına karşılık yeni medya araçları bireyler arası etkileşimi sağladığından bu alanın kendine özgü kültür geliştirmesine sebep olmaktadır. Bu da buraya dahil olmayanın kültürel yozlaşma ile karşılaşması demektir ki bu, bireyler arasında da uyumsuzluklara ya da kuşak ayrımlarına sebep olabilmektedir. Bu minvalde farklı bir kültür çeşitliliği sunan bu platformlar buraya dahil olmayı diğerlerinden farklı addedeceğinden, bireyler var olabilmek ve toplumda yer edinebilmek için buralarda vakit geçirmeye, en güncel içerikleri ve paylaşımları takip etmeye yönelmektedirler.

Sonuç olarak dijital de olsa dijital platformların arkasında insanlar vardır (Karataş, 2023, s.116). Dolayısıyla insanlar inancını, geleneklerini, duygu ve düşüncelerini, kısacası insani olan, kamusal olan ne varsa hepsini dijitale taşımış, buralarda yaşatmaya başlamışlardır. Bu da insani olandan ayrı olmayan, daha kolay, erişilebilir ve geniş bir alanı, insani olan ile uyumlu olduğundan insandan ayırmamış, onu insanlarca vazgeçilmez kılmıştır.

1.4. DİJİTAL KİMLİK TEMSİLİ: BİREYİN ŞEFFAF HAPİSHANESİNDEKİ YAŞAMI

Gözetim kavramı günümüz dijital çağında “gözetim kapitalizmi” olarak da anılmaktadır (Zuboff, 2015; akt. Temir, 2023, s.10). Kapitalizmin mantığı bu çağda da yerini bulmakta, bireyler gönüllü olarak gözetlemeye ve gözetlenmeye katılarak kendilerine istedikleri kimliği inşa etmekte, gözetleyene görsel şölen için zaman harcamaktadırlar. Dolayısıyla dijitalleşme gözetlenmeyi en üst düzeye taşımış, sürekli izlemeye ve izlenmeye dayalı yeni bir sosyal düzen geliştirmiştir (Couldry ve Mejias, 2019; akt. Panfilova, 2021, s.146).

Bu minvalde modern dünyaya özgü olan bu gözetimin, bugün dijital teknolojiler ile birlikte daha gelişmiş hali görülmektedir (Gilliom ve Monahan, 2012; Lyon, 1994; akt. Pandey vd. 2020, s.4). Bu yeni düzenin hem gözetleyeni hem de gözetleneni durumunda olan bireyleri ise “görülmeden gözetim altında tutmaya olanak veren” panoptikon tarzı ceza evinden (Foucault, 2006, s.296) farklı olarak gözetlendiğinin ve gözetleyeninin de her daim farkında olduğu gibi gözetlenmeye de gönüllü katılmaktadır. Sürekli izlemeye dayalı bu yeni düzenin elbette insanlar üzerinde davranışsal etkileri

de mevcuttur. Bu sistem hem gözetleyen hem de gözetlenen bireyi dijital mecralarda kendisini istediği gibi sunmaya yönlendirirken aynı zamanda gündemi takip etmek ve çağın gerisinde kalmamak adına onun buralarda daha fazla bulunmasına sebep olmaktadır. Böylelikle dijital çağ bireyi bir kalıba sokarak onu aynı zamanda aynı kaygıya sahip tek bir tip olarak inşa etmektedir. Bu kaygı içerisindeki birey ise biriyle etkileşim kuracaksa bunun için devamlı akan ve ona prestij katan, sınıf atlatan ya da sosyal sermayesini daha fazla geliştiren bu sanal mecraları tercih etmekte, normal hayattaki ilişkilerini ise internet teknolojileriyle ilgilenirken araya sıkıştırmaktadır. Bu bağlamda dijitalleşme değerin nicelle ölçülmesine ve nitelik önemsiz görülerek gerçekte derin ve uzun muhabbetlerden geri çekilmeye sebebiyet vermektedir.

Diğer yandan bu sistemin şeffaf hapishanesinde (Foucault, 2006, s.295-296) gözetlenmenin en üst düzeyini yaşayan (Yengin, 2019, s.143) bireyin davranışlarında, gözetlendiği için doğallıktan uzaklaşma davranışı da görülebilmektedir. Yani birey dijital kimliğini doğal olmaktan uzak şekilde planlı ve diğer bireylerin beklentisine uyum sağlama odaklı geliştirebilmektedir. Bunun neticesinde ise gözetleyene kendi istediği, diğer bir deyişle sanal dünyada genel anlamda kabul gören halini sunmaya çalışan bireyler, zamanlarının çoğunda bu kendini var ediş çabası içerisinde girerek bu yönde eylemde bulunmaktadırlar. Devamlı gözetlenen birey, artık davranışlarını gözetleyene göre yani kabul almak üzere seçmektedir ki bu da onun kendine yabancılaşmasına sebep olmaktadır. Kendine yabancılaşan birey sürekli var oluş sancısı içerisinde daha fazla sanal iletişim kurarak kendini bulmaya çalışırken, özünden de uzaklaşabilmektedir. Dolayısıyla dijital çağın bireyleri dijital kimlik ve gerçek kimlik arasında karmaşa ve çatışma yaşayarak kimlik bunalımına girmekte, sonucunda ise kendilerine yabancılaşabilmektedir. Böylelikle sürekli gözetlenme hali kendini açıkça fark ettirmese de bireyler ve bireylerin davranışlarında birtakım baskılara sebep olabilmektedir. Bu da bireyin gerçeklik ve simülasyon ayrımını kaybetmesine neden olarak hayatlarındaki ilişkilerinde de sorunlar yaşamasına ve kendini bu alanlardan izole etmesine neden olabilmektedir.

1.5. SİMÜLASYON ÇAĞININ İDEALAR DÜNYASI VE FENOMENLER DÜNYASI

Dijitalleşme ile birlikte hayat kolaylaşmış ve bireyler hızlı yaşam şartlarına uyum sağlamanın yollarını elde etmişlerdir. Fakat aynı zamanda ilişkiler de kontrol edilemeyecek bir biçimde karmaşıklaşmıştır. Bu çerçevede dijital platformlar ile meşgul olan bir birey aynı zamanda birçok kişi ile etkileşim halinde olduğundan dolayı ilişkiler kişisel olandan kişisel olmayana doğru değişmiştir (Subramanian, 2017, s.70). Bu da iletişim sürecini anlamdan, duygudan ve derinlikten uzaklaştırmış, onu saniyesinde tükenen bir meta haline getirmiştir. Dolayısıyla küresel toplumun küreselleşen iletişimi, kişilerarası iletişimin içini boşaltırken, bireye kendini ifade etmek üzere dünyayı sunmuştur, yani birey için dünya küçülmüş, fakat etkileşim alanı genişlemiştir. Bu yeni koşullar ise bireyi, küreselleşen dünyada yerini aramaya itmiş, dijital platformları, var oluşunun bir gayesi olarak vazgeçilmez kılmasına neden olmuştur. Bu bağlamda dijital çağ, aynı zamanda iletişimin küreselleşmesi de demektir ve bu çağda var olmanın yolu ve amacı dijitalde var olmaktan ve yaşamaktan geçmektedir. Bu da çağımızın nerede olursa olsun kişisel medya hesaplarında da yaşamaya ve hareket halinde olmaya çalışan ve bu sebeple durum güncellemesi için akıllı telefonlarından başlarını kaldırmayan bireylerini inşa etmiştir. Dolayısıyla günümüz dijital çağının bireyleri sanal ve gerçek olmak üzere iki yaşamda gidip gelme halindedir ve bazı durumlarda ikisini birbirinden ayırt edememektedirler (Subramanian, 2017, s.70-74).

Bu bağlamda dijitalleşme ile birlikte duygularını, düşüncelerini ve deneyimlerini sanalda yaşayan ve üretilen içeriklere maruz kalan bireylerin gerçeklik algısı değişmiştir. Jean Baudrillard bu durumu gerçeklikten yoksun “hiper gerçek, yani simülasyon” kavramı ile açıklamıştır. Ona göre simülasyon “gerçeğin modeller aracılığıyla türetilmesi” dir (Baudrillard, 2003, s.15-16). Dolayısıyla gerçeğin bir yansımasıdır ya da Platon’un idealar kuramı bağlamında düşünüldüğünde gerçekliğin gölgeleridir, yani gerçeklik ile ilgisi yoktur (2010, s.219-220). Buna ilaveten Baudrillard’a göre, simülasyon çağında “gerçeğin sonsuz biçimde yeniden üretimi” söz konusudur, böylelikle gerçek artık üretilen bir şeye dönüşmüştür (Baudrillard, 2003, s.16-17). Bu üretilen şey ise gerçek ve gerçek olmayan ayırımından da yoksundur

(Baudrillard, 2003, s.17). Çünkü hızla üretilen bir alanda kimlikler dahil tüm gerçeklikler akış halinde iken erimektedir (Bauman, 2022, s.108-109). Dolayısıyla dijital toplumda gerçek yoktur, “gerçeğin yerini almış modeller” (Baudrillard, 2003, s.39) vardır. Bu durumda dijital platformlarda üretilen verilerin gerçek bir karşılığı olmadığından, bireyler de bu gerçek olmayan sanal dünyada gerçekmiş gibi sunulana tüketmektedirler. Bu, tıpkı Platon’un mağara alegorisinde (2010, s.219-220) izah ettiği bir durumu yansıtmaktadır. Bu minvalde asıl gerçeklik bireylerin içinde bulundukları andır fakat bu an tıpkı gölgeleri gerçek zanneden mağaradaki insanlar gibi sanal mecra ile meşgul iken görülememekte ya da kaçırılmaktadır. Bu kaçırılan şey ise bazen aile bireylerinden birinin ya da iletişim kurulan herhangi birinin duygusu, yüz ifadesi, beden dili ya da bir bakışı olabilmektedir. Bu durumdan kurtulmanın yolu ise aklını kullanıp, yeni medya teknolojilerini fayda temelinde araç olarak kullanabilmektir.

1.6. BİREYİN DÖNÜŞEN KİMLİĞİ: DİJİTAL İNSAN

1.6.1. Mağaradaki Zincire Vurulmuş Dijital Çağın Dijital İnsanı

Dijital çağ, kendi toplumsal baskılarını kendisi geliştiren ve esiri haline gelen bireylerin yaşadığı bir çağdır (Horkheimer, 1994, s.186-187). Dolayısıyla bu çağ, bireyi sürü psikolojisine daha fazla yaklaştırarak onu herkes gibi davranmaya ve düşünmeye itmiştir. Hatta bu öylesine bir baskıdır ki, gündemi takip etmek ve sürüden ayrılmamak üzere bireyi dijital platformlarda daha fazla vakit geçirmeye itmiştir. Böylesine bir algı insanları aklını kullanabilme kabiliyetinden uzaklaştırarak ona sunulana işleme potansiyeli kazandırmıştır. Aksi halde düşünmek ile meşgul olduğunda birey, sistem dışına çıkacak ya da geride kalacaktır, bu da toplumsal baskının görünmez kuvvetini ispatlamaktadır.

Dijitalleşmenin bu yönü bireylerin dijital platformlarda çok fazla vakit geçirmesine sebep olmakta ve bu da yine onun sosyal ilişkilerini etkilemektedir. Yapılan araştırmalarda da internetin yoğun kullanımı ile birlikte bireylerde problem çözme becerisinde, iletişim kurmada, rollerinde, duygusal tepkilerinde, davranış kontrolünde ve genel fonksiyonlarında bozulma olduğu (Sarı ve Karadeniz, 2019, s.297; Umur, 2023, s.143) ve sanal alemde yaşayan ve sosyalleşen bireylerin gerçek hayat ile bağlantılarını kestikleri, toplum ve aile bağları zayıfladığından hem çevrelerine hem

kendilerine hem de değerlerine yabancılaştıkları, bunun sonucunda öznenen nesne durumuna geçerken, problem çözebilme yetilerini de kaybettikleri ve olay ve durumlara maruz kalan nesne konumuna geldikleri bilgisine ulaşılmıştır (Özbey, 2022, s.154-155). Sistem bireyleri sorgulamadan, akletmeden sürekli tüketen konumuna sürüklediğinden, devamlı hazır sunulanı tüketen konumdaki birey bir sorun karşısında da aynı tutumu sergileyerek onun kendiliğinden çözülmesini beklemektedir. Çünkü dijitalleşme bireyi kendi içeriklerinde var ederken onları nesneleştirerek tembelleştirmektedir. Yani bireyler bu sistem içerisinde Platon (2010, s.219-220)'un mağara alegorisindeki ayaklarından zincire vurulmuş insanlar gibidir, fakat bir tek farkla buradaki zincirleri bireyler kendileri inşa etmiştir. Bu sistem içerisinde hem bir görünmez dayatma vardır hem de bu insanların algıları gerçekliğe kapalıdır; akıl edip zincirleri fark ettiklerinde gerçekliğe, gerçek ilişkilere uyanacaklardır. Buna ilaveten dijital çağda bireyler günlük deneyimlerini doğrudan gözlemlemek yerine dijital ekranlar üzerinden gözlemlemeyi tercih etmektedirler. Bu bağlamda dijital çağın mağarasındaki bu bireyler, tıpkı Platon (2010, s.219-220)'un mağara alegorisinde olduğu gibi dijital ekranlardan izlenen içerikleri (gölgeleri ya da simülasyonları) gerçek kabul etmekte ya da zannetmektedirler. Bireyler dijital ekranlardan izledikleri ya da gördükleri içerikleri gerçeklik olarak algılamak, gerçekliği bu şekilde deneyimlerken gerçeklikten de uzaklaşabilmekte ve gerçeklik algılarında da birtakım değişimler yaşanmaktadır. Dolayısıyla fiziksel ve sanal dünya arasındaki sınır bulanıklığı içerisinde sıkışıp kalmış bireyde gerçekliği algılamada birtakım bozulmalar yaşanırken kimlik karmaşası da gelişebilmektedir (Chan, 2022, s.3).

Bu minvalde dijital teknolojilerin yoğun kullanımı, bireylerin mevcut anı deneyimleyememelerine hatta kaçırımlarına neden olmakta, bu da onların algılama düzeylerinde de sorun yaşamalarına sebep olmaktadır. Bu durumdaki birey dijital ekranların arkasından anı yakalamaya çalışırken, karşılıklı yüz yüze iletişim kurulamadığından ve anda kalınamadığından, hem kendini, kendi duygularını, hem de karşısındaki bireyin duygularını algılamakta güçlük çekmekte ya da fark edememektedir ki buna, “sosyal zihnin körelmesi” de denilmektedir (Montag ve Walla, 2016, s.2-6). Buna ilaveten bu koşuldaki birey diğerinin duygu ve düşüncelerinin yanında onların yüz ifadelerini, suskunluklarını, mimiklerini ve vücut dilini de kaçırmaktadır. Bu da aile içi iletişimde veya herhangi bir kişilerarası

etkileşimde de iletişim için son derece önemli olan kendini ve başkalarını anlamayı yani empati geliştirebilmeyi göz ardı etmek demektir ki bu, iletişimde birçok sorunları da beraberinde getirebilmektedir. Dolayısıyla birey önemli bir anı dijitalde kaydederken aynı zamanda içinde bulunduğu anı da o atmosferde ne hissettiğini ve duygularını da kaçırabilmektedir.

1.6.2. Ben Olamayan Nesne Olarak Dijital Benlik Sahibi İnsan

Dijitalleşme ile birlikte gerçeklik ve sanal gerçeklik ile benlik ve benlik dışı arasındaki ayırım bulanıklaşmış ve gerçek olan ile gerçek dışı olan iç içe geçerek ayırt edilemez hale gelmiştir. Bu da insanların kimliklerini, deneyimlerini, düşünce biçimlerini ve benliklerini değiştirmiştir. İnsanların yalnızlıklarını ve kaygılarını azaltma rolünde olup en hayati duygularının eksikliğini giderme rolü üstlendikleri pandemi süreci ile de toplumsal alana daha fazla nüfuz eden dijitalleşme, “dijitalleştirilmiş benlik” olarak tanımlanan yeni bir benlik türünün ortaya çıkmasını sağlamıştır (Chan, 2022, s.1-2; Rostomyan, 2020, s.1-6). Dijital benlik ya da “dijital kişilik” (Clarke, 1994; akt. Chan, 2022, s.4), akıllı telefonların yoğun kullanımı ile birlikte bireylerde “farkındalık, uyanıklık, gönüllülük, kontrol ve savunma” halinin bozulması akabinde ortaya çıkmıştır (Chan, 2022, s.1-4). Dijital çağın dijital bireyi bu yeni benliğini; diğerleriyle ilişkisini dijitalden sürdürürken, kendini de dijitalde yeniden inşa ederek ve keşfederek oluşturmuştur. Özellikle de pandemi süreci ile birlikte bu konuda insanları daha fazla etkisi altına alan dijitalin, benlik boyutuna ulaşması yani insanileşmesi ile de dijital platformlar birey için amaç haline gelerek onun için yaşamının ayrılmaz bir parçası olmuş, dijitalleşme bu süreçle birlikte altın çağını yaşamıştır. Bu durumdaki bireyler dijitalde var olanlarla, oluşumlarla ya da içeriklerle düşünüp onlarla duygulanmaktadırlar ki bu da onların benliklerinin meta unsurlarla çevrilmesine yani benliklerinin de sayısallaştırılarak ifade edilmesine ya da sunulmasına karşılık gelmektedir. Bu durum Marshall McLuhan’ ın iletişim teknolojilerinin bireyler üzerindeki etkisinden bahsederken duyu organlarının sayısı bağlamında ele aldığı sıcak ve soğuk araç şeklindeki ayrımı ile de açıklanabilmektedir. Ona göre radyo sıcak araçken televizyon soğuk araçtır. Sıcak araç bireyin tek bir duyusuna yoğun bir şekilde etki ederken, soğuk araç ise birden fazla duyuya hitap etmektedir. Böylelikle sıcak ve soğuk araçların insanlar üzerinde farklı etkileri olduğunu ifade etmiştir (McLuhan,

1997, s.22-23). Bu da dijital çağın soğuk araç şeklinde tanımlanabilen ve insanların birden fazla duyusuna hitap eden yani insanileşen yeni iletişim teknolojilerinin insanlar üzerindeki farklı ve çeşitli alanlardaki önemli tesirini bir kez daha açıklamaktadır. Bu bağlamda Marshall McLuhan'ın da ifade ettiği üzere, insan eliyle oluşturulan teknolojiler, yeni ilişki biçimi geliştirene kadar bireyi dönüştürmektedir (McLuhan ve Powers, 2001, s.33).

Bu minvalde yaklaşıldığında yeni iletişim teknolojilerinin bireye özel olduğu algısını sürekli hissettirdiği çerçevesinden de düşünülebilir. Bu hissiyat bireye ait kişisel hesabın var olması, beğenilen (like alan) kişinin isminin yukarıda olması, bir paylaşım yapılan yorumlar şeklindeki sanal eylemler yolu ile verilir ve tüm bunlar kişinin bu duygusunu geliştirmeye odaklıdır (Eyüpoğlu, 2017, s.104-108). Teknolojinin bu yöndeki işlerliği bireye hem “ben özelim” algısını yerleştirerek bireyi kendini fark ettirmeye yönelik paylaşım yapma girişimine yönlendirir hem de bireyin hem bireyselci hem de dijital bir kimlik inşa etmesine sebep olur. Ayrıca dijital kültür bireye “ben özelim” algısını hissettirdikçe birey bu hissi daha doruğa taşımak için kendini dijital mecralarda bulunmaya, orada paylaşım yapmaya daha fazla yönlendirir. Bunun neticesinde ise dijital kişilikler gelişerek bireyin kişilerarası ilişkilerinde de değişimlere sebep olur (Eyüpoğlu, 2017, s.108). Bu değişimlerden biri de bireyin kimliğidir. Dijitalleşme, birey olamayan faileri inşa etmiştir. Dolayısıyla kimlik artık keşfedilmesi gereken değil, icat edilmesi gereken bir şey haline gelmekte ve icat durumu sürekli devam ettiğinden yerinde duramayan, hareket halinde bir kimlikten söz edilmektedir. Bu da sürekli gündemin, favorilerin değiştiği bir çağda yaşayan ve kitlesel kültüre dayanan bireyi yersiz yurtsuzlukla karşılaştırmış (Bauman, 2022, s.22-25, 38) ve bu bağlamda birey, çoklu ilişkiler ve çoklu içerikler içerisinde, “hem o hem bu”culuğu geliştirmiş, melez bir kimlik inşa etmiştir (Vatandaş, 2019, s.237-245). Bu durumdaki birey “hem o hem bu” düsturu ile verileni özümseyip içselleştirerek kendi kendini yok etmiş, var oluş sancısı içinde benliğini doğuramamıştır. Bunun sonucunda ise kendini tanımayan, beğenileri, ilgileri, tercihleri, izledikleri, paylaştıkları, söylemleri ve duyguları da kitleye ait olan dijital benlik sahibi bir birey ortaya çıkmıştır. Bu da kendini tanımak ile başlayan aile bireyini ya da gerçek hayatta ilişki kurduğu diğer insanları tanıyamamasına, onlarla empatik iletişim kurulamadığı için onları anlayamamasına sebep olmuştur.

Buna ilaveten dijitalleşme, bir kitle kültürünü meydana getirmiştir ki buna dijital kültür de denilebilmektedir. Bu çağda birey yoktur, kişisel tarihi de yoktur. Çünkü Horkheimer’ in “akıl tutulması” kavramı ile izah ettiği üzere kitle kültürü bireyin kendi düşünceleriymişçesine görünerek ona özgürlük ve bireysellik duygusunu vermiş olsa da onu kendi komutlarına göre inşa etmiştir (Horkheimer, 1994, s.163). Bu minvalde bireylerin sosyal ilişkileri bağlamında düşünüldüğünde “akıl tutulması” yaşayan bireyler, kitle kültürü ile hareket ederken kendi öznel ilişkilerini, duygularını kaçırabilmekte, onun farkına dahi varamamaktadırlar. Bu da sanal dünyanın büyüğü ile yanlış, eksik ve kusurlu ilişkiler kuran ve en önemlisi de bir kimliğe sahip olamayan bireyin, bireylerarası ilişkilerinde problem yaşamasına sebep olabilmektedir.

Diğer yandan dijitalleşme süreci hem kitle kültürü hem de çoklu ilişkiler ve içerikler nedeniyle çoklu kimliklerini (Vatandaş, 2019, s.237-245) geliştirirken, aynı zamanda bireylerin ayrıştırıcılığını ortadan kaldırmış, tek tipleştirme mefhumunu da ortaya çıkarmıştır. Bu çerçevede kitle ile birlikte var olan, düşünen, duygulanan birey kendi kimliğini geliştirememiş, toplumsal anlamda bir kimliksizlik baş göstermiştir. Bu neticede ise kitle ile birlikte var olan bireyleri inşa eden sistem, onları dijital platformlara daha da bağımlı hale getirirken, kimliksizliklerinden ötürü onların reeldeki ilişkilerinde de bocalamalarına ve bazı problemlerle karşılaşmalarına neden olmuştur. Bu bağlamda dijital çağ, kendine özgü benliğine sahip kimliksiz ya da çok kimlikli bireylerini inşa ederken bu çoklu kimlikler arasında bocalayan ve nihayetinde kimlik çatışmaları yaşayan bireylerini de ortaya çıkarmıştır. Çünkü dijital platformlar konuşmacının ve dinleyicinin profilleri, beğenileri, içeriğe nasıl tepki verdikleri, ne yorum yaptıkları, görüş bildirip bildirmediikleri, bir sayfada ne kadar süre vakit geçirdikleri gibi diğerleri hakkında bireylere bilgiler sunarken aynı zamanda bireylerin de diğer insanlara bilgi sunmasını sağlamıştır. İnsanın duygu ve düşüncelerinin sanal mecralarda yaşanması ve sunulması ile de insan benliği ve dijital platformlar arasında sınır bulanıklığı yaşanmış, kullanılan uygulamalar bireylerin bedenine ait bir protez niteliğinde olmuştur (Lupton, 2015, s.3-6).

Bu da aslında bu platformların ne kadar özneleştiğini ve araçtan amaca dönüştüğünü göstermektedir. Dolayısıyla bilgilerinin diğerlerine sunulmasından dolayı bireyler kişisel hesaplarında en çok olmak ve toplum tarafından görünmek istedikleri kişiliğe

bürünmek için eylemlerde bulunmaktadırlar. Birey, toplumsal anlamda kabul gördüğü sanal dünyada eylemde bulunurken ise onun bu sanal eylemleri onu dijital bir özne konumuna getirmektedir. Bu da gerçekteki ve sanaldaki kişilikleri arasında birtakım uyumsuzluklara sebep olarak kişide içsel bir çatışmaya neden olmaktadır. Ayrıca birey, dijital hali ile istediği biçimde kendini inşa etme ve sunma imkanını yakaladığından, bu bireyi dijital platformlarda zaman harcamaya itmiş, ona reel ilişkilerden ziyade sanal hesaplarında sosyal anlamda eylemde bulunmak cazip gelmiştir. Bu da bireylerin gerçeklik algısını olumsuz anlamda etkileyeceğinden dolayı hem reeldeki ilişkilerde sorunla karşılaştığında bunun çözümüne yönelik bir alternatif bulamamasına hem de aidiyet hissetmediğinden dolayı sorunu sorun olarak dahi nitelendirememesine neden olabilmektedir.

Bu minvalde dijital çağın bireyinin, kişisel bloglara sahip olmuş olsa da yine de kitle kültüründen uzaklaşmadığı bir gerçektir. Dolayısıyla sistemin düzeni içerisinde var olmaya çalışırken genel kabullere göre yaşayarak ya da eylemde bulunarak birey kendisini yeni toplumsal düzende yok etmiştir. Fakat bunun farkında olmayan dijital toplumun bireyi özgürlük sloganları atarken ve birey olarak bağımsızlığını ilan ederken; aslında dijital kültür onu öylesine etkilemiştir ki öznenen nesne durumuna geçmiş, böylelikle tüm kendine has duygularını ve özelliklerini yitirmiştir. Bu da derin duygudan yoksun, empatik iletişim kuramayan, sistemin esiri, ben olamayan ve böylelikle ben olamadığı için aile içerisinde biz olmayı da başaramayan robotlaşmış bireyleri meydana getirmiştir.

1.6.3. Sosyal Olarak Var Olmayan Dijital İnsan

İnternet, kişilerarası ilişkiler bağlamında genellikle olumsuz değerlendirilse de yapılan çalışmalara göre bir sosyal sermaye aracı rolü de üstlenmiştir. Dijital platformlar aile üyeleriyle, arkadaşlarla, uzaktaki bir tanıdıkla ve hatta tanıdıkların tanıdıkları ile etkileşim kurulmasını sağlarken aynı zamanda bireyin sosyal sermayesinin gelişmesine de katkı sağlamıştır (Jafari ve Moharrami, 2019, s.8). Dolayısıyla fiziksel alanda sınırlı olan bireyin çevresinin genişlemesi, internet üzerinden daha hızlı ve pratik şekilde sağlanmaktadır. Dahası fiziksel buluşmalardan farklı olarak bireyler internet üzerinden dışarıya daha açık konumdadırlar, yani yeni ilişkiler için daha ılımlıdırlar. Bu da niteliği tartışılrsa da bireyin sosyal sermayesini daha fazla

geliştirmesine katkı sağlamaktadır. Yapılan bir araştırmada da katılımcıların yarısından fazlasının sosyal sermayelerini artırdığını düşündükleri için interneti yeni insanlar tanıma amaçlı kullandıklarını ifade ettikleri bilgisine ulaşılmıştır (Khalid, 2017, s.5). Buna göre dijital çağ aynı zamanda bireylerin sosyal sermayesini geliştiren bir konuma da sahip olmuştur. Yani geleneksel toplumun yüz yüze ilişkilerinden ziyade dijitalleşen toplumda sosyal sermaye de sanal mecralar ile elde edilmeye başlamıştır.

Bireyler sosyal sermayelerini bu şekilde sanal mecralar üzerinden geliştirirken, aynı zamanda onu nicelleştirmişlerdir de. Bu çerçevede internetten, sosyal sermaye elde ettiğini düşünen bireyler, ne kadar çok o kadar sermaye algısı ile hareket ederek burada da çok olana yönelmiş, gerçekteki ilişkilerine karşılık sanalı tercih etmişlerdir. Çünkü sanal ilişkiler, aynı anda çok fazla birey ile etkileşimi sağladığından, sermaye açısından daha karlıdır ve bu nedenle kişilerce de sanal olan tercih edilmektedir. Dolayısıyla günümüzde dijital çağ, tüm verilerin sayısallaşması olarak ifade edilirken, aynı zamanda toplumsal ilişkilerin de sayısal olarak değerlendirilmesi şeklinde düşünülebilir. Bu çerçevede değerlendirildiğinde takipçi sayısı, paylaşımlar, yorumlar, beğeniler, katılımlar bir bireyin sosyal sermayesini ölçen sayısal veriler olarak ifade edilebilmektedir. Yani geleneksel toplumdan farklı olarak dijital çağda sosyal sermaye nitelik üzerinden değil nicelik üzerinden değerlendirilmektedir. Bu ise bireyleri sosyal sermayesini elde edebilmek için her an dijital mecralarda bulunmaya zorlamakta, bu yarış hali ise istemeden de olsa onları gerçeklikten uzaklaştırmaya yöneltmektedir.

Buna ilaveten dijitalleşme ile birlikte sosyalleşmenin içeriği de değişmiştir. Önceleri birkaç yakın arkadaş ile gidilen tiyatro, sinema ya da kafe ve burada edinilen paylaşımlar ve etkileşimler sosyal sermaye iken, dijital toplumda bu, sanal mecralardaki paylaşımların, takipçilerin, beğenilerin ve yorumların sayısı olmuş; hatta dijital platformlardaki videolar üzerinden yapılan muhabbetler de bireyin izleyip izlememesine göre sosyal sermayesini ölçme aracı olarak kullanılmıştır. Böylelikle birey gündemde olabilmek ve sosyalleşebilmek için her videoyu izlemek zorunda hissetmektedir. Bu da bireyi var olabilmek ve sosyal olduğunu kanıtlamak için dijital medyaya yönlendiren nedenlerden biri olmaktadır (Khalid, 2017, s.2-6).

Diğer yandan dijital sosyal sermayenin ayrımlaştırma ve eşitsizlik gibi bireyler üzerinde baskı unsuru oluşturduğu gerçeğinden de bahsetmek gerekmektedir (Jafari ve Moharrami, 2019, s.10). Bu çerçevede sosyal sermaye, bireyleri, kendi kişisel hesapları üzerinden sürekli yeni birilerini takip etme yarışına sürüklemektedir. Aynı zamanda birey gezi planlarını ya da herhangi bir etkinliğini dahi kendi kişisel hesabında sosyal olduğunu ispatlamak adına yapmakta, adeta bu bireyi birbirleriyle yarış haline sokarak kendi arasında bir kategorileştirmeye, ayrımlaştırmaya ve eşitsizliklere sebep olmaktadır. Ayrıca buradaki “sosyal sermayenin özü, onun bedensiz olmasıdır” (Jafari ve Moharrami, 2019, s.9). Yani gerçekteki gibi bir tanımlama yapılamayacağı gibi içerisinde hangi unsurların yer aldığı da kestirilememektedir. Bu da bireyi bu anlamsızlık ve belirsizlik içerisinde sürekli kendisini bu anlamda ispatlamaya ve sunmaya iterken aynı zamanda bireyleri dijital mecralarda daha fazla bulunmaya iterek onların anı kaçırmasına, sağlıklı yüz yüze iletişimde bozulmaya sebep olabilmektedir.

Dolayısıyla dijitalleşme sosyal sermaye biçimini değiştirirken aynı zamanda etkileşim biçimlerini de değiştirmiş, artık fiziksel mevcudiyeti olmayan ilişkiler kurulmaya başlamıştır (Panfilova, 2021, s.146; Dreyfus, 2016, s.150). Bu da iletişimde de birtakım değişimleri beraberinde getirmiştir. Bunlardan biri de iletişimde müphemlik sorunudur ki sosyal mevcudiyetin olmadığı bir platformda sonuç olarak ifade edilebilecek bir durumdur. Daha açık bir ifade ile dijitalleşme ile birlikte iletişim sürecinde hedef kitle birçok kişiden meydana geldiği ve çoklu unsurlardan oluşan bir iletişim süreci olduğundan dolayı taraflar arasında bir müphemlik durumu oluşmaktadır (Özbey, 2022, s.147-150) ve bundan dolayı kişi kiminle karşı karşıya olduğunun ya da karşı taraftağının hangi durumda olduğunun belirsizliği içerisinde olduğundan iletişim süreci de etkin olamamaktadır. Ayrıca taraflardaki ya da iletişim unsurlarındaki belirsizlik, kişide iletişim sürecinde belirsizlik durumu geliştirdiğinden, gerçeklikten uzaklaşmaya sebep olmakta, bu da bireyi sanal dünyaya daha fazla bağlamaktadır. Çünkü burada birey muhatabını göremediğinden hem kendisini istediği şekilde sunabilmekte hem de karşı tarafı somut bir şekilde göremediğinden istediği şeyleri söylemekte özgür hissetmektedir. Bu da bireyi kendine, gerçekliğe ve iletişim sürecine yabancılaşmaya götürmektedir.

Buna ilaveten dijitalleşme ile sosyal mevcudiyet yani sosyal olarak var olma halinin azalması, dijital mecralarda iletişime geçen bireylerin sosyal olarak varlıklarının hem birden fazla olduğunu hem de olmadığını ifade etmektedir. Bu nedenle geleneksel iletişimdeki gibi iletişim için çok fazla şey ifade eden beden dili, yüz ifadesi, sessizlik, duraksamalar, jest ve mimikten de yoksundur. Bu da iletişimi tekdüze yaparak onun derinleşememesine sebep olmaktadır. Hatta bireyler sosyal olarak var olmadıklarından dolayı beden dili ve yüz ifadelerinden ipucu elde edemediklerinden, karşı tarafa göre iletişime devam edememekte, yani iletişim süreci karşılıklı halden uzaklaşmakta, bu da bireyleri empatik iletişimden yoksun, duygusuz ve kırıncı hale getirebilmektedir (Berger, 2013, s.294).

1.6.4. İnternetin Araçtan Amaca Yükselişi ile Mutluluğu Dijitale Bağlı Olan Dijital İnsan

Dijital teknolojiler, bireylerin birbirleriyle iletişim ve etkileşim kurma, duygu, düşünce, video ve görsel gibi içerikleri diğer insanlarla paylaşabilme olanağı sağladığından dolayı onun bireyin mutluluğu üzerinde olumlu etkisinin olduğu söylenilebilmektedir (Feleaga vd., 2022, s.19; Badri vd., 2023, s.168). Gençlerin internete giriş nedenlerine bakıldığında da eğitim ve mesleki faaliyetler amacıyla internete giriş sıklığı azalırken eğlence, keyif ve iletişim amaçlı giriş sıklığının arttığı gözlenmiştir (Badri vd., 2023, s.194). Dolayısıyla araştırmalar özellikle de dijital platformlardan olan sosyal medyanın bireyler tarafından daha çok eğlenmek ve rahatlamak ile diğer insanlar ile etkileşime girmek için kullanılan bir alan olarak görüldüğünü ve dijital platformların alışverişte, eğlencede ve boş zamanı değerlendirmede danışmanlık görevi üstlendiğini ortaya koymuştur (Yaşar, 2022, s.160; Çelenk, 2020, s.70). Bu da dijitalleşme ile birlikte internetin araç konumundan amaç konumuna yükselişinin bir göstergesidir. Bu bağlamda internet araçtan amaca yükseldiğinden, insanların hayatına nüfuz ederek onlar için vazgeçilmez hale gelmiştir. Böylelikle araç konumundaki internet, insan hayatında bir meta durumunda iken yalnızca insanların hayatlarını kolaylaştıran bir araç gereç iken, dijitalleşme ile amaç haline gelen internet, insanlar için var oluşlarının bir parçası olarak görülmeye başlamıştır ki buna, internetin nesneden özneye geçiş serüvenidir de denilebilir. Bu minvalde dijital çağın insanı için internet, kendini gerçekleştirmek, sosyal sermayesini

geliştirmek, kendini tanıyabilmek, önemli duygusal ihtiyaçlarını karşılayabilmek ve diğer insanlarla etkileşim kurmak için insan açısından hayatının önemli bir parçası olarak görülürken, mutluluğunu artırdığı için yaşam amacı haline de gelmiştir.

Diğer yandan dijitalleşme, bireyin yalnızlık algısını azaltmakta ve bu anlamda doyuma ulaşmasında da etkilidir. Özellikle de bu duygunun en fazla yaşandığı yaşlılık döneminde yalnızlık algısını ve sosyal izolasyonu azaltmak ve sosyal anlamda destek kaynağı olmak hususunda önemli bir işleve sahiptir (Kusumota vd., 2022, s.6). Bunun etkisi ile daha çok sosyal izolasyona maruz kalınan covid-19'da karşılaşılmıştır ki diğer kuşaklara ek olarak evlere kapanmak durumunda kalan yaşlı kesimde bu dönemde dijital mecralar önemli işleve sahip olmuştur. Bu çerçevede sesli ve görüntülü konuşmalar, kısa mesajlar ya da sosyal medya hesaplarından takipleşmeler, bu bireylerde sosyal izolasyonun verdiği olumsuz etkileri bertaraf etmiş (Sen vd., 2022, s.2, 7), bireylere bu anlamda olumlu duygusal etki sağlayarak onları mutlu etmiştir. Buna ilaveten bu kuşaktan bireyler sanal grup toplantılarıyla ve etkinlikleriyle de yalnızlık duygusundan uzaklaşmış, reeldeki ilişkilerini bu sayede geliştirerek sosyal ortamdan ve ilişkilerinden uzak kalmamışlardır. Dolayısıyla dijital mecralar bu dönemde mekân ve beraberlik problemini ortadan kaldırarak bireyin diğer bireylerle etkileşimini sağlamış ve bu kuşağın önemli sosyalleşme aracı olmuştur. Ayrıca dijital platformlar ile izole durumundaki bireyler hem aile üyeleri, arkadaş, tanıdık gibi çevrelerinden haberdar olabilmiş hem de bir ihtiyacı olduğunda kolay şekilde birilerine ulaşabilmişlerdir. Yani yalnızlık ve kaygının hat safhada olduğu bu dönemde dijital platformlar sadece bu kesimin değil, tüm yaş gruplarının birçok ihtiyacını karşılayarak (Rostomyan, 2020, s.1) onların hayatlarını kolaylaştırmış, onların hem memnuniyet algılarını hem de olumlu duygularını geliştirerek mutlu olmalarına katkı sağlamıştır.

Buna ilaveten internet kullanımı sayesinde bireyler yaşlılık döneminde diğerleriyle iletişim kurmakta, kendi hayatları üzerinde daha fazla kontrol gücü elde edebilmekte ve kendi özel alanlarında bağımsız yaşayabilmektedirler (Alman Aile Örgütleri Çalışma Grubu (AGF), 2019, s.3). Dolayısıyla bireylere bu süreçte her insan için çok önemli duygusal ihtiyaçlardan biri olan özgürlük duygusunu da vermiştir ki dijital medya araçları bu anlamda da bireyin mutluluğunu artırma ve yaşam doyumunu sağlama

rolüne sahip olmuştur. Ayrıca sosyal medya bir topluluğa daha fazla aitlik duygusu verdiğinden ve yalnızlık duygusunu da buna mukabil azalttığından dolayı yaşlı bireyler üzerinde bu anlamda da olumlu duygusal etkiye neden olmuştur (Kusumota vd., 2022, s.11). Daha detaylı şekilde ele almak gerekirse, sosyal medya belirli inanca, duyguya, algıya ve kuruluş amacına sahip çeşitli gruplardan oluşan bir alandır ve bireyler gerçekte ulaşamadıkları derecede bu gruplara kolay şekilde dahil olarak orada paylaşımlar ve beğenilerle onaylanarak kendilerini var etmekte, oraya ait hissetmektedirler. Bu bağlamda yaşlı bireylerin fiziksel engelleri düşünüldüğünde, internetin ve sosyal medyanın onların hayatlarında sosyalleştirme aracı olarak işlev gördüğü, uzağı yakın hale getirdiği söylenilebilir. Bu da bireylerin yaşlılık dönemlerinde yalnızlık ve izolasyon duygusunda azalmaya etki edebilmektedir.

Diğer yandan dijital platformlar bireye kendi sesini ve kimliğini duyurma imkânı da vermektedir ve bireyin burada paylaştığı bir şey yorumlandıkça, beğeni aldıkça ya da eleştirildikçe, birey de kendini inşa etmektedir (Karataş, 2023, s.117). Birey, kendi sesini duyurabilmenin, kendi kimliğini istediği gibi sunabilmenin ve kendini inşa etmenin hazzı içerisindeyken aynı zamanda aldığı tepkiler ve onaylar ile de mutlu olmaktadır. Bu minvalde dijital platformlar bireye, paylaşımlarıyla, kendini sunma biçimiyle ya da istediği kimliği inşa etme hususunda yoğun şekilde özgürlük alanı tanımaktadır ve bu duygunun hissedilmesi ile tatmin olan bireyin mutluluğu da sanalda paylaşımları onaylandıkça daha da artmaktadır. Dolayısıyla dijital mecraların bahsedilen etkileşimsel ve var oluşsal özellikleri bireylerin mutlu olmasına katkı sağlamaktadır.

Sonuç olarak dijitalleşme ile birlikte bireyler sanal mecralarda çeşitli ihtiyaçlarını karşılarken birçok konuda değişimi de deneyimlemişlerdir. Bu değişimler ise ilerleyen bölümlerde de bahsi geçeceği üzere aile bireyleriyle iletişimlerinde ve ilişkilerinde de birtakım değişim ve dönüşümlere sebep olmuştur.

1.7. DİJİTAL AİLE

Teknolojik gelişim ve dijitalleşme ile birlikte bireyler sanal ortamda yeni sosyal çevre edinmiş, sosyal deneyimlerini artık internet üzerinden edinmeye başlamışlardır. Bunun neticesinde ise toplumda kültürel ve iletişimsel değişim ve dönüşümler

yaşanmıştır. Araştırma sonuçları da kullanım süresi arttıkça özellikle de sosyal medyanın kişilerarası iletişime etkisinin de arttığını ve iletişim biçimlerini değiştirdiğini ortaya koymuştur (Saçıkaraklı, 2018, s.5, 54). Böylelikle yaygınlaşan internet kullanımı ile toplumun en önemli ve devingen kurumlarından biri olan aile de değişim ve dönüşümden payını almıştır (Bayer, 2013, s.113; Duman, 2012, s.34). Bu minvalde eski dönemlerde yalnızca ayrılmış belli vakitlerde ailesi dışında diğer çevresi ile birlikteyken, dijital unsurların bireyin yaşamına girmesiyle birlikte aile içinde sanal ortamda arkadaş ya da sosyal çevreye ayrılmış vakitlerde artış gözlenmiş, bu da aile içi iletişim ve ilişkilerde değişimlere sebep olmuştur. Bu değişimlerden biri de sanal mecraların çok fazla kullanılması ile birlikte bireyler arası ilişkilerde etkileşimin ve yüz yüze iletişimin azalmış olmasıdır. Diğer yandan interneti ve sosyal medyayı doğru kullanamayan bireyler, aile bireylerini ihmal etmiş, toplumu kişilerarası iletişimden farklı bir boyuta taşıyan sanal iletişim ile bireylerde yalnızlaşma ve yabancılaşma gibi sorunlar da gerçekleşmeye başlamıştır. Böylelikle dijital mecralar ailenin birbirleriyle geçirecekleri sınırlı vakitlerin bireylerin yalnız başına sosyal medya ağlarına takılarak harcanmasına sebep olmakta, bu durumda da birbirini anlamayan, dinlemeyen, bireylerin kendilerini ifade edemediği aileleri oluşturmaktadır (Utma, 2020, s.1017-1018). Ten Wong ve arkadaşlarının yürüttüğü araştırma sonuçları da aile ve arkadaşlarla ilişkileri kolaylaştırmak ve sürdürmek için kullanılsa da sosyal medyada fazla vakit geçirildiğinde onun insanlar üzerinde olumsuz etkiye sebep olduğunu göstermektedir (2017, s.4). Bu bağlamda bir yandan bireyin aile üyeleri ile iletişiminde azalmalar olduğu söylenirken, diğer yandan dijital platformlardan özellikle de sosyal medyanın aile bireylerini daha da yakınlaştırdığı ifade edilebilmektedir. Fakat her iki görüşte de ortak olan bir durum vardır ki, o da aile içi iletişim ve ilişkilerin değişmiş olmasıdır.

Bu minvalde toplumun en küçük temsili olan aile değişirken ailedeki iletişim biçimleri de değişim ve dönüşüme uğramıştır. Dolayısıyla günümüzde aile içi iletişim sürecinde aynı zamanda sanal iletişim de devrededir. Bu çerçevede sanal iletişim aile içerisinde bireyler özelinde devam ederken bir yandan da yüz yüze iletişim de aile bireyleri arasında devam etmektedir. Bu bağlamda aile içi iletişime, gürültü olarak ya da kaynak konumuna geçerek sanaldaki unsurlar da dahil olmuştur, denilebilir. Daha açık bir ifade ile dijital unsurlar, aile içi iletişime kaynak konumunda bir destek sağlarken,

bireye iletişim sürecinde gidişatta destek olurken ve iletişim için içerik sağlarken aynı zamanda bazı zamanlarda da gürültü konumunda olarak iletişim sürecini sekteye uğratabilmektedir. Bu minvalde dijitalleşme, bireyin kullanım şekline ve düzeyine bağlı olarak etkisi ölçülebilen ve bireyin iradesine sunulan, ona bir sorun ve de bir çözüm olarak sunulan bir olgu olarak nitelendirilebilmektedir. O halde dijital çağ, bireye avantaj sağlarken aynı zamanda onu Aristoteles'in deyimiyle “ortada olma” ya (1976, s.100-101) davet etmektedir. Bu çağda dijital mecralardan tamamen yoksun kalmanın ya da onunla aşırı ilgili olmanın, aile içindeki kuşaklararası çatışmalara, anlaşmazlıklara, farklı dillerin konuşulmasına sebep olduğunu deneyimleyen birey, ölçülü olmayı öğrenir. Dolayısıyla dijitalleşme ile bu konu da toplumsal algıya nüfuz etmiştir. Yani sistem bu dönemde aşırılıkların zararını yaşatırken, aynı zamanda bireylere bu çağda yaşamının yollarını ve düsturunu da öğretmektedir.

1.7.1. Dijital Çağın Ailevi Fırsatları

1.7.1.1. Duygusal Paylaşım Sağlama, Günlük ve Kontrol Mekanizması Rolü ile Dijital Platformlar

Dijital platformlar, etki alanı ve etkileşim açısından daha gelişmiş ve kullanışlı bir yaşam tarzı sunduğundan ve aile ile bağlantıda kalmanın rahat ve konforlu yolu olarak görüldüğünden, bireylerce çokça tercih edilmekte ve aile bireyleri ile iletişim için araç konumunda olup, iletişimi olumlu anlamda etkilemektedir (Ten Wong vd., 2017, s.2-4). Buna ilaveten dijital çağ, ailelere birbirleri ile iletişimlerini geliştirebilecekleri ve yakın ilişkiler kurabilecekleri; yazışma, sesli ya da görüntülü konuşma, çıkartmalar, videolar, emojiler gönderme, beğenilerde ve yorumlarda bulunma ve paylaşım yapma gibi çeşitli imkanlar da sunmaktadır (Sarı ve Karadeniz, 2019, s.294). Bu özelliği ile de internet, aile üyelerinin organize olmasına katkı sağlarken, aynı zamanda uzakta yaşayan aile bireylerinin diğer aile üyelerinden haberdar olmasını ve onlarla yakın ilişkiler kurmasını da sağlamıştır (AGF, 2019, s.3). Özellikle de yaşlı aile bireylerinin ve boşandıktan sonra dağılan aile üyelerinin uzaktaki yakınları ile iletişimlerinin ve etkileşimlerinin kopmadan devam etmesinde önemli bir işleve sahip olmuş, bu durumdaki aile bireyleri arasında köprü görevi görmüştür (Hughes ve Hans, 2004, s.515).

Diğer yandan araştırmalar sosyal medya araçlarından Facebook'un aile üyeleri arasında kişisel iletişimi geliştirmekte de itici rol oynadığını ortaya koymuştur. Bu çerçevede Facebook, aile üyelerinin yüz yüze yapmaktan çekindikleri şeyleri, duygularını açmalarını da sağladığı ve Facebook'un evde bulunmadıkları süre içerisinde bireyler tarafından aile üyeleri ile iletişimlerinde araç olarak kullanıldığı ve aile üyeleri ile çatışmaları azalttığı bilgisine ulaşılmıştır (Lopez ve Cuarteros, 2020, s.78). Ayrıca aile bireylerinin anlaşmazlık yaşadıklarında ve tartıştıklarında yüz yüze konuşmak yerine mesaj ile duygu ve düşüncelerini paylaşması, ses tonlarındaki öfke veya memnuniyetsizliği ortadan kaldırdığı için yine aile ilişkilerinde olumlu etkiye sahip olduğu söylenilebilmektedir (Thomas, 2020, s.200). Dolayısıyla dijital platformlar bu durumda iletişim sürecinde iletişimi kolaylaştırıcı kaynak ve aracı durumuna gelmiştir. Bu özelliği ile ailedeki tüm kuşakların dijital mecralardan faydalandığı düşünüldüğünde, tüm bireylerin herhangi bir konuda uyum sağlamasında da etkilidir, böylelikle hem dayanışmayı hem de bütünleşmeyi sağlamaktadır.

Bunu destekler nitelikteki bir araştırmaya göre de Facebook sayesinde aile üyelerinin birbirlerini daha iyi tanıdıkları, yakınlaştıkları ve birbirleri hakkında daha fazla bilgi edindikleri bilgisine ulaşılmıştır (Joo ve Teng, 2017, s.42-43). Bu çerçevede dijital platformlardan olan Facebook bu yönü ile aile bireylerinin birbirleri hakkında daha detaylı bilgi elde edebilmesini ve bu sayede birbirlerini daha yakından tanımasını sağlayan bir günlük görevi görmüştür. Buna ilaveten sosyal medya platformları aynı zamanda bireyin o an nerede olduğu ya da arkadaşlarının kimler olduğu, kimlerle vakit geçirdiği hakkında da aile üyelerine bilgi vermektedir. Bu minvalde sosyal medya platformları aile üyelerinin birbirlerinden daha yakından haberdar olmasını sağlayarak kontrol mekanizması işlevi gördüğü için aile üyelerinin önceden olduğu gibi bunun için bir efor sarf etmesine gerek kalmamıştır. Dolayısıyla ailedeki kuşaklararası ilişkilerdeki değişim bağlamında değerlendirildiğinde, dijital platformlar aile bireylerinin kullandığı bir denetim mekanizması işlevi görerek onlara “sanal takip” davranışı kazandırmış, bu bağlamdaki tartışmalar da boyut değiştirmiştir.

Diğer yandan dijital mecralardan sosyal medya araçlarının kullanımı, sık temasa izin verdiği için nesiller arasında ilişkilerin gelişmesine de katkı sağlamaktadır. Bu, aile üyelerinin birbirleri hakkında güncel bilgileri takip etmeleri ya da birbirlerine sevgi

sözcükleri ya da çıkartmalar göndererek aralarındaki bağı güçlendirdikleri şeklinde ifade edilebilir. Sevgi sözcükleri ve çıkartmaların gönderilmesi ayrıca her iki nesilde de sevildiği duygusunu vererek onları bu anlamda da hoşnut etmektedir (Thomas, 2020, s.195, 201-203). Böylelikle iletişim teknolojileri nesiller arası ilişkileri olumlu yönde etkilemektedir. Bu ilişkilerin gelişmesi ise iki tarafta da aidiyet duygusunu kazandırırken aynı zamanda özellikle de yaşlı bireylerin süreci daha iyi atlatabilmesine destek olmaktadır (Thomas, 2020, s.203-204). Sonuç olarak yapılan araştırmalardan edinilen bilgilere göre de dijital platformlardan özellikle sosyal medyanın işlevsel kullanıldığında ailedeki bireyler arası ilişkileri geliştirici rolünde olduğu bilgisine ulaşılmıştır. Bu ebeveynlerin çocukları ile iletişim halinde olmak için, bireylerin aile bağlarını güçlendirmek, teşvik etmek ve kolaylaştırmak için sosyal medyayı kullanmaları şeklinde ifade edilebilmektedir (Procentese vd., 2019, s.8-9).

1.7.2. Dijital Çağın Ailevi Problemleri

1.7.2.1. Bireyselleşme, Yalnızlaşma ve Yabancılaşma

Kapitalizm ile ihtiyaçları karşılamaktan öteye giden ve değer haline gelen, yalnızca tüketim olarak bakıldığında ise yanılgıya düşülecek tüketim olgusu, tüm dünyanın sosyal, ailevi ilişkilerini, bireylerin algılarını ve araçlara bakışını da derinden etkilemiş, onları değişime ve dönüşüme uğratmıştır. Bunlardan biri de bireylerde “mutsuzluk, dayanışma eksikliği, güven kaybı, yabancılaşma ve anlam kaybı” (Özel ve Mumyılmaz, 2018, s.61) gibi sorunların baş göstermiş olmasıdır. Kitle iletişim araçlarının ve internetin gelişmesi ve yanlış kullanılmasıyla birlikte her ortamda tüketim aracı olarak kullanılan birey, bu durumlara daha da maruz kalmıştır. Bu ise bireyin sosyal ilişkilerinde ve aile bireyleri ile ilişkilerinde sorun teşkil etmeye başlamıştır. Sistem dayanışma duygusu yerine rekabet duygusuna kapılan bireyleri devamlı tüketime yönlendirirken, onların tüm değerli duygularından, değerli vakitlerinden çalmış ve toplumsal olarak bireycilik ve yalnızlaşma sorunları da gündeme gelmiştir (Özel ve Mumyılmaz, 2018, s.73-76; İnce, 2023, s. 121; Akbaş ve Dursun, 2020, s. 2260) ve bu duygu onları bir an olsun güncel olandan uzaklaşmaması gerekliliğine götürmüştür. Bu ise bireylerde birbirini tamamlayan süreç olarak rekabetin daha da olgunlaşmasına sebebiyet vererek onları bireyselliğe itmiş, birey aile içerisinde dahi bu rekabet içerisinde at koştururken, anı kaçırmıştır. Dolayısıyla

Horkheimer'a göre de bireyler tarafından hayatı kolaylaştırmak için geliştirilen araçlar, kitle kültürünü geliştirirken bireyleri toplumsal baskının esiri haline getirmiştir (1994, s.166). Fakat dijitalleşme aile içinde iletişimsel anlamda kopukluklara ve yalnızlaşmaya sebep olacak birtakım problemlerin ortaya çıkmasında etkili olsa da sağlıklı internet kullanımı, aile üyelerinin birbirlerine zaman ayırmaları ve boş zaman aktiviteleri ile bunun önüne geçilebilmektedir (Sarı ve Karadeniz, 2019, s.294; Meral, 2017, s.75-76). Dolayısıyla sistemi bu hale getiren, başlangıçta pragmatist bir tutumla geliştirdikleri araçları yanlış kullanan ve tüketimi obez hale getiren bireylerdir.

Bahsi geçen tüketim bilinci, ailelerde ortak zaman ve mekân algısının yitirilmesine ilaveten ayrı telefon, bilgisayar kullanımı gibi bireysel mülkiyet anlayışını da geliştirmiştir. Bunun neticesinde ise aile içinde bireyselleşme, yalnızlaşma ve yabancılaşma gibi problemlerin ortaya çıktığı gözlenmiştir (Hazer, 2020, s.94; AGF, 2019, s.3; Odabaşı vd., 2024, s.37). Buna sebep olarak ise daha önce de bahsedilen, dijitalleşme ile bireylerin sosyalleşme biçimlerinin değişimi gösterilebilmektedir. Sosyalleşme biçimleri değişen yani dijitalleşen ve maddi unsurlarla çevrilen bireylerin yalnızlaşma problemi de bununla birlikte ortaya çıkmıştır. Araştırma sonuçları da akıllı telefon kullanım süresi ile yalnızlık arasındaki ilişkinin doğru orantılı şekilde ilerlediğini, cep telefonu kullanımının bireylerin yüz yüze iletişimlerini engellediğini ve bunun neticesinde sosyal ilişkilerinde kopukluk yaşadıklarını ortaya koymuştur (Meral, 2017, s.70-74; Özbey, 2022, s.153). Buna mukabil insanların sanal ilişkilerle daha fazla meşgul olduklarından dolayı gerçek hayattaki ilişkilerinde daha az duygusal bağ kurdukları bilgisine de ulaşılmıştır (Khalid, 2017, s.5). Bu bağlamda sanal ortamlar ile meşguliyet bireyi normal kullanımında sosyalleştirse de (Meral, 2017, s.70) bireylerin yalnızlık duygusunu doyuran dijital mecralar onların diğer kuşaklardan bağımsızlaşmasına, aralarında olması gereken iletişimin kalitesinde azalmaya sebebiyet vermekte ve bu da hane içinde ayrı sosyal çevresi olan ve ayrı öbekler oluşturan kuşakları meydana getirebilmektedir. Dolayısıyla bu durumdaki bireylerin gerçek ilişkilerinde birtakım problemlerle karşılaştıkları da bir gerçektir. Bu minvalde akıllı telefondaki dijital mecralar ile meşgul olan birey yalnızlığı tercih etmekte ve ailesindeki bireylerle iletişimini yeterli düzeyde gerçekleştirememektedir. Bu ise sosyalleşme sürecinin ilk aşaması olan ailedeki iletişimi olumsuz anlamda etkilemekte, bu bağlamda bireyler sosyalleşme sürecini sağlıklı tamamlayamamakta

ve bireyler arası ilişkilerinde sorunlar yaşamaktadırlar. Dijital çağın bireylerinin de “sosyal medyanın baş belası ama onsuz da olmadığı” fikrine sahip oldukları ve yarısından fazlasının başta planladığından daha fazla süre boyunca sosyal medyada kaldıkları ve bunun neticesinde aile ve arkadaş çevresi gibi yakınlarının şikayetleri ile karşılaştıkları bilgisine ulaşılmıştır (Vatandaş, 2019, s.237-245). Bu durum sosyal medyanın bireyler tarafından sosyal sermaye olarak görülmesi ya da gündemde kalmak çabası olarak nitelendirilebilir. Dijitalleşme bu anlamda bireylere toplumsal bir baskı kurmaktadır. Bu minvalde sistemin içerisinde kalabilmenin yolu sanal mecralardaki eylemlerdir. Bu da bireyi, baş belası olarak gördüğü dijital platformlardan ayrılmamaya zorlamakta, aynı zamanda bireyin gerçek ilişkilerinde sorunlar yaşamasına neden olmaktadır. Böylelikle internetin hatalı kullanımı ile aile ile birlikte geçirilen kaliteli sürede de kısalma meydana gelmiş ve bu da birey olamamış insanın kitle ile birlikte düşünürken, onunla var olurken ve var oluşunu ona borçlu olduğu sanal ilişkileri ve iletişimleri tercih ederken, aile bireyine yabancılaşmasına ve onları tanıyamamasına neden olmuştur (Sarı ve Karadeniz, 2019, s.296).

Bu bağlamda günümüz toplumunda tüketimi bir yaşam felsefesi, bir kimlik ya da bir statü göstergesi olarak gerçekleyen bireyler, var olma gayesini de tüketim üzerinden değerlendirmektedirler. Yani ‘tüketiyorum öyleyse varım’ duygusu onlara sürekli tüketme alışkanlıklarını edindirdiklerinden, birey; ailesiyle paylaşacağı zamanı da değerli duyguları da emoji, sanal hediyeler ya da beğeniler gibi meta eşyalar üzerinden karşılarken aynı zamanda manevi değerleri de tüketmektedir.

1.7.2.2. Dijital Ailenin Çok Kalabalık ve Çok Sesli Yemek Masaları

Aile ile birlikte yemek yemek, aile bireylerine birbirleriyle kuracakları iletişim ve etkileşim için önemli ölçüde fırsat sağlamaktadır. Dolayısıyla yemek saatinde duygular, düşünceler, anılar ya da günlük deneyimler paylaşılırken derin anlamlı ilişkiler de kurulmaktadır. Bu bağlamda yemek vakti, ailedeki ilişkilerin gelişimi için kritik öneme sahip bir andır. Bu derece önemli bir anda yemek yerken teknolojik araçlardaki sanal mecralarla meşgul olmak, aile bireylerinin dikkatini dağıtarak derin muhabbete girememelerine ve etkili bir iletişimin sağlanamamasına neden olmaktadır (Villegas, 2013, s.7-8). Fakat araştırmalarca çoğu katılımcının aile yemeklerinde

teknoloji kullanımını önermedikleri bilgisine ulaşılsa da (Johnson ve Francis, 2022, s.942; Odabaşı vd., 2024, s.32) dijitalleşmenin, etkili iletişim ve güçlü bir bağ kurabilmek için bu denli önemli olan yemek saatini de sekteye uğratmış olduğu bilgisine ulaşılmıştır (Villegas, 2013, s.7-8; Hazer, 2020, s.98). Günümüzde ailelerin bulunduğu restoranlara göz atıldığında da durum güncellemesi yapmak için başlarını eğmeyen insanları bulmanın zor olduğu görülebilmektedir (Subramanian, 2017, s.70).

Böylelikle bu mesele de aile içerisinde dijitalleşme ile birlikte görülmeye başlayan bir konu olmuştur. Bu bağlamda günümüz ailelerine bakıldığında da aile ile birlikte yemek vakti çoğu ailede görülse de bazı ailelerde yemek yerken akıllı telefonlarla meşguliyetin devam ettiği söylenilebilmektedir. Bu ise bireyleri iki ayrı alem arasında gidip gelmelerden dolayı derin iletişime geçirememekte, aile ile kurulması gerekli önemli duyguların gelişememesine sebep olmaktadır. Bu bağlamda aile için çok önemli olan ve günümüz şartlarından dolayı tüm aile bireylerinin belki bir arada bulunduğu tek zaman dilimi olan yemek vaktinde, bireyler sanal mecralara yöneldiğinden ve çok kişi ile etkileşimde olduğundan dolayı yüz yüze sohbetleri kaçırmakta, yüzeysel cevap vererek derinlere inememekte, bu da aile bireyleri arasında anlaşmazlıklara sebep olmaktadır. Diğer yandan sanal mecralarda çoklu ilişkilerle meşgul olan bireyin tüm algıları orada olduğundan, bireyler yemek masasındaki birçok konuyu, imayı, duyguyu, anlamı, göz temasını, mimikleri ve beden dilini kaçırabilmektedirler. Dolayısıyla dijitalleşme yemek saatine de sanalda olanları dahil etmiş, masanın kalabalıklığı ve çok sesliliğinden dolayı da söylenenler, söylenilmek istenip vazgeçilenler, duygular, bakışlar ve ifadeler de fark edilmemiş, bundan dolayı anlam da kaçırılmıştır.

1.7.2.3. Dijital Çağın Çalışma Mekanları Olarak Evler

Dijitalleşme, bireyin arkadaşları, ailesi, yakın çevresi vd. ile anlık mesajlaşmasını, kendi düşüncelerini, planlarını vb. onlarla paylaşabilmesini, geri dönütlerle kendisini daha fazla geliştirmesini sağlarken aynı zamanda bireye evden çıkmadan birçok işini pratik bir şekilde yapabilmesini de sağlamaktadır. Dezavantajları ile de tam da bu noktada karşılaşılmaktadır. Birey, birçok işini eve taşıırken, yani evi iş yeri ya da bir kurum haline getirirken, kendini de diğerlerinden soyutlayarak izole etmektedir ve

bundan dolayı aile içindeki kişilerarası iletişimin niteliği de olumsuz anlamda etkilenmektedir (Rostomyan, 2020, s.1).

Buna ilaveten dijitalleşme, çalışma saatlerini de daha esnek hale getirerek ve bunun neticesinde aile ve kariyeri uzlaştırarak ev ile iş arasındaki sınırı da bulanıklaştırmış, ailesi ile birlikte ama çalışan konumda olmaya devam eden bireylerini inşa etmiştir (Wajcman vd., 2008, s.650; AGF, 2019, s.3). Bu durum özellikle de internet hizmetlerinin kullanımında öncekine kıyasla yüksek oranda artış görülen pandemi dönemi ile de daha yaygın hale gelmiştir. Dolayısıyla karantina koşullarında okullarda derslerin çevrim içi programlar aracılığıyla işlendiği, işlerin hiç olmadığı kadar evlere taşındığı ve yöneticilerin çalışanlarına her zaman ulaşabildikleri, dijital ödemelerin, dijital para birimlerinin ortaya çıktığı, salgını izlemek için dijital araçların kullanıldığı bir dönem olmuştur ve dijitalleşme bu dönemde altın çağını yaşamıştır (Pandey vd., 2020, s.1-3). Bu çerçevede pandemi, dijital toplum planı gibi bir süreç olarak karşımıza çıkmıştır. Bu dönemde her alanda olduğu gibi işin de eve, aile içerisindeki boş vakitlere daha fazla sızdığı gözlenmiş, pandemi ile başlayıp devam eden bu süreç ile birlikte dijital toplumda evler iş yeri konumuna gelmiştir. Bu minvalde pandemi süreci, teknolojinin daha fazla benimsenmesine, kullanımının daha da yaygınlaşmasına yol açmış, buna ilaveten bu süreç ile birlikte her yerden çalışma da gündeme gelmiş ve ofis ve ev arasındaki mesafe engeli kalkarak ev içerisindeki boş zaman da sosyal medya dışında, işle de değerlendirilmeye başlamıştır (Subramaniam vd., 2021, s.14). Bu da yine aile ile değerlendirilmesi gereken vakitten çalarak evi iş yeri konumuna getirmiş, odalarında aile bireylerinden ayrı işlerine devam eden insanların oluşmasına, neticede bireyselleşmenin daha da yerleşmesine sebep olmuştur. Dolayısıyla dijitalleşme bireylerin iş yaşamını eve taşıırken, aynı zamanda geleneksel toplumdaki iş dışı boş vakitleri de doldurarak aileye ayrılacak zamanı da gasp etmiştir. Bu da dijital çağı daha da bir üst seviyeye taşıyarak aile içerisinde birtakım sorunların baş göstermesine sebep olmuştur.

1.7.2.4. Aile İçi İletişime Dijital Devrim

1.7.2.4.1. Çoklu Alıcı, Çoklu Ortam, Çoklu Mesaj, Çoklu Gürültü

Dijitalleşme, aile içerisinde yeni problemlere kapı aralamış, ailede çözülmesi gereken problemler, dönem itibarıyla değişime uğramıştır. Dijitalleşme, aileyi daha çok iletişim ve ilişkiler üzerinden etkilerken “iletişimde ilgi kaybı” (Onyeator ve Okpara, 2019, s.41) sorununu da çoklu iletişim unsurları neticesinde geliştirmiştir. Dolayısıyla dijitalleşme ile bazı iletişim unsurlarında niceliksel bir artış olduğu söylenebilmektedir.

Bu bağlamda dijital mecralarda iletişim sürecinde iken bireyler birden fazla alıcı ile birden fazla ortamda birden fazla mesaj üretmektedirler. Buna ilaveten iletişim sürecinde ‘gürültü’ olarak adlandırılabilen unsurlar da daha fazla görülmeye başlanmıştır. Çünkü aynı mekânda olmayan bireyler iletişim sürecinde iken ayrı ve çoklu mekanlarda bulunan gürültülere maruz kalmaktadırlar. Bununla birlikte dijital medya bireye, yalnızca tek bir platformda bulunmama ya da aynı anda farklı kişilerle farklı konularda konuşma gibi bir alışkanlık da kazandırdığından bireyler “çoklu gürültü” ye maruz kalmaktadırlar. Böylelikle dijitalleşme, çoklu alıcı, çoklu ortam, çoklu mesaj ve çoklu gürültü kavramlarını iletişime kazandırmış, bireyler iletişim sürecinde de hız toplumu olmanın uyumunu yakalamışlardır.

Çoklu unsurlardan oluşan bu iletişim ile meşgul olduğunda ise alıcı ve gönderici arasındaki iletişim yüz yüze olmadığı için beden dili, jest ve mimikler ya da mesaj gibi önemli unsurlar kaçırılabilir. Bu da yapılan araştırmadan elde edilen ve katılımcıların çoğunun da katıldığı bulgulara göre kişilerarası “iletişim sürecinde boşlukların oluşmasına” (Onyeator ve Okpara, 2019, s.41-42) sebep olmaktadır. Bu boşluklar ise aile bireyleri içerisinde olumsuz birtakım duygulara ve problemlere de sebep olmaktadır ki aşırı internet kullanımı ve sözel iletişim arasında ters orantı olduğu bulgusuna ulaşan araştırma sonuçları da bunu destekler niteliktedir (Akkuru, 2019, s.44; Odabaşı vd., 2024, s.40). Sonuç olarak dijitalleşme toplumda iletişimi değiştirirken geleneksel yüz yüze iletişimde de birtakım değişimlere sebep olmuştur. Sanal mecralarda bulunan bireyler sanal ilişkiler ile meşgul iken yanında bulunan bireylerle iletişimde birtakım unsurları göz ardı ederek iletişimsel anlamda da bazı problemlerin oluşmasına neden olmuştur. Dolayısıyla bireyler iletişim sürecinde artık yalnızca karşısındakilerle ya da tek biriyle muhatap değil, birden fazla kişiyle muhataptır ve bu da iletişimin niteliğini etkilemekte, bireyin hiçbirine tam anlamıyla

odaklanamamasına, algıları çok fazla kişi ve mesaja maruz kaldığından ilgisiz kalmasına sebep olmaktadır.

1.7.2.4.2. Meta İletişim

Dijital platformlardan olan sosyal medya ile birlikte iletişim verimli ve basit hale gelirken insani bir ihtiyaçtan öte hızla üretilen ve aynı hızla tüketilen yapay bir ihtiyaç haline gelmiştir. Sosyal medya iletişimi verimlileştirirken bir yandan da “iletişim için iletişim kurmak” alışkanlığını da kazandırmıştır. İletişimdeki bu alışkanlık mesajın niteliğinin önemini kaybetmesine, niceliğin niteliğin yerini almasına yol açmıştır. Bu bağlamda sosyal medyada kurulan iletişimde iletişimin içeriği değil ne kadar beğeni aldığı ne kadar takipçi olduğu gibi sayısal veriler değerlidir. Yani iletişim bu süreçte metalaşmış ve içi, değerlerden ve duygulardan arındırılmış, salt bir madde haline gelmiştir. Bu bağlamda en büyük yanılgı ise “ne kadar çok ileti, o kadar iyi iletişim” algısıdır (Göker, 2015, s.407-408).

Dolayısıyla dijital platformlar insanların alışkanlıklarını değiştirirken (Ten Wong vd., 2017, s.4), bireyler arası ve aile içi iletişimlerinde de birtakım değişikliklere sebep olmuştur. Bu minvalde aile içi iletişimde mesajların biçimi değişmiş, yeni iletişim ile semboller, ifadeler, içerikler ve paylaşımlar gibi meta unsurlarla kuşatılan sözsüz iletişim daha fazla tercih edilmeye başlanmıştır (Onyeator ve Okpara, 2019, s.36). Bu bağlamda dijitalleşme ile bireyin kişilerarası iletişim biçimi değişirken, meta iletişim denilen yeni bir iletişim şekli ortaya çıkmıştır. Meta iletişim, genel tanımdan ayrı olarak, iletişimin anlamdan yoksun olarak video, görsel, metinsel mesaj ya da emojiiler gibi araç ve gereçlerle sunumu yani araçsallaşması şeklinde tanımlanabilmektedir. Daha açık bir ifade ile geleneksel iletişimde duygular sözel olarak ifade edilirken dijital toplumda duygular emoji, resim, video gibi meta unsurlar yolu ile ifade edilmeye başlanmıştır. Dolayısıyla dijital mecralarda meta iletişim kuran bireyler iletişim sürecinde kanal olarak, duyguların ifadesinde ise bir araç olarak kullandıkları bu içerikler ile yeni bir ilişki geliştirmektedirler. Bu da toplumsal olarak duyguların dahi maddileşmesi anlamına gelmekte ve bu bireylerin tüm ilişkilerine etki etmektedir. Böylelikle duygular da hızla tüketilen bir meta olarak insan hayatına etki etmektedir. Diğer yandan sanal mecralar yolu ile aile üyeleri ile paylaşılan meta unsurlar duygularını ifade etmekte zorlanan bireylere kolaylık sağlamaktadır. Bu bireyler

rahatlıkla birbirlerine gönderdikleri mesajlarla duygularını açığa çıkarmakta, bu da aile bireylerinin ilişkilerini geliştirmektedir. Bu bağlamda toplumsal ilişkileri etkileyen ve değiştiren meta unsurlar, aynı zamanda toplumsal ilişkilerinde duygularını ifade ederken bireylere destek sağlamakta ve onları birbirlerine yaklaştırmaktadır. Fakat bu, duyguların ve iletişimin metalaştığı gerçeğini değiştirmemektedir.

1.7.2.4.3. İletişim Unsurlarının Dönüşümü

Dijital platformların gelişmesi ile yüz yüze iletişimin yerini sanal iletişim almış ve buna mukabil kaynak, alıcı, ortam ve mesaj gibi iletişim unsurlarında da birtakım değişiklikler meydana gelmiştir (Yengin, 2019, s.131). Araştırmada her gün bir saatten fazla dijital platformlarda vakit geçiren yani sürekli çevrimiçi olma halindeki bireylerin aile üyelerinden koptuğunu göstermiştir (Onyeator ve Okpara, 2019, s.40; Kır, 2023, s.88). Dolayısıyla bu durumda, bireylerin iletişim sürecine dahil olamadıkları gerçeğinden yola çıkarak, etkili iletişimi sağlayacak unsurlarda bozulmaların ve azalmaların ya da unsurların karmaşık hale gelmesi gibi değişimlerin olmasının muhtemel olduğu söylenilebilir.

Bu bağlamda sanal etkileşimler ile iletişimdeki değişimlerden biri de gönderici ile alıcı arasında “aracı”nın olduğu, yani iletişimin yüz yüze olmadığı gerçeğidir. Ayrıca bu aracı hem daha az aracılı hem de dikkat süresi daha fazla olan yüz yüze iletişimden (Özbey, 2022, s.153) farklı olarak birden fazladır. Bireyler, dijital platformlarda kurdukları bu aracılı iletişim ile karmaşık ilişkiler geliştirmiş, bir arada bulundukları ile de karmaşık ilişki geliştirmeye ve anlamsızlığa sebep olmuşlardır. Bunun yanında dijital mecralarda hem çok fazla aracı vardır, etkileşim düzeyi bu nedenle azdır ve taraflar birbirlerine etki edemezler hem de sürekli içerikler değiştiği için dikkat süresi çok kısadır. Bu sebeple iletişim de etkili bir biçimde sağlanamamaktadır.

Diğer yandan geleneksel iletişimden farklı olarak sanal iletişimde mesajın içeriğine bakıldığında mesaj beden dilinden, jest ve mimikten, eğer yazı şeklinde ise mesaj için önemli yere sahip olan ses tonundan ve göz temasından da arındırılmış ve yüz yüze iletişimden farklı olarak üzerinde detaylı olarak düşünülmüş ve planlanmıştır. Böylelikle doğallıktan ve bu nedenle gönderici ve alıcı arasındaki mesafeden,

samimiyetten ve içtenlikten de iletişim için çok şey ifade eden dil sürçmelerinden, duraksamalardan, sessizlikten ya da hatalardan da yoksundur. İletişim sürecinde önemli yere sahip olan diğer unsur ise kanaldır ve iletişimin hangi yoldan elde edildiğini ifade etmektedir ki bu da dijital toplumda dijital mecralara ve dijital mecralardaki içeriklere karşılık gelmektedir. İletişim ortamı ise geleneksel iletişimde gönderici ve alıcının bulunduğu ortak mekân olarak ifade edilirken, sanal mecralarda kurulan iletişim sürecinde böyle bir şeyin mümkün olmadığı söylenilebilir. Yani bu süreçte bireyler genellikle ayrı mekanlarda iletişim kurmaktadır. Bu da iletişim ortamının iletişim sürecindeki etkisini azaltmaktadır. Dolayısıyla ortak mekân; ortak hissiyat, ortak ruh, ortak düşünce demektir ve iletişim sürecinde de bu unsurlar çok etkilidir. Fakat sanal mecralarda kurulan iletişimde ortak mekândan söz edilemediğinden ayrı mekânın bireyler üzerindeki tesirinden söz edilebilir ki bu da bireylerin iletişim sürecinde uyumunu zorlaştıran etken olabilmektedir.

2. AİLE İÇİ İLETİŞİM

2.1. AİLE NEDİR?

Aile, çeşitli işlevlere sahip toplumsal bir grup olması hasebiyle birçok alanda farklı tanımı olan bir kavramdır. Buna ilaveten aile, çok karmaşık ve çözülmesi zor bir birlikteliktir (Fındıkoğlu, 1991, s.14). Bu sebeplerden ötürü ailenin tek bir tanımını yapmak oldukça zordur. Fakat en genel anlamıyla aile; anne, baba ve çocukların yakın akrabalık ya da kan bağıyla bağlı bireylerin bir arada bulunduğu toplumun en küçük yapı taşıdır (Duman, 2012, s.21; Ülken, 1991, s.37; Gökalp, 1989, s.58; Freyer, 2022, s.260; Özgüven, 2010, s.1; Marshall, 2009, s.7). Daha detaylı şekilde ise aile; bünyesinde bulunduğu bireylerin neslin devamını sağlama, beslenme, barınma ya da korunma gibi fizyolojik ihtiyaçlarını karşılarken aynı zamanda onlara kuşaktan kuşağa maddi ve manevi değer aktarımını sağlayan, toplumsal rolleri öğreten ve bireyin sosyal bir birey olmasını sağlayan çok işlevli yapılanmadır (Sayın, 2020, s.33; Dikeçligil, 2012, s.42).

Aile bazı perspektiflere dayanarak da farklı şekillerde tanımlanabilmektedir. Bu bağlamda en önemli temsilcilerinin G. H. Mead ve Ernest W. Burgess'ın dahil oldukları sembolik etkileşimci yaklaşıma göre aile, birbirleriyle iletişim ve etkileşim halinde olan bireylerden oluşan küçük bir topluluktur. T. Parsons ve E. Durkheim'in temsilcisi oldukları yapısal işlevselciliğe göre de çeşitli rol ve statülere sahip bireylerden oluşan aile, toplumun temeli ve yapı taşıdır ve toplumda meydana gelen değişimden etkilenen devingen bir yapılanmadır. K. Marx ve F. Engels gibi düşünürlerin temsilcisi oldukları çatışmacı yaklaşıma göre ise aile, alt yapının unsuru olan ekonomiden etkilenen, üyeleri arasında çatışmalar yaratan, bünyesindeki ilişkileri, rolleri ve onun yapısını değiştirip dönüştüren ve bunu yaparken yeniden düzenleyen bir üst yapıdır (Gökçe, 2017, s.52-54; Özen, 1991, s.392-396; Canatan ve Yıldırım, 2018, s.38-44; Sayın, 2020, s.160-166; Güçlü, 2018, s.71-79).

Frederic Le Play ve Carle C. Zimmerman bakış açısı ile aile, toplumsal izdüşümleri yansıtan bir ayna gibidir (Türkdoğan, 2011, s.106-112; Aktaş, 2015, s.419; Dikeçligil, 2012, s.24; Freyer, 2012, s.236-239). Dolayısıyla aile, toplumsal değişimlerle eşdeğer olduğundan dolayı toplumdaki değişim ve dönüşümü anlamının ve bu çerçevede toplumsal sorunlara çözümler üretmenin de bir anahtarıdır. Bu düstur ile Kıray'ın

Ereğli’de yaptığı bir araştırmaya göre de içerisinde kuşak çatışmasını azaltma rolüne sahip anneyi barındıran aile, toplumsal değişim aşamasında en önemli tampon mekanizmadır (Kıray, 2000, s.154).

Aile, yardımlaşma ve dayanışmanın temelini oluşturan “güçlü ve kenetlenmiş bir topluluk anlamına gelen asabiyyet” (İbn Haldun, 2017, s.184) örneğidir (Batur, 2021, s.153; Meriç, 2010, s.70). Böylelikle aile, bireyler arasında iş bölümlerinin olduğu, dayanışma içerisinde bir bütün için çaba gösteren, toplumun varlığı onun varlığına bağlı olan önemli bir toplumsal kurumdur. Bu bağlamda dayanışmanın azaldığı bir aile, sosyal olmayıp asosyal bir yapıyı teşkil etmesinden ötürü “gevşek yuva” olarak nitelendirilmektedir (Gökalp, 1989, s.18,132). Durkheim’in “*İntihar*” (2013) adlı çalışmasında da ailenin ve ailedeki dayanışmanın ve paylaşımların intiharı azaltan bir etki olduğu sonucuna ulaşılarak özellikle de dayanışmanın ve paylaşımların daha fazla olduğu çok sayıda bireylerden oluşan ailenin, toplumsal anomilerin de üstesinden gelebilmede güçlü bir aktör olduğu açıklanmıştır (s.193-195). O halde ailedeki dayanışma, aile kurumunun ve dolayısıyla toplumun ayakta kalabilmesi için önem teşkil etmektedir.

Buna ilaveten Ziya Gökalp’in de belirttiği gibi, aile bireyin ilk eğitimini aldığı, sosyal çevreye uyumunu sağladığı ve çevresini tanıdığı ilk yer olarak düşünüldüğünde, “cemiyetlerin en küçüğü fakat en canlısı” (Albayrak, 2017, s.248-249) olarak tanımlanabilmektedir. Yani aile toplumun bir parçasıdır, ondan ayrı düşünülemez. Aile ne ise toplum da odur (Tezel, 2004, s.1; Çamdibi, 1999, s.131; Güler ve Ulutak, 1992, s.75; Gökalp, 1989, s.132; Turgut, 2017, s.94). Dolayısıyla toplum için ailenin önemi büyüktür ve işlevi, toplumsal değişim içinde, bünyesindeki bireyleri topluma kazandırmaktır.

Aile aynı zamanda üyelerinin birbirlerine zaman ayırdığı, birlikte boş zamanlarını değerlendirdiği, yemek yeme, sohbet etme ya da farklı etkinliklerde bir arada bulunma gibi işlevlere sahip etkileşimsel bir birlikteliktir (Mesch, 2006; akt. Hazar, 2020, s.93). Yine bu minvalde aile, bireyleri arasında yüz yüze, samimi, birincil ilişkilerin, sağlıklı ve etkili iletişimin sağlandığı duygusal bir gruptur (Kır, 2011, s.399).

Aile, bireyin ilk dünyaya geldiğinde karşılaştığı, bireyin özel ilişki ve iletişim kurduğu ve böylelikle bireyin sosyalleşmesini sağlayan, onu topluma dahil edecek sosyal benliği kazandırma işlevine sahip toplumsal bir kurumdur. Dolayısıyla aile bu anlamda bireyi topluma kazandıran bir mektep gibidir (Akın, 2019, s.3- 4; Akın, 2015, s.21). Bu bağlamda bir birey için ailedeki sosyal ilişkiler ve iletişim çok önemlidir ve bireyin toplumsallaşma sürecinin boyutunu oluşturmaktadır.

Bu minvalde Bourdieu'cu bir yaklaşımla da aile, kolektif özne yani üyelerinin tek bir vücut olması bağlamında ele alındığında ailedeki ilişkilerin, etkileşimlerin, duygu alışverişlerinin, iletişimin, dayanışmanın ve paylaşımların önemi bir kez daha vurgulanmış olacaktır (Aydemir ve Tecim, 2012, s.48). Birey, içinde bulunduğu ortamda, ailesi ile birlikteyken tüm bu unsurların sağlıklı işlemesi gerekmektedir ki, ailesinin ve daha sonra toplumun bir parçası olabilsin. Yani bireyin toplumsal bir varlık olma yolundaki ilk durak ailesidir. Bu nedenle ailedeki iletişimin, duygu alışverişinin, paylaşımların da bu bağlamda önemi büyüktür. O halde bireyin toplumsal bir varlık olma yolundaki ilk adımlarının, sağlam olması gerekir ki toplum da sağlam temellerden oluşan bir yapıya bürünebilsin.

Buna ilaveten birey ailesinde güven, aidiyet ve özsaygı gibi önemli duygularını da hane içindeki kuşaklararası gelişen iletişimin derinliğine ve niteliğine bağlı olarak geliştirmektedir. Ve bu da bir bireyin topluma entegre olmasını, toplumun bir bireyi olarak hissetmesini sağlamaktadır. Ailesinde bireylerarası ilişkiler neticesinde elde edilen bu hayati duygular, bireyin topluma dahil olması için gerekliliklerdir. Bu da yine özellikle ailedeki iletişimin niteliği ile doğru orantılı şekildedir. Sonuç olarak birey küçük dünyasında ne gördüyse ne yaşıyorsa, hangi muamele ile karşılaştıysa, burada geliştirdiği ve içselleştirdiği kodlarıyla ya da habituslarıyla topluma katılmaktadır ve ailesinden elde ettiği bu kodlardan hiçbir zaman kurtulamamaktadır. Bu da bireyin toplumsal bir varlık olma yolunda başarılı ya da başarısız olması ile sonuçlanmaktadır. Bu bağlamda ailedeki ilişkilerin boyutunu şekillendiren şey, aile içerisindeki kuşaklararası var olması gereken sağlıklı bir iletişimdir. O halde araştırmanın da bel kemiğini oluşturan sembolik etkileşimci bir bakış açısıyla denilebilir ki; iletişimin derinliği ve etkili oluşu sağlıklı aileleri, sağlıklı aileler de topluma dahil olacak sağlıklı bireyleri yetiştirmektedir. Bu nedenle ailedeki

kuşaklararası iletişimin niteliğini ve dijitalleşmenin aile içi iletişime etkisini tespit etmek ve bu anlamda çözümler üretmek gerekli görülmektedir.

2.2. AİLE İÇİ İLETİŞİM

Aile içi iletişim; eşler arasında, anne ya da baba ile çocukları arasında, çocukların birbirleriyle ya da varsa dede, babaanne ve anneanne ile tüm aile bireyleri arasında kurulan iletişim olarak tanımlanabilmektedir (Baran, 2004, s.34; Şahin ve Aral, 2012, s.62; Karapınar, 2021, s.1737). Ailedeki iletişimin diğer sosyal birlikteliklerden ayrılan temel özelliği iletişimin derinliğidir ve bireylerin bireysel ve sosyal anlamda gelişebilmelerinin temeli de bu derin iletişimden geçmektedir (Çalışkan ve Aslander, 2014, s.264; Karapınar, 2021, s.1738). Ayrıca aile içi sağlıklı iletişim ve bunun için ayrılan zaman, aile içerisinde uyum ve mutluluk gibi aile bağlarını kuvvetlendiren önemli duyguları geliştirmektedir (Abay, 2019, s.125). Bu bağlamda aile kurumunun ayakta kalabilmesini sağlayan, aile üyelerinin sorunlarının üstesinden gelebilmesini ve sağlıklı birer birey olabilmesini sağlayan etken ailede iletişimin niteliğidir, denilebilir.

Sembolik Etkileşimciliğin önemli temsilcisi olan George Herbert Mead de “benliğin ait olduğu topluluğun yapısıyla birlikte “sosyal ben” olarak deneyimde yer aldığını” (2017, s.218) ifade ederken aile içi iletişimin öneminden bahsetmiştir. Ayrıca ona göre “bir parçası olduğu toplulukta yer alan diğer bireylerle ilişkisi olmasaydı, bireyi meydana getiren ham madde bir benlik de olmazdı” (Mead, 2017, s.218). Bu minvalde benliğin gelişebilmesi için gerekli olan şeyin grup içi ortak tavırlar olduğu söylenilebilmektedir. Birey, burada kurduğu iletişim dili ve ortak tepkiler ile kişiliğini oluşturmaktadır. O halde bir bireyin benliğini geliştirebilmesi ve ben olabilmesi için bir topluluğun üyesi olması gerekmektedir (Mead, s.186-187). Çünkü insan gruplarındaki bireysel davranışlar diğerlerinden bağımsız değildir ve grubun içindeki başkalarının eylemleri ile uyumlu olma eğilimindedir. Böylelikle bireyin bireysel davranışları da grup içerisinde şekillenmekte, gelişmekte ve ortaya çıkmaktadır (Blumer, 2004, s.95).

Mead, ayrıca insan benliğinin iki unsurdan oluştuğundan bahsetmektedir. Ona göre birey “ferdi ben” ve “sosyal ben” olmak üzere iki benlikten oluşmaktadır ve ikisi birden kişiliği meydana getirmektedir. Bireyin bulunduğu gruptaki diğerlerinin tavrına yönelik olarak gösterdiği tepkiye “ferdi ben” denilirken, bireyin diğerlerine ilişkin elde ettiği tavırlara da “sosyal ben” denilmektedir (Mead, s.196-197, 203). Bu bağlamda

“sosyal ben” in gelişebilmesi için grup içindeki iletişim ve etkileşim süreçlerinin önemli olduğu da bir gerçektir. Çünkü sosyal benlik, toplumsal sürecin bir parçasıdır. Birey düşüncelerini ve davranışlarını ait olduğu gruba ya da ortama göre şekillendirir ve o bağlamda tepkiler gösterir. Bireyin kişiliği ise verdiği tepkiler bağlamında gelişir. Bu minvalde bireyin diğerleriyle ilişki süreci kişiliğini oluşturan önemli etken durumundadır (Mead, s.200-203). Bu da bireyin içinde bulunduğu ilk toplumsal birliktelik olan ailede, bireyin “sosyal ben” i yanında “ferdi ben” inin de gelişimine işaret etmektedir. Bu bağlamda Mead, benlik gelişiminde etkili olan bireyler arasındaki taklit sürecinden bahsetmektedir. Taklit süreci, bireyin diğer bireyde tepki ortaya çıkaran bir davranış ve jestin aynısını kendisinde de açığa çıkarması sürecidir. Dolayısıyla iletişim sürecinde bireyin söylemlerine karşılık verilen tepki, bireyin kendisine de verdiği bir tepkiye dönüştüğünden, aile içerisindeki iletişim süreçlerinin sağlıklı olması gerekmektedir. Çünkü verilen her bir tepki karşı tarafta bir benliğin parçalarını oluşturmaktadır (Mead, 2017, s.106).

Mead, grup içerisinde önemli yere sahip olan anlamın da üyeler arasındaki iletişim ve etkileşim süreçlerinde ortaya çıktığını ifade etmiştir. Ona göre anlam, “belirli anlamlara sahip olan ve böylece birbirinin yerine geçen uyaranlardan fazlası olan insan organizmasının jesti ve sonraki davranışı arasındaki ilişkiden doğmaktadır” (Mead, s.112). Bu bağlamda grup içerisindeki bireyin davranışı karşı tarafta bir tepkiye neden olduktan sonra tepki, bireyin kendi eylemini kontrol etmesi için ona bir uyaran işlevi görmektedir. Bu da bireyler arasında ortak anlama sahip olma sürecini temsil etmektedir. Birey, gördüğü tepki karşısında karşıdaki bireyin anlam dünyasına girer ki sonrasında bireyin davranışı bu anlama göre şekillenir. Bu süreç, iletişimi başlatan bireyin diğer bireyde ortaya çıkardığı davranışın kendisinde de uyanması ve daha sonra karşı taraf gibi davranması şeklinde tezahür etmektedir (Mead, s.110). Dolayısıyla iletişimin karşılıklı olması, uyumlu olması ve verilen tepkiler dahil tüm unsurların sağlıklı işlemesi, aile içerisindeki kuşaklar arasında ortak anlamların ve sembollerin oluşması bakımından da önemli görülmektedir.

Bu denli önemli olan aile içi iletişimin sağlıklı olması gerekir ki bu da “açıklık, doğruluk ve dikkatli dinleme” (Dönmezer, 2009, s.21) ile mümkün olabilmektedir. Ailede iletişimin sağlıklı olabilmesi için özellikle çok önemli olan dikkatli dinlemenin

etkili olabilmesi için ise “etkili dinleme, empati kurarak dinleme, farkında olarak dinleme ve açıklıkla dinleme” (Şahin ve Aral, 2012, s.61-62) gibi unsurların var olması gerekmektedir. Fakat dijital unsurların insanların hayatını çevrelediği çerçevesinden düşünüldüğünde; akıllı telefon, bilgisayar, tablet gibi iletişim teknolojileri ile vakit geçiren birey, etkili iletişim için gereken unsurları yerine getirememektedir. Çünkü o an bireyin tüm dikkati ve algıları tek bir noktaya odaklanmıştır. Daha açık bir ifadeyle, sanal dünyanın büyüüne kapılan ve ailesinin içinde bulunduğu bağlamdan kendisini soyutlayan bireyler iletişim kurduğunda beden dilinden, jest ve mimiklerden arınık olduğundan dolayı birbirini yanlış anlamakta ve bu da bireyler arasında sağlıklı iletişim gerçekleşmediğinden dolayı sorun teşkil etmektedir. Diğer yandan, sosyal medya ya da diğer dijital ortamlarda vakit geçiren bireylerin, dikkatlerini yalnızca bu sanal mecralara verdiklerinden ve oraya odaklı olduklarından dolayı söylenileni anlamakta güçlük çektikleri ve sağlıklı bir dinleme olmadığından dolayı baş sallama, göz kırpma gibi davranışlarla ya da anlamsız kısa cümlelerle geçiştirici cevap verdikleri görülmektedir. Bunun sonucunda ise söylenenler açıklıkla dinlenilemediğinden, empatiden yoksun ve farkındalığın zayıf olduğundan dolayı etkili bir dinlemenin sağlanamadığı sağlıklı bir iletişim gerçekleşmektedir.

Bu bağlamda ailenin bireyin hem bireysel hem de sosyal yönden gelişimi için hayati öneme sahip olduğu çerçevesinden düşünüldüğünde, ailede yüz yüze sağlıklı iletişimin gerçekleşmesi son derece önemli görülmektedir. Fakat bahsedildiği üzere internet teknolojisi ile birlikte geleneksel yüz yüze iletişimin yerini sanal iletişim almaya başlamış; ailenin yalnızca bir arada bulunduğu akşam vakitlerinde de aile bireylerinin sosyal medya ya da diğer platformlarda bireysel olarak vakit geçirdikleri gözlenmiştir. Bu durumda bireysellik ve yalnızlaşma sorunları baş göstermiş, sonucunda ise sağlıklı toplumun temeli olan ailedeki iletişim de olumsuz anlamda etkilenmiştir (Güleç, 2018, s.105-107). Bu, aile bireylerinin hiçbir dönem olmadığı kadar bir arada bulunduğu ve bu konuda ailenin bir laboratuvar haline geldiği covid-19 pandemi döneminde yapılan bir araştırmada açıkça görülebilmektedir. Araştırmada aile bireylerinin diğerlerine daha fazla vakit ayırma fırsatı yakalamalarına rağmen, evde bulundukları sürede sosyal medyada çok fazla zaman geçirdikleri, aile bireylerini ihmal ettikleri ve bunun aile içerisinde tartışmalara sebep olduğu, en önemlisi de beklenilenin aksine aile içi iletişim azaldığından dolayı bireylerde yalnızlık duygusunun arttığı ve bunun da

sosyalleşmeye karşı geri çekilme şeklinde yansıdığı bilgisine ulaşılmıştır (Karapınar, 2021, s.1749-1750).

Yine bu minvalde üniversite öğrencileri üzerinde yapılan bir araştırmada, gençlerin boş zamanlarını sosyal medya ile değerlendirmeyi ve odalarında vakit geçirmeyi tercih ettikleri; dahası anne ve babalarından sosyal medya kullanımından dolayı tepki gördükleri ve bunun da ailede bireyler arası çatışmaya sebebiyet verdiği bilgisine ulaşılmıştır (Dilber, 2019, s.373). Başka bir çalışmada ise sosyal medyaya ayrılan zamanın artması ile ailedeki yüz yüze iletişimde azaldığı ve yüz yüze iletişimin artması ile de aile yaşam doyumu düzeylerinin de o oranda arttığı gözlenmiştir (Öztat, 2019, s.117-118). Bunu destekler nitelikte yapılan araştırmalarda internet ile fazlasıyla meşgul olan bireylerin sözel iletişim kurma konusunda problem yaşadığı (Akkuru, 2019, s.44) ve internet bağımlılık düzeyleriyle aile ilişkilerinin boyutu arasında doğru orantı olduğu bilgisine ulaşılmıştır (Dikmen ve Tuncer, 2018, s.49). Diğer yandan sürekli dijital ekrana maruz kalanların, ailesi ile gerçekleştirecekleri kaliteli deneyimleri, anıları ve paylaşımları da kaçırmakta oldukları gözlenmiştir (Johnson ve Francis, 2022, s.945). Bu bağlamda araştırma sonuçlarına da dayanarak iletişim teknolojilerinin, insanlar arası iletişimde genellikle bireyler arasında “kopukluk, uzaklık, kayıtsızlık ve mesafe duygusu” geliştirdiği ve bunun da aile üyeleri arasında yüz yüze iletişimde azalmaya sebep olarak aile ilişkilerine zarar verdiği söylenebilmektedir (Onyeator ve Okpara, 2019, s.42).

Dolayısıyla yapılan araştırmaların çoğu internetin sosyal ilişkileri zayıflattığını ve aile bireylerini birbirlerinden uzaklaştırdığını ileri sürerken, konuya tersten bakan bakış açısı ile yaklaşan bazı araştırmalar da ailedeki ya da sosyal ilişkilerdeki sorunların ya da eksikliklerin sonucunda insanların internete daha fazla yöneldiğini ifade etmektedir. Örneğin bir araştırmada mutluluk ve iletişim arasında karşılıklı olarak yüzde 70 oranında bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılrken (Kırık ve Sönmez, 2017, s.25), başka bir araştırmada ise ailesiyle duygu ve düşüncelerini paylaşabilen, onlarla vakit geçirmekten hoşlanan gençlerde internet bağımlılık düzeyinin düşük olduğu, aile içi iletişimin internet bağımlılık düzeyini etkilediği ve aynı şekilde internet bağımlılığı düzeyinin yüksek oluşu da gençlerin aile bireyleri ile iletişimini azalttığı bilgisine ulaşılmıştır (Çırak vd., 2008, s.6). Yine bu minvalde üniversite öğrencileri üzerinde

yapılan bir araştırmaya göre de gençlerin aile bireyleri ile ilişkilerinde algıladıkları yalnızlık düzeyleri arttıkça akıllı telefon bağımlılığı da o oranda artmaktadır (Gezgin vd. 2020, s.317). Böylelikle artan yalnızlaşma ve zayıflayan aile içi ilişkiler ve iletişim ile birlikte bireyler, ailelerinde karşılayamadıkları sosyo-psikolojik ihtiyaçlarını karşılamak üzere başta sosyal medya olmak üzere dijital mecralara yönelmekte, ailelerindeki bu açığı sanal ilişkilerle kapatmaya çalışmakta ve gitgide bağımlı hale gelerek ailelerinden tamamıyla izole bir hayat sürmeye başlamaktadırlar. Araştırma sonuçları da bireylerin büyük çoğunluğunun aileleriyle sorunlarını paylaşma konusunda çekimser olduklarını ve bunların internete duygusal anlam yüklediklerini, ona gerçeklerden uzaklaşma ya da yalnızlığını giderme misyonu yüklediklerini (Bayraktutan, 2005, s.159-162) ya da bireyler arası ilişkileri zayıf olan bireylerin dijital platformlar ile kendilerini daha iyi ifade ettiklerini ve bu bireylerin sosyal medya platformlarını daha fazla kullandıklarını (Çelenk, 2020, s.72) göstermektedir.

Araştırmalardan elde edilen verilere dayanarak, özellikle akıllı telefon kullanımı ve bireyin insanlarla iletişimi arasında bir karşılıklılık söz konusu olduğu söylenebilir. Bu bağlam çerçevesinde değerlendirildiğinde bireyin akıllı telefonlarını yoğun kullanmaları sonucu insanlar ile iletişimlerinin azaldığı; buna ilaveten yalnızlık düzeyleri yüksek olan, iletişim konusunda zayıf olan bireylerin ise akıllı telefonlarını iletişim düzeylerini arttırmak ve daha iyi hissetmek için yoğun şekilde kullandıkları gözlenmektedir. Yani akıllı telefonlar bireyler arası iletişimi engellerken, bazı bireylerde de iletişimi artırıcı rol üstlenmiştir ki araştırmaya göre de sosyal öz-yeterliği yüksek olan bireylerin akıllı telefon bağımlılığının düşük olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Alkın, 2018, s. 45-49, 65-69). O halde bahsi geçen araştırmalara dayanarak denilebilir ki, aile içindeki kuşaklararası iletişimin niteliği, bireyin sosyal-yeterlilik düzeyini belirlemektedir ve birey örüntü halinde kuşaktan kuşağa devam eden bir süreç halinde dijital mecralar ile meşgul olan nesilleri üretecektir ki, bu da aksi olmadığı sürece devam eden bir süreç olacaktır. Çünkü dijital mecralarla meşgul aileler, kuşaklararası sağlıklı iletişim gerçekleştiremeyerek sosyal öz-yeterliliği düşük bireyler inşa edecektir, sosyal öz-yeterliliği düşük olan bireyler ise doyum sağlayabilmek için dijital mecralarda vakit harcayacak ve ondan sonraki nesiller de bu şekilde devam edecektir. Bu bağlamda ailedeki kuşaklararası ilişkilerin niteliği ile dijital mecralara yönelim arasında doğrudan ilişki vardır, denilebilir. Buna ilaveten

ailedeki kuşaklararası ilişkinin niteliği, internete yönelimin düzeyini belirlerken, belki mağdur durumda olanlar ve olmayanlar arasında çatışmalara ve anlaşmazlıklara sebep olabilmektedir. Aynı zamanda dijital mecralara yönelim bu sebepten dolayı artarken, aile içi ilişkiler de öncekinden daha kötü hale gelerek sürekli birbirini neden sonuç ilişkisi içerisinde dönüşümlü olarak izlemektedir. Dolayısıyla yapılan araştırmalardan da anlaşılacağı üzere aile yeni bir süreçten geçmekte ve bu süreç ailedeki iletişimi de derinden etkilemektedir.

2.2.1. İletişim Birimleri

Her türlü iletişim; kaynak, alıcı, ileti, kanal, geribildirim ve iletişim ortamı gibi birimlerden oluşmaktadır. Bu birimlerden herhangi birinde oluşan problem iletişimin de gerçekleşmemesine ya da sağlıklı bir biçimde sağlanamamasına neden olmaktadır. Bu nedenle iletişim için her biri ayrı öneme sahip olan iletişim birimlerinin neler oldukları üzerine detaylı açıklama yapmak gerekmektedir:

2.2.1.1. Kaynak (Gönderici): ‘Çıkış yeri’ anlamına gelen ve iletişimi ilk başlatan konumda olan (Gürüz ve Eğinli, 2022, s.9) kaynak; beden dili, yüz ifadeleri, jest ve mimiklerini de kullanarak bir duyguyu, düşünceyi, haberi veya sorunu iletilecek bir mesaj haline getirendir (Dönmezer, 2009, s.61; Özgüven, 2010, s.20; Oskay, 2022, s.24). Sağlıklı bir iletişimin gerçekleşebilmesi için göndericinin hali, tavrı, konuşması ve özelliklerinin önemli olduğu kadar, aynı zamanda alıcının duyu organlarına ulaşabilmesi ve alıcının o anki algılama düzeyine inebilmesi de önemlidir (Dönmezer, 2009, s.61). Bu bağlamda iletişim sürecindeki kaynak kişinin, yalnızca gönderilecek mesaja odaklanması ve hangi hal üzere olursa olsun karşı tarafı suçlamadan, eleştirmeden, dinlemesi için zorlamadan, onun düzeyinde bir iletişim başlatması gerekmektedir.

2.2.1.2. Alıcı: Göndericiden gelen mesajı, kendi deneyimlerine, tutumuna, duygu, düşünce ve o anki durumuna bağlı olarak algılayan ve geribildirimlerde bulunan, iletişim için kaynak kadar önemli olan unsurdur (Gürüz ve Eğinli, 2022, s.14; Dönmezer, 2009, s.62). Sağlıklı bir iletişim için, gönderici için de önemli olan alıcının o anki tavrı, ruh hali ve algılama boyutu çok daha önemlidir ve genellikle iletişim sürecinin gidişatını da alıcının tepkisi belirlemektedir. Fakat genel itibariyle bir

iletişimin başlatıcısı ve ileticisi, gönderici ve alıcı arasındaki bilgi alışverişidir, bu alışveriş sırasında alıcı ve gönderici sürekli yer değiştirmektedir (Özgüven, 2010, s.21). İletişim süreci için bu denli önemli olan kaynak ve alıcı arasındaki etkileşimin devamı için ise iki unsurun “aynı istasyonda olması” (Oskay, 2022, s.30) gerekmektedir. Aynı istasyonda kalabilmeyi sağlamanın yolu ise iletişim sürecinin sağlıklı ilerlemesini sağlayan kaynak ve alıcı arasında etkili bir dinleme ve geri dönütlerle sağlanan karşılıklı bilgi alışverişidir. Özellikle de günümüz şartlarında iletişim teknolojileri, onlarla fazlasıyla meşgul olan bireylerin algılamalarında etkili olduğundan ve kaynaktan gelen bilgi anlaşılamadığından dolayı iletişim süreci istenilen şekilde devam edememekte ve bu süreç başlamadan ya yanlış anlaşılmalara ya tartışmaya ya da derin bir sessizlikle veya vazgeçişlerle sonlandırılmaktadır.

2.2.1.3. İleti (Mesaj): Kaynaktan alıcıya sözlü veya sözsüz olarak aktarılan ve iletişim süreci için bir şey ifade eden her türlü duygu, düşünce, ses tonu, el-kol hareketleri ve beden dilidir (Dönmezer, 2009, s.62; Gürüz ve Eğinli, 2022, s.11; Özgüven, 2010, s.21). Bir iletişimin sağlıklı ilerlemesi için mesajın içeriğinin, mesajda kullanılan ifadelerin ve vurguların önemli olduğu kadar beden dilinin de önemli ve etkili olduğu söylenilebilir. Yapılan araştırmalar da iletişim sırasında mesajı oluşturan sözcüklerin yüzde 10 ve ses tonunun yüzde 30 iken beden dilinin yüzde 60 rol oynadığını ortaya koymaktadır (Dönmezer, 2009, s.63). Ayrıca bir mesajın karşı tarafa sağlıklı şekilde aktarılması için ne kadar çok duyu organına ulaşırsa o kadar başarılı olunmaktadır. Çünkü bir iletişim sürecinde kaynaktan gelen ileti ile alıcının bu mesajı anladığı arasında ne kadar fark var ise iletişim o kadar başarısızlıkla sonuçlanmaktadır (Gürüz ve Eğinli, 2022, s.11). Bu bağlamda bir örnek vermek gerekirse, dijitalleşme bireyleri sanal mecralarla meşgul ederken aynı zamanda iletişim esnasında odaklanma problemlerine neden olmaktadır. Bu da bireylerin beden diline, kullandıkları sözcüklere ve ses tonuna dikkat etmeden mesajını iletmesine neden olmakta ve bunun sonucunda ise ileti istenilen şekilde karşı tarafa ulaşamadığından dolayı etkili bir iletişim de sağlanamamaktadır.

2.2.1.4. Kanal: İletişim sürecindeki bireyler arasında mesajın iletilmesini sağlayan yola kanal denir. Kanal, iletişimin ses tonu, yüz ifadesi, jest ve mimikler, ifadelerde yapılan vurgular, dijital platformlar gibi hangi araç ile sağlandığını ifade etmektedir

(Gürüz ve Eğinli, 2022, s.13; Dönmezer, 2009, s.63; Oskay, 2022, s.36). İletişimde genellikle birden fazla kanal kullanılır ve bu kanal sayısının fazlalığı bir iletişimin etkili olup olmamasını da belirlemektedir (Oskay, 2022, s.37; Dönmezer, 2009, s.63). Dijitalleşme ile birlikte iletişim sürecinde kullanılan kanalın içeriği ve niteliği de değişmiştir. İletişimin gereği olan ses tonu ve yüz ifadeleri de konudan bağımsızlaşmış ve uyumsuz hale gelerek iletişimin gidişatını etkilemiştir. Buna ilaveten iletişim teknolojileri de iletişim sürecinde kanal durumunda olup, dijital platformlarda yer alan çıkartmalar, emojiler, videolar ve görseller üzerinden de iletişim kurulmaktadır. Yani dijitalleşme kanal olarak ifadelendirilen ses tonu, yüz ifadeleri, jest ve mimikler gibi unsurları değiştirirken aynı zamanda iletişim sürecinde bir kanal durumuna gelerek aile içi iletişimi geliştirmeye neden olmuştur. Yapılan bir araştırma da sosyal medya aracılığıyla kullanılan çıkartmalar ve sevgi dolu sözcüklerin, duygu ve düşüncelerini ya da sevgisini yüz yüze ifade etme konusunda çekimser olan insanlara, duygularını ifade etme görevi gördüğünü, aile üyelerinin olumlu duygularını geliştirdiğini ortaya koymaktadır (Thomas, 2020, s.203).

2.2.1.5. Geribildirim: İletişim sürecinde alıcının kaynaktan gelen veriyi yorumlayarak ona verdiği cevaba, tepkiye ya da ipucuna denilmektedir (Özgüven, 2010, s.22; Dönmezer, 2009, s.63; Gürüz ve Eğinli, 2022, s.60). Geribildirim, kaynaktan gelen bilginin alıcı tarafından nasıl algılandığının, gönderici tarafından anlaşılmasını sağlamaktadır (Dönmezer, 2009, s.63; Gürüz ve Eğinli, 2022, s.15). Geribildirim ile alıcı ve kaynak arasında sürekli karşılıklı olarak görev değişikliği olmaktadır, zaten iletişim sürecinin kendisi de bu şekilde varlığını devam ettirmektedir (Gürüz ve Eğinli, 2022, s.15). Geri dönütlerle iletinin iyi gitmediği veya anlaşılmadığı fark edildikten sonra iletişim sürecinde bazı unsurlarda değişikliğe gidilmektedir. Her yanıt, diğer bir deyişle geribildirim, iletiden daha fazlasını; ne anlaşıldığını ve nasıl karşılandığını ima etmektedir (Oskay, 2022, s.29). Dolayısıyla sağlıklı bir iletişim için geri dönütlerde kullanılan ifadeler çok önemlidir. Mesela kaynaktan gelen mesajlara göz teması kurmadan geçiştirmeli kısa cevaplar vermek bir iletişimin devam etmeyeceğini, çatışmalara sebep olacağını ya da alıcı ve gönderici arasında iletişimsel anlamda bir uyumun olmadığını göstermektedir. Bu süreçte gönderici ya iletişimi kesecek ya da tartışma ifadelerine geçecektir.

2.2.1.6. İletişim Ortamı: İletişim sürecini olumlu ya da olumsuz anlamda etkileyecek kişi, nesne, durum ya da olayları ifade etmektedir (Dönmezer, 2009, s.64). Ortam ile iletişim sağlanan mekânda bulunan her şey kastedilmektedir. İletişim durumundaki bireyin içinde bulunduğu mekân ve mekânın içeriği kadar, bireyin o anki psikolojik durumu, duyguları, alışkanlıkları, kişilik özellikleri ya da iletişimi kolaylaştırıcı teknolojiler de iletişim sürecindeki bağlamı ifade etmektedir (Dönmezer, 2009, s.64; Gürüz ve Eğinli, 2022, s.21). İletişim ortamı da diğer unsurlar kadar önemlidir. İletişim sürecindeki bireylerin iletilere verecekleri tepki veya yanıtların belirlenmesinde ortam etkilidir (Oskay, 2022, s.34). Örnek vermek gerekirse dijitalleşme ile birlikte aile içerisinde iletişim ortamında genellikle dikkat dağınıcı olarak adlandırılabilen dijital görüntüler ve içerikler vardır ve bu, bireylerin dikkatlerini kendi üzerine çektiğinden dolayı iletilere karşılık geliştirilen yanıtlarda uyumsuzluk, tutarsızlık ya da anlamsızlıklara sebep olabilmektedir.

2.2.1.7. Gürültü: İletişim sürecinin sağlıklı şekilde işlemesine engel olan tüm unsurlara karşılık gelmektedir. Bu minvalde önyargı, stres, takıntılı düşünceler, düşünceli ve dalgın hal, iletişimi engelleyici unsurlar olup, gürültü olarak adlandırılmaktadır (Gürüz ve Eğinli, 2022, s.17-19). Dijitalleşmenin etkisi bağlamında düşünüldüğünde, ailesi ile iletişim esnasında aile bireylerinin telefonlarıyla ilgilenmesi, videonun sesli dinlenilmesi, telefonda cevaplanmayı bekleyen mesaj sesleri ya da mesajlar veyahut çevrimiçinde sepette alınmayı bekleyen ürünler, iletişim ortamında gürültü olarak ifade edilebilmektedir. Çünkü bu gibi durumlar aile içinde iletişime engel teşkil etmekte ve aile bireyleri arasında ya yanlış anlamalara ya da anlaşmazlıklara sebep olabilmektedir.

2.2.2. Aile İçi İletişim Unsurları

Bireyin dünyaya geldiğinde ilk defa içinde bulunduğu grupta yani ailesi ile iletişimi, onun sosyalleşme anlamında gelişiminin ilk basamağını oluşturmaktadır. Ailedeki iletişim, sosyal ilişkilerinde olduğu kadar duygusal gelişiminde de başarılı olması için bireyin yeterli düzeyde olabilmesini sağlamaktadır. Bu nedenle her birey için aile içi iletişimin niteliği çok önemli görülmektedir. Dolayısıyla her aile işleyişi ve bireyleri arasındaki ilişkileri bakımından özel olduğu gerekçesi ile dikkat edilen nokta, ailenin sosyal yapısını ya da ilişkilerini genellemekten ziyade sağlıklı ilişkiye etki eden

sağlıklı iletişimin niteliğini tespit edebilmektir. Bu bağlamda her ailede ve ilişkilerde farklılıklar gözlense de ailedeki kuşaklararasıda var olması gereken sağlıklı iletişimin niteliği değişmemekte ve önemini korumaktadır. Sağlıklı iletişimin sağlayıcıları olarak da tanımlanabilen aile içi iletişim unsurları ise şu şekildedir:

2.2.2.1. Kendini Tanıma: İnsanın güçlü ve zayıf yönlerinin bilincinde olup kendisinin farkında olma halidir. İnsanın kendini bilmesi olarak da ifade edilebilen bu eylem, aile içerisindeki huzur için çok önemlidir. Çünkü kendini bilen insan, kendindeki eksiklik ve fazlalıkların farkında olma ve diğer insanlarla uyumlu hale gelebilmek için bu bağlamda çaba sarf etme eğilimine sahip olur (Tarhan, 2017, s.146). İletişimin sağlıklı sürebilmesi ya da başlaması için öncelikli olan şey de bireyin kendisini tanımasıdır. Kendisini tanıyan insan, iç ve dış dünyasının farkında olduğu için daha sağlıklı iletişim kurmaktadır. Ayrıca bu bireyler kendisinin diğer insanları nasıl etkilediğini bilmesinin yanında, diğerlerinin onu nasıl etkilediğinin de bilincindedir. Böylelikle kendini tanıma, bireye farkında oluşu sağlarken, aynı zamanda onları, diğerleriyle ilişkilerinde olumsuz sonuçlar doğuracak davranışlarını ya da özelliklerini değiştirmeye veya diğer aile bireyleriyle sorunları yüz yüze ifade etmeye yönlendirmektedir. Bu da aile içerisinde sorunların başlamadan çözülmesi ve aile içi huzur ile sonuçlanmaktadır. Kendini tanımayan insanlar ise diğer bireylerle ilişkilerinde huzursuzdur, kafası karışıktır ve bu nedenle her şeye kızma ve tartışma eğilimindedirler. Fakat bu durum birey kendini tanımadığında çözümlenememekte ve devam etmektedir. Çünkü duygunun kaynağına inilemediğinden ve kişi kendini de tanımadığından dolayı başkalarını suçlayarak sorunu çözümsüz hale getirebilmektedir (Cüceloğlu, 2015, s.94-95).

Ben kimim? sorusu görüldüğü üzere, yalnızca bireyin ismi, nereli olduğu ya da kaç yaşında olduğundan ibaret basit bir soru değildir. Aslında bireyin hem psikolojik hem de sosyolojik anlamda gelişebilmesinin ön koşuludur. Dolayısıyla kendini tanıyan kimse, hem kendisi hem de başkaları için hayatı yaşanılabilir hale getirir; kendini tanıyanın özsaygısı ve özgüveni gelişmiştir ve bu nedenle aile bireyleriyle sorunsuz ilişki geliştirebilmektedir; kendini tanıyan insanın motivasyonu ve konsantrasyonu yüksektir ki bu da diğer aile bireyleriyle iletişim esnasında etkili dinlemeyi ve onlarla yakından ilgilenebilmeyi sağlamaktadır; kendini tanıyan insan kendisine karşı olumlu

duygular geliştirir, kendisini sever ve kişisel gelişimi de sağlar ve bunun neticesinde birey, kendindeki olumlu ve olumsuz yanları fark edip kabul ederek bunları diğer insanlarla ilişkilerinde sorun teşkil etmeyecek şekilde dönüştürür (Özkan, 2008, s.60-62).

Bu bağlamda kendini tanıma, bireyin hem kendisi hem de çevresi için önemli bir unsurdur, denilebilir. Dolayısıyla bir birey kendini tanır ve fark ederse kendisini de olumlu anlamda değiştirmeye açık hale gelir. Eğer birey kendini ve kendinde olanları fark ederse, kendini tanırsa iletişim esnasında karşı tarafı da daha iyi anlar ve bu durum aile bireyleri arasında sağlıklı bir iletişim ortamı sağlar. Fakat aile içinde çatışmalara ve huzursuzluklara sebep olan birey kendini tanımaz ve fark etmez ise diğer aile bireylerini suçlayarak aile içerisinde çatışmalara ve tartışmalara yönelebilir.

2.2.2.2. Empati: Sağlıklı ailenin nitelikleri arasında yer alan, duyguları anlama olarak da tanımlanabilen empati, aile üyelerinin her birinin diğer aile üyelerinin duygularının anlaşıldığını ifade etmektedir (Özgüven, 2010, s.87). Empati, iletişim esnasında karşı taraftan hareketle düşünmek, kendini onun yerine koymak ve o yönde ifadeler kullanmaktır. Yani empati, bir bireyin iletişim kurduğu diğer bir bireyin penceresinden bakabilme yetisidir, denilebilir. Empati yeteneği olmayan ya da zayıf olan bir kimse, kendi dışındaki diğer insanları düşünmez, onları anlamaya çalışmaz. Kendi odaklı düşünceye sahip olduğundan dolayı başkalarının ne hissettiği ne gibi problemlerle baş etmeye çalıştığı ya da ne yaşadığı umurunda değildir. Böyle kişiler aile içerisinde daima sorun teşkil etmektedirler. Bu kimseler daima karşı tarafı suçlamaktadırlar, bir olay ya da durum karşısında sorumluluk almaktan kaçınmaktadırlar. Bu gibi kimseler diğer insanların duygu ve düşüncelerini fark edemediğinden ve kendilerini merkeze alarak yaşadıklarından dolayı aile içi ilişkilerde sorunlar ortaya çıkmaktadır. Empati kurabilen insan ise karşı tarafın duygularını ve düşüncelerini önemsemekte ve en önemlisi de karşısındakini anlamaktadır. Bu gibi kimseler ince düşünceli, fedakâr ve anlayışlı mizaca sahiptirler. Bu ise özellikle de aile içerisinde iç huzuru, sağlıklı iletişimi ve aile bireyleri arasında önemsendiği ve anlaşıldığı düşüncesi ile bağlılığı artırarak aidiyet duygusunu geliştirir (Tarhan, 2017, s.144-147). Ayrıca bu tür ailelerde anlaşıldığı düşüncesi ile duygular rahatlıkla ifade edildiğinden dolayı yanlış anlaşılardan veyahut yüz yüze konuşulmamaktan kaynaklanan tartışma ve

çatışmaların da önüne geçilmektedir. Empati sayesinde önyargılarından sıyrılan birey, kendini diğer bireyin yerine koyar ve onu, duygularını, davranışlarını anlar ve doğru yorumlar. Bu da iletişim sürecinin devam etmesini sağlar. Buna ilaveten iletişim esnasında empati kurulduğunda uygun sorular ile karşı taraf anlaşıldığını hissederek kendini açıklıkla ifade eder (Tagay vd., 2018, s.68-69).

Dolayısıyla empati yeteneği güçlü bireylerden oluşan ailede yaşayan her birey, diğer aile bireylerini de düşünerek ve onları anlayarak iletişim kurduğunda olumlu iletişim sağlanarak çatışmalar da yaşanmamış olur. Bu, dijitalleşme ile birlikte aile bireylerinin her birinin telefon, tablet gibi yeni medya teknolojilerine ilgilerinin artışı bağlamında değerlendirilebilir. Günümüzde bu durum, ailelerde iletişime zarar verdiği çerçevesinden düşünülse de aynı zamanda aile bireyleri arasında empati duygusunun gelişmediğinin de bir göstergesidir. Empati yeteneği yüksek olan, yani dinlenilmemenin ve anlaşılmamanın, yalnızlaşma gibi kötü sonuçları olduğunun farkında olan ve bu hassasiyetle diğerine yaklaşan bireylerin olduğu aile düşünüldüğünde, bir birey konuştuğunda ve kendini ifade etmeye çalıştığında herkes elindekileri bırakıp ona yönelerek sağlıklı iletişimi gerçekleştirebilmektedir. Bu da aile içi iletişimin niteliğinin medya teknolojilerinin etkisi ile ilişkili olduğunu göstermektedir. Yani ailedeki iletişimin biçimi, bu teknolojilere yönelimi etkilemekte ve aile bireyleri ile iletişim esnasında teknolojilerin doğru kullanımını da beraberinde getirmektedir.

2.2.2.3. Saygı: Her ailede aile bireyleri arasında bulunması gereken çok önemli bir davranıştır. Saygı, Ziya Gökalp'in ailesi için yazdığı mektuplarda aile saadeti ve bütünlüğü ile eşdeğer şekilde ele alınmıştır (Kılıç, 2018, s.248). Saygının olduğu mutlu ailelerde her birey, öznel düşünceleriyle ve duygularıyla var olan ve saygı duyulan değerli bir varlıktır (Özkan, 2008, s.53). Bir araştırmada da ailenin anlamının ne olduğu üzerine yapılan sorularda, saygının ön plana çıktığı gözlenmiştir. Buna ilaveten araştırma neticesinde özellikle yaşlı bireylerin eski ailelerle kıyaslandığında günümüz ailelerinde “birliktelik, beraberlik ve bağlılığın” yanı sıra “saygı”nın da azaldığı üzerine görüşlere rastlanmıştır (Pehlivan, 2017, s.207). Ayrıca yapılan araştırma sonucuna göre, aile ilişkilerine zarar veren değerler arasında “saygısızlık” ve “güvensizlik” en çok seçenek olarak değerlendirilenler arasındadır (Pehlivan, 2017,

s.187). Bu iki önemli değer aslında birbiriyle ilintilidir. Bu çerçevede saygının olmadığı bir aile düşünüldüğünde; bu tip ailelerde bireyler, karşısındakine güvenmediğinden dolayı anlaşılmayacağı ve düşüncelerine karşılık saygı duyulmayacağı düşüncesi ile duygularını paylaşamaz, sorunlarını ifade edemez. Bu da aile bireyleri arasında her iki duygunun da birlikte oluşmasına zemin hazırlar. Diğer yandan anlatılanların saygısızlıkla dinlendiği yani etkili bir dinlemenin olmadığı ve bir aile bireyi ile paylaşılanların diğerlerine söylendiği üzerinden düşünüldüğünde de bireylerde sorunların ifadesi ve çözümü konusunda güvensizliğe sebep olabilmektedir.

Araştırma konusu bağlamında değerlendirilecek olursa, aile içi iletişim için bu denli önemli olan ‘saygı’ unsuru, yeni medya teknolojilerinin bilinçsiz kullanımı ile göz ardı edilebilmektedir. Dijitalleşme, birbirini yeterince dinlemeyen ve iletişim kurmayan bireyleri meydana getirir de teknoloji bilinçsiz bir araç gerektir, insan hayatına bu kadar müdahale etmesi beklenilemez, etkiliyorsa da bu pasif durumda olan insan dolayısıyladır. Burada yapılması gereken medya teknolojilerini, aile bireyleri ile iletişimin ve ilişkinin önüne geçirmemektir. Dijitalleşme, günümüz toplumunda insan hayatının bir parçası haline gelmiş ve hayatı kolaylaştıran bir olgu olmuştur. Fakat faydaları çok fazla olsa da dijital teknoloji kullanımı, ancak aile içi ilişkilere zarar vermeyeceği ölçüde kullanıldığında sorun teşkil etmemektedir. Daha açık bir ifadeyle, aile bireylerinin dijital teknolojilerle ilgili olduğu esnada, diğerleri ile iletişim kurulduğunda öncelik yüz yüze iletişime verilmelidir. Bu davranış karşı tarafta dinlenildiği ve anlaşıldığı düşüncesi ile saygı duyulduğu hissiyatını vereceğinden dolayı iletişim de olumlu şekilde devam edecektir. Dolayısıyla aile içi iletişimde gönderici konumundaki anlatıcı, kendisini ifade etmeye çalışırken dijital teknolojiler ile ilgilenmek, anlatılanı dinlememek ve geçiştirmeli cevaplar vermek, karşı taraf için bir saygısızlıktır. Çünkü vücut dili ve verilen cevaplar, karşı tarafa ‘sen, anlattıkların ve duyguların benim için hiç önemli değil’ mesajını vererek ona saygısızca bir tutum sergilemektedir. Bu davranış, saygınlık ihtiyacını karşılamadığından ve motivasyonu düşürücü etkide olduğundan dolayı her bireyde iletişimi ya da anlatıyı bitirmek ile sonuçlanabilmektedir.

2.2.2.4. Etkili Dinleme: Etkili dinleme iletişim sürecinde çok önemli bir unsurdur. Çünkü dinlemek, yalnızca basit bir eylem değildir, aynı zamanda bireylere

gelişimlerini sağlıklı bir şekilde tamamlayacak unsurları da içerisinde barındırmaktadır. Aile içerisinde dinlenen birey, değerli olduğunu, yargılanmadığını, önemsendiğini, yeterli olduğunu ve sevmeye layık olduğunu özümser ve “Var oluşun Beş Boyutu (5 VOB)” (Cüceloğlu, 2014, s.87-88) olarak tanımlanan bu unsurlar, hayatının tüm aşamasında onun karşısına çıkar. Bu duygular bir bireyin hem psikolojik hem sosyolojik yönden sağlıklı olmasını sağlayan unsurlardır. Dolayısıyla anlaşılacağı üzere, dinlemek yalnızca anlatılanın anlaşılması olarak görülmemelidir, çünkü anlatılanı anlamaktan çok daha fazlasıdır.

“Var oluşun beş boyutu” nu yaşatarak dinleyen bir kişi beden diliyle, göz teması ile ve uygun yüz ifadesiyle karşısında konuşan bireye anlattıklarının ve kendisinin önemli ve değerli olduğunu hissettirir. Bu şekilde dinlenen birey ise kendisini ve anlattıklarını değerli hissettiği için motivasyonu yüksek bir şekilde ve zevkle konuya devam eder. Bu şekilde devam eden dinleme doğru şekilde karşılığını bulunca ise ortaya aynı dilin konuşulduğu bir muhabbet ortamı doğar ki, bu muhabbet içerisinde bireylerin de ufkı açık olur ve konuşma şevkle ve verimli şekilde devam eder. Diğer yandan konuşana onda ve anlattıklarında eksiklik veya hata olduğu düşüncesi ile yaklaşıp, onun sözünün kesilip ona katılmadığını söyleyen ifadeler kullanılarak ve onu eleştirerek devam eden dinlemelerde, anlatan kişinin dikkatinin dağıldığı, anlatma isteğinin kaybolduğu ve iletişimi kestiği ya da kendini savunan tarzda iletişimi tercih ettiği görülür. Ya da dinleyenin, anlatan kişi ile hiç ilgilenmediği ve başka şeylerle ilgilendiği ve umursamaz bir tavır takındığı dinlemelerde de bireyler üzerinde en kötü sonuçlara, özellikle de psikolojik etkilere sebep olduğu görülmektedir. Bu durumdaki bireyler kendini değersiz hissederek iletişimi kesmeyi tercih etmektedirler. Dijital çağda, bu süreçteki iletişim, bireylerin diğerleri ile konuşurken tablet ve telefon gibi medya teknolojileri ile ilgilenmesi, göz teması kurmaması şeklinde kendini göstermektedir. Burada yapılması gereken o an fiziksel ortamdaki aile bireyine öncelik vermek ve daha sonra dijital mecralara yönelmektir.

Bu bağlamda denilebilir ki birey, diğerleri tarafından dinlenildiğinde var olur, kendisini insanlar dinlerken bulur, kim olduğunu anlar. Bu nedenle sağlıklı insan gelişimi için aile içerisinde var oluşun beş boyutunu yaşatarak dinleme çok önemlidir. Çünkü bir bireyin gelişimi için var oluşun beş boyutunun sağlıklı bir şekilde işlemesi

gerekmektedir. Aksi halde birey kendini tanıyamaz ve bireysel anlamda kendisini geliştiremez. Bu da onu kendini dinleyen birilerini aramaya iter (Cüceloğlu, 2014, s.136-137). Çünkü birey için dinlenilmek çok önemlidir, yalnızca anlattıklarının anlaşılması değil, kendi var oluşunu da gerçekleştirmesi ve ben varım, buradayım da demesi mühimdir. Bu nedenle dinlenilmek, her bireyde iyi duygular hissettirir (Özkan, 2008, s.52). Aile içerisindeki sorunlar da etkili dinleme yolu ile çözülebilmektedir. Çünkü dinleme, karşı tarafın o an hangi duyguya sahip olduğunu, onun için neyin değerli ya da önemli olduğunu ya da hassas noktalarının neler olduğunu anlamamızı sağlar. Bu da aile içerisinde en çok yapılan hatayı, dinlenilmediği için anlamamayı engellemektedir. Bu durumdaki ailelerde hem sorunlar büyümeden çözülür hem de karşı tarafın duygusu fark edildiğinden dolayı bir şey istendiğinde ya da olması planlandığında daha ikna edici olunur ki bu da aile içerisinde çatışmayı önler. Dolayısıyla dinleme aynı zamanda bireye ikna etme becerisi kazandırmaktadır (Özkan, 2008, s.53). Bu da her türlü problemin çözümünde aile bireyleri arasında uzlaşmayı kolaylaştırmaktadır.

2.2.2.5. Biz Bilinci Oluşturma: “Biz bilinci” aile içinde her bireyin söz hakkı elde edebildiği, fikrinin önemsendiği, sorunların ve çözümlerin karşılıklı olarak istişare edildiği, dayanışmanın hâkim olduğu birliktelikleri ifade eder. “Biz bilinci” nin varlığı aynı zamanda bireylerin iki önemli gereksinimini karşılamaktadır: Bunlardan ilki bağımsız olma ve birey olarak var olma gereksinimi iken, diğeri ise “ben” den daha büyük bir şeye ait olma hissiyatıdır (Cüceloğlu, 2011, s.33). “Aidiyet ihtiyacı”, bireyin aile içerisinde sağlıklı, derin ilişkiler kurmasına ve aile içerisinde dayanışmanın sağlanmasına katkı sağlarken; “bireysellik ihtiyacı” ise bireyin kendisini tanımasını, potansiyelini geliştirmesini, o yönde hayat kurmasını ve sosyal ilişkilerinin düzeyini belirler (Pehlivan, 2017, s.192). Dolayısıyla ailelerde “biz bilinci” nin mevcudiyetinin önemi çok büyüktür.

Bu bağlamda daha detaylı şekilde ifade edilecek olursa; “biz bilinci” nin var olduğu ailelerde her bireye kendi sorunlarını sağlıklı bir şekilde çözebilmesi için destek verilir ve bireyler yüreklendirilir. Bu ailelerde bu yoldaki yanlışlar tecrübe olarak kabul edilir. Buna ilaveten bu tip ailelerde birey hem kendini yeterli hem de güçlü hisseder. “Biz bilinci” ne sahip olmayan ailelerde ise, bazı aile üyeleri diğerlerinden baskındır ve bu

bireyler onlara, yalnız başlarına bir işin üstesinden gelemeyecekleri duygusunu yansıtarak, bireylerde yetersizlik duygusuna sebep olabilmektedir. Bu tip ailelerde baskın olan bireyin dışındakilerin, hiçbir şeyde söz hakkı yoktur, kendi hayatları da dahil herhangi bir şeyde fikirleri sorulmaz, bu da bağımsızlık duygusunun kazandırılmamasına sebep olmaktadır (Cüceloğlu, 2011, s.34).

Diğer yandan “biz bilinci” ile yoğurulmuş aile ilişkilerinde birey kendi varlığının, sorumluluklarının ve sınırlarının farkındayken, diğerinin de aynı şeylere sahip olduğunun bilincindedir ve her birey o yönde davranış sergiler. Böyle ailelerde sınırlarının ve varlığının farkında olan her birey, diğeri ile etkileşim halinde olduğunu, birbirlerini duygusal, davranışsal ve psikolojik her yönden etkilediğini bilir ve diğerine o yönde davranır (Cüceloğlu, 2011, s.47-48). Bu da aile ilişkilerini olumlu yönde etkiler. Dolayısıyla bu tip ailelerde dinleme de sağlıklı bir şekilde gerçekleşir.

Bu bağlamda aile içerisinde bireyler açıklıkla ve zihninde hiçbir şey olmadan empatik bir iletişim tarzı ile dinleyerek ‘ona sen varsın, değerlisin ve önemlisin’ mesajını vermektedir. Fakat aksi durumda dinleyen kişi, diğerinin fikrine değil kendi fikirlerine değer verdiğinden ve tek amacı kendi düşüncelerini empoze etmeye çalışmak olduğundan, sağlıklı bir şekilde dinleme de gerçekleşmemektedir (Cüceloğlu, 2011, s.168). Bir araştırma, genellikle eski ailelere özlem duyulduğunu ve birlikteliğin daha fazla görüldüğü eski aileler ile karşılaştırıldığında bağlılığın azaldığını ortaya koymuştur. Bağlılığın azalmasının nedeni olarak ise özellikle internet ve TV gibi teknolojik araçların yayılması ve bilinçsiz kullanılması gösterilmiştir (Pehlivan, 2017, s.193). Bu araştırmadan yola çıkılarak, dijitalleşmenin, biz bilincini zayıflatmış ve buna dayanarak yalnızlaşmayı arttırdığı sonucuna ulaşılabilir. Böylelikle yalnızlaşma, beraberinde aile içinde maddi manevi paylaşımın ve dayanışmanın azalmasına da karşılık gelmektedir. Bu da bireylerde biz duygusunu tatmin edecek farklı arayışlara ya da problemlerin yalnız başına çözülmeye çalışılmasından kaynaklanan birtakım sorunlara sebep olabilmektedir.

2.2.2.6. Ben Dili Kullanma: Ben dili, aile üyelerinin, diğerlerinden rahatsız olduğu davranışlarını, kendisinde bıraktığı duygulara ve hissiyata dayanarak ifade etmesidir (Gordon, 1996-a; akt. Dönmezer, 2009, s.105). Bireyin kendi hislerini açıklamaya yönelik olduğundan ve suçlanma hissiyatı bırakmadığından dolayı karşı tarafta hem

savunma ve tartışma gibi iletişimi engelleyici davranışların oluşmamasına hem de bireyler arasında empati geliştirmeye sebep olmaktadır. Aile bireyleri arasında suçlamanın yokluğu, bireyler arasında sağlıklı bir iletişimin de temelidir. Dolayısıyla “ben dili” ile iletilen mesajlar, kişiye duygu ve düşüncelerini sorumluluk bilinci ile ifade etmesini ve karşısındaki bireyin de kendi duygu ve düşüncelerini cesaretli bir şekilde dile getirmesini sağlarken; “sen dili” ile sağlanan mesajlar, Virginia Satir’ in de ifade ettiği üzere, karşı tarafta “suçlama, yatıştırma, dikkat dağıtma ve duygusallıktan kaçınma” gibi olumsuz davranışların gelişmesine neden olmaktadır (Özabacı ve Erkan, 2017, s.69). Bu bağlamda diğerinin sürekli dinlemediğinden, ilgisiz olduğundan ya da çok fazla telefonla meşgul olduğundan yakınan birey, diğer aile bireyini suçlayarak onu savunmaya, haklısın gibi geçiştirmeli davranışlara, dikkati dağıtmak için konu dışı başka şeylerden bahsetmeye ya da mantık çerçevesinde düşünerek duygudan yoksun kırıncı cevaplara itmekte, bu da çeşitli tartışmalara ve çatışmalara sebep olmaktadır. Bunun yerine ‘ben rahatsız oluyorum’, ‘ben iyi hissetmiyorum’, ‘ben anlaşılmadığımı düşünüyorum’ gibi ifadeler, karşıdaki kişinin benliğine zarar vermeyeceğinden dolayı hem sağlıklı bir iletişimin başlangıcını oluşturabilir hem de sorunların çözümü için her bireyi eyleme geçirir.

Sonuç olarak “ben dili” ni kullanan birey, bir sorun ile karşı karşıya geldiğinde hem kendisini çok iyi ifade edebilir hem de karşı tarafta sorun olarak gördüğü davranışı iyi tanımlayabilir, ayrıca sen dilini kullanmadığından dolayı suçlama davranışından uzak durarak sorumluluk alır (Voltan-Acar, 2010; akt. Tagay vd., 2018, s.70-71). Bu bağlamda kendisini, sorunun ve çözümün bir parçası olarak görür, diğer bir deyişle bu iş için kolları sıvar. Dolayısıyla “ben dili” nin kullanıldığı ailelerde her birey herhangi bir durumda, kendi duygularını açıklıkla ifade ettiğinden dolayı soruna sebep olan kişide, onun çözümüne karşılık bir farkındalık kazandırılarak çatışmaya karşılık uzlaşma davranışı geliştirilmiş olur. Bu şekilde gerçekleşen iletişim ise aile bireylerinin birbirlerine daha fazla kenetlenmesini ve duygular açıklıkla ifade edildiğinden dolayı birbirlerine güven duymasını sağlar. Buna ilaveten “ben dili” ile sağlanan iletişim, sorun olarak görülen davranışlar açıklıkla ifade edildiğinden dolayı her aile bireyinin kendini daha iyi tanımasını, farkındalığının yükselmesini ve varsa değiştirilmesi gereken davranışları düzeltmeye çalışmasını ve böylece çatışmanın başlamadan sonlanmasını sağlamaktadır.

2.2.2.7. Aile Bireyini Tanıma: Bireyin kendisini olduğu kadar diğer aile üyelerini de davranışsal ve psikolojik her yönden çok iyi tanınması, bireyler arasında olumlu iletişimin ve sağlıklı ilişkinin sağlanabilmesi açısından çok önemlidir. İnsanlar genellikle düşünce ve davranışlarını kendi algılarına dayanarak şekillendirmekte ve kendi ihtiyaçlarına göre anlamlandırmaktadırlar (Özkan, 2008, s.78), fakat diğer aile üyeleri tanınır ve ona karşı empati geliştirerek duygu ve davranışlar da o yönde şekillendirilirse daha sağlıklı ve yakın ilişkiler kurulmuş olur. Herkesin birbirini çok iyi tanıdığı bir aile içerisinde alınganlıklar, yanlış anlaşılmalara, önyargılar ya da tartışmalar da olmaz, hiçbir aile üyesi kendisini açıklamak için yıpratıcı şekilde efor sarf etmez. Çünkü bu davranış karşı tarafta ‘beni tanıyor, yargılamıyor ve beni anlıyor’ duygusu geliştirmekte ve bu da bireyler arasında olumlu iletişimin oluşmasına sebep olmaktadır. Örneğin birbirlerini çok iyi tanıyan aile düşünüldüğünde, aile üyelerinden birinin bir sorunu olduğunda hemen fark edilir ve birlikte çözüm üretilir. Buna ilaveten bu tip ailelerde yalnızca sözel iletişim yoktur, duygular konuşur, konuşmadan konuşmak vardır, derin iletişim kurulur. Bu da yalnızca kalp ile konuşabilmeyi başaramış ailelerde görülür ki, bu ailelerde çok güçlü bağ kurulmuştur. Bu bağ onlara her türlü sorunların üstesinden gelebilme gücü vermektedir. Bu nedenle aile üyelerinin birbirlerini çok iyi tanımaları hem çatışmaları en aza indirmekte hem de empatik iletişim kurulduğundan dolayı sağlıklı iletişim geliştirilebilmektedir. Araştırma sonuçları da aile üyelerinin birbirlerinin “yaşam tarzlarını, inanışlarını, değerlerini ve aile iletişim kalıplarını bildiğinde daha az çatışma ve daha fazla uzlaşma olacağını” (Çakmak ve Koçyiğit, 2017, s.128) ortaya koymuştur. Fakat dijital çağda, sorulduğunda sosyal medyadaki bir fenomen dahi aile üyelerinden daha iyi tanınabilirken; bireyler teknolojik aletlerle haşır neşir olduğunda, aile bireyini tanıma gibi önemli eylemi gözden kaçırabilmektedirler. Dolayısıyla dijital çağda bireyler diğer aile bireyi ile duygusal paylaşımda bulunamadığı ve derin konuşmalar yapamadığı için birbirlerini yeterince tanıyamamakta, bu ise davranışlarının nedeninin anlaşılmasına sebep olmaktadır. Bu tip ailelerde; çok fazla dijital mecralarda bulunma, kendini aile bireylerinden uzakta tutma, yeterli düzeyde iletişim kurmama ya da sürekli olumsuz ya da geçiştirici kısa cevaplar verme gibi davranışlar karşılığını bulamamakta ya da asıl sorun görülmeyerek bir anlamsızlık yaşanmaktadır. Buna ilaveten aile bireyinin diğerlerini çok iyi tanımadığı düşünüldüğünde, yalnızca görülen

problem üzerine tartışılır, sorunun arkasında yatan temel problem gözden kaçırılabilir. Örneğin sürekli telefonuyla ilgilendiği üzerine şikâyet edilen bir aile bireyi, tanınmadığından dolayı davranışının sebeplerine inilemez. Bu davranışlara sahip olan bireyler, diğerleri tarafından yeterince tanınmadığı için suçlama gibi psikolojik anlamda yıpratıcı ve sosyolojik olarak bireylerden uzaklaştırıcı etkiye sebep olan davranışta bulunduklarından dolayı bireyler arasında çözüm yerine çatışmaların artmasına sebep olmaktadır. Hal böyle olunca da ailesinin kendini anlamadığını ifade eden, ailesi ile birlikte ama yalnız, yalnızlığını da sosyal platformlarla gidermeye çalışan bireyler ile karşılaşmaktadır.

2.2.3. İletişimi Engelleyen Tutumlar

Bireyin bireysel ve sosyal gelişimi için büyük öneme sahip olan aile içi iletişimin unsurları kadar yine aynı etkiye sahip olan, iletişimi engelleyici unsurların bilinmesi de önem arz etmektedir. Çünkü aile bireyleri arasında farkında olmadan geliştirilen ve alışkanlık haline getirilen bazı tutumlar, iletişimi engelleyici etkisinin yanı sıra aile bireyleri arasında birtakım çatışmalara da sebebiyet vermektedir. Bu da aile içerisindeki kuşaklararası anlaşılmazlıklara ve birbirinden uzaklaşmalara sebep olmaktadır. Dolayısıyla bu denli önemli olan iletişimin engelleyici unsurlarının detaylı şekilde irdeleneceği gerekli görüldüğünden, bu bölümde her biri ayrı şekilde izah edilmeye çalışılacaktır:

2.2.3.1. Önyargı: Önyargı, geçmiş deneyimlerden faydalanılarak bir kişiye, nesneye ya da yere karşı önceden tahmin edilen genelleşmiş ve kalıplaşmış yargılardır (Gürüz ve Eğinli, 2022, s.284). Bireyler, iletişim sürecinde başkaları hakkında önceden kestirimlerde bulunma potansiyeline sahiptirler. Bu durum özellikle de duygu ve düşüncelerin paylaşılmadığı veya doğru şekilde ifade edilemediği ailelerdeki bireyler arasında var olup aile içi iletişimi olumsuz anlamda etkilemektedir. Önyargılar, bireylerin diğer bireylerle iletişim sürecinde onlardan beklentisini, onlara karşı davranışını ve yaklaşımını da belirlemektedir (Tezel, 2006, s.5). Bu nedenle önyargılar hem gönderici hem de alıcı açısından bazı yanlış anlaşılmalara sebep olmaktadır. Kalıplaşmış düşünceler olarak da tanımlanabilen önyargı; birtakım olay, nesne ya da kişiler hakkında değişmez yargılar olduğundan dolayı birey bu düşüncelerle diğer aile bireyine yöneldiğinde iletişimde gerginliklere ve tartışmalara sebebiyet vermektedir.

Dijital çağın insanlarına dayandırıldığında bu şu örnekle ifadelendirilebilir. İnternetin gelişmesiyle birlikte aile içerisinde telefonlarıyla meşgul olma davranışı gözlenmekte, bu da bireyler arasında kendi aralarında önyargı geliştirmelerine neden olmaktadır. Ailede devamlı telefonuyla meşgul olduğu düşünülen bir bireye, diğerleri tarafından dinlemeyeceği yönünde kalıplaşmış düşünce ile yaklaşılarak aslında iletişim sürecinin gidişatı kendileri tarafından belirlenmektedir. İletişimdeki bu sürece kendini gerçekleştiren kehanet de denilebilir.

Daha açık bir ifadeyle, dijital platformlarla meşgul olan bireyler, diğer bireyleri anlasalar ve dinleseler dahi karşı tarafta dinlenilmediği algısı olduğundan dolayı dinlense de karşı tarafı eleştirme davranışına yönelmektedirler. Dolayısıyla önyargı, bireylerin yaşantıları ve deneyimleri sonucunda oluşan kalıp yargılardır ve bireyler bu süreçte de içinde bulundukları duruma özel önyargı geliştirmekte ve bu da iletişimi olumsuz anlamda etkileyerek ailedeki farklı kuşaklararası anlaşılmazlıklara ve çatışmalara sebebiyet vermektedir.

2.2.3.2. Tektipleştirme/Etiketleme: Tektipleştirme, bir gruba ya da belirli bir duruma karşı atfedilen özelliktir. Bireylerin oluşturduğu bu kategorileştirme, bireylerarası iletişim sürecinde kalıcı ve etkili olduğunda aile içi iletişimi de olumsuz anlamda etkilemektedir (Gürüz ve Eğinli, 2022, s.288). Örneğin aile içerisinde yapılan bu davranış daha çok nesil farkı üzerinden yapılmakta, ‘genç nesil şöyledir, yaşlı nesil böyledir’ şeklindeki algılamalara neden olarak bireyler arasındaki iletişimi başlamadan bitirmektedir. Aslında önyargı ile benzer eylemlere sahip olduğundan dolayı aynı gibi görülse de tektipleştirme ya da etiketleme, bir gruba atfedilen genelleştirilmiş ve değişmez özellik olarak tanımlanabilir ki, bu aynı zamanda onu önyargıdan ayıran temel özelliktir. Bu bağlamda kuşaklararası en fazla gerginliklere yol açan ve birbirleriyle iletişim sürecinde de olumsuzluklara sebep olabilen bir unsurdur. Dijitalleşme ile de bu davranış bir kuşağın dijital platformlarla daha fazla ilgilendiği şeklinde kendisini göstermektedir. Günümüzde yaşlı bireylerde de görülse de genç kuşağın sanal mecralarda daha fazla vakit geçirdiği ve bağımlılıkların genellikle genç kuşakta olduğu şeklinde bir algı vardır. Böylelikle genç bireylere bu şekilde yaklaşılarak bir etiketleme oluşturulmuştur, denilebilir. Diğer yandan dijital platformlarda çok fazla vakit geçiren bireylerin bir şey anlatıldığında

dinlemediği üzerine de bir tektipleştirme yapılmaktadır. Yani bireylerde bu yöndeki genel algı, dijital platformların iletişimi olumsuz anlamda etkilediği ve sanal mecralarda bulunan bireylerin iyi iletişim kuramadığı şeklindedir. Bu bağlamda iletişim esnasında ‘dijital mecralarda bulunan birey dinlemez ve anlamaz’ tektipleştirmesi yapıldığında bu, bireyde önyargı geliştirerek onda karşı taraf dinlese de hazır bulunuşluluğundan dolayı eleştirme davranışına gidilerek sağlıklı bir iletişime sebep olmaktadır.

2.2.3.3. Dilsiz Bilgilenme/Davranışlara Tanı Koymak: Genellikle giyim tarzı, yüz ifadesi, jest ve mimikler, el kol hareketleri, davranışlar, beden dili ve dış görünüş gibi unsurlardan faydalanılarak bireylerin sözel iletişim kurmadan diğeri hakkında fikir sahibi olmasına denir (Gürüz ve Eğinli, 2022, s.291). Dolayısıyla bu unsurlar iletişim sürecinde oldukça etkilidir ve diğeri hakkında önceden yargı bildirmektedir. Dijitalleşme ile birlikte özellikle de göz teması olmadan devam eden iletişimlerde dilsiz bilgilenme süreci olumsuz sağlanmakta, bu da sağlıklı iletişim için engel teşkil etmektedir. Daha açık bir ifadeyle dijital çağın dijital ailelerinde görülen iletişim teknolojileri ile meşguliyet, iletişim sürecini de değiştirmiş ve iletişimde olması gereken bazı unsurların göz ardı edilmesine sebep olmuştur. Bu bağlamda iletişim esnasında birçok görsele, içeriğe maruz kalan bireylerde, dinleme esnasında öncelikle en önemli unsur olan göz teması kurulamadığından ve uygun beden dili ve yüz ifadesi sağlanamadığından dolayı anlatan kişide olumsuz etkiye sebep olmaktadır. Bu da sağlıklı iletişimin gelişmemesine ve taraflarda anlaşılma duygusundan dolayı uzaklaşmaya ya da tartışmalara sebep olmaktadır. Dilsiz bilgilenmeye madalyonun diğer tarafından bakılacak olursa; iletişim sürecinde karşı tarafın davranışlarının yorumlandığı ve bu hazır bulunuşlulukla dinlenildiği anlaşıldığından dolayı bu davranış karşı tarafın konuşma isteğinde azalma ve duygularını paylaşmakta isteksiz olma gibi çekingen tavır içerisine girmesine sebep olabilmektedir (Özgüven, 2010, s.33). Dolayısıyla dilsiz bilgilenme yolu ile tanı koyulan birey, iletişime karşı isteksiz olarak bu davranışı geliştirenler ile iletişimsel anlamda herhangi bir paylaşımda bulunmak istemez. Çünkü karşı taraf, o kendini ifade etmeden fikrini yorumlamıştır, ona kendini ifade etme ve duygularını paylaşma alanı tanınmamıştır. Bu davranış bireye aynı zamanda ona düşüncelerinin ve duygularının önemsiz olduğunu ve dinlenilmeye değer olmadığı duygusunu da vereceğinden, kişide yetersizlik hissine

sebeup olacağından dolayı onda iletişime karşılık geri çekilmeye sebep olacaktır. Bu bağlamda yine önyargıda da olduğu gibi aile içi iletişimlerde bulunmaması gereken unsurlar, aynı zamanda bireyi hem dijital ekranlara daha çok yöneltmekte hem de istenilmeyen davranışın daha da artmasına sebep olmaktadır. O halde dijitalleşmenin kendisi, aile içi iletişimi dönüştürürken aynı zamanda dönüşmüş hali, dijitalleşmeyi daha da üst seviyeye taşımaktadır, denilebilir. Yani dijitalleşmenin sonucu olarak ifadelendirilen aile içi ilişkilerin zayıflaması, bireyleri daha fazla dijital ekranlara maruz bırakırken aynı zamanda dijital çağın ayakta kalabilmesini sağlayan koşulları da ortaya çıkarmıştır, denilebilir.

2.2.3.4. Suçlamak: Bireyin yaşadığı olay ve durumlara karşılık kendinde ya da bir başkasında hata olduğu düşüncesi ile iletişim sürecine dahil olması şeklinde tanımlanabilir. İletişim sürecinde bu durum genellikle bireyin sorumluluklardan kaçarak karşısındaki bireye karşı ithamlarda bulunması ile kendini göstermektedir (Gürüz ve Eğinli, 2022, s.298). Suçlamak iletişimin gidişatını da belirlemektedir. Karşısındaki birey tarafından suçlanan taraf, kendini savunmaya geçerek bir tartışma ortamı oluşturmaktadır. Çünkü suçlama ile yaklaşılan her birey bu suçlamayı çürütecek argümanlar öne sürerek o da karşı tarafı suçlama davranışına gider ve bu da iki tarafı da bir çıkmaza sürükler. Diğer yandan aile bireyleri arasında diğerlerini suçlamak, eleştirmek, olduğu gibi kabul etmemek bireylerde; sevilmediği, işe yaramadığı duygu ve düşünceleri geliştirip yetersizlik duygusunu ortaya çıkararak kişinin benlik saygısının zayıflamasına neden olmaktadır. Buna ilaveten suçlama karşısındaki birey, benliğine yapılan saldırı neticesinde benliğini korumak için karşı tepkide bulunur ve içe kapanma, kızgınlık ve kendini savunma gibi duygusal davranışlar gözlenir (Özgüven, 2010, s.32-33; Tezel, 2006, s.4). Bu bağlamda dijital mecralar ile çok meşgul olan ailelerde de suçlayıcı ve savunmacı iletişimin olduğu ve bunun çözüm yerine çatışmayı doğurduğu gözlenmektedir. Böylelikle devamlı dijital mecralarda bulunma, aile bireyleri arasında istenmeyen bir durumdur ve bu, iletişim esnasında karşı tarafta dikkat dağıtıcı etkiye neden olduğundan ve bireylerde etkili dinlememeyi sağladığından dolayı tartışmalara ve genellikle dijital mecralarla meşgul olan bireye karşı suçlama davranışında artışa neden olmaktadır. Bu da aile içindeki kuşaklararası suçlama ve buna karşılık savunma şeklinde gerçekleşen ve devam eden bir tartışma ortamının oluşmasına karşılık gelmektedir. Bu bağlamda bir

değerlendirme yapmak gerekirse, bu tip ailelerde suçlanan bireyde sanal mecralarda bulunma davranışının arttığı ve ailelerinden uzaklaşarak iletişim kurmamayı tercih ettikleri gözlenmiştir. Çünkü suçlama davranışı kişinin benliğine saldırı olduğundan dolayı hiçbir birey böyle bir sürecin içinde olmak istemediğinden kendini daha iyi hissedeceği ve suçlanmayacağı bir alan arayışına girmekte, bu da yine dijitalleşmenin var oluşuna hizmet etmektedir. Dolayısıyla aileler suçlamak yerine anlamayı ve karşı tarafı tanıyarak yapıcı iletişimi inşa ettiğinde, hem dijitalleşmenin sebep olduğu sorunları bertaraf eder, hem de dijitalleşmenin etkisi ile savaşıırken onu daha da var etme çabasına girmemiş olur.

2.2.3.5. Zihin Okuma: Bireyler arasında çok kez yapılan zihin okuma, iletişim başlamadan önce bireyin ne düşündüğü ne hissettiği ya da ne yapıp yapmayacağı konusunda çıkarımda bulunmaktır. Bu durumdaki bireyler, yaptıkları çıkarımlara dayanarak anlatılanı çok iyi dinlemediklerinden dolayı sağlıklı bir iletişim de sağlanamamaktadır (Gürüz ve Eğinli, 2022, s.299). İletişim esnasında karşı tarafın duygu ve düşünceleri tahmin edildiğinden, açıklıkla dinlenilmediğinden dolayı, alıcının beklentilerine göre anlaşılmaktadır. Bu şekilde devam eden iletişim ise monolog hale gelerek yalnızca alıcının algılarına dayanan bir iletişim süreci haline gelmektedir. Böyle bir iletişim sürecinde ise ‘duvara konuşsam daha iyi anlardı!’ şeklinde ifadelendirilen bir durum gelişmiş olur. Çünkü kafasında belirli yargılar ona, karşı tarafı objektif şekilde dinleme imkânı vermez ve birey yorumladığı şekilde anlar. Bu ise yine bireyde anlaşılmadığı ve yargılandığı ya da tanı konulduğu düşüncesi ile karşı tarafla iletişimini ya sonlandırmaya ya da tartışmalara neden olmaktadır. Aile içinde kuşaklararası bu davranış, ancak kuşaklararası kutuplaşmaya, ayrımlaşmaya ve yalnızlaşmaya neden olmaktadır. Buna ilaveten aile bireylerinden biri diğerine bu davranışı gösterdiğinde dinleme gereksiniminde bile bulunmak istemez ya da çok net dinlemez çünkü bu durumdaki birey, kendinden emin olduğundan dolayı etkili bir dinleme ortamı gerçekleşmez ve neticede karşı taraf da dinlenilmediğini fark ederek o bireyle iletişim kurmakta isteksiz olur. Dijitalleşme ile birlikte de genellikle aile üyeleri arasında bir şey anlatırken zihin okuma; ‘şu an beni dinlemiyor, beni geçiştirmek için düşünmeden cevap veriyor, beni önemsemiyor, dijital platformlardaki görseli, içeriği önemsiyor, bana hemen konuşmasını bitirse de devam etsem düşüncesiyle bakıyor’ şeklinde görülebilir. Diğer yandan dijital

ekranlarla meşgul olan birey açısından düşünüldüğünde ise ‘bana bir şey anlatırken yine eleştirmeye, suçlamaya ya da elindekini bırak diye komut vererek konuşmaya başlayacak’ gibi olumsuz yargılar şeklinde görülebilir. Bu durumdaki iletişim süreci hem alıcı hem de gönderici tarafında, iletişim kurmada isteksizlik şeklinde tezahür edecektir. Çünkü birey yorumlanmak ya da yargılanmak değil anlaşılmaq, anlaşıldıktan sonra uygun şekilde karşılık bulmak ister.

2.2.3.6. Değişirme Çabasına Girmek/Ahlak Dersi Vermek: Bir bireyin başka birinin hoşnut olmadığı özelliğini ya da davranışını değişirme çabası da söz konusu olup iletişimi olumsuz yönde etkileyen bir davranıştır. Değişirme çabası, bir bireyde düzeltilmesi gereken davranışlar olduğu düşüncesinin ortaya çıkardığı eylemsel bir çabadır. Bu çaba karşı tarafa onun kabul edilmeyen bazı davranışlarının olduğu mesajını verdiğinden dolayı karşı tarafta değişime karşı direnç davranışı gözlenmektedir (Gürüz ve Eğinli, 2022, s.301). Buna ilaveten içeriğine ve eylemsel amacına bakıldığında “ahlak dersi vermek, öğüt vermek, nutuk çekmek” olarak da tanımlanabilen değişirme çabası, bireylere istenileni yaptırmaya çalışırken aynı zamanda onların benliklerine zarar verdiğinden dolayı onları savunmaya itmektedir. Ayrıca bu davranış, kişiye bilgisiz ve sorunların üstesinden gelinemediği mesajını verdiğinden dolayı bireyin içe kapanmasına ve iletişim kurmak istememesine ya da karşıdakilerle savunmacı üslup ile çatışmaya girmesine sebep olmaktadır (Özgüven, 2010, s.32). Çünkü bu tarz yaklaşım bireye ‘kusurlusun, eksiksin, başarısızsin, zayıfsın, savunmasızsin’ mesajı vermektedir ve bu bireyin benliğine ciddi anlamda saldırı olduğu için bireyin davranışlarında da değişikliğe sebep olmaktadır. İletişim sürecinde değişirme çabası ile karşı karşıya gelen birey, kendisini korumak ve kabul ettirmek için mücadeleye başlar ve bu süreçte de çatışma yaşanır. Dijitalleşme ile de aile içerisinde memnuniyetsizlik baş göstermekte ve bu da farklı kuşaklararasıda birbirini değişirme çabasına girişmeye sebep olmaktadır. Fakat sağlıklı bir iletişim için olması gereken aile bireylerini olduğu gibi doğal haliyle kabul ederek benimsemektir, aksi halde ailede iletişimsiz bir ortam oluşacak, bu da tüm aile bireylerine zarar verecektir. Bu ise iletişim kurmak istemeyen bireyi, yeni medya teknolojilerinde daha fazla zaman geçirmeye itecektir.

2.2.3.7. Kişiselleştirme: Bireyin diğer aile bireyleriyle iletişimi esnasında her davranıştan, her hareket ve ifadeden kendisi ile ilgili anlam çıkarması, bu türden şeyleri kişisel algılayarak bu yönde tepkiler vermesidir. Bu davranışa sahip kimseler, özgüveni düşük, öz benlik saygısını geliştirememiş kimselerdir. Bu özelliklere sahip bireyler iletişim sürecinde de hem kendisini hem de karşı tarafı yorduğundan dolayı sağlıklı bir iletişim sağlanamamaktadır (Gürüz ve Eğinli, 2022, s.304). Dijitalleşmenin aile içi iletişime etkisi bağlamında bir örnek vermek gerekirse; aile bireylerinden biri diğeri ile konuşurken elindeki telefonla ilgilendiğinde, karşı tarafta ‘bana değer vermiyor’, ‘beni önemsemiyor’, ‘benimle konuşmak istemiyor’ gibi olumsuz anlamlar çıkartılarak daha sonraları ya aile bireyleriyle iletişim kurmak istenmemektedir ya da önyargı ile alıngan tutum geliştirildiğinden dolayı çatışmalar yaşanmaktadır. Bu ise yine aile bireyleri arasında bireyselleşmeye ve yalnızlaşmaya sebep olabilmektedir. Buna ilaveten iletişim süreci için çok önemli olan öz saygının gelişimi ve aile bireylerinin birbirleriyle etkileşiminin niteliği ile bağlantılı şekilde gerçekleşmektedir. Dolayısıyla bu gibi duyguya kapılan bireylerde, daha da içe kapanma ve kendini ifade etmekten uzaklaşma gibi davranışların ve değer verilmeye değer olmadığı düşüncesinin ortaya çıktığı gözlenmektedir. Bu ise bireylerin ileriki hayatında ve sosyal ilişkilerinde de etkili olarak onların sağlıklı bir iletişim geliştirememelerine neden olmaktadır. Böylelikle bu süreç neden sonuç ilişkisi içinde karşılıklı unsurlar yer değiştirerek ilerlemektedir. Bu bağlamda aile içi iletişimi olumsuz anlamda etkileyen kişiselleştirme ve dijitalleşme ele alındığında hangisinin neden ve hangisinin sonuç olduğunu kestirebilmek zordur. Daha önce de bahsedildiği üzere, araştırmalar da bu anlamda gruplara ayrılmıştır. Bu nedenle tartışılması gereken nokta, dijitalleşmenin aile içi iletişime olumsuz etkisinden ziyade aile içi iletişimde var olmaması gereken unsurları en aza indirerek, neticesinde dijital medya kullanımını da en aza indirerek olumsuz yanlarından uzak durabilmektir.

2.2.3.8. Savunucu İletişim: Bir kişinin iletişim esnasında kusurunun söylenmesi ya da kendisinin suçlu ya da hatalı olduğunu düşünmesi ile ortaya çıkan bir tepkidir (Gürüz ve Eğinli, 2022, s.308). Bu durum, iletişim esnasında bireyin eleştiriye, söylenenlere ya da ifade edilenlere kapalı olması ve söylediklerinde ısrar etmesi olarak da ifadelendirilebilir. Birey, savunucu iletişim tarzını kullandığı zaman aslında iletişim kurduğu kişilere kendisini kapatmakta ve bu da iletişim sürecini çıkmaza

sürüklemektedir. Çünkü savunucu iletişim, bireyi yalnızca kendini düşünmeye ve yalnızca kendini savunmaya ittiğinden dolayı birey karşısındaki kişiye karşı empati geliştirememekte ve onu anlayamamaktadır. Bu durumdaki bireyler bu iletişim sürecinde karşı tarafı anlamak yerine kendini savunmaya odaklandıkları için karşı tarafın duygularını ve düşüncelerini kaçırabilmektedirler. Bu şekilde kurulan iletişimde ise taraflar birbirlerini anlamadıklarından dolayı sorun çözilememekte ve bunun yerine yeni çatışmalar doğmaktadır. Buna ilaveten bu davranış genellikle suçlama davranışına karşılık geliştirilen bir savunma mekanizmasıdır. Dolayısıyla iletişim sürecinde savunmanın gelişmesi, anlatıcı ve dinleyici arasındaki iletişimin niteliğinden kaynaklanmaktadır. Bunun neticesinde ise karşılıklı etkili iletişim sağlanamamaktadır.

Dijitalleşme süreci de bireyleri sanal mecralara çekerek onları diğer aile bireyleri tarafından eleştiriye maruz bırakmış, bu da onları savunucu iletişim tarzına yönelterek ailedeki farklı kuşaklararasıda çeşitli sorunlara sebep olmuştur. Çünkü savunma genellikle tek başına oluşan bir davranış olmayıp suçlama ile birlikte gelişmektedir. O halde dijital çağda aile içerisinde iletişimi engelleyici biçimde savunma davranışının olması, suçlama ile birlikte gelişmiştir, denilebilir. Bu ise ‘çok fazla telefona bakmaktan dinlemiyorsun, anlamıyorsun, geçiştiriyorsun, önemsemiyorsun!’ gibi suçlamalar ve buna karşılık kendini savunma şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Bu davranış, bireyi o davranışı yapmaya daha da itmekte ve diğerlerinden uzaklaşmaya ve sorunun çözümü konusunda hiçbir sorumluluk almamaya sebep olmaktadır.

2.2.3.9. Tek Yönlü-Çift Yönlü İletişim: Bireyler arasındaki iletişimin karşılıklı olmayıp, iletişimi başlatan ve dinleyen arasında yüz ifadesi, beden dili, ses tonu, tüm verilen tepkiler gibi geri-iletimlerin olmadığı tek yönlü iletişim kastedilmektedir (Cüceloğlu, 2015, s.174). Aile içerisindeki monolog iletişim diğerlerinin gereksinimlerinin karşılanmamasına neden olmaktadır (Şahin ve Aral, 2012, s.63). Tek yönlü iletişim, aile içerisinde sağlıklı iletişim ve ilişkilere sebep olduğu gibi özellikle de çocuklarda kendini ifade etme becerisi geliştirememelerine neden olmaktadır. Oysa her türlü iletişim karşılıklı oturarak ve birbirini dinleyerek sağlanmalıdır (Tezel, 2006, s.3). Çift yönlü iletişim yanlış anlaşılmalara da en aza indirgemektedir. Çünkü çift yönlü iletişim geri-iletim kullanılarak dinlemeyi ve doğru

anlamayı gerekli kılan aktif dinleme ile sağlanmaktadır. Bu ise iletişim sürecini monolog yerine diyalog kurarak sürdürmeyi sağlamaktadır (Cüceloğlu, 2015, s.175). Bu bağlamda karşılıklı iletişim çift yönlü iletişime dayanmaktadır fakat bu iletişim çeşidinde aile içerisinde baskın karaktere sahip olan bireyin söyleyip karşı tarafın cevap vermeden denileni yaptığı gözlenmektedir. Bunun dışında dijitalleşme ile birlikte tek yönlü-çift yönlü iletişimin farklı bir boyutu ile karşılaşmaktayız. Sürekli telefonlarıyla, bilgisayar ya da tabletleriyle meşgul olan aile bireyleri diğer aile bireylerinin söylediklerini genellikle duymamaktadırlar. Bu da yine bu iletişim engellerine karşılık gelmektedir. Buna ilaveten aile içinden herhangi bir kuşak diğer kuşak ile iletişime geçtiğinde genellikle dinlenilmeyerek ‘evet hayır’, ‘öyle mi’ gibi anlamsız ya da geçiştirici cevaplarla da yine tek yönlü-çift yönlü iletişim örneği göstermektedirler.

2.2.3.10. Denetleme/Yönlendirme: İletişim sürecinde bireyin diğer birey üzerinde istediklerini yaptırmaya ya da bir davranıştan vazgeçirmeye çalışmaya yönelik baskı kurma davranışıdır. Bu davranış bireye duygularının, düşüncelerinin, sorunlarının, davranışlarının ve önerilerinin önemsiz olduğu mesajını verdiğinden dolayı bireyde savunma, direnme ve çatışma gibi olumsuz tutumlar geliştirmesine neden olmaktadır (Özgüven, 2010, s.31). Bu olumsuz tutum, aile içi iletişim sürecinde de bir bireyin devamlı olarak diğerini denetlediğini hissettirdiğinde ortaya çıkmaktadır. Bu durum ise denetlenen birey üzerinde baskı hissettirerek onu özgürlüğünü korumaya itmektedir. Bu da kişilerarası iletişimde olumsuz etkilere sebep olmaktadır. Mesela yeni medya teknolojilerinin aileye girmesiyle birlikte ailede her kuşağın sahip olduğu akıllı telefonlar ya da tabletler bireylerin sanal mecralarla meşguliyetini artırmış, bu ise aile bireylerini diğer aile bireylerini denetleme davranışına itmiştir. Bu denetleme davranışı ise bir şey anlatılırken elinden telefonunu almak ya da anlayıp anlamadığını test etmek için anlamsız ifadeler kullanmak ya da kinayeli sorular sormak şeklinde kendisini göstermektedir. Bu tür davranışlar kuşaklararasıdaki iletişimde gerilimlere ve tartışmalara sebep olmaktadır.

2.2.3.11. Tehdit Etmek/Uyarmak/Gözdağı Vermek: Denetleme ve yönlendirme gibi bireyin davranışını kabul etmemeye ve değiştirmeye yönelik uyarıcı iletilerdir. İletişim esnasındaki bireyde duygularının fark edilmediği ve önemsenmediği düşüncesi ile

sinirlendirici etki yapmaktadır ve bu gibi durumlar düşmanlık yarattığından dolayı bireyi istenilenin dışında hareket etmeye sevk etmektedir (Özgüven, 2010, s.31). Bu davranış, bireyin iletişim esnasında diğer bireyi dinlememenin sonucunda birtakım davranışları yapmak ya da o bir şey anlattığında da onun gibi davranmak şeklinde kendisini göstermektedir. Diğer yandan bazı durumlarda özellikle de genç nesillere bu duruma karşılık yoksun bırakma eylemi ile de karşılaşılmaktadır. Ailelerde bu davranış daha çok akıllı telefonlara el koyma şeklinde kendisini göstermektedir. Oysa böyle bir davranış kısıtlamaya karşılık direncin gelişmesine sebep olarak aile içi çatışmaları doğuracağı gibi bazı bireylerde özgürlüğünün kısıtlandığı, duygularının yok sayıldığı ve saygı duyulmadığı hissiyatını verdiğiinden dolayı bireyin ailesinden uzaklaşmasına ve onlarla sağlıklı bir iletişim kuramadığı düşüncesi ile dijital mecralarda daha fazla bulunmasına ve sanal arkadaşlıklar edinmesine sebep olmaktadır. Dolayısıyla dijital mecraların insanı çeken tarafının dışında bu gibi unsurlar da bireyin bu platformlara daha fazla yönelmesini sağlamaktadır.

2.2.3.12. Alay Etmek/Ad Takmak: İletişim sürecinde bireyler latife yapmak amacıyla da olsa karşısındaki bireyin rahatsız olacağı şekilde ifadeler kullanmakta ve birbirlerine ad takmaktadırlar, yani birbirlerine hoşlanmayacakları isimlerle seslenmektedirler. Bu durum karşısındaki bireye, benliğine karşı yapılan saldırı hissiyatını verdiğiinden dolayı, onun iletişim engeli olarak nitelendirilen savunucu iletişimi tercih etmesine neden olacaktır (Özgüven, 2010, s.33). Buna ilaveten ‘ergen’, ‘hayırsız’ vb. isimlendirmelerin kullanıldığı birey, kendini diğerlerinden izole ederek onların kehanetini de gerçekleştirmiş ve bu neticede sağlıklı iletişim de engellenmiş olacaktır.

Bu bağlamda değerlendirilebilecek ve alay edilirken ya da ad konulurken bilerek ya da bilmeyerek yapılan iletişim engellerinden biri de “yaraya dokunmak” tır. Bu eylem; insanın, kendisini eksik hissettiği, davranışlarını ve ilişkilerini etkileyen ve yönlendiren tarafıdır. İletişim ve etkileşimlerinde bireyler eğer birbirlerinin yarasına dokunursa ilişkilerde de bozulma gerçekleşebilmektedir. Diğer yandan iletişim sürecinde sürekli şaka yapıldığı düşünüldüğünde, böyle bir birey genellikle sorunları çözmek yerine onları küçümseyen bir tutum sergilediğinden dolayı karşı tarafta anlaşılmadığı ve duygularının önemsenmediği düşüncesine sebep olur (Cüceloğlu,

2015, s.202) ve bu, bireyin kendini ifade etme veya sorunlardan bahsetme gibi önemli eylemden vazgeçmesine neden olabilmektedir. Bunun neticesinde ise hem aile içindeki sorunların çözülememesine hem de aile bireyleriyle sağlıklı bir iletişim kurulamamasına sebep olabilmektedir.

2.2.3.13. Sorgulamak: İletişim esnasında bireyi rahatsız eden ve onda güvensizlik, tuzağa düşürme, eksiklerini yüzüne vurma, utandırma ve kuşku duyulduğu hissiyatı bırakan ve iletişimi engelleyici unsurlardandır (Özgüven, 2010, s.33). Günümüz dijital çağın ailelerinde genellikle bu davranış, bir aile bireyinin bir şey anlatırken diğerinin dijital ekranla haşır neşir olduğu fark edildiğinde ‘en son ne dedim?’ gibi alaycı sorular ya da ‘absürt cümleler kullanılarak tepkisini ölçme’ şeklinde kendisini göstermektedir. Bu, gündelik hayatta çok kez karşılaşılan, fakat genellikle uygulanan kişiye öfke ve savunma duygusu vermekten başka bir işe yaramayan ve bireyi diğer aile bireyleri ile çatışmaya götüren, iletişimi başlamadan sonlandıran bir davranıştır. Dolayısıyla dijitalleşmenin etkisi bağlamında düşünüldüğünde de sorumluluk almamanın bir göstergesidir de denilebilir. Çünkü bu davranışa sahip bireyler, genellikle karşı tarafın dijital mecraları öncelediğini düşünerek bu gibi davranışlarda bulunurlar. Fakat sorgulama davranışı, sorgulanan bireyin onunla iletişim kurmak istememesine neden olarak onu haklı çıkarmaktadır. Yani aslında sorgulayan birey, sorumluluk almadan ve çabasız, sorunu çözme düşüncesi ile bu davranışa başvursa da çözüm sunmak yerine sorunun sebebi haline de gelebilmektedir. Bu nedenle dijitalleşmenin etkisi kadar aile içi iletişimin niteliği de çok önemli görülmektedir.

2.2.3.14. Yüzeysel Konuşma/Dilde Belirsizlik: Aile bireylerinin kendilerini ilgilendiren konularda derinlemesine konuşmaktan kaçınmasıdır (Acat vd. akt. Çalışkan ve Aslander, 2014, s.269). Psikolojide “kaçınma davranışı” olarak ifade edilen yüzeysel konuşma, genellikle herhangi bir kişiyle bilinçli ya da bilinçsiz şekilde çatışmaya girmek istemeyen bireylerin başvurduğu davranıştır. Bu tip insanlar derin konuşmalardan kaçınırken genelde ellerindeki telefon, tablet ya da farklı bir objeyle ilgilenmektedirler (Cüceloğlu, 2015, s.198). Bu da hem karşıdaki insanın kendini ifade etmesine ve onunla iletişim kurmasına izin vermemekte hem de aile içerisindeki sorunlar derinlemesine konuşulmadığından dolayı daha da büyüyerek ailede çatışmalara sebep olmaktadır. Bu bağlamda yapılan bir araştırmaya göre herkesin

kendisini rahatlıkla ifade edebildiği, duygularını, sorunlarını veya düşüncelerini paylaşabildiği ailelerde karşılıklı anlayış, samimiyet, saygı, sevgi, fedakârlık ve umutlu olma gibi aile ilişkilerini geliştirici ve düzenleyici tutumların yer aldığı gözlenmiştir (Çalışkan ve Aslander, 2014, s.268).

Bu davranış, iletişim esnasında bireylerin kullandığı dolaylı anlatımlar, açıkça ifade edilmeyen imalı, kısa cümleler ve dil ucuyla söylenen belirsiz ifadeler şeklinde de kendisini göstermektedir. Bireyler birbirleriyle iletişim esnasında birbirlerine açıkça ifade etmeyerek bazı şeylerin karşı taraftan anlaşılmasını beklerler fakat karşı tarafta bu gerilime sebep olabilmektedir. Çünkü mesajın doğru gelmemesi algılamada problem yaratarak karşılıklı iletişim halindeki bireyler arasında ya anlaşmazlıklara ya da yanlış anlaşılmalara sebebiyet vermektedir. Buna ilaveten aile içerisinde herhangi bir kuşak arasında dijital mecralarla meşgul olan bireylere bir şey söylendiğinde, söylenilen iyi dinlenilmediğinden dolayı anlamsız cevaplar verilerek yine bir belirsizliğe neden olunabilmektedir. Dolayısıyla aile içi iletişimde yüzeysel konuşma yerine derin konuşmaları geliştirebilmek bir ailenin olumlu tutum, duygu ve iletişimi geliştirmesi açısından çok önemlidir, denilebilir. Çünkü birey, bu önemli duyguları ancak aile içerisindeki bireylerle konuşabildiği derin konuşmalar ile elde edecektir. Aile bireyleri dışında hiçbir kurum, birey ya da herhangi bir dijital platform bu değerli duyguları iletişim sırasında ona veremeyecektir.

3. KUŞAKLARARASI İLETİŞİM

3.1. Kuşak Tanımı

Nesil veya kuşak kavramı; yaklaşık olarak aynı zaman diliminde doğmuş, aynı tarihi olaylara ve aynı toplumsal değişimlere maruz kalmış ve ortak deneyimlere sahip olan yaş gruplarına karşılık gelmektedir (Marshall, 2009, s.4039; Beyaz, 2019, s. 68; Mannheim, 2009, s.167, 176; Berkup, 2014, s.219; Alwin, 2002, s.43; McCrindle, 2014, s.3-4). Kuşak terimi ilk kez Auguste Comte tarafından kullanılmıştır. Ona göre sosyal meseleler her kuşağın kendisini takip eden kuşak üzerindeki etkisi dikkate alınarak incelenmelidir (Comte, 2001, s.79-80). Dolayısıyla toplumsal değişimin topluma etkisini tespit edebilmek için kuşaklararasındaki farkı, aralarındaki ilişkileri ve çatışmaları gözlemlemek, toplumsal değişimin etkilerini daha net görebilmek açısından önemlidir (Berkup, 2014, s.219).

Toplumsal olanı anlamlandırmada bu denli önemli olan kuşaklar, çalışmalarca da 25-30 yıllık yaş farkı dikkate alınarak (Özgüven, 2010, s.268), dönemsel özellikler ve farklı tarihi koşullar çerçevesinde kategorileştirilmiş ve isimlendirilmişlerdir. Bu isimlendirmeler ise araştırmalarda çoğunlukla 1900 ile 1945 yılları arasında doğan Gaziler veya Gelenekçiler, 1946 ile 1964 yılları arasında doğan Baby Boomers, 1965 ile 1979 yılları arasında doğan X kuşağı, 1980 ile 1994 yılları arasında doğan Y kuşağı ve 1995 ve sonrasında doğan Z Kuşağı şeklinde izah edilmiştir (Gordon, 2005, s.26-27; Berkup, 2014, s.219; McCrindle, 2014, s.11-13).

Kuşaklararası kategorileştirmelerin dijital çağın koşulları dikkate alınarak ilk defa Marc Prensky tarafından kavramsallaştırılmış hali ile de karşılaşılmıştır. Dijitalleşme bağlamında geliştirilen bu kategorileştirmelerin ise “dijital yerliler”, “dijital göçmenler” şeklinde (Prensky, 2001, s.1-2) olduğu ve daha sonra dijital teknoloji kullanımının yayılması ile geliştirilen ve kategorizasyona eklenen “dijital melezler” (Karabulut, 2015, s.20) şeklinde ifadelendirildiği görülmektedir. Bu minvalde dijital yerliler “bilgisayarların, video oyunlarının ve internetin dijital dilini anadili gibi konuşanlar” şeklinde nitelendirilirken; dijital göçmenler “interneti bilgi almak için öncelikli değil ikinci plan olarak kullanan, dijital dünyanın içine doğmamış ve her göçmen gibi geçmişe olan ayaklarını koruyanlar” olarak ifade edilmiştir

(Prensky, 2001, s.1-2). Dijital melezler ise “bütün dijital imkanlardan yararlanan fakat bu imkanları dijital yerliler kadar iyi ve etkin biçimde kullanamayan” ve eskiyi yitirmemesine rağmen dijital göçmenler kadar dijital teknolojilere de direnmeyen bir nesil olarak tanımlanmıştır (Karabulut, 2015, s.20). Bu bağlamda teknolojiyi kullanabilen kuşağa dijital yerli denirken, onu çok iyi kullanamayan ya da desteksiz kullanamayan kuşağa dijital göçmen, teknoloji kullanımında çok iyi olmasa da kullanabilen, yani dijital göçmen ve dijital yerli ayrımının silikleştiği kuşağa da dijital melez denilmektedir.

Kuşaklararası bu kategorizasyonların aksine çeşitli toplumsal ve bireysel meseleler, teknolojik gelişmeler ve küreselleşme neticesinde kuşaklararasıda ayrımların eskisi gibi çok da keskin olmadığı, hatta bireylerin bu açıdan melezleştiği de görülmektedir (Beyaz, 2019, s.68). Özellikle de covid-19’da başlayan ve devam eden tüketim alışkanlıklarının değişimi, yani sanallaşması ile de yaş farkı olmaksızın son dönemlerde dijital teknoloji kullanımının her kuşakta görülmeye başlaması ile kuşak ayrımlarının daha fazla daraldığı gözlemlenmektedir (Çetin ve Ercansungur, 2022, s.46; Sen vd., 2022, s.2-7; Aşkın Kurt vd., 2013, s.17). Bunu destekler nitelikteki bir araştırmada da kuşakların sosyal medya kullanımı orta seviyede bulunmuş olup teknoloji kullanımında kuşaklarda ayrımların olduğu görüşünün aksine kuşakların bu konuda keskin bir biçimde ayrılmadığı, homojenleştiği ve kuşaklararasıda geçişkenlik olduğu bilgisine rastlanmıştır (Tutgun-Ünal ve Deniz, 2020, s.1305-1311).

Diğer yandan cep telefonlarının yardıma ihtiyaç duyduklarında yaşlı kuşak (dijital göçmen) için destek kaynağı olduğu (Özsungur ve Öztop, 2017, s.3) ve dijital mecraların yaşlı kuşağı yalnızlık duygusundan uzaklaştırırken aynı zamanda yaşlı bireyler ve çocukları arasında duygusal paylaşımın devamını sağladığından nesiller arası ilişkiye de katkı sağladığı gerçeği düşünüldüğünde sanılanın aksine bu, yaşlı bireylerin dijital mecralar karşısında olumlu tutum geliştirmesine sebep olmuştur. Bu bağlamda dijital medya araçları sayesinde yaşlı insanlar içinde bulunduğu çağı daha iyi anlayabileceği ve çocukları ile ortak paylaşımda bulunacağı ya da onlara tavsiyelerde bulunacağı bilgileri sanal mecralardan elde ederken, nesil arasındaki fark da daralmaktadır (Thomas, 2020, s.203-204). Dolayısıyla araştırmalara dayanarak genel kanının aksine çeşitli etkenlerin etkisi ile kuşaklararasıdaki ayrımların azalmış

olduğu söylenilebilmektedir. Bu minvalde kuşaklararasıdaki ayrımların ve kategorilere atfedilen özelliklerin, toplumsal değişim ve kuşaklar üzerindeki etkisinin sürekli olduğu düşünüldüğünde, her daim tartışma meselesi olmaya devam edeceği kaçınılmaz bir gerçeklik olarak görülmektedir.

3.2. Kuşaklararası İletişim

Kuşaklararası iletişim, kişilerarası iletişimin bir alt kategorisi olduğu gerçeğinden yola çıkılarak “en az iki kişi” ya da iki kuşak “arasında anlamları paylaşma süreci” (Gürüz ve Eğinli, 2022, s.50) olarak tanımlanabilmektedir. Hane içi kuşaklararası iletişimde bireylerin birbirleriyle geliştirdikleri yakın ilişki neticesinde ortak anlam kodları inşa edilmektedir. Bu anlam kodları bireylerin aynı hissedip, aynı düşünüp, aynı çerçeveden bakabilmelerini sağlamaktadır. Anlam kodlarında dönem itibarıyla farklılaşmalar gözlemlendiğinde ise kuşaklararası bazı iletişim problemleri yaşanmaktadır. Kuşaklararası iletişim sorunlarına sebep olacağı ve birbirlerinden elde edecekleri tecrübi bilgi paylaşımlarını engelleyeceği gerekçesiyle bu iletişim problemlerinin en aza indirgenmesi gerekmektedir. Bu denli önemli olan kuşaklararası iletişim problemlerini giderebilmek ve iletişimi sağlıklı hale getirebilmek için ise “iletişimi önemli kılan ögeler olarak ifade edilen duyguların, düşüncelerin, davranış ve tutumların bireyler arasında aktarılması sürecinde sembollere atfedilen anlamların ortak paylaşımının sağlanması gerekmektedir” ki bu ise “açık iletişim (diyalog kurma)” ile mümkün olabilmektedir. Bireyin sosyalleşebilmesi ve toplumla uyumlu hale gelebilmesi için de bu açık iletişimin sağlanması gerekmektedir (Görgün Baran, 2004, s.31-34, 37-40). Bu minvalde farklı kuşakların bir arada bulunduğu ailenin birey için ilk sosyalleşme alanı olduğu düşünüldüğünde, ailedeki kuşaklararası ilişki ve iletişimin her birey için hayati öneme sahip olduğu söylenilebilmektedir. Birey, kuşaklarla farklı ilişki biçimleri geliştirerek burada edindiği bilgilerle topluma katılmaktadır (Canatan, 2008, s.65). Dahası kuşaklararası iletişim sürecinde birey farklı yaş grupları ile iletişim kurarken aynı zamanda farklı görüşlere ve düşüncelere saygılı olmak, hoşgörülü olmak ve fikir alışverişinde bulunmak gibi olumlu tutumlar geliştirmekte ve bu da onun topluma uyumunu kolaylaştırmaktadır. Buna ilaveten hane içindeki kuşaklararasıdaki yakınlık, “sıcaklık, sevgi, dostluk ve güven ortamı” bireyin öz benliğinin sağlıklı bir şekilde olmasını sağlayarak onların kendini

gerçekleştirmesine de fırsat tanımaktadır (Özgüven, 2010, s.280). Dolayısıyla kuşaklararasıdaki iletişimin niteliği, bir bireyin hem psikolojik hem sosyal yönden sağlıklı oluşunu da etkilediğinden önemli görülmektedir. Araştırmada da özdeğere sahip olan bireylerin bağımlılık düzeylerinin düşük iken özdeğere sahip olmayanların bağımlılık düzeylerinin yüksek olduğu bilgisine ulaşılmıştır. Birey, aile içerisindeki kuşaklararası geliştirdiği iletişimin niteliği ile doğru orantılı şekilde özdeğer elde etmektedir. Dolayısıyla kuşaklararası iletişimi olumsuz anlamda etkileyen sosyal medya bağımlılığı, kuşaklararası iletişimin niteliğine bağlı olarak gelişmektedir (Ümmet vd., 2019, s.332-333). Diğer yandan ebeveynleri ile kaliteli zaman geçiren ve onlarla yakın ilişki kuran ergenlerin, interneti eğlence amaçlı değil de eğitim amaçlı kullanma eğiliminde olma olasılıklarının olduğu da bir gerçektir. Bu bağlamda aile üyeleri ile birlikte geçirilen zaman, çocuklar ve ebeveynler arasında kaliteli ilişki geliştirebilmenin ön koşulu (Mesch, 2003, s.1039, 1049) olduğu çerçevesinden düşünüldüğünde kuşaklararasıdaki çatışmayı en aza indirebilmek ve aile üyelerinin birlikte kaliteli vakit geçireceği fırsatlar oluşturabilmek önemli görülmektedir.

Kuşaklararası iletişim, genellikle yaşlılardan genç ya da çocuklara doğru olan kültürel değer aktarımı açısından da çok önemli görülmektedir. Yaşlı kuşak yetişkin çocuklarına maddi yardım, çocuk bakımı ve onların yetiştirilmesi hususunda aile içerisinde destek sağlarken (İçli, 2008, s.35, 36) aynı zamanda torunlarına gelenek, göreneklerini, dini ve ahlaki değerlerini de tanıtmakta ve öğretmektedirler (Altan ve Tarhan, 2018, s.38; Pekesen vd., 2021, s.5270).Torunları ve çocukları ise onlara akıllı telefon, tablet vb. kullanımında (Altan ve Tarhan, 2018, s.38) destek olurken aynı zamanda dönemin yeni koşullarını ve değerlerini de onlara eylemleriyle ya da söylemleriyle aktarmaktadırlar. Kuşakların bu rolü, kuşaklararasıda değer aktarımı sağlayarak onların birbirlerini anlamalarını kolaylaştırdığından ilişkilerinin de gelişmesine katkı sağlamaktadır. Böylelikle kuşaklararasıdaki etkileşim, gelişimin sürekli devam ettiği düşünüldüğünde her kuşak için gerekli ve zorunlu görülmektedir. Araştırma sonuçları da yaşlı kuşağın yalnızlığını gideren, onları hayata bağlayan unsurun çocukları ve torunları olduğunu ve kuşaklararası olumlu ilişkilerinin olmasının, nesillerin toplumla bütünleşmesinde ve yaşam doyumunun artmasında etkili olduğunu ortaya koymuştur. Bu bağlamda kuşaklararası karşılıklı ilişki ve destek

hem kuşakların birbirine bağlılığının hem de iyi iletişim kurabilmelerinin zorunluluğunu göstermektedir (İçli, 2008, s.37, 87-88).

3.3. Kuşaklararası İletişim Engeli: “Etiketleme” ve “Kalıp Yargılar”

Birey ve toplum sağlığı için büyük öneme sahip olan kuşaklararası iletişimde birtakım engeller söz konusudur. Bu engellerden biri de kişilerarası iletişimde iletişimi engelleyen faktörlerden olan kuşakların algılama biçimidir. Bu algılama süreci “dikkat etme ve seçme, organize etme, yorumlama ve yeniden düzenleme” şeklinde kategorize edilmektedir (Gürüz ve Eğinli, 2022, s.212-214). Dört aşamadan oluşan algılama süreci kuşaklararası iletişimde şu şekilde görülebilmektedir: İlk aşamada yani “dikkat etme ve seçme” de birey kendi özel durumu bağlamında diğer bireyin kendisinin ya da davranışının farkına varır. İkinci aşamada farkına vardıklarını kategorize eder, bu süreçte de genellikle bireyler algıladığı nesneyi, insanı ya da davranışı bir gruba dahil etme eğilimindedirler. Bu da kuşaklararası iletişimde genellikle yeni nesil, eski nesil ya da kuşak isimlendirmeleri şeklinde görülmektedir. Üçüncü aşamada birey kategorize ettiği insanı ya da onun davranışını yorumlama eğiliminde olur ve son aşamada ise birey daha önceki bilgilerin hatırlanması ile eyleme geçer. Bu son iki aşamada birey “yeni nesil şöyledir, eski nesil böyledir” gibi eski kalıp yargılarından yola çıkarak olayı, durumu ya da insan davranışını onu kendi özelinde ve gerçekliğinde anlamak yerine onun dışında yorumlar ve bu bağlamda da etkili bir iletişim yerine yargılayıcı bir iletişim dili sağlanmış olur. Bu minvalde kuşaklararası iletişimi engelleyen bu algılama süreci kuşakların diğer kuşağa karşı edindikleri kalıp yargılardır.

Kalıp yargılar, kuşaklararası ilişkileri hem olumlu hem de olumsuz anlamda etkilese de kalıp yargıların kuşaklararası iletişimde daha çok iletişimi engelleyici tarafta olduğu, olumlu etkisinin ise nadir olarak görüldüğü söylenilebilmektedir. Bunu destekler nitelikteki bir araştırmada gençlerin yaşlılığa dair en yaygın olumsuz kalıp yargılarının “hastalık, yalnızlık, güçsüzlük ve zayıflık” olduğu görülürken; olumlu kalıp yargılarının ise “bilgelik” kalıp yargısı olduğu bilgisine ulaşılmış ve bu olumlu kalıp yargının kuşaklararası iletişime olumlu anlamda etki ettiği bilgisine ulaşılmıştır (Kılıç, 2018, s.858-859). Yaşlılarda ise yeni nesile karşı “saygısızlığın arttığı, namus, terbiye gibi değerlerin kaybolduğu, aile bağlarının zayıfladığı, dine saygının azaldığı,

şimdiki gençlerin anne babalarına bakmadığı” gibi olumsuz kalıp yargılarda bulunulduğu bilgisine rastlanmıştır (İçli, 2004, s.16-17).

Nesiller arasında var olan bu kalıp yargıların, kültürel değişmelerle ilgisi olduğu da düşünülmektedir. Bu bağlamda dijital çağ özelinde düşünüldüğünde yeni bir kültür gelişmiş ve kültür dijital kültür ile sürekli üretilen ve hızla tüketilen bir meta haline dönüşmüşken, (Yurdakul ve Ferah, 2021, s.184; Karataş, 2023, s.129), kuşaklararası da birtakım ayrımlara sebep olmuştur. Bu çerçevede hızla tüketilen ve üretilen kültürün olduğu bir toplumda ona entegre olanlar ve bu entegrasyon sürecinin dışında kalanlar olmak üzere kuşaklararası birtakım uyumsuzluklar görülmüş ve özellikle de yaşlı kesim, kaybedilmiş değil yeni edinilmiş değerler söz konusu olsa da yeni kuşağın bazı değerlerini yitirdiğini ileri sürmüştür.

Dolayısıyla kuşaklararası dönem, yaş ve tecrübe farkından dolayı görüş farklılıkları vardır ve bu farklılıklar onlarda iletişim engellerinden “etiketleme” ve “kalıp yargılar” şeklinde sonuçlanmaktadır. Fakat bu davranış, kuşaklararası duyguların ve aileye ait anıların aktarılamamasına neden olduğundan, kuşaklarda aitlik duygusunun hissedilememesine ve dışlanma duygusuna sebebiyet verebilmektedir. Ayrıca böyle olumsuz bir davranış, kuşaklararası kutuplaşmalara neden olarak aile içerisinde de kuşaklararası ilişkileri güçlendirmede ve aile kültürünü devam ettirmede etkili olan dayanışma duygusunun gelişmemesine sebep olmaktadır (Canatan, 2008, s. 67-68).

3.4. Kuşaklararası Farklılıklara Yönelik İletişimi Geliştirici Tutumlar

Bireyler, kuşaklararası farklılıklara yönelik kalıp yargılar geliştirirken aynı zamanda bu davranış onları çatışmalara ve anlaşmazlıklara da sürüklemektedir. Fakat bireyler diğer kuşakların içinde bulunduğu duygu durumunu ve şartlarını dikkate alarak iletişime geçtiklerinde iletişim problemlerinde azalmalar görülebilmektedir. Dolayısıyla “empati kurarak” sağlanan bu iletişim biçimi, kuşaklarındaki gerilimlerin son bulmasına katkı sağlamaktadır. Bunun için ise kuşakların birbirlerinin gelişim özelliklerini, nelerle baş ettiklerini, algı düzeylerini ve dünyaya baktıkları pencereyi fark edebilmeleri, iletişimde de önemli unsurlardan birisi olan “diğerini tanıma” yı (Özkan, 2008, s.78) sağlamış olmaları gerekmektedir. Bu bağlamda

ailedeki kuşakların dönemsel özelliklerine bakıldığında her birinin yaşamında güçlüklerle karşılaştıkları söylenilebilir. Bu dönemsel güçlükler ergen ve genç kuşakta “başkaları tarafından beğenilmek, kabul edilmek, bağımsız olmak isteği, yetişkinlere bağımlı kılan durumlardan kurtulma ve kendi kişiliğini kanıtlama” gibi gereksinimlerden kaynaklanan gerilimler şeklinde görülmekte ve bu da onu engelleyici olarak algıladığı kendinden büyük kuşaklarla çatışmaya sürüklemektedir (Özgüven, 2010, s.268-269). Orta yaşa sahip kuşakta ise “aile yapısında olan değişiklikler, meslek yaşamında ulaşılan aşama, anne-babalarla olan ilişkiler ve bedensel yaşlanma ve ölümün kaçınılmazlığını algılama” gibi kriz dönemleri yaşanmaktadır (Cüceloğlu, 2012, s.397). Buna ilaveten bu dönemsel güçlükler yaşlı kuşakta da yetersizliklerinden ve çoğu rollerinin değişmesinden dolayı “yararsız” hissetme duygusu ile kendisini göstermektedir. Bu nedenle kuşaklararası birbiri destek ve sevgiye dayalı ilişkilerin ve nitelikli iletişimin sağlanması son derece önemli görülmektedir. Bu kurulan sağlıklı iletişim yaşlı kuşakta olumsuz duyguları bertaraf ederken yaşlıların birikimlerinin paylaşılması ile de gençlerin yaşamında fayda sağlamaktadır (İçli, 2008, s.34-35). Ayrıca yaşlı, genç ve orta yaş kuşakların bir arada bulunmaları ve sağlıklı ilişki geliştirebilmeleri onların kriz yönetimine de olumlu anlamda destek sağlamaktadır. Yaşlı kuşak, yalnızlık ve yararsızlık duygusunu orta yaştaki çocuklarına maddi ve manevi destekte bulunmak, torunlarıyla ilgilenmek gibi eylemlerle giderirken, ergenlere ve çocuklara da değer aktarımı sağlayarak ve onlarla manevi değerleri paylaşarak çocukların kriz sürecini sağlıklı şekilde atlatabilmesinde fayda sağlamaktadır.

Kuşaklararası gelişimsel ve dönemsel farklılıkların yanı sıra dijital teknoloji kullanımında ve bu konudaki ilgi alanlarında da birtakım ayrımlar gözlenmiştir (Eşgi, 2013, s.189-190). Kuşaklararası bu farklılıklar, “dijital yerli”, “dijital göçmen” (Prensky, 2001, s.1-2) ve “dijital melez” (Karabulut, 2015, s.20) kavramları ile de izah edildiği üzere teknolojiyi kullananlar, kullanamayanlar ve orta seviyede kullananlar arasında nesil farkı üzerinden ayrımlara sebep olmuştur. Bu bağlamda genç nesil (dijital yerliler) dijital teknolojileri, onları ileriye taşıyacak, onları geliştirecek ve hayatlarını kolaylaştıracak bir teknoloji olarak ve “hayatlarının bir parçası olarak görürken” (Nikou vd., 2019, s.12), yaşlı nesil (dijital göçmenler) ise teknolojiyi yalnızca tanıdıklarıyla iletişim kuracağı, fazlasının zarar vereceği fikrine sahiptirler.

Ayrıca bu kesim yeni medya teknolojilerini, tüm boyutlarıyla kullanamamakta ve hatta iletişim dışındaki kullanımından bihaberdirler. Orta yaş nesil (dijital melezler) ise iletişim, iş, eğitim, sağlık ve alışveriş gibi işlemlerini dijital mecralardan rahatlıkla yapabilmekte fakat dijital yerliler gibi yeni medya araçlarının onları ileriye taşıyacakları fikrine sahip değildirler. Ayrıca dijital göçmenlerden farklı olarak dijital teknolojilere direnmemektedirler (Baloğlu, 2023, s.1193-1194). Buna ilaveten ileri yaştakiler daha çok akraba ve komşuları ile yüz yüze görüşmeyi tercih ederken ve internet kullanmazken, çocukları daha çok arkadaşlarıyla görüşmenin yanında sanal ilişki ağlarını da tercih etmektedirler (Abay ve Demir, 2014, s.143). Dahası haberleri gazeteden okumayı ya da müziği TV kanallarından dinlemeyi tercih eden ileri yaştakiler bilgisayar ya da akıllı telefon kullanımı konusunda da sıkıntılar yaşamakta ve ilgisiz kalmaktadırlar. Bu farklılıklar ise kuşakların aynı pencereden bakamamalarına ve bazı durumlarda da birbirleriyle anlaşmazlık yaşamalarına sebep olmaktadır (Becerikli, 2013, s.16).

Bu bağlamda hane içindeki kuşaklararası farklılıkları en aza indirmek ve iletişimi iyileştirebilmek için öncelikle, kuşakların iletişimdeki açmazlarını giderecek ve etkili bir iletişim sağlayacak unsurların kuşaklararası var olması gerekmektedir. Kuşaklararası iletişimi sağlıklı hale getirebilmek için ise kuşaklararası, farklılıklara karşılık “empati, aktif dinleme, hoşgörü, hürmet, güven, samimiyet, karşılıklı anlayış, sevgi ve saygı” gibi faktörlerin geliştirilmesi gerekmektedir (Kavut, 2015, s.127-130).

Dijital çağın koşulları bağlamında düşünüldüğünde de iletişimdeki bu önemli unsurlara ilaveten, dijital medya araçlarını kullanım hususundaki farklılıkları en aza indirmek için genç kuşağın yaşlı kuşağa bu anlamda destek vermesi ve onlara dijital teknolojileri kullanmayı öğretmesi de kuşaklararası iletişimi geliştirecek etken olarak görülebilmektedir. Dolayısıyla iki kuşak arasındaki bu karşılıklı etkileşim hem onların ilişkilerini geliştirmesine hem de dijital mecraları kullanım konusundaki ayırmadan kaynaklanan çatışmaların azalmasına katkı sağlamaktadır. Ayrıca ergenin ya da çocuğun, yaşlı kuşak karşısındaki bu üstünlüğü onlar arasındaki güç dengesinde de değişimlere sebep olarak (Mesch, 2006, s.6) ergen ya da çocuğun çatışmak yerine uzlaşmalarına da katkı sağlayabilmektedir. Dolayısıyla dijital mecra kullanımı açısından kuşaklararasıdaki bu farklılıkların, kuşaklararası ilişkileri geliştirdiği de

bir gerçektir. Buna ilaveten araştırma dijital mecraların yaşlı kuşaktan bireylerin diğer kuşaklarla daha ilgili olmalarını ve onlarla ilişkilerini geliştirmelerine katkı sağladıklarını ortaya koymuştur (Thomas, 2020, s.202). Böylelikle kuşaklararası ilişkileri geliştirme işlevine de sahip olan dijital teknoloji kullanımının öğrenilmesi ile nesil uçurumunun giderileceği ve kuşaklararası bu anlamda ayrımların ortadan kalkarak nesiller arasında uyum sağlanacağı düşünülmektedir. Ayrıca kuşaklarındaki bu bilgi alışverişi ve etkileşim sayesinde genç kuşak değerlerini öğrenirken ve özümserken, yaşlı kuşak da yeniliklere uyum sağlama konusunda daha iyi hale gelebilmektedir.

Sonuç olarak farklılıkların çatışmalara neden olduğu kuşaklararası iletişimi geliştirebilmek için sevgi, saygı ve hoşgörü duygularının yanında her çağın özelliğinin diğer kuşaklarca öğrenilmesi, farkına varılması ve bu farklılıklar göz önünde bulundurularak karşılıklı sabrın ve anlayışın sağlanması, varsa ilişkileri geliştirici çözümler getirilmesi gerekmektedir (Özgüven, 2010, s.280-281).

3.5. Dijitalleşme Bağlamında Kuşaklararası Çatışma ve Kuşaklararası Çatışmanın Nedenleri

Kuşak çatışması, kuşaklararası sağlıklı ilişkinin olmaması, aralarında görüş farklılıklarından dolayı anlaşmazlık yaşanması anlamına gelmektedir (Özgüven, 2010, s.268). Kuşak çatışması toplumsal değişimlere bağlı olarak her dönem farklı sebeplerden ötürü yaşanmakta ve iletişim kopukluklarına sebep olmaktadır. Bunun sebeplerine bakıldığında da “saygısızlık, dinlememe, hoşgörüsüzlük ve her bireyin kendi görüşünü haklı görmesi” gibi (Kavut, 2015, s.127-130) farklılıklara karşı geliştirilen yanlış tutumlar olduğu görülmektedir. Buna ilaveten görüş farklılıkları ve bakış açısındaki ayrımlar karşısında bazı durumlarda kuşaklararası “gergin ve sinirli yaklaşımlar, kendi düşüncelerini diğerlerine kabul ettirmeye çalışmak, öğüt verir gibi konuşmak ve yargılayıcı ifadelerde bulunmak” (Yılmaz, 2018, s.895-896) gibi davranışların olduğu ve bu davranışların çatışmalara neden olduğu da bir gerçektir. Fakat genellikle sorunlara sebep olsa da kuşaklararası var olan bu çatışmalar aynı zamanda bir toplumun bireylerinin toplumsallaşması için itici güç olarak da görülebilmektedir. Bu çerçevede çatışma ile aynı zamanda bireyler dönüşürken, yeni toplumsal düzene evrilmekte, başka bir deyişle

toplumsallaşmaktadır. Toplumsallaşma ile kuşaklararası çatışma yaşanırken aynı zamanda bu çatışmalar ile yeni bir toplumsallaşma biçimi de elde edilmektedir (Akın, 2015, s.89-90). Dolayısıyla yeni toplumsal düzen ile dağılan aile düzeni yeniden bir sistem arayışına girerken yani yeni bir düzen inşa edilirken etkileşimde bulunduğu kuşaklar ile de çatışma yaşanmaktadır.

Bu minvalde nesiller arasında her dönem yaşam tarzı, değerler, öncelikler, ilgi alanları, olayları veya olguları değerlendirme biçimi konusunda farklılıklar yaşanmış, çeşitli yaş grupları arasındaki bu farklılıklar ile de kuşaklararası çatışmalar ya da anlaşmazlıklar ortaya çıkmıştır. Dijitalleşme ile de özellikle iletişim biçimleri açısından kuşaklararası birtakım farklılıkların ortaya çıktığı gözlenmiştir. Bu bağlamda dijital çağ bireylere farklı iletişim tarzı sunarken aynı zamanda geleneksel iletişimden henüz ayrılamayan nesli de geride bırakmış, bu da onların döneme kötümser bakmalarına neden olmuştur. Böylelikle hem kullanım açısından hem de farklı tutum ve yönelimlerinden dolayı internet kullanımında yaşlı kuşak genç kuşağın gerisinde kalmıştır. Bu çerçevede gençler, fiziksel olarak bir araya gelip yüz yüze konuşmaktansa sosyal ağlar yolu ile iletişim kurarken ve onlar için sosyal ağlar önemli iken; yaşlı kuşak ise sosyal ağları daha az kullanmakta ve bu ağları hayatlarında gençlerde olduğu kadar önemli bir unsur olarak görmemektedirler. Sosyal platformlarda nerede olduğunu ya da fotoğraflarını paylaşmak da gençlerden farklı olarak büyük yaş grubunda alakasız görülebilmektedir. Ayrıca yaşlılar sosyal ağları uzak akrabalarıyla ya da arkadaşlarıyla iletişim kurmak için kullanırken gençler ise her gün görebildikleri benzer yaş grupları ile iletişim kurmak için kullanmaktadırlar (Popovic, 2012, s. 336-340). Dolayısıyla dijital mecraları herkesin kullanamadığı ve ona tutumlarının farklı olduğu çerçevesinden düşünüldüğünde kuşaklararası kullananlar ve kullanmayanlar arasında da bir ayrıma sebep olduğu söylenilebilir (Hazer, 2020, s.95) ki bu durum dijital araçlara ya da bilgi iletişim teknolojilerine sahip olanlar veya olmayanlar arasındaki boşluk olarak da tanımlanan “dijital uçurum” (Lam, 2005, s.3) kavramı ile de izah edilmiştir.

Bu bağlamda kuşaklararası özellikle de yaşlı nesilde, internete erişim sağlayamama ya da bilgi eksikliği nedeniyle internet kullanamama durumları gözlenmektedir (Kusumota vd., 2022, s.12). Bunu destekler nitelikteki araştırma

sonuçları da genç kuşak ile karşılaştırıldığında 48-57 yaş grubunun görece daha az sosyal medya kullandığı (Özdemir, 2021, s.74) ve yaşı yüksek olanların sosyal medyaya daha az bağımlı olduğu, buna mukabil ailesiyle daha fazla ilgili olduğu, onlarla daha fazla paylaşım yaptığı ve kaliteli vakit geçirdiği bilgisine ulaşılmıştır (Yalçın ve Yalçın, 2018, s.741-742). Dijital teknoloji kullanımındaki bu kuşaklararası ayrımlar (Palaz, 2023, s. 82-83), bireylerin hem yalnızlık duygularının daha da artmasına hem de dijital dünyanın dışlanana olan bireylerin diğer kuşaklarla çatışmasına sebep olabilmektedir. Ayrıca bu ayrım kuşakların farklı pencerelerden bakmalarına ve birbirlerini anlayamamalarına sebep olmuştur. Dolayısıyla dijital mecraları kullanamayanlar ve içeriği hakkında yeterli bilgiye sahip olmayanlar, genellikle olumsuzlama eğiliminde olduğundan ve zararlı etkisi olduğunu düşündüğünden, diğer kuşaklara da kullanmamaları hususunda baskı yapabilmektedirler. Araştırma sonuçları da “bağımlılık, zaman kaybı, yabancılaşma, bilginin kötüye kullanımı ve iletişimde temas eksikliği” gibi sosyal ağlara yönelik olumsuz değerlendirmelerin yaş ilerledikçe arttığını ortaya koyarak (Popovic, 2012, s.340-341) bu görüşü desteklemektedir. Buna ilaveten gençlerle karşılaştırıldığında orta yaşlıların sosyal medyanın etkisinden daha fazla mustarip oldukları ve bu konuda endişelendikleri, gençlerin ise sosyal medyayı aile ile ilişkilerinde dikkat dağıtıcı bir unsur olarak görmedikleri bilgisine ulaşılmıştır (Watt, 2016, s.9-10). Dolayısıyla kuşaklararası dijital mecralara karşılık geliştirilen tutumdaki ve bakış açısındaki farklılıklar kuşaklararası çatışmalara sebebiyet verebilmektedir.

Birçok işini sanal mecralardan kolay yoldan elde eden bireyler dijital mecralarda vakit geçirirken hane içindeki kuşaklararası ilgisiz oldukları, etraflarındakileri dinlemedikleri ya da çok fazla sanal mecralarla meşgul oldukları gerekçeleriyle eleştirilere maruz kalmış ve bu konuda da kuşaklararası çatışmalar yaşanmıştır. Bu bağlamda zamanlarının çoğunu dijital mecralarda geçiren çocukların ebeveynleriyle anlaşmazlık yaşadıkları ve çocukların interneti kontrolsüz kullandıkları ve sorumluluklarını aksattıkları durumlarda da ebeveynleri ile anlaşmazlık yaşadıkları bilgisine ulaşılırken (Camadan ve Karataş ve Bozali, 2017, s.1525); anne ve babaların da akıllı telefonları ile daha çok sosyal medyada vakit geçirdikleri ve bunun çocuklarına az vakit ayırmalarına sebep olduğu ortaya çıkmıştır (Alkın, 2018, s.44). Yemek saatlerinde ise cep telefonu kullanımı ile ilgili daha çok ileri yaştakilerin

aşırılıkları olduğu, çoğu şikâyetin çocuklardan geldiği bilgisine de rastlanmıştır (Thomas, 2020, s.203).

Buna ilaveten araştırmalar yaş düştükçe sosyal medya ve akıllı telefon bağımlılığının arttığını ortaya koyarken (Ümmet vd., 2019, s.332-333; Ulutaş, 2019, s.41-48; Tur, 2019, s.76); başka bir araştırmada da yaşlı kuşağın, yaş itibarıyla emekli kesimi oluşturması ve boş zamanlarının çok fazla olması nedeniyle sanal mecralarda vakit geçirmek hususunda internet çağının içine doğan diğer kuşakları geride bırakmış olduğu bilgisine de rastlanmıştır. Böylelikle diğer kuşaklarla karşılaştırıldığında daha fazla boş zaman imkanına sahip olan yaşlı kuşaktan bireyler, boş zamanlarını çocuklarının evliliklerini, ilişkilerini ve torunlarının gelişimlerini sosyal medyada takip ederek geçirmektedirler. Hatta boş zamanları çok olduğu ve sıkılmalarını engelledikleri gerekçesiyle, sosyal medyada zaman geçirmekten memnun oldukları ve arkadaş, aile ve akrabaları ile de bu mecralar sayesinde iletişim kurdukları, buna mukabil bazı durumlarda hanelerindeki diğer kuşaklardan da bu konuda uyarı aldıkları bilgisine de ulaşılmıştır (Ünlü, 2018, s.170-171). Dolayısıyla dijital mecralarla plansız ve aşırı ilgilenmenin, kuşaklararası birtakım problemlere sebebiyet verdiği bilirse de hangi kuşak olursa olsun dijital mecraların ihtiyaçlarını karşılamaları onları bu mecralarda daha fazla vakit geçirmeye yönlendirmektedir.

Hane içi kuşaklararası, genellikle kısıtlamalardan kaynaklı ergen ve ebeveyn çatışması da görülmektedir. Araştırma sonuçları da ebeveynlerin internet kullanım zamanını düzenlemeleriyle ergenin özerklik duygusunda da azalma ve bu anlamda hane içerisinde çatışmalar yaşandığını, yani internetin aileye girmesi ile yeni bir “otorite ve özerklik” çatışmasının meydana geldiğini ortaya koymuştur (Mesch, 2006, s.3-6). Bu yetişkin-ergen arasındaki çatışmalar, iki kuşak arasındaki beklentilerin farklı olması ile de ilgilidir. Yetişkinler, interneti eğitim amaçlı kullanmaları beklentisi içerisindeyken ergen, interneti oyun oynamak, arkadaşlarla sohbet etmek ya da paylaşımlarda bulunmak gibi daha eğlence odaklı kullandığı için bu da iki kuşak arasında çatışmalara sebebiyet verebilmektedir (Mesch, 2006, s.22-26).

Dolayısıyla internet ergen tarafından öğrenme amaçlı kullanılmadığında kuşaklararası çatışma yaşanma olasılığı da artmaktadır (Mesch, 2003, s.1039). Araştırma sonuçları da genç kuşağın yarısından fazlasına, yaşlı kuşağın internet

kullanımı konusunda karıştıklarını ve interneti eğitim amaçlı kullanmalarından yana oldukları için bu konuda birtakım kısıtlamalar getirdiklerini ve bunun neticesinde internet kullanımı konusunda kuşaklararası çatışma yaşadıklarını ortaya koymuştur (Anıl, 2011, s.122-123). İnternette geçirilen süre ile diğer kuşaklara yakınlık arasında negatif ilişki tespit edilmiş olsa da internette geçirilen süre kadar interneti kullanım türü de kuşaklararasıdaki ilişkiyi etkilemiştir. Bunlardan biri de ebeveynlerin çocuklarının güvenliği için bazı ana sayfa türlerini izlemek ve denetlemek şeklindeki eylemleridir (Mesch, 2003, s.1041, 1049). Ebeveyn bu şekildeki davranışları ile çocuğunun güvende olmasını sağladığını düşünse de bu onda kısıtlanmışlık ve baskı duygusu yaratacağından kuşaklararası çatışmalara sebebiyet verebilmektedir.

Bu bağlamda internet hane içerisine girerken aynı zamanda farklı konularda kuşaklararası anlaşmazlıkları, tartışmaları ve çatışmaları da beraberinde getirmiştir. Dolayısıyla dijitalleşme topluma bireylerin yaşamını kolaylaştıracağı, birçok alanda pratik sağlayacağı bir alan tanırken aynı zamanda kuşaklararası kendine özel bir çatışma alanı da inşa etmiştir.

4. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

4.1. Araştırmanın Yöntemi

4.1.1. Nitel Araştırma Yöntemi

Araştırmada, dijitalleşme olgusunun hane içindeki kuşaklarca kendi bağlamında nasıl deneyimlendiğini ve kuşaklararası iletişim ve ilişkilerine etkisini tespit edebilmek ve bu bağlamda derinlemesine bilgi elde edebilmek için nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırma yöntemi, bir problem ya da konunun keşfedilmesi gerekli görüldüğü zamanlarda kullanılan bir yöntemdir (Creswell, 2013, s.47). Katılımcıların problemi kendi bağlamında nasıl deneyimlediklerini tespit edebilmek için kullanılan (Creswell, 2013, s.48) nitel araştırma yöntemi, “gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konulmasına yönelik bir sürecin izlendiği araştırma olarak tanımlanabilir” (Yıldırım ve Şimşek, 2011, s.39).

Nitel araştırmanın nicel araştırmadan farkı ise şu şekildedir; nicel araştırma nesnel olguları ölçerken, nitel araştırma problemi toplumsal gerçekliğinde anlamaya çalışır. Nicel araştırma değişkenlere odaklanırken, nitel araştırma etkileşim süreçlerine ve olaylara odaklanır. Nicel araştırmada da nitel araştırmada da güvenilirlik ve geçerlilik önemlidir fakat nicel araştırmadan farklı olarak nitel araştırmada daha da önemlisi gerçekliktir. Aynı zamanda nitel araştırmada nicel araştırmadan farklı olarak görüşülenlerin mesele ile alakalı anlam dünyalarını ortaya çıkarabilmek esastır. Nicel araştırma bağlamdan bağımsızken, nitel araştırma bağlamla sınırlıdır. Nicel araştırmada amaç genellemek olduğundan pek çok örnek olay ve konu ele alınırken, nitel araştırmada amaç genellemek olmadığından ve problemin nasıl deneyimlendiğini tespit etmek olduğundan çok az örnek olay veya konu ele alınır. Nicel araştırmada araştırmacı araştırma sürecine mesafeli iken nitel araştırmada araştırmacı araştırma sürecine müdahildir, yani araştırma sürecinin bizzat içerisinde ve bu anı tarafsız bir şekilde deneyimlemektedir. Ayrıca nicel araştırmadan farklı olarak nitel araştırmada değerler vardır ve açıktır (Creswell, 1994; Denzin ve Lincoln, 2005; Guva ve Lincoln, 1994; Marvasti, 2004; Tashakkori ve Teddie, 1998; akt. Neuman, 2020, s.53).

Bu bağlamda insan hayatında var olan ve içeriği hakkında bilgi sahibi olunan bir olgunun insanların yaşamında nasıl deneyimlendiğini ve bireylerce nasıl algılandığını ortaya koymak amaçlandığından ve bu konuda detaylı bilgi elde edilmeye çalışıldığından küçük bir grup ile yapılan çalışmada, nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Ayrıca dijitalleşmenin hane içindeki kuşaklararası iletişime etkisini ölçerken amaç, her bireyin görüşünü ölçüt olarak ele alarak görüşmelerden elde edilen somut verileri ve örnekleri, nicel araştırmalarda olduğu gibi belirli çerçevelerle sınırlandırmak yerine bireyleri etkilemeden ve hazır bilgi ile sahaya inmeden bireyler özelinde nasıl deneyimlendiğini ve nasıl tanımlandığını ortaya koymaktır. Bu bağlamda araştırmada ele alınan dijitalleşmenin hane içindeki kuşaklararası iletişime etkisi, bireylerin söylemlerinden yola çıkılarak ortaya çıkartılmıştır.

4.1.2. Araştırma Deseni: Fenomenolojik Desen

Bu araştırmada, nitel araştırma yöntemi ile veriler toplanarak bahsi geçen olgunun bireylerde nasıl deneyimlendiğinin incelenebilmesi hedeflenerek nitel araştırma desenlerinden fenomenolojik (olgubilim) yaklaşımdan istifade edilmiştir. “Olgubilim (fenomenoloji/phenomenology), farkında olduğumuz ancak derinlemesine ve ayrıntılı bir anlayışa sahip olmadığımız olgulara odaklanmaktadır. Bize tümüyle yabancı olmayan aynı zamanda da tam anlamını kavrayamadığımız olguları araştırmayı amaçlayan çalışmalar için olgubilim (fenomenoloji) uygun bir araştırma zemini oluşturur” (Yıldırım ve Şimşek, 2011, s.72).

Fenomenoloji, kısaca “yeni bir başlangıç için her türlü bilginin bir yana bırakılması yani yansız araştırmalar alanı oluşturan” bir çalışma yöntemi olarak tarif edilmektedir (Husserl, 2017, s. XVI-XVII). Fakat Husserl ’a göre bu, “önyargısızlık ilkesi” yani öznellik karşılığı ile karıştırılmamalıdır. Burada kastedilen ona göre “şeylerin kendilerine gitmek” yani saf bilinçle probleme yönelmektir. Dolayısıyla “fenomenoloji herhangi bir hazır bilgi ile yola çıkamaz; tüm var olanların bilgisi onun için tartışmalıdır” (Husserl, 2017, s. XIX). Fenomenolojik desen kullanılan araştırmalarda fenomenlerin kendisi gerçeklik olarak ele alınmakta ve “sorgusuz sualsiz kabul edilmektedir.” Bu bağlamda insan toplumsal bir varlıktır ve onların yapıp ettikleri sosyal bilimciler tarafından veri olarak kabul edilmektedir. İnsanların toplumsal yaşamdaki eylemleri sorgusuz sualsiz kabul edilirken bu eylemlerin kendi

içerisinde özel anlamlara ve var oluş biçimlerine sahip olduğu düşünülmektedir (Schütz, 2018, s.66). Fenomenolojik desende bu bağlamda “doğal tavır almak” tan da bahsedilmektedir ki bu “dünyanın varlığının ayraç içine alınmasını” ifade etmektedir. Böylelikle herhangi bir dış dünyanın var olduğuna dair inanç ve doğa bilimlerinin tüm önermeleri araştırmacılar tarafından saf dışı bırakılmakta yani “parantez” içine alınmaktadır (Schütz, 2018, s.69). Bu tavır ise “benim de içinde yaşadığım dünyanın, benim dışımda, benim ona ilişkin söylediklerimden bağımsız bir gerçeklik olarak var olduğu” (Husserl, 2017, s. XX-XIX) fikriyatının eyleme dönüşmüş halidir. Bu tavır araştırmacıyı öze ulaştırmaktadır. Dolayısıyla fenomenolojik desen ile Descartes’ çı şüphe yöntemi ile çıkılan yolda “çıkış noktası olarak seçilmiş her bilgi, bilgi olarak tartışmalıdır, başlarken hiçbir bilgi bilgi olarak kabul edilmemektedir” (Husserl, 2017, s.1-2). Fenomenolojide fenomenler dışında var olan her türlü bilgiye şüphe ile yaklaşılırken, şüphe edilmeyen şey, “bir kişisel bilincin varlığıdır. Her kişisel bilinç içerisinde, düşünce hissedilir bir biçimde devamlı ve değişkendir ve böylelikle bir nehirle ya da onun akışıyla kıyaslanabilir” (Schütz, 2018, s.67-68). Dolayısıyla insan bilinci bir toplumsal gerçekliği değerlendirirken her dönem değişkenlik gösterdiğinden, var olan kesin bir bilgidен de söz edilememektedir.

Olgubilim araştırmalarında veri kaynağı, araştırılan olguyu yaşayan ve deneyimleyen bireylerdir. Bu nedenle bu araştırma deseninde veri toplama aracı olarak da mülakat (görüşme) tekniğı kullanılmıştır. Araştırmada, dijitalleşmenin kuşaklararası iletişime etkisi ve kuşaklararasıdaki benzerlikler ve farklılıklar ele alınırken, literatürden ziyade olgunun bireyler özelinde nasıl deneyimlendiğı üzerinde durulmuştur. Dolayısıyla çalışmada dijitalleşmenin bireylerin hayatında nasıl deneyimlendiğini elde edebilmek ve bizzat bireylerden elde edilen bilgilerle sonuca varmak adına fenomenolojik desen uygun görülmüştür.

Fenomenolojik desende herhangi bir olgunun ya da toplumsal dünyanın bireyler için ne anlam ifade ettiğinin ve eylemleriyle neyi ifade etmek istediğinin cevaplandırılması ve anlamlandırılması çabası mevcuttur (Schütz, 2018, s.302). Bu bağlamda fenomenolojik desen ile yapılan araştırma sürecinin temel amacı “birkaç kişinin bir fenomen veya kavramla ilgili yaşanmış deneyimlerinin ortak anlamını tanımlamak ve bir fenomenle ilgili bireysel deneyimleri evrensel nitelikteki bir açıklamaya

indirgemektir” (Creswell, 2013, s.77). Bu indirgeme ile neyin nasıl deneyimlendiği bütünleştirilerek bireylerin olgulara yönelik geliştirdikleri anlamları ve edindikleri deneyimlerinin özü tartışılarak betimlenmiş olur (Creswell, 2013, s.78-79). Fenomenolojik desen kullanılarak elde edilen araştırmanın gözlem sürecinde ise sosyal bilimci toplumsal dünyaya mesafeli ve menfaatsizdir. Ayrıca araştırmacı gözlem sürecinde pratik olandan ziyade bilişsel olana odaklanmaktadır (Schütz, 2018, s.309).

Araştırmada da fenomenolojik desen ile dijitalleşme olgusu hakkında tüm bilinenler araç içine alınmış olup, sahadaki bireylerin yaşantıları ve deneyimlerinden elde edilecek bilgiler ile yola çıkmak hedeflenmiştir. Bu bağlamda araştırma sürecinde dijitalleşmenin hane içindeki kuşaklararası iletişime etkisi irdelenilirken mülakat tekniği kullanılarak her bir kuşağın deneyimleri ve dijitalleşmeyi nasıl anlamlandırdıkları üzerine yoğunlaşmıştır. Buradan da dijitalleşmenin hane içinde kuşaklar özelinde nasıl deneyimlendiği, tanımlandığı ve anlamlandırıldığı, dijitalleşme olgusunun kuşaklararası iletişim ve ilişkilerde ne gibi etkileri olduğu ve kuşaklararası farklılıkların ve benzerliklerin neler olduğu bilgisine ulaşılmıştır.

4.1.3. Veri Toplama Tekniği

Veri toplama aracı olarak yarı yapılandırılmış mülakat (görüşme) soruları kullanılmış, 18 kişi ile yapılmış görüşmeler sırasında gerektiğinde 12 soruya ilaveten ek sorularla mülakatlar sürdürülmüştür. Kuşaklararası farklılıkları ve benzerlikleri ortaya koymak için odak grup görüşmesi de yapılabilecek bu araştırmada, hane içindeki her kuşağın öznel düşüncelerine ve diğer kuşaklara yönelik görüşlerine yer verilmek istendiğinden ve her kuşağın ayrı ayrı düşünceleri veri olarak değerlendirildiğinden, kuşaklararasındaki ayrımları ya da benzerlikleri görebilmek için derinlemesine görüşmelerin daha uygun olduğu düşünülmüştür. Dolayısıyla araştırmada kuşaklararası iletişimin niteliği ölçüldüğünden dolayı grubun fikrinden ziyade her bir bireyin diğerleri hakkındaki fikirleri önemli görülmüştür. 18 kişi ile yapılmış 60 sayfadan oluşan görüşmeler ise birbirlerinden etkilenme durumlarını önlemek ve objektif yanıtlar alabilmek adına hane içinde, yalnız odada yapılmış olup her bir görüşme 20-25 dakika civarında sürdürülmüştür. Görüşme esnasında ses kaydı alınmış

ve deşifre etmek üzere kaydedilmiş, daha sonra soruların her biri, araştırmaya veri elde edecek düzeyde hazırlanmıştır.

4.1.4. Verilerin Analizi

Derinlemesine mülakatlardan elde edilen veriler, öncelikle metin haline dönüştürüldükten sonra betimsel analiz ile doğrudan alıntı yapılarak probleme ilişkin veri kodlanmış, kodlanan veriler kategorilerine ayrılmış ve temalar haline getirilerek bulgulara erişilmiştir. Bununla da verilerin birbirleri ile ilişkisi ve verilerden elde edilen kuşaklararası farklılıklar ve benzerlikler derinlemesine incelenerek örnekleme oluşturan ailelerde bulunan üç kuşak arasında yapılmış karşılaştırma için zemin hazırlanmıştır. Sonucunda da çalışmada elde edilen bulgular araştırmaya kaynak olabilecek şekilde düzenlenmiştir.

4.1.5. Örneklem

Bu araştırmada amaçlı-kasti örnekleme yöntemlerinden maksimum çeşitlilik örnekleme kullanılmıştır. Çalışma, 3 kuşağın dahil olduğu 6 aileden oluşan 6 kadın orta yaş kuşak, 6 kadın yaşlı kuşak ve 3 ‘ü kadın 3’ü erkek olmak üzere 6 genç kuşaktan oluşan toplam 18 kişiden oluşan örneklem grubu ile yapılmıştır.

Amaçlı örneklemede örnekler, belli bir amaca yönelik olarak seçilmektedir (Neuman, 2020, s.431). Amaçlı örnekleme, “keşfedici araştırmada ya da saha araştırmalarında” yani belli bir olgu hakkında daha derinlemesine bilgi elde edilmek istenildiğinde kullanılmaktadır (Neuman, 2020, s.432). Bu örnekleme kullanmadaki amaç araştırmada çalışılan soruları aydınlığa kavuşturacak zengin bilgi içeren durumları seçebilmektir (Patton, 2018, s.46).

Araştırmada kullanılan amaçlı örnekleme yöntemlerinden biri olan maksimum çeşitlilik örnekleme ise, “maksimum farklılığı sağlamak ve nitel araştırmada bulguların farklı bakış açılarını veya farklılıklarını yansıtmak” (Creswell, 2013, s.298) için kullanılmaktadır:

“Maksimum çeşitliliğe dayalı bir örneklem oluşturmada amaç, genelleme yapmak için bu çeşitliliği sağlamak değildir, tam tersine çeşitlilik gösteren durumlar arasında herhangi ortak ya da paylaşılan olguların olup olmadığını bulmaya çalışmak ve bu çeşitliliğe göre problemin farklı boyutlarını ortaya koymaktır” (Yıldırım ve Şimşek, 2011, s.109).

Araştırmada da amaçlı örnekleme yöntemlerinden biri olan maksimum çeşitlilik rneklemesi ile dijitalleşme olgusunun farklı kuşaklarda nasıl deneyimlendiğini, kuşakların ortak ya da farklı durumlarının olup olmadığını detaylı şekilde tespit etmek amaçlanmıştır.

5. DİJİTAL ÇAĞDA KUŞAKLAR

Araştırma bağlamında gerçekleştirilen derinlemesine mülakat görüşmeleri neticesinde dijitalleşmenin hane içindeki kuşaklararası iletişime etkisi hakkında pek çok bilgi ve tanımlamaya rastlanmıştır. Kuşaklararası dijitalleşmenin anlamı, nasıl kullanıldığı ve dijitalleşmenin etki alanları hakkında bilgi edinilirken bu konularda kuşaklararası dönemsel ve gelişimsel farklılıkların ve benzerliklerin neler oldukları hususunda da detaylı bilgiye ulaşılmıştır.

Dijitalleşmenin hane içindeki kuşaklararası iletişime etkisini görebilmek adına farklı konuların ele alındığı ve kuşaklararasıdaki farklılıkların ve benzerliklerin tespit edilmeye çalışıldığı bu bölümde; kuşakların dijital mecraları ya da akıllı telefonları kullanma amaçlarına, dijital mecraları kullanmaktan kaynaklanan tepkilerin kuşaklararası ne düzeyde ve kimlerde olduğuna, kuşaklara göre dijital platformların anlamının ne olduğuna, akıllı telefonların ya da dijital mecraların hane içindeki boş zaman pratiklerine etkisine, akıllı telefonların ya da dijital platformların kuşaklararası iletişime etkisine, hane içinde iletişim süreçlerinin hangi vakitlerde olduğuna ve dijitalleşmenin bu vakitlerdeki olumsuz etkisine karşılık çözüm üretme davranışının ne olduğuna, kuşaklararası en çok iletişime geçilen dijital uygulamanın hane içindeki işlevine ve dijitalleşmenin yalnızlaşma, bireyselleşme ve yabancılaşma gibi hane içindeki etkisine yer verilmiştir.

5.1. Kuşakların Dijital Mecraları ya da Akıllı Telefonları Kullanma Amaçları

Bu bölümde kuşakların dijital mecraları kullanma amaçları irdelenmiştir. Bu bağlamda kuşakların dijital mecraları kullanma amaçlarına bakılarak onların dijital mecraları işlevsel şekilde mi yoksa eğlence ya da boş zamanı değerlendirme aracı olarak mı kullandıkları, kuşaklararası benzerlikler ve farklılıklar göz önünde bulundurularak değerlendirilmiştir.

“Yemeklere, bazen güldürmeli şeylere bakarım eğlence şeylerine, videolara falan işte öyle yani. WhatsApp’ta haberleşiyoruz yani güzel bir şey haberleşmek, haber almak yani. Yani cenazeleri şeyleri görüyorum yani iyi bir şey, önceden hiç eee duymuyorduk, taa kaç gün sonra duyuyorduk, şimdi anında duyuyorsun, iyi bir şey yani.” (Hatice, 71, ilkokul)

“Haber almak amacıyla yani tanıdığım bildiklerimle öyle yoksa pek de sevmiyorum, sıkılıyorum. Yani şey geliyor bana, inandırıcı gelmiyor hiçbir, saçma geliyor.” (Fatma, 67, ilkokul)

“Sadece iletişim için, birbirinden haber alabilme, eee kişiye özlemi giderme, özlem giderme işte onları kullanıyorum, ben başka bir şey yapamıyorum.” (Sultan, 69, ilkokul)

Değerlendirmeler neticesinde katılımcılardan yaşlı kuşağın aralarında dijital mecraları kullanmayanların olduğu ve kullananların ise genellikle “haber almak, iletişim ve özlem gidermek” amacıyla kullandıkları bilgisine ulaşılmıştır.

“Öğrenmek amaçlı bir de fikirlerimi paylaşmak için mesela Facebook olsun Instagram olsun, yani mesela benimsediğim bir fikrim vardır, eee onu paylaşmak için, eee hikayemde paylaşırım genelde, bir de mesela eee devleti ilgilendiren şu dönem seçimlerden bahsediyorsak eğer mesela eee İslam’a yönelik bir eee saldırı varsa, vesaire varsa ya da Filistin’le ilgili, onları paylaşırım.” (Gülsüm, 56, üniversite öğrencisi)

“İletişim, alışveriş, dini bilgiler edinmek.” (Gamze, 46, ilkokul)

“Eee WhatsApp hani arkadaşlarımla yazışmak için, Instagram’da da yani yemek tariflerine falan bakıyorum genelde.” (Merve, 36, lise)

“Eee daha çok haberleşme eee ve ders şey ne denir ders çalışma eğitim, eğitim diyebilirim.” (Rümeysa, 39, yüksek lisans)

“Eee hangi amaçla kullanıyorum, kim nerede ne yapmış ve alışveriş, onları ya da aradığımı bulmak için.” (Serap, 48, ilkokul)

“Veliler, sürekli mesaj attığı okulla alakalı gruplar, öyle.” (Büşra, 39, ortaokul)

Orta yaş kuşakta ise katılımcıların çoğunun dijital mecraları daha işlevsel kullandıkları bilgisine rastlanmış olup onların iletişimin yanında “eğitim almak, alışveriş yapmak, aradığını bulmak ve bilgi almak” gibi amaçlarla kullandıkları bilgisine ulaşılmış ve bu özelliği ile de diğer kuşaklardan farklılaştıkları görülmüştür.

“Şey, iletişim daha çok.” (İrem, 20, üniversite)

“Ben gitar falan çaldığım için işte daha çok nasıl çalınacağı ile ilgili araştırma falan yapıyorum işte. Oyun eskiden çok oynuyordum, bu aralar arkadaşlar çağırırsa bir iki maç falan atıyorum, çok oynamıyorum. O kadar da telefonla aslında ilgilenmiyorum. İşle, işim de bilişim üzerine. O yüzden sıkılıyorum artık, çok da öyle bir yapmıyorum o yüzden.” (Batuhan, 18, lise)

“Mesajlaşma arkadaşlarımla başka hikayelere bakıyorum, yani iletişim için.” (Azra, 15, lise öğrencisi)

“Genelde şu reels denilen kısa videoları izliyorum.” (Mert, 15, lise öğrencisi)

“Arkadaşlarımla konuşuyorum.” (Aslı, 21, üniversite)

“Öyle video izlemek için.” (Efe, 18, lise)

Genç kuşak ise dijital mecraları iletişim dışında “oyun oynamak ya da eğlenceli videolar izlemek” gibi eğlence temelli kullanmak ile diğer kuşaklardan ayrılmıştır. Buna ilaveten genç kuşağın söylemlerinden ve orta yaş kuşaktan olan Gamze hanımın da doğrudan ifade ettiği üzere;

“Köyde mesela annemi arı soktu, en basitinden o, telefon olsaydı o zaman cep telefonu arardın oğlunu mesela veya bir ambulansı arardın gelirdi, herkes gitmiş cumaya mesela alerji oldu, eşek arısı soktu, ben mesela şuan ambulansı, elimde cep telefonu olsaydı gelirlerdi alırlardı, şişti her tarafı mesela Allah korusun ölebilir hani şey oldu, alerjik oldu, uzandı mesela yere, milletin camiden çıkması, kimseye haber veremiyorsun ama şimdi, önceden mesela onları gördüğüm için o benim için şey yani çok rahatlık bir şey yani şuanda. Şimdi mesela oğlum onu düşünmez ki, yaa çünkü o anı yaşamadı, bilmiyor yani.” (Gamze, 46, ilkokul)

Genç kuşağın akıllı telefonlara ya da dijital mecralara orta yaş ya da yaşlı kuşak kadar bir anlam yüklemelikleri çıkarımı da yapılabilmektedir. Bu da onların akıllı telefon ya da dijital mecralar konusunda daha önce bir yoksunluk yaşamadıkları ve hayatlarında sıradan bir şey olduğu gerçeğiyle eşdeğer şekilde yorumlanabilmektedir.

Bu bağlamda araştırma sonucunda dijital mecraları kullanma amaçlarında kuşaklararası iletişim için kullanıldığı konusunda benzerlik olduğu görülmüştür. Bunun yanında dijital mecraları kullanma amaçlarındaki kuşaklararası farklılıklara bakıldığında da dijital mecraların genç kuşakta “oyun oynamak ve eğlenceli videolar

izlemek” gibi eğlence amaçlı kullanıldığı, yaşlı kuşakta “özlem giderme ya da haber almak” amaçlı kullanıldığı, orta yaş kuşakta ise “eğitim almak, aradığını bulmak, bilgi edinmek ve alışveriş yapmak” amaçlı kullanıldığı bilgisine ulaşılmıştır. Kuşakların dijital mecraları kullanma amaçları değerlendirildiğinde, genç kuşağın dijital mecraları eğlence veya vakit geçirmek amaçlı kullandığı, orta yaş ve yaşlı kuşağın ise içinde bulunduğu şartlar bağlamında işlevsel kullandıkları söylenilebilmektedir. Bu minvalde akıllı telefon ya da dijital mecralar konusunda yoksunluk yaşamayan ve onları hayatlarında sıradan bir şey olarak gören genç kuşağın, akıllı telefonlara ya da dijital mecralara orta yaş ya da yaşlı kuşak kadar anlam yüklemedikleri de ifade edilebilmektedir.

Tablo 1: Kuşakların Dijital Mecraları ya da Akıllı Telefonları Kullanma Amaçları

Aile	Yaş	Öğrenim Durumu	Kuşak	Kodlar	Benzerlikler	Farklılıklar
1. Aile	20	Üniversite devam	Genç	İletişim		İletişim, Eğitim, Fikirleri paylaşmak
	56	Üniversite devam	Orta Yaşlı	Eğitim, Fikirleri paylaşmak		
	83	İlkokul	Yaşlı	Kullanmıyor		
2. Aile	18	Lise	Genç	Eğlence, Eğitim	Eğlence, Eğitim, İletişim	Alışveriş, Haber almak
	46	İlkokul	Orta Yaşlı	İletişim, Alışveriş, Eğitim		
	71	İlkokul	Yaşlı	Eğitim, Eğlence, İletişim, Haber almak		
3. Aile	15	Lise devam	Genç	Arkadaşlarla iletişim	İletişim	Eğitim
	36	Lise	Orta Yaşlı	İletişim, Eğitim		
	76	İlkokul	Yaşlı	Kullanmıyor		
4. Aile	15	Lise devam	Genç	Eğlence	İletişim	Eğitim, Eğlence, Haber almak
	39	Yüksek lisans	Orta Yaşlı	Eğitim, İletişim		
	67	İlkokul	Yaşlı	İletişim, Haber almak		
5. Aile	21	Üniversite	Genç	İletişim	İletişim	Alışveriş, Aradığını bulmak, Haber almak, Özlem gidermek
	48	Üniversite devam	Orta Yaşlı	Alışveriş, Aradığını bulmak, İletişim		
	69	İlkokul	Yaşlı	İletişim, Haber almak, Özlem gidermek		
6. Aile	18	Lise	Genç	Eğlence		Eğlence Bilgi almak
	39	Ortaokul	Orta Yaşlı	Veli gruplarından bilgi almak		
	65	İlkokul	Yaşlı	Kullanmıyor		

5.2. Dijital Mecralarla İlgilenilmekten Kaynaklanan Kuşaklararası Tepki: Tepki Verenler, Tepki Görenler ve Arada Kalanlar

Bu bölümde kuşakların hane içerisinde herhangi bir kuşaktan tepki alıp almadıkları sorgulanarak her kuşağın bu durumdayken hangi konumda oldukları tespit edilmeye, varsa benzerlikleri ve farklılıkları ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.

“Çok telefona bakıyorlar. İki torunlarım da gelinim de bakar, boş bulduğu zaman, iş olmadığı zaman bakarlar yani.” (Hatice, 71, ilkokul)

“Ben kızıyorum, şey tartışma dediğim, zarar diyorum size diyorum gözünüze yazık, o şey veriyor, radyasyon veriyor diyorum, biraz az kullanın diyorum, herkese söylüyorum bunu, dışarıdaki oynayanlara da kızıyorum.” (Leyla, 76, ilkokul)

“Yoo, o kadar şeyim yok ki benim. Ama onlara kızıyorum, torunumla çünkü çok bakıyor, elinden bırakmıyor, yaa üzülüyorum onların adına. Çünkü ona geçirdiği vakti başka şeylere geçirse şimdi ulema olurdu, eskilerin dediği. Geliyor, yani çocuk elinden bırakamıyor yazık. Çok şey yazık, çok yazık, çok zeki bir çocuk, hafız olur hemen iki üç defa okumada hafızlığını yapar, hem de dil öğrenir, yapmadı ki yarım kaldı. İngilizce öğrenir, dilleri her şeyi öğrenir çok zeki ama e bunda ne varsa bu fiş fiş fiş oynamada onu yapıyor.” (Fatma, 67, ilkokul)

“Tepkide bulunsak bile gözünüze zarar işte, telefona zarar kızım, teknikte iyi olan şeyleri alın diyoruz.” (Sultan, 69, ilkokul)

“Çok oluyor hem de. Şimdi mesela torunlarım eğer akıllı telefonlarla işi olmasa sürekli, günde bana on kere inerler çıkarlar ama ondan hiç vakit bulamıyorlar gelmeye.” (Zeynep, 65, ilkokul)

Katılımcıların söylemlerinden de anlaşılacağı üzere tepki veren konumunda olan yaşlı kuşağın, akıllı telefonları ya da dijital mecraları “sağlığa zararlı, öğrenmeye engel ya da kendileriyle görüşmelerine engel” olarak gördükleri ve bu konuda memnuniyetsizliklerini ifade ettikleri bilgisine rastlanmıştır.

“Tepki alıyorum genelde evet. Yani çok vakit geçirdiğim konusunda tartışmalar oluyor. Bilgisayar oyunu oynuyorum, oyun oynarken çok vakit geçirdiğim için falan genelde şifre konulur (gülüyor) ya da süre konulur falan öyle şeyler çok yaşanıyor yani.” (İrem, 20, üniversite)

“Tepki alıyorum, oluyor. Annem her bilgisayarım açık olduğunda oyun oynuyorum zannediyor ama aslında oyun oynamıyorum. Eee bağılıyor o yüzden, kızıyor, ben de anne diyorum ben oyun oynamıyorum. Annem akşam çok sesli şekilde Instagram reels izliyor, aşırı sesli. Anne diyorum kıs, babam çok sesli Netflix izliyor. Baba sesini kıs diyorum, herhalde bunlar yaşlı ya biraz da kulakları duymuyor herhâlde (gülüyor).” (Batuhan, 18, lise)

“Fazlasıyla (gülüyor). Genelde bırak hani artık bırak biraz bizimle konuş veya yanımıza gel diyebilir.” (Azra, 15, lise öğrencisi)

“Yani say say bitmez, annem, babam, anneannem yani küçük kardeşim dahil herkes bana söyleniyor yani. Yaa eee annem, anneannem falan yaa biraz bırak şu telefonu yani biraz da başka şeylere odaklan gibisinden konuşuyorlar, kardeşim de sen bakıyorsun ben niye bu kadar uzun süre bakamıyorum diyor.” (Mert, 15, lise öğrencisi)

“Evet. Anne de baba da genellikle babaanne (gülüyor). Çok kullanıyorsunuz, bırakın artık, bir sohbet edelim, gözleriniz bozulacak gibi tepkiler.” (Aslı, 21, üniversite)

“Evet. Daha çok kızıyorlar ama çok fazla olduğu zaman.” (Efe, 18, lise)

Tepki alan konumundaki genç kuşağın ise “bilgisayar oyunu oynama” ve akıllı telefonlardaki herhangi bir uygulamada “çok fazla zaman geçirme” gibi davranışları olduğu gerekçesiyle onlara her kuşak tarafından tepki gösterildiğinden, bu anlamda baskı altında oldukları ve kuşaklararası dijital mecraları en fazla kullanan ve yanlış kullanan konuma yerleştirildikleri, yani bir bakıma günah keçisi ilan edildikleri beyanı ön plana çıkmıştır.

“Evet, oluyor, eşimle, daha çok sofradayken baktığım zaman tartışma oluyor. Mesela genelde onunla ilgilendiğim için mesela onunla ilgilenmediğim için kızabiliyor yani, sofrada evet yemek masasında baktığım zaman çok sinirli oluyor. Ben de eee oğlum çok oyun oynadığı için bilgisayarda, odasından çıkmadığı için tepki gösterebiliyorum ona.” (Gamze, 46, ilkokul)

“Oluyor, eşim söylüyor bana yine telefonu aldı eline diye söylüyor. Ben daha fazla tepki gösteriyorum eşime, çocuklara. Ben öyle değil, ben genelde şey yaparım hani yemeğimi falan yerim, akşam çayımı içerim, öyle şey, dizi falan reklama girdi mi alıyorum ben elime şöyle bir bakınıyım hani kim ne yapıyor, çünkü eşimde telefon var, çocuklar zaten odalarında telefonlarla, e ben de o sırada mecburen alıyorum elime

eğer misafirimiz yoksa bir yere gitmemişsek, o zaman bakıyorum ben de.” (Serap, 48, ilkokul)

“Zaman zaman birbirimizi eleştirdiğimiz oluyordur ama çok böyle aşırı şeylerle olmadığımız için çok yoğun yaşanmıyor. Yaa şimdi şöyle sohbet etmek istediğim zaman yaa bırakın şu telefonları azıcık sohbet edelim diyorum, biraz bırakıyorlar (gülüyor).” (Gülsüm, 56, üniversite öğrencisi)

“Eee evet babam, eee şey yapıyor babam kızıyor, annem böyle yan yan bakıyor (gülüyor), eşim nereye bakıyorsun diye bakıyor, rahatsız oluyor. Tartışma oluyor, yani çünkü telefonla özellikle bir iş yapıyorsam ya da önemli bir görüşme yapıyorsam o sırada WhatsApp üzerinden falan, eee o sırada sinirleniyorum, böyle ufak tefek sürtüşmeler olabiliyor. Ben de tepki gösteriyorum, Instagram’da falan böyle daha boş işlerle meşgulse yanındaki kişiler, o zaman biraz şey yapıyorum yani(gülüyor), yetmez mi diyorum.” (Rümeysa, 39, yüksek lisans)

“Bazen. Ya daha doğrusu eşimle hani bazen kızıma vermeyince telefon, telefon yani yasak normalde bir hafta boyunca hani beş gün boyunca sadece hafta sonları vermeye çalışıyorum. Bazen biz alınca hani bana vermiyorsunuz siz oynuyorsunuz diye, bazen de eşimle hani, o aldığı zaman ben diyorum artık bırak diye ya da o bana diyor bırak diye öyle.” (Merve, 36, lise)

Görüşmelerden elde edilen veriler değerlendirildiğinde orta yaş kuşağın aynı zamanda dijital mecraları kullanan durumunda olduklarından hem tepki alan hem de tepki veren konumunda bulundukları görülmüştür. Bu da bu kuşağın, kuşaklararası çatışmalarda daha ılımlı olma ihtimalini yansıtmaktadır. Bu bağlamda yaşlı kuşaktaki keskin ifadelerin bu kuşakta olmadığı ve aşırı kullanılmadığında, iş ya da eğitim amaçlı ya da doğru kullanıldığında da faydalı ve gerekli olduğu bakış açısına sahip oldukları gözlenmiştir. O halde bu kuşağa, Rümeysa hanımın, Merve hanımın ve Gülsüm hanımın da ifadelerinden anlaşılacağı üzere bu anlamda kuşaklararası çatışmaları makul düzeye düşürme ve çözüm bulma misyonu da yüklenmiştir.

Dolayısıyla tepki veren ve tepki alan konumunda olan yani iki kuşak arasında bir yerde olma konumuna sahip olan orta yaş kuşağın bu süreçte yaşlı kuşakla karşılaştırıldığında daha anlayışlı, çatışmalara ya da aşırı akıllı telefon kullanımına çözümler üreten, gerektiğinde uyaran ya da müdahale eden tarafta olduğu

söylenilebilmektedir. Ayrıca orta yaş düzeyindeki katılımcıların söylemlerinden de anlaşılacağı üzere akıllı telefonları ya da dijital mecraları iş, eğitim ya da çalışma amaçlı da kullandıklarından, yaşlı kuşağa nazaran doğru ve seçici kullanımda gerekli ve faydalı olduğu düşüncesine sahiptirler.

Buna ilaveten dijital mecraları kullanma amacı ile kullanmaktan kaynaklanan tepki arasında bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Bu bağlamda hem orta yaş hem yaşlı kuşak tarafından tepki gören genç kuşağın, diğerleri tarafından genellikle dijital mecraları yanlış ve aşırı kullanan olarak tanımlanması, onların dijital mecraları diğer kuşaklarca beklenen amaçlar dışında kullandıklarını açıklamaktadır. Bu literatürde de yer verilen internetin eğitim amaçlı kullanılması yönündeki fikre sahip olan diğer kuşakların, dijital platformları eğlence amaçlı kullanan genç kuşaktan beklentilerinden kaynaklı kuşaklararası çatışmaya karşılık gelmektedir. Genç kuşağa karşı bu tutum ise “etiketleme, suçlamak, değiştirme çabasına girmek, savunucu iletişim, denetleme/yönlendirme, uyarmak” gibi iletişim engellerinin varlığına işaret etmektedir.

Bu bağlamda yaşlı kuşağın diğer kuşaklara tepki veren, orta yaş kuşağın hem diğer kuşaklara tepki veren hem de onlardan tepki alan ve genç kuşağın genellikle diğer kuşaklardan tepki alan tarafta olduğu bilgisine ulaşılmıştır. Böylelikle tüm kuşaklar değerlendirildiğinde, tepki alan ve tepki veren taraflar arasındaki iletişim sürecinde, tepki veren taraf, karşısındakinin dijital mecraları çok fazla kullandığını ifade ederek bir etiketleme ve suçlama davranışında bulunmaktadır. Ayrıca diğer kuşaklar tarafından özellikle de genç kuşağa karşılık denetleme/yönlendirme ve uyarma gibi kısıtlayıcı davranışlar da görülmektedir ki tüm bu davranışlara karşılık karşı tarafta ise savunucu iletişim tercih edilmektedir. Bu da kuşaklararası birtakım anlaşmazlıklara ve çatışmalara sebebiyet verebilmektedir.

Tablo 2: Dijital Mecralarla İlgilenilmekten Kaynaklanan Kuşaklararası Tepki

Aile	Yaş	Öğrenim Durumu	Kuşak	Kodlar
1. Aile	20	Üniversite devam	Genç	Tepki alan
	56	Üniversite devam	Orta Yaşlı	Tepki alan ve tepki veren
	83	İlkokul	Yaşlı	Tepkisiz

2. Aile	18	Lise	Genç	Tepki alan ve tepki veren
	46	İlkokul	Orta Yaşlı	Tepki alan ve tepki veren
	71	İlkokul	Yaşlı	Tepki veren
3. Aile	15	Lise devam	Genç	Tepki alan
	36	Lise	Orta Yaşlı	Tepki veren
	76	İlkokul	Yaşlı	Tepki veren
4. Aile	15	Lise devam	Genç	Tepki alan
	39	Yüksek lisans	Orta Yaşlı	Tepki alan ve tepki veren
	67	İlkokul	Yaşlı	Tepki veren
5. Aile	21	Üniversite	Genç	Tepki alan
	48	Üniversite devam	Orta Yaşlı	Tepki alan ve tepki veren
	69	İlkokul	Yaşlı	Tepki veren
6. Aile	18	Lise	Genç	Tepki alan
	39	Ortaokul	Orta Yaşlı	Tepki veren
	65	İlkokul	Yaşlı	Tepki veren

5.3. Kuşaklara Göre Dijital Platformların Anlamı

Bu bölümde kuşaklara akıllı telefonların ve dijital platformların anlamı sorulmuş ve kuşakların bu konudaki bakış açıları tespit edilmeye çalışılırken, kuşaklararası bu konudaki benzerlikler ve farklılıklar da gözler önüne serilmeye çalışılmıştır.

“Yani sosyal medya şey bu e-devlet vs. zaten işlerimizi hallettikçe gerekli olan bir şey. Yani insanlara faydalı olduğunu düşünüyorum.” (Gülsüm, 56, üniversite öğrencisi)

“Benim için anlamı, yani hayatı kolaylaştırma yönünden iyi bir şey yani, kullanışlı, mesela diyelim ki alışverişe gitmeye zamanın olmuyor, alışverişini yapabiliyorsun. Yemek mesela tarifine bakıyorsun yemeğin olmuyor yemek alabilirsin, hayatı kolaylaştıran bir şey yani.” (Gamze, 46, ilkokul)

“Kolaylık.” (Rümeysa, 39, yüksek lisans)

“Yani kolaylık.” (Büşra, 39, ortaokul)

Dijital platformların anlamı ile ilgili söylemlere bakıldığında, kuşaklararası benzerlikten ziyade farklılıkların daha fazla olduğu gözlenmiştir. Bu farklılıklara bakıldığında orta yaş kuşağın dijital platformları “hayatı kolaylaştıran” olarak nitelendirdikleri görülmektedir. Bu da dijital platformları kullanma amacındaki, orta yaş kuşağın dijital platformları işlevsel yani işlerini tamamlamak ya da kolaylaştırmak üzere kullandıkları bilgisi ile tutarlılık göstermektedir. Bu bölümde de orta yaş kuşak

tarafından dijital platformların “hayatı kolaylaştıran” anlamına geldiği söylenilerek, bu görüş desteklenmiştir.

“Bilgi.” (Serap, 48, üniversite öğrencisi)

“WhatsApp eee iletişim, Instagram da bir şeyler hani görüp öğrenip hani yapabiliyoruz, Youtube eee hani izlemediğin şeyleri izleyebiliyorsun, şarkı dinleyebiliyorsun.” (Merve, 36, lise)

Dijital platformların onlara kolaylık sağladığını söyleyen ya da dijital platformların anlamını “kolaylık ya da kolaylık sağlayan” olarak tanımlayanların yanında bir de orta yaş kuşakta dolaylı yoldan yine aynı şeyi kastedenler de bulunmaktadır. Bu bağlamda Serap Hanım, dijital mecraları ya da akıllı telefonları “bilgi” olarak tanımlarken aslında bilgiye ulaşımın kolaylığından, Merve Hanım ise “öğrenmek”, “iletişim” ya da “istediklerine ulaşabilmek” şeklinde tanımlarken dijital mecraların ya da akıllı telefonların yine hayatı kolaylaştırdığını, doğrudan ifade etmeseler de dolaylı yoldan açıklamaya çalışmışlardır.

“Yaa iyi yönleri de var, bazen kötü yönleri de var, istemediğim yönleri de var. Yaa nasıl anlatayım yani, çok şeylere girince olmuyor yaa, derinlere şey yapmayacaksın, anlatamadım ama.” (Hatice, 71, ilkokul)

“(…)Eskiden herkes kendi meşguliyetiyle, işleriyle, bağ bahçe işleriyle herkes kendi halinde uğraşırlardı, muhabbet olurdu. E şimdi kolaylık çıktı, her şeye kolaylık çıktı o sorunu iyi, mesela bir bir şey olsa hemen şu telefonunla birbirini buluyorsun, birbirine haber veriyorsun öyle, şimdiki durumlar daha bir, teknoloji çoğaldıkça şey oluyor, öyle. Şimdi sen gelmeden az evvel kızlarımla görüntülü konuşuyorduk şöyle kameradan.” (Leyla, 76, ilkokul)

“İşimi kolaylaştıran varsa hani birilerini, özlediklerime ulaşmam varsa, açıp görüşmem varsa onlar iyi yoksa e şeyleri işte banka işlerimi, gidemiyorum, bekleyemiyorum, onları havale etmek için bir şeyler hani bizim eşimin, o işleri ben yaparım, eşimin yani banka şey, elektronik şube kullanıyorum, o kadar.” (Fatma, 67, ilkokul)

“Anlamı, en iyisini içinden alabilmek, iletişimi güzel kurabilmek, üçüncüye gelince, çekirdek aile hakkıyla çevresini, birbirini gözetebilmek, en güzeli o, başka hiçbir şey vermiyor bana, ama çok iyi çok iyi, bu telefonlar, televizyonlar bile, çok iyi her şeyden

bilgin var ama en önemlisini, sana yararlısını toplayıp, çekirdek aileyi tutabilmeli, çevreni tutabilmeli, önemli olan, en güzeli o.” (Sultan, 69, ilkokul)

“Ya işini kolaylaştırmak, çok güzel kolaylaştırıyor ama işte çoluk çocuk ilerisi, şey saptırıyor ya, fazla üstünde durunca bu işi zorlaştırıyor yoksa çok kolay, her şeyi iyi yani yukarı gitmeden oturduğum yerden yavrum bana şu lazım getirebilir misin diyorum çok rahat ediyoruz. Onlar çekiyor bana gönderiyor yaptıklarını, ben çekiyorum onlara gönderiyorum mesela öyle bir memnun oluyorum, onları yanında gibi görüyorsun, konuşuyorsun, seviniyorsun, bu işler çok kolay, çok güzel oluyor hem de ama çocuklar saplantı haline getirmese. Onları (torunları) seyrederek akşama kadar adamla açarız da. Yani çok iyi bir şey ama işte kötü yanı da var.” (Zeynep, 65, ilkokul)

Yaşlı kuşak dijital platformların anlamının ne olduğu ile ilgili soruya, “iyi ve kötü yönleri olan” şeklinde bir tanımlama ile karşılık verirken dijital mecraları ya da akıllı telefonları, kullanımdan kaynaklı bir problem olarak gördüklerini, doğrudan olmasa da dolaylı yoldan açıklamaya çalışmışlardır. Bu bağlamda yaşlı kuşağın detaylı olarak söylemlerine bakıldığında, yaşlı kuşak, “yakınlarının videolarını izlemek, görüntülü konuşmak ya da birbirinden haberdar olmak” gibi eylemleri dijital platformların faydası olarak görürken, “aşırı kullanılması ya da seçici olunmamasını” ise dijital platformların zararı olarak görmektedirler ve tüm bu değerlendirmeler ile de dijital platformları “iyi ve kötü yönleri olan” şeklinde tanımlayarak diğer kuşaklardan ayrılmaktadırlar.

“Yani çok zaman alıyor aslında, ya boş diyebilirim aslında, sadece boş vakitlerimi dolduruyorum ama bir katkısı pek yok. Boş zaman uğraşısı gibi.” (İrem, 20, üniversite)

“Uzun vadede zaman kaybı, kısa vadede kar, kişiye kar olarak görüyorum.” (Batuhan, 18, lise)

“Bence mesajlaşmak, iletişim.” (Azra, 15, lise öğrencisi)

“Yaa vakit geçirmek için kullanıyorum yani.” (Mert, 15, lise öğrencisi)

“Vakit geçirmek.” (Aslı, 21 yaşında, üniversite)

“Daha çok eğlence amaçlı veya eee iyi, yararlı şeyler, yani.” (Efe, 18, lise)

Dijital platformların anlamının ne olduğu sorusuna, genç kuşağın ise “vakit geçirmek” ya da “boş zaman uğraşısı” gibi tanımlamalarla karşılık verdiği görülmektedir. Dolayısıyla genç kuşak, diğer kuşaklarla karşılaştırıldığında dijital platformları “boş vakti doldurma aracı” olarak görürken, faydalarının farkında olan ve dijital platformları işlevsel olarak kullanan ve onlara daha fazla değer yükleyen diğer kuşaklardan ayrılmışlardır. Orta yaş ve yaşlı kuşak dijital platformlara bir anlam yüklerken ve onların hayatlarındaki önemli yerini ifade ederken, genç kuşakta bu gibi söylemlere rastlanmamış, onlarda ise dijital platformlar daha çok anlamdan ve değerden yoksun yalnızca boş vakti dolduran bir araç gereç olarak tanımlanmıştır.

Bu bağlamda orta yaş kuşağın dijital mecraları ya da akıllı telefonları onların birçok işini kolaylaştırdığı gerekçesiyle “hayatı kolaylaştıran” şeklinde nitelendirdikleri, yaşlı kuşağın yakınlarından haberdar olmanın ya da özlem gidermenin iyi fakat aşırı kullanımının kötü etkileri olduğundan yola çıkarak, “iyi ve kötü yönleri olan” şeklinde ifadelendirdikleri yani onu kullanımdan kaynaklı bir problem olarak gördükleri ve genç kuşağın ise dijital mecraları eğlence ve boş zamanı değerlendirmek amacıyla kullandıkları için “vakit geçirmek” ya da “boş zaman uğraşısı” şeklinde tanımladıkları bilgisine ulaşılmıştır.

Tablo 3: Kuşaklara Göre Dijital Platformların Anlamı

Aile	Yaş	Öğrenim Durumu	Kuşak	Kodlar	Benzerlikler	Farklılıklar
1. Aile	20	Üniversite devam	Genç	Boş zaman uğraşısı		Boş zaman uğraşısı, Hayatı kolaylaştıran
	56	Üniversite devam	Orta Yaşlı	Hayatı kolaylaştıran		
	83	İlkokul	Yaşlı	Kullanmıyor, bilmiyor		
2. Aile	18	Lise	Genç	İyi ve kötü yönleri olan	İyi ve kötü yönleri olan	Hayatı kolaylaştıran
	46	İlkokul	Orta Yaşlı	Hayatı kolaylaştıran		
	71	İlkokul	Yaşlı	İyi ve kötü yönleri olan		
3. Aile	15	Lise devam	Genç	İletişim	İletişim	Eğitim ve eğlence aracı, İyi ve kötü yönleri olan
	36	Lise	Orta Yaşlı	İletişim, Eğitim ve eğlence aracı		
	76	İlkokul	Yaşlı	İyi ve kötü yönleri olan		
4. Aile	15	Lise devam	Genç	Vakit geçirmek	Hayatı kolaylaştıran	Vakit geçirmek
	39	Yüksek lisans	Orta Yaşlı	Hayatı kolaylaştıran		
	67	İlkokul	Yaşlı	Hayatı kolaylaştıran		
5. Aile	21	Üniversite	Genç	Vakit geçirmek	Bilgi vermesi	Vakit geçirmek, Seçici olabilmek
	48	Üniversite devam	Orta Yaşlı	Bilgi		

	69	İlkokul	Yaşlı	Seçici olabilmek, Bilgi vermesi		
6. Aile	18	Lise	Genç	Eğlence aracı, Yararlı şeyler	Hayatı kolaylaştıran	Aşırı kullanımda zararı olan, İletişim kurmak, Eğlence aracı, Yararlı şeyler
	39	Ortaokul	Orta Yaşlı	Hayatı kolaylaştıran		
	65	İlkokul	Yaşlı	Hayatı kolaylaştıran, İletişim kurmak, Aşırı kullanımda zararı olan		

5.4. Akıllı Telefonların ya da Dijital Mecraların Boş Zaman Pratiklerine Etkisi

Bu bölüm hane içindeki kuşakların akıllı telefonlarla ya da dijital mecralarla ilgilendiklerinde ve akıllı telefonlarla ya da dijital mecralarla ilgilenmediklerinde boş zamanlarını nasıl değerlendirdikleri şeklinde iki ayrı sorudan oluşmaktadır. Bu soruları sormadaki amaç, hem dijital mecralarla ilgilenildiği ve ilgilenilmediği zamanlarda boş zaman pratiklerinin neler olduğunu tespit ederek aradaki farklılıkları gözler önüne serebilmek hem de dijital mecraların kuşaklararası ilişkilere ve hane içindeki kuşakların birlikte vakit geçirmelerine etkisini tespit edebilmektir.

5.4.1. Akıllı Telefonlarla ya da Dijital Mecralarla İlgilenilirken Boş Zaman

Bu bölümde kuşaklara, akıllı telefonlarla ya da dijital mecralarla meşgulken boş zamanı nasıl değerlendirdikleri sorularak hem dijital mecralarla ilgilenilmediğinde boş zamanı nasıl değerlendirdikleri ile arasındaki farklılıkların ya da benzerliklerin ortaya konulması hedeflenmiş hem de kuşaklararası dijital mecralarla ilgilenilirken boş zamanın nasıl değerlendirildiği ile ilgili kuşaklararası farklılıklar ve benzerlikler tespit edilmeye çalışılmıştır.

“Herkes kendi işinde, ben hastayım oturuyorum, yatıyorum, ibadetlerimi yapıyorum, gelin evin işleriyle ilgileniyor, çocuklar da bilemiyorum odalarında oluyolar yavrum.” (Ayşe, 83, ilkokul)

“Gençlerimiz işlerini görüyorlar, biz de abdestimiz namazımızla. (...)Bir şey yaptığımız yok işte, kendileri oynuyor oturuyor. İşte şey olursa derslerine çalışıyorlar, derslerine bakıyorlar bilgisayarlardan ne şimdi hep bunlar internet çıktı bilmem neler çıktı yavrum, biz anlamıyoruz ki onların birini anlamam ben.” (Leyla, 76, ilkokul)

“Herkes kendi odasında şimdi mesela, torunum çıkmaz odasından, oğlum desen öyle, gelin de bazen öyle aklına gelir, alır telefonu öyle yatağının üstünde, ben de televizyon

seyrederim, öyle vakit geçiyor yani, genellikle ikimiz beraber oluruz da. ...” (Hatice, 71, ilkokul)

“Hiçbir şey değerlendirmiyorum, ben kendime göre iş bulurum, hiçbir şey bulamazsam hastalığım için dinlenme ihtiyacı çeker yatarım.” (Sultan, 69, ilkokul)

Dijital mecralarla ilgilenilirken boş zamanın nasıl değerlendirildiği ile ilgili soruda, her kuşak yalnız kalsa da “yalnız kaldığının farkında olan ve bu durumdan şikayetçi olan” tarafın yaşlı kuşak olduğu görülmüştür. Diğerleri tercih ettikleri bireysel ilgileriyle meşgulken, yaşlı kuşağın ise mecbur kalınmış yalnızlık içerisinde günlük rutinleriyle ya da mecbur kalınmış herhangi bir aktivite ile meşgul oldukları görülmektedir.

“Telefon yani genelde onlarla ilgileniliyor.” (İrem, 20, üniversite)

“Yani şey telefonu bıraktığımızda sohbet muhabbet oluyor. Telefon varken genelde telefonla oluyor.” (Azra, 15, lise devam)

“Yaa oyun oynarım veya video izlerim boş zamanımda, eee ama daha çok video izlerken yanında yemek yemek daha keyifli geliyor tabi o ayrı bir mesele, o keyif için genelde.” (Mert, 15, lise devam)

“Yaa beraber olduğumuzda genelde zaten yan yana olduğumuzda birbirimize reels videosu atıp onlara gülüyoruz, eee reels videosu atmadığımız sürede de dizi izliyoruz.” (Aslı, 21, üniversite)

“Eee arkadaşlarımla vakit geçirebiliyorsam onlarla vakit geçiririm yoksa oyun veya telefonla ilgilenirim.” (Efe, 18, lise)

Dijital mecralarla ilgilenilirken boş zamanın nasıl değerlendirildiği ile ilgili soruya verilen yanıtlarda genç kuşağın bu pozisyonda iken “boş zamanı dijital mecralarla donatanlar” kategorisine dahil edildiği görülmektedir. Bu bağlamda bu sonuç genç kuşağın, dijital mecraların anlamı ile ilgili bölümdeki “boş zamanı değerlendirme aracı ya da eğlence aracı” şeklindeki tanımı ile de tutarlılık göstermektedir. Dolayısıyla genç kuşak için boş zaman, eğlenmek ve vakit geçirmek için dijital mecralarda geçirilen bir zaman haline gelmiştir.

“Eee benim boş zamanlarım çok şeye yaydığım için, az önce taş boyama yapıyordum mesela, taş boyama severim, dikiş dikmeyi severim mesela çok zaman şu odada zaman geçiririm, bilgisayarda biraz ders çalışıyorsam sınavlarım yaklaşımsa ders çalışırım, dikiş dikerim, örgü örerim, insanlara çanta dikip hediye ederim, toka örerim hediye ederim, insanlara böyle hediye etmeyi seviyorum.” (Gülsüm, 56, üniversite öğrencisi)

“Boş zamanımı temizlik yaparak değerlendiriyorum genelde. Alışveriş yapmayı çok seviyorum, alışveriş de yaparım.” (Gamze, 46, İlkokul)

“Yaa boş zaman derken çok fazla hani evin içinde okula gidene kadar çok fazla alamıyorum telefonu ev işiyle geçiriyorum, mutfak, ev işi, yemek. (...) Yaa eşim izinli olduğu zaman yani genelde dışarıya çıkarız gezmeye ama evde de yine ya akşamları film seyrediyoruz yani haftada bir gün film falan seyrediyoruz, akşamları yaa cuma günü cumartesi günleri, yaa telefonla da geçirdiğimiz oluyor.” (Merve, 36, lise)

“Boş zamanlarda telefonda böyle işte alışveriş sitelerine bakmak, işte eee biraz böyle sosyal medyaya bakmak falan gibi şeylerle meşgul oluyoruz.” (Rümeysa, 39, yüksek lisans)

“Boş zamanımda, en fazla dizi izliyorumdur, birlikte çay sohbet, izlediğimiz bir film.” (Büşra, 39, ortaokul)

Dijital mecralarla ilgilenilirken boş zamanı nasıl değerlendirdikleri ile ilgili soruya orta yaşa sahip olan kuşak ise “diğer işlerinin yanında akıllı telefonlarla ya da dijital mecralarla ilgilenmenin de bir seçenek” olduğunu, doğrudan söylemeseler de söylemleriyle dolaylı yoldan ifade etmişlerdir. Böylelikle orta yaş kuşak bu bölümde de yaşlı ve genç kuşak arasında bir yerde olma konumunu korumaktadır.

Bu bağlamda kuşaklararası genel bir değerlendirme yapıldığında, dijital mecralarla ilgilenilirken boş zamanın kuşaklarca bireysel değerlendirildiği, her kuşağın yalnızlığı deneyimlediği fakat yalnızlık konusunda şikayetçi olan tarafın yaşlı kuşak olduğu bilgisine rastlanmıştır. Fakat yalnızca yaşlı kuşakta bunun serzenişi görülse de ve orta yaş ve genç kuşak bunu fark etmese de tüm kuşakların yalnızlaşma ile karşı karşıya olduğu bir gerçektir. Dolayısıyla akıllı telefonlarla ve dijital mecralarla meşgul olunan hane içerisinde, sanal unsurlarla yani maddi unsurlarla çevrili boş zamanı deneyimlerken ve yalnızlığı tercih ederken aynı zamanda hane içinde bireysel pratiklerin tercih edildiği buna mukabil bireyselleşmenin olduğu gözlenmiştir.

5.4.2. Akıllı Telefonlarla ya da Dijital Mecralarla İlgilenilmezken Boş Zaman

Bu bölümde kuşaklara, akıllı telefonlarla ya da dijital mecralarla ilgilenilmediğinde boş zamanı nasıl değerlendirdikleri sorularak hem dijital mecralarla ilgilenildiğindeki boş zaman pratikleri ile arasındaki farklılıklar ve benzerlikler hem de dijital mecralarla ilgilenilmediğinde boş zamanın nasıl değerlendirildiği ile ilgili kuşaklararası farklılıklar ve benzerlikler tespit edilmeye çalışılmıştır.

“Yani eee bazen şey yapıyoruz eee raftan bir kitap seçiyorlar oradan sıra sıra, sayfa sayfa seçtiğimiz konularda kitap okuyoruz.” (İrem, 20, üniversite)

“Bazen şey yapıyoruz ablacım, bazen odaklanabildiğimiz zamanlarda mesela bir kitap okuyoruz, o kitap üzerinde tartışıyoruz ya da babası mesela çocuklara diyor ki işte ahlak nedir? Onu araştırın diyor mesela işte beraber herkes o konuyla ilgili bilgi toplayıp babalarına okuyorlar, böyle etkinlikler yapıyorlar. Bazen cemaat olup namaz kılarız.” (Gülsüm, 56, üniversite öğrencisi)

“Yaa sinemaya gidiliyor, dışarıda ne bileyim pikniğe gidilir veya evde dediğim gibi film seyredilir, şey oyunları var eee akıl oyunları mı diyoruz onlardan bazen oynuyoruz. Yani parka gidiliyor, park zaten olmazsa olmazımız, bisiklet sürmeye yazın gidiyoruz havalar ısınınca.” (Merve, 36, lise)

“Bazen bu kutu oyunları oluyor, onları oynuyoruz, bazen muhabbet ediyoruz genelde.” (Azra, 15, lise öğrencisi)

“Gezmeye çıkarız, eee ev içi böyle oyun falan oynayabiliriz, sohbet ederiz ve daha çok da gezmeye, bir yerlere gideriz.” (Rümeysa, 39, yüksek lisans)

“Yani ya televizyon izleriz ya oyun oynarız, monopoli, okey falan oynadığımız zamanlar da oluyor.” (Serap, 48, üniversite öğrencisi)

“Oyun oynarız, monopoli gibi oyunlar.” (Aslı, 21, üniversite)

“Film izleriz, yemek yaparız, mutfakta geçirebiliriz veya sohbet ederiz.” (Efe, 18, lise)

“Valla nasıl eee oyun oynuyoruz, genelde oyun oynuyoruz, isim şehir çok oynarız, okey oynuyoruz, artık erkek çocuğu olunca onlara yönelik şeyler oynamaya çalışıyorum. Ufaklık için de isim şehir çok sevdiği için, isim şehir oynuyoruz, kızma birader, tombala, bir şeyler yapıyoruz.” (Büşra, 39, ortaokul)

Dijital mecralarla ilgilenilmediğinde boş zamanın nasıl değerlendirildiği ile ilgili sorulara verilen yanıtlarda, genç kuşağın ve orta yaş kuşağın benzer görüşlerine rastlanmış olup, dijital mecralarla ilgilenilmediğinde hane içerisinde boş zamanın birlikte değerlendirildiği ve aile üyelerini kaynaştıran, birlikte iletişimi sağlayan yani hane içerisinde birlik beraberliği sağlayan ve geliştiren aktivitelerin yapıldığı bilgisine ulaşılmıştır.

“Oturuyorum ben bir şey yapmıyorum onlar yapıyor.” (Ayşe, 83, ilkokul)

“Ev işte, evle ilgileniyoruz başka ne yapacağız, telefonla ilgilenmiyorsan evle ilgileneceksin, işle. Ben temizlik yapmam da yemek, çamaşır atarım onu asarız öyle, hani toplama, televizyon seyredirim.” (Hatice, 71, ilkokul)

“İyi işte diyorum ya kendi evinin işiyle uğraşiyor herkes, senin vazifen ayrı gücünün yettiği, onun vazifesi ayrı, akrabalar birbirine gidip gelir, oturma olur, sohbet olur.” (Leyla, 76, ilkokul)

“Şimdi benim işte Kur'an'ım neyim var benim. Kur'an okuyorum, hani ibadetlerim var, yemeğimi yapıyorum yaşlıyız, anca ağır ağır yapıyoruz, işte öyle akşamı buluyor. Diğerleriyle birlikte çok az süre kalıyorum ben, yukarı çıkıyorum hemen aşağıya iniyorum. Bir gelir biraz görür giderim ben çocukları. Bugün beraber gittik, ya çok nadir yani sayılı gidiyoruz dışarıya beraber kızımınla, çünkü o da yoğun. Yani herkes çok yoğun, bir bayramlarda, tatillerde görüşmelerimiz. Aynı ailede oturmuyoruz beraber, beraber de otursak yine herkesin işi var, odaları ayrı, eski zaman gibi değil ki.” (Fatma, 67, ilkokul)

“Evimde varsa işimi yaparım, çoluğumu çocuğumu gezdirmek istiyorsam, birini özlediysem onu ziyarete giderim, onun bir bardak çayını içerim veyahut da dışarıda bir yerde alışveriş yapar evime dönerim.” (Sultan, 69, ilkokul)

“Ailecek biz bir şey yapmayız, biz otururuz, oturursak otururuz, oturmazsak adamla telefona bakarız, bizimle ilgilenen, hani herkesin kendine göre işi var.” (Zeynep, 65, ilkokul)

Dijital mecralarla ilgilenilmeyen zamanlarda boş zamanın nasıl değerlendirildiği ile ilgili soruya, yaşlı kuşağın geneli ise diğer kuşaklardan farklı yanıtlar vererek onlardan ayrılmış ve dijital mecralarla ilgilenilen zamanlardaki boş zamanı değerlendirme pratiklerinden de farklı şeyler ifade etmemişlerdir. Yaşlı kuşakta dijital mecralarla

ilgilenilirken boş zaman ve dijital mecralarla ilgilenilmezken boş zaman karşılaştırmasında farklılık tespit edilmemiş olup onların boş zaman pratiklerinde yine bireysel alana yönelerek diğer kuşaklardan ayrıştıkları fakat boş zamanı bireysel alanda değerlendirmelerine rağmen yalnızlıktan şikâyet durumlarının olmadığı gözlenmiştir.

Bu bağlamda bu iki bölüm karşılaştırıldığında kuşaklararası boş zamanı değerlendirme pratiklerinde kişilere göre farklılıklar gözlenirse de kuşakların kendi içerisinde benzerlikler olduğu bilgisine rastlanmıştır. Boş zaman akıllı telefonlarla ilgili olunduğunda bireysel alanda değerlendirilirken ve bireyselleşme ve yalnızlaşma olduğu gözlemlenirken, akıllı telefonların olmadığı zamanlarda hane içerisinde kuşakların boş zamanı birlikte değerlendirdikleri, bireyselleşmenin aksine hane içerisinde birlik ve beraberliğin olduğu bilgisine ulaşılmıştır. Buna ilaveten boş zaman pratiklerinin, akıllı telefonlar varken sanal yani maddi unsurlarla çevrili olduğu, bu süreçte kuşakların manevi etkileşimde bulunmadıkları, yalnız kaldıkları, fakat akıllı telefonların olmadığı zamanlarda ise bunun tam tersi bir durum söz konusu olup, boş zamanı değerlendirme pratiklerinin, hane içindeki kuşakların ilişkilerini geliştirecek, birlik beraberliklerini arttıracak şekilde olduğu ve iletişime de olumlu anlamda etki ettiği görülmüştür. Bu bağlamda akıllı telefonlarla ilgili olunduğunda boş zamanlarını dijital mecralarla değerlendirenler ya da bireysel vakit geçirenler, akıllı telefonlarla ilgilenilmediğinde boş zamanı birlikte değerlendirecekleri aktivitelere yönelmektedirler. Bu durum literatürde de bahsi geçen sosyal sermaye aracının dijitale dönüşmesi, bireylerin boş zamanı bireysel değerlendirerek sosyal olarak var olmayan konuma gelmeleri ve boş zaman pratiklerinin dönüşmesi yani manevi paylaşımdan ziyade maddileşme yönündeki görüşleri ile de uyum göstermektedir.

Tablo 4: Akıllı Telefonlarla ya da Dijital Mecralarla İlgilenilirken Boş Zaman

Aile	Yaş	Öğrenim Durumu	Kuşak	Kodlar
1. Aile	20	Üniversite devam	Genç	Telefonla ilgilenmek
	56	Üniversite devam	Orta Yaşlı	Bilgisayarda ders çalışmak, Dikiş dikmek
	83	İlkokul	Yaşlı	Herkes kendi halinde
	18	Lise	Genç	Gitar çalmak

2. Aile	46	İlkokul	Orta Yaşlı	Temizlik, Alışveriş
	71	İlkokul	Yaşlı	TV izlemek, Diğerleri telefon ile ilgili
3. Aile	15	Lise devam	Genç	Telefonla ilgilenmek
	36	Lise	Orta Yaşlı	Ev işleri, film izlemek, gezmeye gitmek ve telefonlarla ilgilenmek
	76	İlkokul	Yaşlı	Telefonlarla ilgilenenler arasında oturmak
4. Aile	15	Lise devam	Genç	Bilgisayar oyunu oynamak, video izlemek, video izleyerek yemek yemek
	39	Yüksek lisans	Orta Yaşlı	Alışveriş sitelerine, sosyal medyaya bakmak
	67	İlkokul	Yaşlı	İşlerle ilgilenmek
5. Aile	21	Üniversite	Genç	Birbirine reels videosu göndermek, izlemek
	48	Üniversite devam	Orta Yaşlı	Cevap yok.
	69	İlkokul	Yaşlı	İşleriyle ilgilenmek, dinlenmek
6. Aile	18	Lise	Genç	Bilgisayar oyunu oynamak, telefonla ilgilenmek, arkadaşlarla vakit geçirmek
	39	Ortaokul	Orta Yaşlı	Dizi izlemek, sohbet etmek, film izlemek
	65	İlkokul	Yaşlı	Cevap yok.

Tablo 5: Akıllı Telefonlarla ya da Dijital Mecralarla İlgilenilmezken Boş Zaman

Aile	Yaş	Öğrenim Durumu	Kuşak	Kodlar
1. Aile	20	Üniversite devam	Genç	Birlikte kitap okumak, içinden sorular sormak
	56	Üniversite devam	Orta Yaşlı	Birlikte film izlemek, kitap okumak, etkinlik
	83	İlkokul	Yaşlı	Oturmak, bir şey yapmamak
2. Aile	18	Lise	Genç	Aileyle eğlenmek, muhabbet etmek
	46	İlkokul	Orta Yaşlı	Yemek, içmek, muhabbet etmek, oturmak
	71	İlkokul	Yaşlı	Ev işleri, TV izlemek
3. Aile	15	Lise devam	Genç	Oyun oynamak, Muhabbet etmek
	36	Lise	Orta Yaşlı	Sinemaya, pikniğe gitmek, parka gitmek, film izlemek, akıl oyunları oynamak
	76	İlkokul	Yaşlı	Ev işleri ve sohbet
4. Aile	15	Lise devam	Genç	Oyun oynamak, gelecek hakkında konuşmak, gün içinde yaşadıklarını anlatmak
	39	Yüksek lisans	Orta Yaşlı	Gezmek, ev içi oyunlar oynamak, sohbet etmek

	67	İlkokul	Yaşlı	İbadet etmek, yemek yapmak
5. Aile	21	Üniversite	Genç	Monopoli gibi oyunlar oynamak
	48	Üniversite devam	Orta Yaşlı	TV izlemek, monopoli gibi oyunlar oynamak
	69	İlkokul	Yaşlı	Ev işleriyle ilgilenmek, gezmek, ziyarete gitmek, alışveriş yapmak
6. Aile	18	Lise	Genç	Birlikte film izlemek, birlikte yemek yapmak, sohbet etmek
	39	Ortaokul	Orta Yaşlı	İsim şehir, okey, tombala, kıзма birader gibi oyunlar oynamak
	65	İlkokul	Yaşlı	Birlikte oturmak

5.5. Akıllı Telefonlarla ya da Dijital Mecralarla İlgilenildiğinde Kuşaklararası İletişim: “Evde Olmama Hali”

Bu bölümde hane içindeki kuşaklara, akıllı telefonlarla veya dijital mecralarla ilgilenilirken iletişim durumlarının nasıl olduğu ile ilgili soru sorularak dijitalleşmenin kuşaklararasıdaki iletişime etkisi ve kuşakların bu konudaki görüş farklılıkları ve benzerlikleri öne çıkarılmaya çalışılmıştır.

“Yani pek iletişime geçemiyoruz. Hepimizde olunca iletişim biraz zorlaşıyor açıkçası. Eee yani herkes eee telefona bakınca böyle bir iletişim kopukluğu oluyor, bir şeyleri paylaşamıyoruz, herkes odasına dağılıyor ya da kopuyoruz yani ev içerisinde aslında biraz.” (İrem, 20, üniversite)

“Etkiliyor biraz tabi, mutlaka. Eee herkes ona zaman ayırdığı zaman eee bir ortamda daha rahat sohbet edecekken yani herkes başkalarıyla sohbet ediyor oluyor. Yani düşünsene dünyanın öbür ucundaki adamla telefonunla konuşabiliyorsun, yazılabiliyorsun, şurada olması gerekirken mesela aynı ortamda ailesiyle konuşacakken maalesef öyle bir duvarlarımız kalktı deyim ablacım ben buna çok üzülüyorum.” (Gülsüm, 56, üniversite öğrencisi)

“Yok, o sohbet kalktı, eski sohbetler yok tabii ki, hep telefon başında, televizyon başında öyle yani. Eskiden otururdun, sohbet ederdin, konuşurdun.” (Hatice, 71, ilkokul)

“Bir sohbet bitti yavrum şu çıktı, eskiden birbirimizle sohbet ederdik, otururduk yok herkes bir köşeye çekiliyor ellerinde bu oynuyorlar (gülüyor).” (Leyla, 76, ilkokul)

“Oturuyorsun, ben de yapıyorum yapmıyor değilim, hep beraber oturuyoruz televizyon izliyoruz veya telefon herkes telefonda, kalabalık ortamda bile telefon elinde, sohbet muhabbet çok fazla kalmamış, akrabalık ilişkileri artık birbirine gelme gitme çok fazla yok, yok gibi bir şey yani.” (Merve, 36, lise)

“Yüz yüze iletişimi engelliyor çünkü o sırada evet burada olanlarla buradasınız ama olmayanlarla iletişim devam ediyor WhatsApp üzerinde ya da diğer alanlarda, onlarla ilgilenirken yüz yüze yani birlikteyiz, fiziken aynı ortamdayız ama ruhen hepimiz başka yerlerdeyiz” (Rümeysa, 39, yüksek lisans)

“O an sinirleniyorum tabii ki de evde kimse yokmuş gibi çıt çıkmıyor zaten o durumda evde, evde kimse yokmuş gibi oluyor, arada bir böyle bir tabi şey oluyorum, sinirleniyorum” (Büşra, 39, ortaokul)

“Yani yüz yüze iletişime bazen engel çünkü hani ona dalıyorsun, aileyle çok fazla vakit geçiremiyorsun.” (Azra, 15, lise öğrencisi)

Mülakat görüşmeleri neticesinde “iletişimsizliğin”, kuşaklararasıdaki benzer bir durum olduğu bilgisine ulaşılmıştır. Dijital mecraların iletişimsizliğe neden olduğu konusunda hemfikir olan katılımcılar, iletişimsizliği açıklarken hane içerisinde birlikteyken ya da bir şeyler anlatmaya çalışırken akıllı telefonlara bakıldığında “sohbetin başkalarıyla sanaldan devam ettiğini yani fiziken burada olunsa da ruhen başka yerde olunduğunu, duvarların kalktığını ve evde kimse yokmuş gibi” olduğunu söyleyerek farklı benzetmeler kullanmışlardır. Bu benzetmelerle iletişim sürecindeki alıcının iletişime dahil olmadığını kastetmektedirler. Bu ise iletişim engellerinden, iletişim sürecindeki bireylerin karşılıklı olmadığı yani alıcı ve gönderici arasında yüz ifadesi, beden dili ve ses tonu gibi tüm geri iletimlerin olmadığı ya da uyumsuz olduğu tek yönlü-çift yönlü iletişim şekline karşılık gelmektedir.

“Yani geç cevap verme çok oluyor genelde. Yaa genel olarak şey oluyor eee bir şey anlatmaya çalışırken beni dinlemediklerini görüyorum bazen, bazen ben de yaşıyorum hiç asla duymuyor dışarıdaki insanı (gülüyor). Bu nedenle anlaşıldığımı düşünmüyorum, çünkü dikkate almıyorlar işte göz teması da kurmuyorlar, yani ciddiye alındığımı düşünmüyorum.” (İrem, 20, üniversite)

“Ablamda mesela çok, bu en büyük örneklerimden biri, ablama diyorum ki abla, bir şey soruyorum işte, telefona baktığında tepki vermiyor ablam. Yani beyninin bir

tarafını kullanamıyor. (...) Ya çok oluyor yaa özellikle işte babamda da oluyor, oturuyoruz, dizi izliyoruz, işte bitiyor dizi, babam telefonu alıyor, bir şey soruyorum kafa sallıyor. Baba diyorum işte sormaya devam ediyorum, iki kez soruyorum hıhı yapıyor böyle yaa, yaa bakmıyor yani, takmıyor fazla telefona bakarken.” (Batuhan, 18, lise)

“Karşılıklı sohbet yok genelde kısa cevaplarla geri çevrildiğimi düşünüyorum. Ya genelde babam telefona baktığı zaman ben ona ne sorsam ya “he” der, ya da “ı” der. Eee tam bir kelime bile kurabildiğini düşünmüyorum. Bende de var, yaa oyunda mesela tam böyle bir şeye odaklanıyorum, tam bir şey yapacağım, o sırada soru soruyor, inatla sorup sorup duruyor, ben de o zaman zaten hemen kısa bir cevapla geçiştirmeye çalışıyorum. (...) Eee telefonla ilgileniyorken yüzüme bakmıyorlar, telefonla ilgilenmiyorken daha çok bakıyorlar. Eee telefonla ilgileniyorken zaten göz teması çok kurabildiğimi ben de düşünmüyorum. (...) Kendimi ifade edemiyorum genelde.” (Mert, 15, lise öğrencisi)

“Yani hani onlar telefonla ilgilenirken hani ona dalmadıysa iletişim oluyor hani, dinlediğini anlıyor ama telefonla ilgilendiği için genelde çok dinlenilmez bence.” (Azra, 15, lise öğrencisi)

“Ara sıra anlaşıldığımı hissediyorum, eee odaklanmaya bağlı, eğer çok telefona odaklıysa anlamıyor ama çok fazla odağı yoksa telefona, anlattığımı anlıyor. (...) Susturma, geçiştirme değil de eee geç cevap verme oluyor.” (Ash, 21, üniversite)

“Anlaşıldığımı ve dinlediklerini düşünmüyorum, hayır. Çünkü telefona bakıyorlar yani beni dinlemedikleri zaman telefona bakıyorlar, böylece beni anlamazlar yani, benimle ilgilenmiyorlar çünkü. ... Geçiştirmeli cevaplar oluyor genelde. Yani benimle ilgilenmiyor, verilen cevapları da hıhı falan gibisinden cevaplar veriyor veya daha geçiştirici cevap.” (Efe, 18, lise)

Katılımcılara sorulan sorular neticesinde iletişimsizlik konusunda hemfikir olan kuşakların iletişimin niteliği hususunda farklılaştıkları bilgisine de erişilmiştir. Bu farklılıklara detaylı şekilde bakıldığında genç kuşağın görüşlerinde;” geç cevap verme, dikkate alınmama, dinlenilmeme, yüzüne bakmama ve geçiştirilme” gibi iletişim engellerinin öne çıktığı görülmektedir.

“Yaa bazen mesela oturduğum yerden odaya mesaj atabiliyorum çocuğumu bağırarak çağırmaktansa(gülüyor), kolayıma geliyor. Yani eee ulaşıyoruz birbirimize yaa aynı

ortamdaysak. (...) Anlaşıldığımı düşünmüyorsam ikaz ediyorum, dikkatlerini çekmeye çalışıyorum, beni dinleyin, olmadı mahsus telefonla ararım ben onu, mesela elinde telefon var ya, arıyorum öyle uyarıyorum (gülüyor).” (Gülsüm, 56, üniversite öğrencisi)

“Telefona bakınca böyle herkes hipnotize oluyor galiba yani çok fazla iletişim, daha doğrusu hani telefona baktığı zaman dinlemiyormuş gibi. Ben eşime bazen diyorum hani dinlemedin eee söylüyorum e söyledim ya sana diyorum hani o da diyor ki ne zaman söyledin, dinlemedin mi beni diyorum (gülüyor). Bazen bende de oluyor, illaki etkiliyor. (...)Telefonla ilgilenirken bir şey sorulduğunda genelde onay veriyorlar, “evet, tamam, hıhı” falan diye onay veriyorlar, bu hani kızım ile ilgili de ama anlamadan cevap veriyor büyük ihtimal. Bunu mesela telefon elinde, bunu al götür diyorum, bunu götürüleceği yere götürmüyor, kafa dalgın.” (Merve, 36, lise)

“Evet, aynen aynen, tek başıma konuşuyor gibi eee kısa cevaplar, hatta bazen duymama, aaa ne demiştin pardon falan ondan sonra tekrar söylüyorum, bazen eee geçiştiriliyorum evet. (...) İletişim eee durumu, çok odaklanamıyorum, sorularına hızlı cevap veremiyorum. Öyle bir şeyler oluyor yani iletişimde kopukluk oluyor. (...)Çoğu zaman boş bakıyor herkes. Çünkü genelde eee herkesin akıllı telefonunda oluyor akıllı, kafası o sırada eee bir şey konuşacağım bir bakar mısınız dediğimde de kişilerin hani oradan kopup bana odaklanması zaman alıyor, eee o sırada konuşuyorum ama genel anlamda dikkat dağınıklığına neden olduğu için, dinleniyor muyum ben şu an yoksa onun akıllı o an orada mı emin olamıyorum (Gülüyor).” (Rümeysa, 39, yüksek lisans)

“İletişim kurulmuyor, iletişim telefonda işte, herkes WhatsApp’tan oradan anne babama söyle şurayı açsın, yapıyorum (gülüyor). Onu da yaparız ya da harçlık versin bana falan WhatsApp’tan mesajlaşıyoruz. (...)Eğer birinin elinde telefon var da şeyse yani teyzem yapar onu arada bir eline telefonu alır elinden, bana soru sorar cevabını dinliyor mu dinlemiyor mu bakar o suratına. Ben de anlıyor musun, duyuyor musun, dinliyor musun derim böyle, hiç dinliyormuşsun gibi görünmüyorsun, dürtüklüyorum şöyle bir arkadan, yani oluyor.” (Serap, 48, üniversite öğrencisi)

“Eee çoğu zaman bazen odadan odaya WhatsApp’tan mesaj atıyoruz mesela duyuramadığımız için yani, kulaklık falan olduğu için çocuklarda etkiliyor yani. WhatsApp olmasa, akıllı telefon olmasa daha çok bir arada oluruz. (...)Yani bir şey anlatılırken herkesin göz göze bakılarak anlatılmasından yanayım yani herkes bir yere bakınca memnun değilim ben. Yani etki ediyor tabii ki. Çünkü bir nevi tablet,

bilgisayar gibi oldu ellerinde, etkileniyoruz, o olmazsa daha çok yani bazen fişi falan çektiriyorum ben aşağıdan, internet kesilince herkes geliyor salona yani, salonda toplanıyoruz o zaman. Baktım ki tek tek geliyorlar hani.” (Büşra, 39, ortaokul)

Orta yaş kuşakta ise iletişimsizlik görüşlerinin yanında “odadan odaya WhatsApp ile mesajlaşma, iletişime geçilmesi için hane üyelerinin dikkatlerini çekmeye çalışma” gibi soruna karşılık çözüm üretme davranışı görülürken yani dijital çağın sorumluluk sahibi kuşağı rolünü üstlenirken, bu kuşakta ise “dinlememe ve dalgınlık” gibi iletişim engellerinin öne çıktığı görülmektedir. Orta yaştaki katılımcıların söylemlerinden yola çıkılarak ortaya çıkan iletişim engelleri, yaşlı kuşak ile benzerlik göstermektedir.

“Her zaman değil de bazen duymuyor. Yani torunumda kulaklık olunca hiç duymuyor, kulağında kulaklık takıyor hiç duymuyor. Hani bir soruyu bazen iki kere söylüyorum duymuyor o. O zaman da tabi sinirleniyorlar ben de sinirleniyorum niye duymuyorsunuz diye.” (Hatice, 71, ilkokul)

“Eee işte dalıyorlar bazen dediğini duymuyorlar söylediğin cevabı. Mesela şuradan bir ilacımı ver diyorum göz damlamı dök diyorum, e dalıyorlar unutuyorlar onu, ona dalıyorsunuz diyorum öyle oluyor bazen öyle bir şeyler oluyor.” (Leyla, 76, ilkokul)

“Yüzümüze bakma zaten yok, onlar ona bakıyor.” (Fatma, 67, ilkokul)

“Yok dinlemiyor herkes kendi şey ben söylüyorum, efendim ne demiştin diyorlar, oluyor öyle.” (Fatma, 67, ilkokul)

“Bir iki saat, üç saat yani çay saatlerinde ne konuşma yapabilirsek, yanıma gelirlerse beraber çay içeriz, sohbet ederiz, onun dışında herkesin elinde bir telefon, iletişimi bile kesiyor. Beş dakika bir bırakıyor, seninle konuşuyor, devam ediyor çayını bile soğutuyor, iletişim bu. Yani çok engel, nasıl engel yavrum, herkes hani dediğim gibi kendi grubu, kendi iletişim yapacağı bir şeyler, oynayacağı oyunlar, kendi çevresi, dünyasına dönmeye başlamış. (...) Hiç kimseyi lafıma, sözüme götüremiyorum veyahut da anlatamıyorum, beş dakika senin dinlediğin kadar dinlendiremiyorum, o da anladığı şeyden bana bir şey anlatamadığı için o bile bana bunalım oluyor. (...) İşte geç cevap verme, susturmaların hepsi başladı, var çoğunluk var. Valla beş yaşından başla her yaşta var, öyle anlatıyım ben sana, her yaşta var.” (Sultan, 69, ilkokul)

“Telefona dalarlarsa bizde zaten dinleme olmuyor, ona dalarsan olmuyor, ben bununla mesela kendi kendime konuşsam etsem senin konuştuğunu nereden anlayacağım, öyle.

(...) Telefon girince araya şimdi o telefonla uğraşırken beni nasıl anlasın, anlayamaz.”
(Zeynep, 65, ilkokul)

Yaşlı kuşağın ifadelerinde ise “duymama, dinlememe ve dalgınlık” gibi iletişim engellerinin öne çıktığı görülmektedir. Bu bağlamda genç, orta yaş ve yaşlı kuşağın görüşlerine dayanarak elde edilen verilerden, hane içerisinde dijital mecralarla ilgilenildiğinde iletişimi engelleyen “duymama, dinlememe, dalgınlık, geç cevap verme, dikkate alınmama, yüzüne bakmama ve geçiştirilme” gibi eylemlerin var olduğu tespit edilmiştir. Bu eylemler, aile içi iletişimdeki “empati, saygı, etkili dinleme, biz bilinci oluşturma ve aile bireyini tanıma” gibi unsurların göz ardı edildiğini ortaya koymaktadır. Dolayısıyla literatür bağlamında değerlendirildiğinde dinlemenin, dalgınlığın, dikkate alınmamanın, yüz yüze bakmamanın ve geçiştirilmenin olduğu yani saygının, etkili dinlemenin, empatinin geliştirilemediği bir hane içerisinde bireyler hem bireysel hem de sosyal yönden kendilerini geliştirememektedirler. Ayrıca çift yönlü iletişimin olmadığı bir hane içerisinde biz bilinci olmadığı gibi bireyler diğer hane üyelerini tanıma fırsatı da elde edememektedirler.

Buna ilaveten kuşakların gelişimsel ve dönemsel farklılıklarının fark edilmediği ve dikkat edilmediği de ifade edilebilmektedir. Bu minvalde genç kuşak dönemsel ve gelişimsel farklılıklardan dolayı her iki kuşak ile de iletişimsel anlamda anlaşmazlık yaşarken, onların kimlik gelişimi yaşadıkları bir dönemde kendi benlikleri için önemli ve bu anlamda dikkat ettikleri “geç cevap verme, dikkate alınmama, dinlenilmeme, yüzüne bakmama ve geçiştirilme” gibi konulara işaret ettikleri görülmektedir. Diğer yandan yaşlı kuşak ise “duymadıklarını ve sözlerini dinlemediklerini” söylerken akıllı telefon kullanamama gibi dönemsel farklılıklarının yanında gelişim dönemi itibarıyla yetersizlik duygusu ile de baş ettiklerini, söz ile doğrudan ifade etmeseler de dolaylı yoldan anlatmaya çalışmışlardır.

Bu bağlamda tüm kuşakların söylemlerinden yola çıkılarak dijital mecraların etkisi ile öne çıkan aile içi iletişim unsurlarındaki yoksunlukların “empati, saygı, etkili dinleme, biz bilinci oluşturma ve aile bireyini tanıma” olduğu çıkarımı yapılabilir. Buna ilaveten mülakat görüşmeleri, kuşaklararası dijital mecraları kullanım oranı ile ilgili dönemsel ve gelişimsel farklılıkların, onların iletişim sürecinde hangi problemleri

yaşadıkları ile doğru orantılı olduğunu ortaya koymuştur. Dijital mecralarla ilgilenildiğinde iletişim unsurlarında birtakım değişiklikler ya da eksilmeler de meydana gelmiştir. Bu çerçevede “evde kimse yokmuş gibi” ya da “ruhen hane içerisinde olmama hali”, iletişim sürecinde önemli yere sahip olan alıcının olmama haline ve bunun neticesinde de ileti, kanal, geribildirim gibi unsurların da sağlıklı işleyememesine karşılık gelmektedir. Bu minvalde hane içerisinde bir arada bedenlen bulunan bireyler sanaldakilerle çoklu alıcı, çoklu ortam, çoklu mesaj ve çoklu gürültü halindeki iletişim sürecinde iken yani aklen ve ruhen bir arada olmadıklarından iletişim için gerekli olan aynı ortamda bulunma halinden de uzak kalmışlardır. Dolayısıyla dijital çağın şeffaf hapisanesinde ya da sanal mağarasındaki birey, bu süreçte gerçek ilişkiler ve iletişim kurmakta zorlanmaktadır. Evde olmama hali de buna karşılık gelmektedir.

Tablo 6: Akıllı Telefonlarla ya da Dijital Mecralarla İlgilenildiğinde Kuşaklararası İletişim

Aile	Yaş	Öğrenim Durumu	Kuşak	Kodlar	Benzerlikler	Farklılıklar
1. Aile	20	Üniversite devam	Genç	İletişimsizlik, Geç cevap verme, Dinlememe, Dikkate alınmama, Göz teması kurmama	İletişimsizlik,	Geç cevap verme, Dinlememe, Dikkate alınmama, Göz teması kurmama, Odadan odaya mesajlaşma, Dikkat çekmeye çalışma, Duymama, Dalgınlık, Seslendiğinde bakmak
	56	Üniversite devam	Orta Yaşlı	Odadan odaya mesajlaşma, İletişimsizlik, Dikkat çekmeye çalışma, Duymama, Dalgınlık, Seslendiğinde bakmak		
	83	İlkokul	Yaşlı	İletişimsizlik		
2. Aile	18	Lise	Genç	Tepkisizlik, Duymama, Bakmama, Geçişirme, İletişimsizlik,	İletişimsizlik, Duymama	Tepkisizlik, Bakmama, Geçişirme, Dikkate almama

				Dikkate almama		
	46	İlkokul	Orta Yaşlı	İletişimsizlik		
	71	İlkokul	Yaşlı	İletişimsizlik, Duymama		
3. Aile	15	Lise devam	Genç	İletişimsizlik, Dalgınlık, Telefonu bırakıp dinleme	İletişimsizlik, Dalgınlık	Telefonu bırakıp dinleme, Dinlememe, Dikkat çekmeye çalışma, Anlamama, Geçştirme, Duymama
	36	Lise	Orta Yaşlı	İletişimsizlik, Dinlememe, Dikkat çekmeye çalışma, Anlamama, Geçştirme, Dalgınlık		
	76	İlkokul	Yaşlı	Duymama, İletişimsizlik, Dalgınlık		
4. Aile	15	Lise devam	Genç	İletişimsizlik, Geçştirme, Susturma, Bakmama, Ne söylediğini unutma, Dalgınlık	İletişimsizlik, Dalgınlık, Bakmama, Dinlememe, Geçştirme, Duymama	Ne söylediğini unutma, Susturma
	39	Yüksek lisans	Orta Yaşlı	İletişimsizlik, Dalgınlık, Dinlememe, Duymama, Geçştirme		
	67	İlkokul	Yaşlı	Dinlememe, Bakmama, Duymama		
5. Aile	21	Üniversite	Genç	Geç cevap verme, Dikkate alınmama, Anlamama, Dalgınlık	Geç cevap verme	Anlamama, Dalgınlık, Odadan odaya mesajlaşma, İletişimsizlik, Susturma, Dinlememe, Dikkate alınmama,
	48	Üniversite devam	Orta Yaşlı	Odadan odaya mesajlaşma, Dikkat çekmeye çalışma		
	69	İlkokul	Yaşlı	İletişimsizlik,		

				Geç cevap verme, Susturma, Dinlememe		Dikkat çekmeye çalışma
6. Aile	18	Lise	Genç	İletişimsizlik, Anlamama, Bakmama, Geçirtme, Dinlememe,	İletişimsizlik, Anlamama, Dinlememe, Bakmama	Geçirtme, Odadan odaya mesajlaşma, Dalgınlık
	39	Ortaokul	Orta Yaşlı	İletişimsizlik, Odadan odaya mesajlaşma, Bakmama		
	65	İlkokul	Yaşlı	Anlamama, İletişimsizlik, Dinlememe, Dalgınlık		

5.6. Akıllı Telefonlarla ya da Dijital Mecralarla İlgilenilmediğinde Kuşaklararası İletişim: “Evde Olma Hali”

Bu bölümde katılımcılara akıllı telefonlarla ya da dijital mecralarla ilgilenilmediğinde iletişim durumu ve niteliği sorulmuş olup kuşaklararası bu konudaki benzerlikler ve farklılıklar tespit edilmeye çalışılmıştır.

“Yüz yüze iletişim evet kuruluyor, dinlenildiğimi fark ediyorum. Telefon yokken göz teması kuruyorlar evet.” (İrem, 20, üniversite)

“Daha olumlu bence yaa daha iyi bence telefon olmadığında yüz yüze iletişim kuruluyor, göz teması kuruluyor.” (Batuhan, 18, lise)

“E tabi o zaman duyarlar söyledigimi dinlerler.” (Leyla, 76, ilkokul)

“Yani genellikle muhabbet ediyoruz sohbet ediyoruz. Hani gün içinde yaptıklarımızı paylaşıyoruz akşamları.” (Azra, 15, lise öğrencisi)

“Yüz yüze iletişim kuruluyor. Kısa cevap, susturma, geçirtme hiç olmuyor, zaten özellikle benim eee erkek kardeşimle, eee yaşadığımız tartışmaların ana sebebi de bu zaten yani telefona bakarken sürekli bir şey için sıkıştırıp duruyor, e ben de ona cevap veriyorum, ondan sonra abi niye böyle diyorsun, abi niye böyle diyorsun, bir de onun için sıkıştırıyor bu sefer tartışma çıkıyor aramızda.” (Mert, 15, lise öğrencisi)

“E yüz yüze iletişim kurulur yine tabi, o yine var çekirdek ailelerde var genelde.”
(Sultan, 69, ilkokul)

“Yani daha iyi, en azından konudan sapmıyoruz, bir konu üzerinde ilerleyebiliyoruz, diğer türlü şeyle, biri bir şey gördüğü zaman o konudan o konuya geçiliyor, dinlemiyor. Göz teması, yüz yüze iletişim de kuruluyor telefonlar yokken.” (Aslı, 21, üniversite)

“İletişim daha güzel oluyor. Eee sohbet daha canlı oluyor, daha şey eee herkes konuşuyor yani akıllı telefon olmadığı zaman, daha eğlenceli.” (Efe, 18, lise)

“İletişim tabii ki daha iyi. Yani daha çok sohbet, hayaller kurulur, yani mesela köye gittiğimizde, bazen çekmiyor ya da internetleri kısıtlı olduğu için çocukların, daha çok böyle ne bileyim hayallerini anlatıyorlar, daha içlerinden bir sürü bir sürü bir şeyler çıkıyor, anlamış oluyoruz yani evdeyken daha farklı yani getirmek istesem de gelmiyorlar odadan. Ama dediğim gibi fiş çekilince herkes tek tek dökülüp bir konu açıldığında herkes bir fikrini söylüyor, daha iyi bir sohbet oluyor tabii ki. (...) Göz teması kurulur, dinlerler, daha iyi yani.” (Büşra, 39, ortaokul)

“Akıllı telefonun olmadığı zamanı çok hatırlayamıyorum işin kötü tarafı. (Gülüyor)
Ama sohbet daha devam eder, şey daha çok paylaşımcı, daha paylaşımcı olur. Daha fazla ortak eee vakit, daha fazla ortak aktivite oluşabilir.” (Rümeysa, 39, yüksek lisans)

Katılımcılara sorulan sorular neticesinde kuşaklararasıda “yüz yüze iletişim”, “dinleme” ve “göz teması kurma” konusunda benzerliklerin olduğu bilgisine ulaşılmıştır. Bu bağlamda katılımcılar dijital mecralarla ilgilenilmediğinde yüz yüze iletişim kurulduğu, dinlemenin var olduğu ve göz teması kurulduğu konusunda hemfikirdir. Bu da dijital mecralarla ilgilenilmezken evde bulunma haline, yani dijital çağın mağarası dışında olmaya ve iletişime dahil olmaya karşılık gelmektedir ki bu, iletişim unsurlarından iletişim ortamının varlığına işaret etmektedir. Kuşakların ortak görüş geliştirdiği “yüz yüze iletişim, dinleme ve göz teması kurma” gibi unsurların var oluşu, iletişim sürecindeki gönderici ve alıcının bir arada bulunduğunu, taraflar arasında karşılıklı etkileşim olduğunu, yani dijital mecralarla ilgilenilen vakitlerdekinden farklı olarak çift yönlü iletişim kurulduğunu göstermektedir. Çift yönlü iletişim, alıcı ve gönderici arasında sağlıklı ve karşılıklı iletişimin varlığını işaret ettiğinden, bu durumda iken iletişim unsurlarından iletişimin karşı tarafa sağlıklı şekilde

aktarıldığı, geribildirimlerin olduğu ve tarafların iletişim süreci ile uyum gösterdiği söylenebilmektedir. Ayrıca bu tarz iletişim şekli, aile içi iletişim unsurlarından “etkili dinleme, saygı, aile bireyini tanıma ve empati” gibi unsurların mevcut olduğunu da göstermektedir. Çünkü yüz yüze iletişim yalnızca dil ile ifade edilen kelimeler yığını değildir, aile içi sağlıklı iletişim ve etkili dinleme ile hane üyeleri birbirine saygı duyulduğunu hisseder, etkili dinleyen bir insan karşı tarafı daha iyi anladığından karşı tarafa empati geliştirir ve etkili dinlemenin olduğu ve sağlıklı iletişimin olduğu bir ortamda aile bireyleri de kendilerini daha iyi ifade ettiklerinden ve dinlenildiklerinden birbirlerini daha iyi tanımış olur ki;

“... Daha çok böyle ne bileyim hayallerini anlatıyorlar, daha içlerinden bir sürü bir sürü bir şeyler çıkıyor, anlamış oluyoruz...” (Büşra, 39, ortaokul)

Büşra hanımın bu cümlesi ile de bu fikir desteklenmektedir. Bu bağlamda buradan, dijital mecralarla ilgilenilen bir ortamda aile bireyleri arasında birbirine yabancılaşma durumlarının da yaşanabildiği çıkarımı yapılabilmektedir.

“Akıllı telefon olmadığı zaman kendimi daha iyi ifade ediyorum.” (Batuhan, 18, lise)

“Eee akıllı telefon olmadığı zaman zaten daha şey oluyor daha rahat anlatabiliyorum kendimi.” (Mert, 15, lise öğrencisi)

“Telefonlar olmadığı zaman veya herhangi bir teknolojik alet, yüz yüze iletişim ve göz teması kuruluyor, bir şey söylediğimde daha iyi anlıyorlar beni.” (Efe, 18, lise)

Katılımcıların görüşlerinden yola çıkılarak kuşaklararasıdaki farklılıklara dikkat edildiğinde ise genç kuşağın diğer kuşaklardan farklı olarak “kendini ifade edebilme ya da anlama” görüşlerine sahip olduğu görülmektedir. Bu bağlamda dijital mecralarla ilgilenilirken genç kuşakta yaşanan iletişim problemlerine, dijital mecralarla ilgilenilmezken rastlanmamış ve onların kendilerini ifade edebilmeye ve anlaşılma ihtiyacı duydukları gelişim dönemlerinde akıllı telefonlar yokken bu ihtiyaçlarına karşılık verildiği ve iletişimin olumlu anlamda değişiklik gösterdiği gözlenmiştir. Ayrıca kuşaklararası dijital mecraları kullanma konusundaki farklılıkların da bu durumdayken ortadan kalktığı düşünüldüğünde iletişime olumlu anlamda yansıdığı söylenilebilmektedir. Dolayısıyla katılımcıların söylemlerinde, dijital mecralar ya da akıllı telefonlar ortadan kalktığında “kendini ifade etme ve anlama” konusunda da

iyileşmelerin olduğu, hane içinde kuşaklararası bu konuda sorun yaşanmadığı bilgisi ortaya çıkmıştır.

“O olmadığında tabii ki bir araya geliniyor, onlar etkiliyor aile toplantılarını.” (Hatice, 71, ilkokul)

“Tabii, o zaman akıllı telefon yok boşlukta herkes sohbet oluyor çok güzel. Herkes telefonla oynuyor ama öbür türlü konuşuyoruz ama şimdiki gibi iletişimimiz yani gençlikten hikayeler gibi çocukluklarından, yaşlılıktan, komşuluktan her şey konuşuluyor, bir kitaplardan, sohbet hani oluyor, güzel şeyler oluyor.” (Fatma, 67, ilkokul)

“Tabi canım, şimdi yüz yüze seninle nasıl konuşup anlaşıyoruz, akıllı telefonlar olmasa bir muhabbet evin içinde, birbirimize neyse anlatırız.” (Zeynep, 65, ilkokul)

“Herkes beraber olunca konuşuluyor tabii ki.” (Ayşe, 83, ilkokul)

Yaşlı kuşakta ise “birlik beraberlik, muhabbet, sohbet” gibi kavramların öne çıktığı görülmüştür. Bu da gelişim dönemi itibariyle yalnızlık duygusuna sahip olan yaşlı kuşağın aile üyeleri ile yakın ilişki kurmak isteğinin bir karşılığıdır. Bu bağlamda yaşlı kuşağın ifadelerinden de anlaşıldığı üzere, akıllı telefonların ve dijital mecraların olmadığı zamanlarda kuşaklararası birlik beraberliğin sağlandığı, birlikte vakit geçirildiği ve birlikte muhabbet edildiği beyan edilmektedir. Yaşlı kuşağın bu ifadeleri, dijital mecralarla ilgilenilmeyen zamanlarda kuşaklararası iletişimin niteliğinde iyileşmelerin olduğuna ve “empati, saygı, etkili dinleme ve biz bilinci oluşturma” gibi aile içi iletişim unsurlarının varlığına işaret etmektedir.

“Yaa telefon ister istemez insanı kitliyor tabi yani o iletişim telefon yokken farklı olur varken daha farklı olur yani, mutlaka etkiliyor. Yani şöyle. ...Yani mesela telefon yokken her şeye daha güzel odaklanabiliyorlar. Yani çocuğu gerçekten aptallaştırıyor telefon yani abuk sabuk bir şeyler seyrediyorsa ya da mesela bir oyun oynuyorsa çocuk bir şey sorduğun zaman cevap vermekte sıkıntı çekiyor, odaklanamıyor, ne dediğimi anlayamıyor bir sersemlik yaşıyor tabi. Ama olmadığında zaman odaklanması daha rahat, daha kolay oluyor.” (Gülsüm, 56, üniversite öğrencisi)

“Dinliyor tabii ki dinliyor, sana daha iyi odaklanıyor. Telefon olmadığında yüz yüze iletişim kuruluyor evet.” (Merve, 36, lise)

“Dinleme eee tabi daha fazla, akıllı telefonlu dönemle kıyaslarsak daha fazla tabii ki. Dikkat dağıtıcı bir şeyler yok çünkü. E en basiti eskiden televizyon kapalıysa herkes birbirine döner, birbirinin yüzüne bakarak muhabbet eder ama televizyon açıksa herkesin yönü televizyona dönük olurdu ve birbirinin yüzüne bile doğru dürüst bakmaz, etkileşim zayıflardı. Şu an herkesin elinde ayrı bir ekran var, en azından eskiden aynı ekrana bakıyordu herkes. Yani o ekrandaki duygu neyse, o an herkes aynı duyguya girebiliyordu ama şimdi, birisi işte filmde bir karakterin ölümünü izliyor ve duygusallaşılıyor, öteki komik bir şey izliyor ve kahkahalarla gülüyor, yani aynı odada benzer duyguya bile çekemiyorsun insanları, herkes birbirinden farklı alemlerde yani.” (Rümeysa, 39, yüksek lisans)

“O zaman dinlenildiğimi hissediyorum, en azından bir yüzüne bakıyor, bir insana sen konuşurken ‘yaa öyle mi’ falan gibilerinden araya girip bir şey söylemesi bile senin dinlenildiğini gösteren ifadelerdir. Eğer bunlar oluyorsa hani böyle boş bakmıyorlarsa anlıyor demektir, hissediyorsun yani.” (Serap, 48, üniversite öğrencisi)

Orta yaş kuşakta ise “odaklanma ve anlama”, öne çıkan kavramlardandır. Bu da hane içerisinde dijital mecralarla ilgilenilmediğinde, bireylerin algıları açık olduğundan iletişime ya da herhangi bir aile üyesine daha iyi odaklanabildiklerini ve onların söylediklerini anladıklarını, birbirleriyle anlaşabildiklerini ifade etmektedir. Dolayısıyla bu, hane içindeki kuşakların dijital mecralarla ilgilenmezken çoklu alıcı, çoklu ortam, çoklu mesaj ve çoklu gürültü unsurlarından oluşan meta iletişimden kurtularak bu unsurları teke indirmesi ile oluşan bir süreci kastetmektedir. Buna ilaveten odaklanma ve anlamanın var oluşu, literatürdeki dijital mecraların bireylerin algılamalarında problem oluşturduğu gerçeği ile de uyum göstermektedir. Bu bağlamda bireyler dijital mecralarla ilgilenmediklerinde odaklanmanın varlığından dolayı dinlemenin, yüz yüze bakmanın, geri dönütlerin ve karşı tarafı anlamanın yani empatinin olduğu etkili iletişim ortamını sağlayabilmektedirler.

Katılımcıların görüşleri bağlamında genel bir değerlendirme yapıldığında, dijital mecralarla ilgilenilmediğindeki iletişim durumu ile ilgili kuşaklararasıdaki benzer görüşlerin, hane içinde yüz yüze iletişimin kurulması, dinleme ve göz temasının olması gibi sağlıklı iletişim unsurları olduğu tespit edilmiştir. Bu minvalde dijital mecralarla ilgili olunan dönemle kıyaslandığında dinlemenin ve göz temasının olduğu yüz yüze iletişimin kurulduğundan bahsedilmektedir. Bu ise dijital mecralarla ilgilenilen hane

içi iletişimden farklı olarak etkili dinlemenin, kuşaklararası saygının, birbirlerini daha yakından tanımanın ve kuşakları arasındaki empatinin varlığına işaret etmektedir. Dolayısıyla buradan, akıllı telefonlarla veya dijital mecralarla ilgilenmek, iletişimi kötü anlamda etkilemektedir sonucu çıkarılabilir.

Kuşakları arasındaki farklılıklara bakıldığında da genç kuşağın dijital mecralarla ilgilenmediklerinde, ilgilenilen vakitlerden farklı olarak kendilerini daha iyi ifade edebildiklerini ve iletişim sürecinde anlamının var olduğunu, yaşlı kuşağın hane içerisinde birlik beraberliğin, muhabbetin, sohbetin arttığını, geliştiğini ve orta yaş kuşağın bu durumdayken hane üyelerinde iletişim sürecinde odaklanmanın ve anlamının sağlandığını ifade ettikleri gözlenmiştir. Bu bağlamda kuşakların görüşleri değerlendirildiğinde akıllı telefonlarla ya da dijital mecralarla ilgilenilmeyen süreçlerde iletişimin “odaklanma, anlama, etkili dinleme, saygı, empati ve biz bilinci oluşturma” gibi unsurlarının var olduğu ve zihnen ve bedenen aynı ortamda bulunma halinden yani kaynak ve alıcıdaki etkileşimden dolayı iletinin aktarılabilirdiği ve geri dönütlerin sağlandığı bir iletişim sürecinin varlığından bahsedilebilmektedir. Bu ise akıllı telefonlarla ya da dijital mecralarla ilgilenilen ortamdakinin aksi durumu yansıtmaktadır. Ayrıca bu durumdaki iletişim şekli dijital mecralarla ilgilenilen zamanlardakinden farklı olarak göndericinin ve alıcının karşılıklı iletişime dahil oldukları, yüz ifadesi, beden dili ve ses tonu gibi tüm geri bildirimlerin sağlandığı ve birbirleriyle uyumlu olduğu çift yönlü iletişim şekline karşılık gelmektedir ki bu aynı zamanda sağlıklı iletişimin niteliklerine de karşılık gelmektedir.

Tablo 7: Akıllı Telefonlarla ya da Dijital Mecralarla İlgilenilmediğinde Kuşaklararası İletişim

Aile	Yaş	Öğrenim Durumu	Kuşak	Kodlar	Benzerlikler	Farklılıklar
1. Aile	20	Üniversite devam	Genç	İletişim, Dinleme, Göz teması	Yüz yüze iletişim	Odaklanma, Birlik beraberlik, Dinleme, Göz teması, Anlama
	56	Üniversite devam	Orta Yaşlı	Odaklanma, Anlama		
	83	İlkokul	Yaşlı	Birlik beraberlik, Yüz yüze iletişim		
2. Aile	18	Lise	Genç	Yüz yüze iletişim, Göz teması,		

				Kendini ifade edebilme	Yüz yüze iletişim	Göz teması, Kendini ifade edebilme, Telefon etkisiz, Birlik beraberlik
	46	İlkokul	Orta Yaşlı	Telefon etkisiz, fark yok		
	71	İlkokul	Yaşlı	Birlik beraberlik, Yüz yüze iletişim		
3. Aile	15	Lise devam	Genç	Yüz yüze iletişim Paylaşım,	Yüz yüze iletişim, Dinleme	Paylaşım, Odaklanma, Duyma, Yüz yüze iletişim
	36	Lise	Orta Yaşlı	Dinleme, Odaklanma, Yüz yüze iletişim		
	76	İlkokul	Yaşlı	Duyma, Dinleme		
4. Aile	15	Lise devam	Genç	Kendini ifade edebilme, Yüz yüze iletişim, Dinleme	Yüz yüze iletişim, Dinleme	Kendini ifade edebilme, Sohbet, Bakma, Anlama, Paylaşım
	39	Yüksek lisans	Orta Yaşlı	Odaklanma, Bakma, Anlama, Paylaşım, Yüz yüze iletişim, Dinleme		
	67	İlkokul	Yaşlı	Yüz yüze iletişim, Sohbet		
5. Aile	21	Üniversite	Genç	Odaklanma, Yüz yüze iletişim, Göz teması	Yüz yüze iletişim, Göz teması	Odaklanma
	48	Üniversite devam	Orta Yaşlı	Dinleme, Göz teması, Yüz yüze iletişim		
	69	İlkokul	Yaşlı	Yüz yüze iletişim		
6. Aile	18	Lise	Genç	Yüz yüze iletişim, Göz teması, Anlama	Muhabbet, Yüz yüze iletişim, Anlama, Göz teması	Dinleme
	39	Ortaokul	Orta Yaşlı	Muhabbet, Yüz yüze iletişim, Göz teması, Anlama, Dinleme		
	65	İlkokul	Yaşlı	Muhabbet, Yüz yüze iletişim, Anlama		

5.7. Yemek Masalarının Kalabalıklığı ve Çok Sessliliğine Karşılık Çözüm Üretme Davranışı

Bu bölümde katılımcılara iletişim süreçlerinin daha çok yemek vaktinde mi yoksa akşam oturmada mı gerçekleştirildiği sorulmuş ve verilen cevaplardan yola çıkılarak kuşaklararası bu konudaki görüş farklılıkları ve benzerlikleri dikkate alınmaya çalışılmıştır.

“Yemekte oluyor.” (Ayşe, 83, ilkokul)

“Yemeklerde beraber anca, çalışıyor, çalıştıkları için yemeklerde sohbet ediyoruz çünkü yoklar herkes.” (Fatma, 67, ilkokul)

“Yemekte daha çok.” (Gamze, 46, ilkokul)

“Akşam oturmada daha çok iletişim kurulduğunu düşünüyorum, yemekten sonra.” (Batuhan, 18, lise)

“Bir arada oturuluyor yani öyle de şey değil, sade yemekte değil, tabi yemekte de bir arada oluyorsun.” (Hatice, 71, ilkokul)

“İkisinde de oluyor ama yemek vaktinde daha çok oluyor. Telefon olmuyor genelde benim açımdan o şekilde.” (Azra, 15, lise öğrencisi)

“Eee yemeklerde daha çok muhabbet oluyor. Yani akşam oturmasında zaten ne konuştuğumuz çok belli olmuyor genelde annem babam kendi aralarında bir şeyler konuşuyorlar benim çok ilgimi çekmediği için, ben çok telefonla meşgul oluyorum o yüzden yemeklerde daha muhabbetimiz fazla oluyor.” (Mert, 15, lise öğrencisi)

“Genelde yine yemeklerde ilgilenilmiyor, ilgilendiğim zaman da dediğim gibi reels videosu atarım, gülmeli, eğlenmeli ya da dediğim gibi olmasa bile biri hakkında konuşmak, şu şunu yapmış, şu şöyle oldu, bugün bu oldu tarzında.” (Aslı, 21, üniversite)

“Eee her yemekte genelde birlikteyiz, eee akşamlarda da yine birlikte olmaya çalışıyoruz.” (Efe, 18, lise)

Görüşmeler neticesinde kuşaklararası görüş farklılıklarına rastlanmadığı ve her kuşağın bu konuda benzer görüşlere sahip olduğu bilgisine ulaşılmıştır. Her kuşaktan katılımcılar, hane içerisindeki kuşaklararası iletişimlerinin genellikle akşam yemeği

vaktinde olduğunu ifade etmişlerdir. Bu bağlamda katılımcıların yanıtlarına dayanarak yemek vaktinin hane içi kuşaklararası iletişimi geliştirici rol oynadığı ve bunun tüm kuşaklarca desteklendiği söylenilebilmektedir.

“Evet, yaa genelde çok olmuyor yemek saatinde yemekteyiz.” (Merve, 36, lise)

“Yemeklerde daha çok. Eee sofrada genelde telefon olmuyor, o zaman iletişimimiz daha çok oluyor tabi, sonra televizyon, telefon falan onlarla çok ilgileniyoruz.” (İrem, 20, üniversite)

“İyi beraber yiyoruz işte gelince oğlumla. E tabi konuşuluyor, yeniliyor içiliyor, yemekte telefon yok.” (Leyla, 76, ilkokul)

“Eee yemeklerde daha çok sohbet ediyoruz. Yani yemek sırasında çünkü telefonla meşgul olmuyoruz. Hatta yemek sırasında da meşgul oluyorduk da önceden, artık şey yaptık hani belirli zamanlarda en azından telefonu bırakalım dedik.” (Rümeysa, 39, yüksek lisans)

“Yemeklerde. Çünkü orada hepimiz aynı anda aynı yerdeyiz. Telefonlar genelde olmaz. Hani çaldığı zaman açıyoruz haliyle ama yok olmaz genellikle.” (Serap, 48, ilkokul)

“Yemeklerde yasak telefon. Muhabbet yemekte oluyor genelde yemekte. Yaa çocuklar çok mesajlaşıyor şimdi büyük küçük her türlü yaştan olduğu için biri video izleyerek yemek yemek istiyor, diğerleri sürekli yazışıyor, o yüzden yasakladım.” (Büşra, 39, ortaokul)

Katılımcılar, ifadelerinde de destekledikleri üzere hane içi kuşaklararası iletişim için büyük öneme sahip olan ve genellikle kuşakların bir arada oldukları tek zaman dilimi olan yemek vaktinde iletişimin ve yemek vaktinin, sanaldakilerle sekteye uğramaması adına akıllı telefonların ya da diğer dijital araçların kullanımına, Rümeysa hanımın ve Büşra hanımın da açıkça ifade ettikleri üzere, yasaklanma getirerek bir çözüm yolu üretmişlerdir. Dolayısıyla, katılımcılar literatürde de bahsi geçen yemek masasındaki kalabalık ve çok seslilikten, yemek vaktinde akıllı telefon kullanımına yasak getirerek kurtulmakta başarılı olmuş ve kendileri de ifade ettikleri üzere, yalnızca dijital mecralarla ilgilenilmeyen ve bir arada olunan tek vakit olarak akşam yemeği vaktini işaret etmişlerdir.

Tablo 8: İletişim Süreçleri (Yemekte-akşam oturmada)

Aile	Yaş	Öğrenim Durumu	Kuşak	Kodlar
1. Aile	20	Üniversite devam	Genç	Telefonların olmadığı yemek vakti
	56	Üniversite devam	Orta Yaşlı	Eşi ile iletişim kuramamak
	83	İlkokul	Yaşlı	Yemek vakti
2. Aile	18	Lise	Genç	Akşam oturmada
	46	İlkokul	Orta Yaşlı	Yemek vakti
	71	İlkokul	Yaşlı	Bir arada olunan yemek vakti
3. Aile	15	Lise devam	Genç	Yemek vakti
	36	Lise	Orta Yaşlı	Yemek vakti
	76	İlkokul	Yaşlı	Akıllı telefonların olmadığı yemek vakti
4. Aile	15	Lise devam	Genç	Yemek vakti
	39	Yüksek lisans	Orta Yaşlı	Telefonun yasaklandığı yemek vakti
	67	İlkokul	Yaşlı	Yemek vakti
5. Aile	21	Üniversite	Genç	Akıllı telefonların olmadığı yemek vakti
	48	Üniversite devam	Orta Yaşlı	Akıllı telefonların olmadığı yemek vakti
	69	İlkokul	Yaşlı	Akşam oturmada
6. Aile	18	Lise	Genç	Genelde birlikte olunan yemek vakti
	39	Ortaokul	Orta Yaşlı	Telefonların olmadığı yemek vakti
	65	İlkokul	Yaşlı	Akşam oturmada, çayda

5.8. Hane Üyeleriyle En Çok İletişime Geçilen, Özlem Giderme ve Kontrol Mekanizması İşlevi Gören ve Ziyaretlerin Yerini Alan “WhatsApp”

Bu bölümde hane üyeleriyle en çok iletişime geçilen uygulamanın ve faydalarının neler olduğu sorularak bu konudaki kuşaklararası farklılıkların ve benzerliklerin ortaya konulması hedeflense de kuşaklararası bu konuda farklılıkların olmadığı tespit edilmiştir. Mülakatlardan elde edilen verilere göre tüm kuşaklarda aile ile iletişime geçilen uygulamanın WhatsApp olduğu bilgisine erişilmiştir.

“WhatsApp. Annem uzakta olduğunda, işte kalıyor annem, işte kaldığında işte görüntülü arıyor babamla konuşuyoruz işte bu şekilde.” (Batuhan, 18, lise)

“WhatsApp’ta konuşurum, en çok evli kızıma (torunu) atarım. Hele bu akıllı telefonlarda görüntülü aramak, tabi daha özlemi de gideriyorsun.” (Hatice, 71, ilkokul)

“Kamerada bağlanıyor da iki üç kişi konuşuluyor ya birbiriyle, ama çok iyi bir şey şimdi özlem duyuyorsun memlekettekini göremiyorum ama bu şey sesini burada

duyuyorsun ama bununla (akıllı telefon) kamerada yüz yüze konuştun mu daha iyi oluyor, bir özlemin geçiyor. Karşılıklı konuşmuş oluyorsun.” (Leyla, 76, ilkokul)

“Yani alo deyip aramaktansa o an Instagram’da dolaşırken oradan yazıveriyorsun yani iki dakikada. Yani WhatsApp’tan görüntülü konuşmak iyi oluyor mesela üniversitedeki oğlumla, anne bak görüntülü arayacağım diyor, internetini aç diyor mesela dışarıdaysam, hani yüz yüze gördüğün zaman insan daha da rahatlıyor yani. WhatsApp grubumuz da var. Mesela ortak bir şeyi hepimize ayrı ayrı atana kadar oraya atıyoruz hepimiz görmüş oluyoruz.” (Serap, 48, ilkokul)

“WhatsApp. Faydaları işte yorulmuyorum, gidip gelme şeyi çıkmıyor, uzak memleketlerdekilerini görüyorum, hani mesela uzaktan da haberleşiyorum sevdiğim insanlarla, ta Belçika’dan işte yurtdışından, yurtiçinden arkadaşlarımla, e kalkıp gidecek halimiz yok, gidemiyoruz. Ama kolay oluyor, bir yol parasından bir telefon daha iyi, onlarla görüntülü, özlediğim insanları görüntülü görüyorum, onlar güzel, yoksa yani başka da benim için çok cazip olan bir şey yok yani, yaa kullanmadığım için de olabilir ya da ne bileyim yani pek de aradığım bir şey değil o kadar bilmiyorum.” (Fatma, 67, ilkokul)

Katılımcılar WhatsApp’ın faydaları hakkındaki değerlendirmelerinde onun özellikle uzaktaki aile bireyleriyle görüntülü konuşmayı sağlayarak özlem giderme rolü üstlendiğinden bahsetmişlerdir. WhatsApp, hane içerisindeki kuşaklararası görüntülü konuşma avantajı sağlarken aynı zamanda onların sahip oldukları bazı rutinlerinin değişimlerine de sebep olmuştur. Bu değişimlerden biri de katılımcılardan Fatma hanımın da doğrudan ifade ettiği üzere, WhatsApp’ın uzağı yakına getirdiğinden dolayı aile ziyaretlerinin ve yüz yüze görüşmelerin yerini alarak hane üyeleri arasında ilişkisel anlamda değişimlere de sebep olmasıdır.

“WhatsApp genelde. Faydaları yani çok uzakta olduğum zaman iletişim kolaylaşıyor daha çok haberleşmek. Eee işte davet etme oluyor mesela ablam hepimizi davet etmek için gruba yazıyor hepimiz oradan görüyoruz, haberleşiyoruz.” (İrem, 20, üniversite)

“WhatsApp. Hat safhada yüksek yani, faydasını da görüyorum, yalan yok. Mesela çocuğum okuldan gelecek, biraz gecikti endişeleniyorum, nerede kaldı, eee ondan haber alabiliyorum en azından, bazen telefonu kapalı oluyor ya da metroda oluyor duymuyor, ulaşamadığım zaman korkuyorum, üzülüyorum mesela, endişeleniyorum.” (Gülsüm, 56, üniversite)

“WhatsApp, görüntülü arama. Faydası neler, mesela bir şey almak istiyorum, o an yanımda yok, görüntülü arayıp mağazanın ortasında beğendin mi, bunu alayım mı, şunu alayım mı? Mesela o bir kolaylık yani şunu beğendim diyor alıyorsun mesela. Görüntülü öyle, rahat yani.” (Gamze, 46, ilkokul)

“WhatsApp. Yaa iletişime mesela bir yere gidiyorsun, hani geldin mi gittin mi, okula gittiğinde hani sabah vardın mı gibi şeylerde haberleşme oluyor nerede olduğunu öğrenmek için. Aile WhatsApp grubu da var.” (Azra, 15, lise öğrencisi)

“WhatsApp. Ablalarım, görümcelerimle, arkadaş gruplarımla grubum var, oradan konuşuyoruz.” (Merve, 36, lise)

“Genelde WhatsApp. Eee direkt benim eee söylediğim şey yani yazmayı söylemeyi istediğim şeyi direkt gönderiyor yani, hiç şeyi yok bekletmesi yok.” (Mert, 15, lise öğrencisi)

“WhatsApp. Hızlı, pratik, eee öyle yani. Aile WhatsApp grubumuz var. İletişim kuruyoruz. Daha çok bireysel iletişim kuruyoruz da bazen hani aileyi ilgilendiren ortak bir bilgi geldiyse bunu gruptan paylaşıyoruz.” (Rümeysa, 39, yüksek lisans)

WhatsApp’ın faydalarından bahsederken orta yaş ve genç kuşak katılımcılar, WhatsApp’ın aile üyelerini organize ettiğini, bir etkinlik düzenlendiğinde WhatsApp grubunun uzaktaki aile üyesi ile hane içindeki aile üyeleri arasında ortak noktada buluşup anlaşma sağlamalarında ve birlikte yer aldıkları organizasyonlarda destek olduğunu, özellikle de orta yaş kuşağın onu çocukları üzerinde denetim aracı olarak kullandıklarını ve bu anlamda kolaylık sağladığını ifade ederek WhatsApp’ın hane içi kuşaklararası ilişkilerde aileye belirli alanlarda kolaylık sağlarken ilişki biçimlerini de değiştirdiğini ortaya koymaktadır.

Bu bağlamda hane içerisindeki kuşaklarda özlem giderme, uzaktakini görme, denetleme ya da organizasyonlarda beraberlik sağlamak amacıyla kullanılan ve kolaylık sağlayan WhatsApp, ziyaretlerin ve yüz yüze görüşmelerin yerini almış ve ilişkileri değiştiren konuma gelmiştir. Bu çerçevede hane içi kuşaklararası ziyaretlerin, yüz yüze görüşmelerin ve bayramlaşma, kutlama gibi birtakım uygulamaların dijitalleşmiş olduğu çıkarımı yapılabilir. Katılımcıların söylemlerinden de anlaşıldığı üzere, dijital uygulamalardan WhatsApp’ın, kuşaklararası ziyaretler ve yüz yüze görüşmeler gibi kültürel değerlerin yerini alarak onları değişime uğrattığı bilgisi,

kültürün dijitalleştiğini ya da dijitalleşmeye başladığını göstererek literatürü desteklemiştir. Ayrıca WhatsApp ile denetleme davranışı literatürde bahsi geçen WhatsApp'ın hane üyeleri arasında kontrol mekanizması görevi gördüğü fikri ile de uyum göstermektedir.

Tablo 9: Hane Üyeleriyle En Çok İletişime Geçilen Uygulama ve Faydaları

Aile	Yaş	Öğrenim Durumu	Kuşak	Kodlar
1. Aile	20	Üniversite devam	Genç	Uzaktakilerle iletişimi sağlayan WhatsApp
	56	Üniversite devam	Orta Yaşlı	Uzaktakilerden haber almayı sağlayan WhatsApp
	83	İlkokul	Yaşlı	Kullanmıyor
2. Aile	18	Lise	Genç	Uzaktakiyle görüntülü konuşarak uzağı yakına getiren WhatsApp
	46	İlkokul	Orta Yaşlı	Aile üyelerini birleştiren WhatsApp'taki görüntülü konuşma
	71	İlkokul	Yaşlı	Uzaktaki aile üyesiyle görüşmeyi sağlayan WhatsApp
3. Aile	15	Lise devam	Genç	Haberleşmeyi sağlayan WhatsApp
	36	Lise	Orta Yaşlı	WhatsApp
	76	İlkokul	Yaşlı	Özlem giderme aracı olan WhatsApp
4. Aile	15	Lise devam	Genç	Hızlı iletişimi sağlayan WhatsApp
	39	Yüksek lisans	Orta Yaşlı	Hızlı ve pratik olan WhatsApp
	67	İlkokul	Yaşlı	Uzaktakilerle haberleşmeyi sağlayan WhatsApp
5. Aile	21	Üniversite	Genç	Uzaktakiyle iletişim kurmayı sağlayan Instagram
	48	Üniversite devam	Orta Yaşlı	Pratik ve yüz yüze görüşmeyi sağlayan Instagram ve WhatsApp
	69	İlkokul	Yaşlı	Kullanmıyor
6. Aile	18	Lise	Genç	Hiçbir uygulama kullanmıyor
	39	Ortaokul	Orta Yaşlı	Hiçbir uygulama kullanmıyor
	65	İlkokul	Yaşlı	Kullanmıyor

5.9. Kuşaklara Göre Dijitalleşme Öncesi Aile ve Dijitalleşme Sonrası Aile Karşılaştırması

Bu bölümde katılımcılardan, dijitalleşme öncesi aile ve dijitalleşme sonrası aile arasında karşılaştırma yapılması istenmiş ve bu karşılaştırmalı değerlendirme ile farklı kuşakların iletişimsel anlamda hangi problemlerle baş etmeye çalıştıkları ve hangi durumlardan memnun olmadıkları bilgisine ulaşılmaya çalışılmıştır. Mülakat görüşmelerinden elde edilen veriler ile de kuşaklararası benzerliklerin ve farklılıkların olup olmadığı tespit edilmeye çalışılmıştır.

“Eski ailelerde birlik vardı, hoş sohbet vardı.” (Ayşe, 83, ilkokul)

“Yaa ben eski ailede olmayı tercih ederdim açıkçası, birlik, beraberlik, sohbet muhabbet açısından daha iyi yani iletişim konusunda. Yani şimdiki aile biraz daha birbirinden uzak deyim sohbet muhabbet açısından uzaklar.” (İrem, 20, üniversite)

“Yaa ne bileyim eskiden daha güzelmış yani. Yaa oturup bir yerde işte oturmak, muhabbet etmek, yaa bu oluyor yine oluyor ama daha az oluyor, yine oluyor tabi. Herkes 7/24 telefona gömülü değil ama daha az olduğu için pek memnun değilim.” (Batuhan, 18, lise)

“E şimdi bir kopukluk var şeyde, şimdi herkes birbirine çekiniyor gitmeye yavrum eskiden köylerde birbirimize teklifsiz girer çıkardık, e burada kimseyi bilmiyoruz, tanımıyoruz öyle. Eskiden muhabbetler de daha güzel olurdu işte bunlar demin de konuştum ya.” (Leyla, 76, ilkokul)

“Yani ne oluyor, işte aynı sofraya bazen oturamıyorsun, aynı oturup hani herhangi bir şey hakkında bazen şey yapamıyorsun, hepsiyle ayrı ayrı konuşuyorsun, herkesin bir işi çıkarsa yani aynı sokağa çıkmaya benziyor gerçi de yani engel olduğunu düşünüyorum ben, olmasaydı daha iyi olurdu.” (Serap, 48, ilkokul)

“Yani yeni nesille eski nesil, tabi çok daha farklı, eskiden daha çok birlikte vakit geçiriliyordu bence, şimdi birazcık daha azaldı, yapılan etkinlikler, geçirilen zaman falan, bence kötü bence.” (Efe, 18, lise)

“Yani eski aileler bana göre daha iyi, yani çok fark var. Daha çok sohbet, konuşma, bir arada olunuyordu eskiden.” (Büşra, 39, ortaokul)

“Yani eski aileler zaten o zamanlarda yapacak bir şey herhalde çok olmadığından daha çok birlikte vakit geçiriyordur yani, birbirini daha iyi anlıyordur diye düşünüyorum. O yüzden aralarında yanlış anlaşılmalara veya eee kendilerini işte birbirlerine anlatamamalar daha nadir oluyordur diye düşünüyorum.” (Mert, 15, lise öğrencisi)

Katılımcıların söylemlerinden yola çıkılarak kuşaklararası, dijitalleşme öncesi ailelerde “birlik beraberlik” ve “muhabbetin” olduğu ve akıllı telefonlara sahip olan günümüzdeki ailelerde bunların olmadığı yönündeki benzer görüşlere rastlanmıştır. Bu bağlamda dijitalleşme öncesi aileler ile kıyaslandığında dijitalleşmenin etkisi ile kuşaklararası muhabbetin ve birlik beraberliğin azaldığı ifade edilmektedir. Bu görüş ile dijitalleşmenin kuşaklararası iletişim ve birlikte bir şeyleri paylaşabilmek, biz olabilmek açısından hane içerisinde değişimlere sebep olduğu anlaşılabilmektedir.

“Çok farkı var. Ne gibi fark var hem iletişim azaldı hem de yalnızlığa itekleme başladı. Yaa benim işim vardı ne karışırıyorsun bana, benim bugün sohbetim vardı ne karışırıyorsun bana, yani iletişim kesiliyor işte böyle böyle, bir de soyutlanıyorsun, yaşını aldın veyahut da işte otur evinde... Bizim babaannelerimizle anneannelerimizle yaşadığımız tatlı dil hiçbirinde yok, çok değişti. Bir de iradeni evde koyamıyorsun, istediğin şekilde anlatıyor konuşuyor, istediğiyle konuşuyor, sana hiç yardımcı olmuyor, senin anlattığın iletişime, öyle olmaz babaanne, anne böyle olur, anne öyle yapmasan da bize uysan böyle olur diyorlar, sen de bir daha anlatamıyorsun veyahut söyleyemiyorsun veyahut da onu bozarsan ertesi günü de kapısını açmıyorlar, bu kadar basit kızım.” (Sultan, 69, ilkokul)

“Eee eski ilişkiler kalmadı şimdi insanlarda saygı da kalmadı eski ilişkiler de. Eski ilişkiler, şimdi mesela uzaktan da olsa biz hepimiz ayda bir, birinin ziyaretine giderdik, çocukları evde bırakırdım, komşuya görüşmeye giderdim ama şimdi onlar bitti, o kadar yok yani, bu iletişimler yok, şimdi her şey resmileşti, gelebilir miyim, telefonlarıyla haber verebilirsen kabul ederler seni, önceden öyle yoktu bizde. Biz hadi kalktık, varsa girerdik yoksa dönerdik, çat kapı birbirimize, iletişim öyleydi. Önceden öyle bir rahatsızlık diye bir şey yoktu, hele büyükler zaten küçükler beni saysın, şey yapsın diye hiç zaten sorma yoktu. Biz küçükler de onlara mecburduk boyun eğmeye, öyle bir durum vardı yani, eskiyle şimdi hiç kıyaslanmaz.” (Zeynep, 65, ilkokul)

“Eskiden tabi daha çok konuşuyordun hani haber aldığı zaman haber veriyordun şey yapıyordun ama şimdi telefonlar var telefonlardan sen de alıyorsun aynı haberleri

icabında. Yani şimdi telefonlardan daha çok hani haber alınıyor şey oluyor.” (Hatice, 71, ilkokul)

Katılımcılardan elde edilen verilere dayanarak kuşakların bazı görüşlerde farklılaştıkları da gözlenmektedir. Bu farklılıklar ise orta yaş ve yaşlı kuşaklarda görülmektedir. Bu bağlamda yaşlı kuşakta “büyüklerin sözüne itibar etmek” ve “iletişimin niteliği” konusunda farklılaşmaların olduğu görülmektedir. Dolayısıyla Sultan hanımın ve Zeynep hanımın ifadelerinden de anlaşıldığı üzere, dijitalleşme öncesi aile ile kıyaslandığında günümüzdeki ailelerde yaşlı kuşağın sözüne itibar edilmemekte, dinlenilmemekte ve akıllı telefonlardaki bilgilere güvenilmektedir, yani akıllı telefonlar yaşlı kuşaktan, diğer kuşaklar karşısındaki danışmanlık misyonunu elinden almıştır.

“Şimdi şöyle bir şey var, benim çocukluğumda normal telefon bile evlerde yoktu, mesela ışıklar giderdi, e babam hemen bir mısır patlatırdı, hemen bize bir masal anlatırdı, işte lamba şurada yanarken gölge oyunları yapardı, çok hoşuma giderdi. (...) Yaa şimdi akıllı telefonda her şey daha açık. Yani ufkun genişliyor, yelpazen çok geniş, istediğin her şeyi bulabiliyorsun orada, kendini uluslararası bile ifade edebiliyorsun mesela Çin’deki bir hanımla dikiş mevzusunda eee onun dikişini beğendiğimi ifade edecek bir emoji gönderebiliyorum, o da memnuniyetini geri döndürebiliyor mesela, mümkün müydü öyle eskiden yani eee öyle mesela uzun çok eee dikişte acayip güzel teknikler var, yani bunu öğrenmem için gayet eee rahat bir şekilde kullanabiliyorum onu mesela.”(Gülsüm, 56, üniversite öğrencisi)

“Yaa elektrik gittiğinde mesela o zaman sohbet vardı şimdi elektrik gittiği zaman sıkılıyor insan, o zaman daha güzeldi. Mesela şey küçük kızıma şey annem daha küçükken şey anlatırdı, hikâye anlatırdı, eski olan şeyleri, o zaman da bize babaannem falan anlatırdı.” (Merve, 36, lise)

“Eskiye bakarak mesela eskiden akıllı telefon yoktu, şey de yoktu, annemiz babamız yine bize seni seviyorum demiyordu, onu bir şekilde annenin sevip sevmediğini hissediyorsun. Şu anda akıllı telefon var, yine aynı şekilde söyleyemiyorsun ama en azından telefon yoluyla aktarabiliyorsun.” (Gamze, 46, ilkokul)

“Şimdi artık ne bileyim yani ellerinden gelse şimdiki nesil bayramlaşmayı bile telefondan halledecekler mesajla (gülüyor).” (Büşra, 39, ortaokul)

“Eee akıllı telefonlar birbirimizle ilişkimizi çok etkiliyor. Çünkü eee yani el öpme falan yerine arama oldu artık işte, sosyal medyadan işte bir kandil kartı falan gönderme sanki eee yüz yüze görmenin yerine geçiyor gibi geliyor ve çok bir araya gelmeyi engelliyor çok fazla vakit öldürdüğü için bence, en çok da ben öyle görüyorum. Neyse bugünlük gidemeyeceğim ama arayıvereyim diyoruz. Ya da işte görüntülü görüşelim, görüntülü görüşme sanki yeterli oluyor gibi geliyor ama tabii ki olmuyor. Olumlu etkisi de her an birbirlerine ulaşabiliyorlar, her an etkileşim hazır, açık. Eee fotoğraf falan paylaşımı ya da görüntülü görüşme sebebiyle birbirinin hayatına dair daha fazla detay biliyorlar. Ama diğer taraftan eee mahremiyet ihlali daha fazla oluyor. (...)Eskiden daha çok yüz yüze bakma, daha çok birbirini görme, eee birbirine dair daha fazla detay biliniyordu eskiden bence şimdi çok farkında değil herkes birbirinin.” (Rümeysa, 39, yüksek lisans)

Orta yaş kuşağında ise farklılıklarda benzerliklere rastlanmadığı, yine görüş farklılıklarının olduğu, yani değişimi tarafsız değerlendirenler ve eleştirel değerlendirenler şeklinde ayrıştıkları görülmüştür. Bu da yine bu kuşağın değişim sürecinde olduğunu ve değişim karşısında esnek bir kuşak olduğunu bir kez daha gözler önüne sermiştir. Orta yaş kuşağının görüşlerinde genellikle dijitalleşme öncesi ailelerde büyüklerin masal anlattığı, dijitalleşme sonrası ailelerin akıllı telefonların icadı ile ufkunun ve iletişim alanının genişlediği, duyguları aktarım aracının değiştiği, akıllı telefonların ziyaretlerin ve bayram, kandil gibi günlerdeki yüz yüze kutlamaların yerini almaya başladığı, her an ulaşılabilirlik ve mahremiyet ihlalinin olduğu şeklinde olumlu ve olumsuz yorum farklılıklarına rastlanmıştır.

Bu bağlamda üç kuşağın görüşleri değerlendirildiğinde genç kuşağın dijitalleşme öncesi aileleri, birlik beraberliğin ve muhabbetin olduğu bir kuruluş olarak tanımladıkları ve günümüzdeki aileye kötümser baktıkları, orta yaş kuşağın iyimser ve kötümser bakanlar olarak ikiye ayrıldıkları ve görüş farklılıklarının da olduğu, yaşlı kuşağın ise görüşlerinde yaşlılara itibar edilmediği ve iletişimin eskisi gibi olmadığı yönünde günümüz ailesine karşı kötümser tutumlara sahip olduğu görülmektedir. Dolayısıyla bu bölümde genç ve yaşlı kuşak arasında hem günümüzdeki aile tanımlamalarında kötümser olmaları hem de genellikle dijitalleşme öncesi aileyi ve günümüz ailesini tanımlarken iletişim üzerinden değerlendirmeler yapmaları, onların benzer görüşlere sahip olduklarını göstermektedir. Ayrıca dijitalleşme öncesi aile ve

dijitalleşme sonrası aile karşılaştırmasında yaşlının sözüne itibar etmek ve bireyselleşmeye karşılık birlik beraberliğin olması gibi değerlerde değişimlerin olduğu, özellikle eski dönemde de yaşamış olan yaşlı kuşağın görüşlerinden de anlaşılmaktadır. Bu bağlamda katılımcıların görüşlerinden yola çıkılarak dijitalleşmenin etkisi ile kuşaklararası ilişkilerdeki bu değişimler, literatürdeki kültürel değerlerin değişimi konusundaki görüş ile de uyum göstermektedir. Dolayısıyla dijitalleşme, hane içerisindeki ilişki biçimlerini ve kültürel değerleri değiştirmiştir.

Tablo 10: Kuşaklara Göre Dijitalleşme Öncesi Aile ve Dijitalleşme Sonrası Aile Karşılaştırması

Aile	Yaş	Öğrenim Durumu	Kuşak	Kodlar	Benzerlikler	Farklılıklar
1. Aile	20	Üniversite devam	Genç	Birlik beraberlik, Muhabbet	Birlik beraberlik, Muhabbet	Masal anlatma, Gölge Oyunu, Ufkun ve iletişim alanının genişlemesi
	56	Üniversite devam	Orta Yaşlı	Masal anlatma, Gölge oyunu, Ufkun ve iletişim alanının genişlemesi		
	83	İlkokul	Yaşlı	Birlik beraberlik, Muhabbet		
2. Aile	18	Lise	Genç	Muhabbet, Güzel		Muhabbet, Güzel, Duygu aktarım aracının değişimi, Akıllı telefonların yüz yüze konuşmanın yerini alması, Haber almanın kolaylığı
	46	İlkokul	Orta Yaşlı	Duygu aktarım aracının değişimi		
	71	İlkokul	Yaşlı	Yüz yüze konuşmanın yerini akıllı telefonların alması		
3. Aile	15	Lise devam	Genç	İletişim, Muhabbet	Muhabbet	İletişim, Masal anlatma, Birlik beraberlik
	36	Lise	Orta Yaşlı	Muhabbet, Masal anlatma		
	76	İlkokul	Yaşlı	Muhabbet, Birlik beraberlik		
4. Aile	15	Lise devam	Genç	Birlik beraberlik, Birbirini anlama	Birlik beraberlik	

	39	Yüksek lisans	Orta Yaşlı	İletişim, Akıllı telefonların yüz yüze görüşmenin ve ziyaretlerin yerini alması, Her an ulaşılabilirlik, Mahremiyet ihlali, Yüz yüze bakma, Birbirinin farkında olma		Birbirini anlama, İletişim, Akıllı telefonların yüz yüze görüşmenin ve ziyaretlerin yerini alması, Her an ulaşılabilirlik, Mahremiyet ihlali, Yüz yüze bakma, Birbirinin farkında olma, Birlikte bir yerlere gitmek
	67	İlkokul	Yaşlı	Birlik beraberlik, Birlikte bir yerlere gitmek		
5. Aile	21	Üniversite	Genç	İletişim	İletişim, Bireyselleşme	Yalnızlık, Büyüklere itibar etme, Dinleme
	48	Üniversite devam	Orta Yaşlı	Birlik beraberlik, Bireyselleşme		
	69	İlkokul	Yaşlı	İletişim, Yalnızlık, Bireyselleşme, Büyüklere itibar etme, Dinleme		
6. Aile	18	Lise	Genç	Birlik beraberlik	Birlik beraberlik	Sohbet, Akıllı telefonların ziyaretlerin yerini alması, Resmîleşme, İlişkiler, Saygı, Ziyarete gitme, İletişim, Büyüklere itibar etme, Rahatsızlık
	39	Ortaokul	Orta Yaşlı	Sohbet, Birlik beraberlik, Akıllı telefonların ziyaretlerin yerini alması		
	65	İlkokul	Yaşlı	İlişkiler, Resmîleşme, Saygı, Ziyarete gitme, İletişim, Rahatsızlık, Büyüklere itibar etme		

5.10. Dijital Çağın Yalnız Kalanları ve Yalnız Kalmak İsteyenleri

Bu bölümde katılımcılara hane içerisinde yalnız başına vakit geçirme isteğinin kimlerde olup olmadığı sorulmuş ve kuşaklararası benzerlikler ve farklılıklar tespit edilmeye çalışılmıştır.

“Yaa ben zaten tek kalmayı biraz daha çok seviyorum.” (Batuhan, 18, lise)

“Telefonla oynadığım için genelde odada ben oluyorum. Hani genelde oturanlar burada oluyor ama yalnızlıktan değil telefonla ilgilendiğim için oluyor yani.” (Azra, 15, lise öğrencisi)

“Yani evet. Böyle çok fazla eee sıkboğaz ettikleri zaman çok fazla böyle eee ilgi yağmuruna tuttukları zaman bir yerden sonra yalnız kalmak istiyorum bir sakinlik, bir sessizlik istiyorum yani.” (Mert, 15, lise öğrencisi)

“Genellikle, yaa ama o şeyden kaynaklı değil hani pandemide de ben hep tektim, herkes çalışıyordu, sonra Bolu’ya gittim, iki sene orada da hep tektim evde kimse yoktu, bence alışkanlıktan o. Telefonum, ben ve odam, gayet yeterli geliyoruz birbirimize (gülüyor).” (Aslı, 21, üniversite)

“Ben oluyor o genelde. Yani gidip odamda kendim duruyorum. Oturup video izlerim, çok ders çalışmam, oyun oynarım, uyurum.” (Efe, 18, lise)

Katılımcıların ifadelerinden, genç kuşakta yalnızlığın tercih edilen bir şey olduğu anlaşılmaktadır. Yalnız vakit geçirme isteği olan taraf olarak kendini işaret eden kuşak, diğer iki kuşak tarafından da bu hususta işaret edilen konumdadır. Genç kuşağın görüşlerinden, yalnız vakit geçirdikleri yani odalarında oldukları süreçte dijital mecralarda oldukları bilgisi ön plana çıkmıştır. Dolayısıyla bu kuşak, diğer kuşaklar tarafından hane içerisinde genellikle dijital mecralarda çok fazla vakit geçiren ve bu vakti odasında, yalnız değerlendiren bir grup olarak nitelendirilmiştir.

“Torunlar.” (Ayşe, 83, ilkokul)

“Herkes odasında torunum, oğlum, gelinim. Gelinim gider odaya, ben burada televizyon seyrederken gider odasına, yatar yatağına duaları açar, sohbetleri açar, Instagram’a girer, bir yerlere girer, iki saat böyle uyuyor zannediyorum meğerse bir de lavaboya giderken bakıyorum ki uyanık.” (Hatice, 71, ilkokul)

“Eee benim işte büyük kız, içeride oturur, dedim ya gençler hep böyle zaten yavrum, gençler biraz içeride oturmayı seviyorlar, bir bizimki değil, başkaları da öyle.” (Leyla, 76, ilkokul)

“Var, torunum ama şey yapmazlar yaa, kırmazlar ama beni, yani o kadar da çok sohbet ederim ben söylerim.” (Fatma, 67, ilkokul)

“Var, çok. Akşam yemeğini yedi mi herkes bir tarafa dağılıyor. Oturmaya geliyorlar, iki kelime etmeden eee çaylar bitiyor, içtik biz diyorlar, şeyi gelen gidiyor evine, çekiliyor. Ay benim şu işim vardı diyor, ay telefonum geldi diyor, ay namaz kılacağım diyor varıyor yerine.” (Sultan, 69, ilkokul)

“Yani torunlar yalnız istiyor, kızım bile yalnız istiyor kendi (gülüyor), işime karışyorsunuz diyor, televizyonu çok açıyorsunuz diyor, yaa çok boş laf konuşuyorsunuz diyor, evet herkes yalnızlığı seçiyor.” (Zeynep, 65, ilkokul)

Hane içerisinde yalnız vakit geçirme isteği ile ilgili soruya verilen yanıtlarda yaşlı kuşağın genç kuşaktan farklı olarak kendi dışındakileri işaret etmiş oldukları ve genellikle bu konuda şikayetçi olan tarafta oldukları görülmüştür. Ayrıca yaşlı kuşağın bu durumdayken yalnızlık ile baş etmeye çalışan kuşak konumuna da gelmiş olduğu, onların ifadelerinden anlaşılabilmektedir.

“Oluyor oluyor mutlaka mesela küçük kızım yukarıya çıkar ya da büyük kızım odaya girer çıkmaz öyle. Ama eşim öyle değil eşim burada, burada takılır telefonuyla onun çekinmesi gereken bir durum olmadığı için. Öbürlerinin ne yaptığını bilmiyoruz tabi çocuklar telefonda mı nerede?” (Gülsüm, 56, üniversite öğrencisi)

“Yani ilgisizlik değil de herkesin odası olduğu için yani herkes kendi kendine daha mutlu mesela konuşmak istediğin zaman yanına gidiyorsun, eee konuşuyorsun, zaman geçiriyorsun, eee sıkıldığın zaman kendi odana çekilebiliyorsun, hani bu durumdan kimse rahatsız değil bence fazla yani. En çok rahatsız kayınvalidem, yalnız kaldığını düşünüyor. Ama mesela o arada ben de yalnızım onu düşünmüyor mesela beni yalnız bıraktın diye düşünüyor, ben de yalnızım mesela orada, herkes yalnız yani. Mesela ben zaten çok böyle şey kalabalık hani tabii ki çocuklarla hani böyle oturup yiyip içmek, hani zaman geçirmek, o şey hani oturmak, sohbet etmek iyi ama belirli bir saat mesela, üç saat dört saat. ...” (Gamze, 46, ilkokul)

“Yaa aynı ortamda her dakika olamıyorsun, bir misafir geldiğinde bir aradasın, yoksa çocuklar bile odalarda, sabah okuldan geliyorlar, odada, akşama kadar yatana kadar, bir yemek saatinde beraberiz, bir o kötülüğü var.” (Merve, 36, lise)

“Oluyor, oluyor. Oğlumda oluyor genelde. Oğlumda da eşimde de oluyor. Ben çok fazla yalnız başıma vakit geçirmek için eee kenara çekilmem.” (Rümeysa, 39, yüksek lisans)

“İllaki oluyordur, benim oluyorsa onların da oluyordur yani herkes gitse de şöyle bir rahat rahat uzanayım falan.” (Serap, 48, üniversite öğrencisi)

“Tabii ki. İki oğlum da aynı, tek başlarına kalmayı daha tercih ediyorlar yani.” (Büşra, 39, ortaokul)

Yalnız vakit geçirme isteği konusunda orta yaş kuşağın söylemlerine bakıldığında da diğer kuşaklardan farklı olarak aralarında ayrıştıkları ve bir kısmı yalnız kalmak konusunda diğerlerini işaret ederken fakat yaşlı kuşaktan farklı olarak şikâyet etmezken, yani bu durum karşısında tepkisiz iken, diğer kısmı yalnızlığın tercih edilen bir şey olduğu ifadesini kullanmaktadırlar. Dolayısıyla orta yaş kuşakta hem yaşlı kuşağın hem de genç kuşağın görüşleri ile benzerlik gösteren katılımcıların olduğu, yani aralarında dağıldıkları gözlenmektedir. Bu da bir kez daha orta yaş kuşağın dijitalleşme karşısında daha ılımlı olduğunun, değişim karşısında esnek olduğunun ya da melezleştiğinin bir göstergesi şeklinde yorumlanabilir.

Katılımcılardan elde edilen veriler değerlendirildiğinde, yalnız kalma isteği ile akıllı telefon ya da dijital mecralarda geçirilen süre arasında doğru orantı olduğu tespit edilmiştir. Dolayısıyla saat aralığı olarak dijital mecralarda en çok vakit geçiren genç kuşağın yalnızlığı tercih etmesi, 1 saat vakit geçiren ya da hiç vakit geçirmeyen yaşlı kuşağın yalnızlıktan şikâyet ederken başkalarını işaret etmesi ve kendilerini dışarıda tutmaları, 2-3 saat aralığında dijital mecralarda vakit geçiren orta yaş kuşağın ise bu konuda hemfikir olmayarak hem genç kuşak hem de yaşlı kuşak ile benzerlik göstermeleri yani aslında değişim süreci içerisinde olmaları, dijital mecralarda vakit geçirme süresi ve yalnız kalma isteği arasında bir ilişki olduğunu gözler önüne sermektedir.

Tablo 11: Hane İçinde Yalnız Başına Vakit Geçirme İsteği

Aile	Yaş	Öğrenim Durumu	Kuşak	Kodlar
1. Aile	20	Üniversite devam	Genç	Kendi
	56	Üniversite devam	Orta Yaşlı	Çocuklar
	83	İlkokul	Yaşlı	Torunlar
2. Aile	18	Lise	Genç	Tercih edilen yalnızlık
	46	İlkokul	Orta Yaşlı	Tercih edilen yalnızlık
	71	İlkokul	Yaşlı	Kendisi dışında herkes, Şikâyet eden ve yalnız bırakılan
3. Aile	15	Lise devam	Genç	Tercih edilen yalnızlık
	36	Lise	Orta Yaşlı	Yemekte buluşan çocuklar, Şikâyet eden
	76	İlkokul	Yaşlı	Torunlar, şikâyet eden
4. Aile	15	Lise devam	Genç	Tercih edilen yalnızlık
	39	Yüksek lisans	Orta Yaşlı	Oğlu ve eşi
	67	İlkokul	Yaşlı	Torunlar
5. Aile	21	Üniversite	Genç	Tercih edilen yalnızlık
	48	Üniversite devam	Orta Yaşlı	Tercih edilen yalnızlık
	69	İlkokul	Yaşlı	Akşam yemeğinden sonra herkes, Şikâyet eden
6. Aile	18	Lise	Genç	Tercih edilen yalnızlık
	39	Ortaokul	Orta Yaşlı	Çocuklar
	65	İlkokul	Yaşlı	Torunlar ve kızı, Şikâyet eden

Tablo 12: Akıllı Telefonlarla Geçirilen Süre

Aile	Yaş	Öğrenim Durumu	Kuşak	Kodlar
1. Aile	20	Üniversite devam	Genç	2 saat
	56	Üniversite devam	Orta Yaşlı	2 saat
	83	İlkokul	Yaşlı	Kullanmıyor
2. Aile	18	Lise	Genç	5 saat ve üzeri
	46	İlkokul	Orta Yaşlı	3 saat
	71	İlkokul	Yaşlı	1 saat
3. Aile	15	Lise devam	Genç	5 saat ve üzeri
	36	Lise	Orta Yaşlı	2-3 saat
	76	İlkokul	Yaşlı	Kullanmıyor
4. Aile	15	Lise devam	Genç	5 saat ve üzeri
	39	Yüksek lisans	Orta Yaşlı	0-3 saat
	67	İlkokul	Yaşlı	1 saat
5. Aile	21	Üniversite	Genç	0-3 saat
	48	Üniversite devam	Orta Yaşlı	1-2 saat

	69	İlkokul	Yaşlı	Kullanmıyor
6. Aile	18	Lise	Genç	5 saat ve üzeri
	39	Ortaokul	Orta Yaşlı	3 saat
	65	İlkokul	Yaşlı	0-1 saat

SONUÇ

Dijitalleşmenin hane içi kuşaklararası iletişime etkisinin ele alındığı bu araştırmada, dijitalleşmenin kuşaklararası iletişime etkisi, kuşaklararası ne gibi etkileri olduğu, dijitalleşme olgusunun kuşaklarda nasıl deneyimlendiği, kuşaklararası çatışmalara ya da anlaşmazlıklara neden olup olmadığı, kuşaklararası ilişkilerde ne gibi değişimlere sebep olduğu ve dijitalleşmenin iletişime etkisinin kuşaklararasıdaki benzerliklerinin ve farklılıklarının neler olduğu ile ilgili araştırma sorularına yanıt aranmaya çalışılmıştır.

Dijitalleşmenin kuşaklar özelinde nasıl deneyimlendiği hususunda derinlemesine bilgi elde edebilmek için nitel araştırma yöntemi ve fenomenolojik desen tercih edilen araştırma sürecinde mülakatlar neticesinde kuşaklararası farklılıkların ve benzerliklerin olduğu bilgisine rastlanmış ve literatürle uyumlu sonuçlara ulaşılmıştır.

Bu bağlamda araştırma sonucunda genç kuşağın dijital mecraları eğlence veya vakit geçirmek amaçlı kullandıkları buna mukabil orta yaş ve yaşlı kuşağın ise işlevsel kullandıkları bilgisine ulaşılmıştır. Buradan da akıllı telefonlar ya da dijital mecralar konusunda yoksunluk yaşamayan ve onları hayatlarında sıradan bir şey olarak gören genç kuşağın, akıllı telefonlara ya da dijital mecralara yaşlı kuşak kadar anlam yüklediği çıkarımı yapılabilmektedir. Bu sonuç, kuşakların dijital platformların anlamı konusundaki görüşleri ile de tutarlılık göstermektedir. Bu minvalde orta yaş ve yaşlı kuşak için dijital platformlar hayatı kolaylaştıran bir şey olarak görülürken genç kuşak için ise eğlence aracı ya da boş zaman aktivitesi olarak görülmektedir.

Araştırmada dijital mecralarla ilgilendiklerinde kuşakların boş zamanlarını bireysel pratiklerle değerlendirdikleri, dijital mecralarla ilgilenmediklerinde ise birlikte yaptıkları aktivitelerle meşgul oldukları gözlenmiştir. Dolayısıyla akıllı telefonlarla ilgilenilmediğinde hane içinde boş zamanın birlikte değerlendirildiği ve bireyselleşmeye karşılık birlik beraberliğin olduğu ifade edilebilmektedir. Bu da literatürde de bahsi geçen dijital kapitalizmin yani sürekli dijital mecralarda vakit geçirip görsel ve videoların ya da duyguların hızla tüketildiği bir çağın boş zaman pratiklerine etkisi ve boş zaman pratiklerinin dönüşümüne karşılık gelmektedir ki bireyler bu durumdayken sosyal olarak var olmayan bir konuma yerleştirilmiştir.

Hane içerisinde dijitalleşmenin etkilerine bakıldığında bireyselleşmenin yanında bir diğer etkinin de yalnızlaşma olduğu görülmektedir ve bu sonuç literatürle de uyumluluk göstermektedir. Bu bağlamda genç kuşakta yalnızlığın tercih edilen ve istenilen bir şey olduğu bilgisine rastlanılırken ve genç kuşak diğer kuşaklarca yalnız kalma konusunda işaret edilen konumdayken yaşlı kuşak genellikle şikâyet eden ve kendi dışındakileri işaret eden konuma sahip olmuştur. Orta yaş kuşak ise bu konuda diğerlerini işaret eden ve yalnızlığın tercih edilen bir şey olduğunu ifade eden olarak iki gruba ayrılmıştır. Ayrıca yalnız kalma isteği ile akıllı telefonlarla ya da dijital mecralarla geçirilen süre arasında da doğru orantı olduğu tespit edilmiştir. Bu bağlamda saat aralığı olarak dijital mecralarda en çok vakit geçiren genç kuşağın yalnızlığı tercih etmesi, yaklaşık 3 saat vakit geçiren orta yaş kuşağın aralarında ayrılması ve bu konuda daha ılımlı olması, 0-1 saat aralığında yaşlı kuşağın ise yalnızlıktan şikâyet ederken başkalarını işaret etmesi, dijital mecralarda vakit geçirme süresi ile yalnız kalma isteği arasında bir ilişki olduğunu göstermektedir.

Araştırma bulguları neticesinde dijital uygulamalardan WhatsApp' ın, hane üyeleriyle en çok iletişime geçilen uygulama olduğu bilgisine rastlanmıştır. Buna ilaveten WhatsApp, özlem giderme, uzaktakini görme, denetleme ya da organizasyonlarda beraberlik sağlama işlevi ile ziyaretlerin ve yüz yüze görüşmelerin yerini alarak ilişkileri değiştiren konuma gelmiş ve kültürün dijitalleşmesi ya da dijitalleşmeye başladığını da ortaya koyarak literatürü desteklemiştir.

Dijitalleşme öncesi aile ve dijitalleşme sonrası aile karşılaştırmasında, günümüzde yaşlılara itibar edilmediği, birlik beraberlik yerine bireyselleşmenin yer aldığı ve akıllı telefonların ziyaretlerin ve bayram, kandil gibi günlerdeki yüz yüze kutlamaların yerini almaya başladığı bilgisine ulaşılmıştır. Bu bağlamda dijitalleşme sonrasında kültürel değişimlerin olduğu, bunun da kültürün meta hali olan dijital kültüre yani kültürün dijitalleşmesine karşılık geldiği ve literatürü desteklediği söylenilebilmektedir. Buna ilaveten bu bölümde de orta yaş kuşağın iyimser ve kötümser tutuma sahip olanlar olarak ikiye ayrıldıkları ve diğer kuşaklarla benzerlikleri olduğu bilgisine rastlanmıştır.

Araştırmada Platon'un İdealar Kuramı' ndan faydalanılarak bireyin dijital çağın mağarasındaki yaşamı resmedilmeye çalışılmış ve sahadan elde edilen “evde olma

hali” ve “evde olmama hali” ile de uyumluluk gösterdiği gözlenmiştir. Bu bağlamda akıllı telefonlarla ya da dijital mecralarla meşgul olan kuşaklar, iletişimsizlik konusunda hemfikir iken bunu ise “evde olmama hali” ile açıklamışlardır. Bu açıklama ile iletişim sürecinde alıcının olmadığı, dijital çağın mağarasında olduğu ve bu süreçte alıcının aynı ortamda bulunamama halinden dolayı tek yönlü-çift yönlü iletişim sürecine dahil olduğu kastedilmektedir. Buna karşılık akıllı telefonlarla ilgilenilmediğinde ise alıcının aynı ortamda var olduğu ve çift yönlü iletişim kurulduğu, iletişim sürecinde bu durumdayken algılama problemlerinin yaşanmadığı bilgisine ulaşılmıştır. Ayrıca kuşaklararası iletişim sürecinde iletişimin niteliğine verilen yanıtlarda kuşaklararası farklılıklara rastlanmış olup, akıllı telefonlarla ilgilenildiğinde kuşaklar arasındaki gelişimsel ve dönemsel farklılıkların göz ardı edildiği, etkili bir iletişim ortamının sağlanamadığı ve “duymama, dinlememe, dalgınlık, dikkate alınmama, yüzüne bakmama ve geçirtilme” gibi iletişim engellerinden yola çıkılarak aile içi iletişim unsurlarının da hane içinde göz ardı edildiği bilgisine ulaşılmıştır. Fakat akıllı telefonlarla ilgilenilmeyen süreçlerde dijital mağaranın dışında olan birey ile kurulan iletişim sürecinde bu gibi iletişimi engelleyici unsurlara rastlanmamış ve diğerinden farklı olarak hane içi kuşaklararası iletişim sürecinde “saygı, etkili dinleme, empati, aile bireyini tanıma” gibi aile içi iletişim unsurlarının göz ardı edilmediği bilgisine ulaşılmıştır.

Dijitalleşmenin aile içi iletişimdeki etkilerinde kavramsallaştırılan “çoklu alıcı, çoklu ortam, çoklu mesaj ve çoklu gürültü”, “meta iletişim” ve “iletişim unsurlarının dönüşümü” konuları bulgulara karşılığını bulmuştur. Buna göre katılımcıların söylemlerinde izah ettikleri “evde kimse yokmuş gibi” ya da “ruhen hane içerisinde olmama hali”, iletişim sürecinde alıcının olmadığına karşılık gelmektedir ve bu şekildeki iletişim sürecinde diğer iletişim unsurlarında da birtakım değişimler, eksilmeler, karmaşıklıklar ya da eklemlenmeler de yaşanmaktadır. Buna ilaveten hane içerisinde bedenen bir arada bulunan bireyler birden fazla kişiden oluşan sanaldakilerle, çoklu alıcı, çoklu ortam, çoklu mesaj ve çoklu gürültü halindeki iletişim sürecindedir ve bu şekildeki iletişim sürecinde aynı ortamda bulunma hali olmadığından ve çoklu unsurlardan dolayı algılamada problem yaşandığından anlama sağlanamadığından etkili iletişim gerçekleştirilememektedir. Ayrıca çoklu unsurlardan oluşan sanal iletişim halindeki birey iletişim için iletişim kurmak olarak

adlandırılacak semboller, emojiler, videolar ve görseller üzerinden sağlanan maddi unsurlarla çevrili ve hızla tüketilen meta iletişim sürecinde iken yanındakilerle de geçiştirmeye yönelik, anlamadan verilen ya da duygusal içeriğe girmeden hızlı ve iletişim sürecini bitirmeye yönelik kısa cevaplar vermektedirler. Dolayısıyla dijital mecralarda kurulan meta iletişim, hane içindeki kuşaklararası iletişim sürecine de yayılmaya başlamıştır denilebilir.

Hane içerisinde iletişim süreçlerinin en fazla olduğu zaman dilimi olarak işaret edilen yemek vaktinin, kuşaklararası iletişimi geliştirici role sahip olduğu gözlenmiştir. Bu bağlamda araştırmada, hane içi kuşaklararası iletişim için büyük öneme sahip olan ve genellikle kuşakların bir arada bulunduğu tek zaman dilimi olan yemek vaktinde iletişimin ve yemek vaktinin, sanaldakilerle sekteye uğramaması adına akıllı telefon kullanımına, kuşaklarca yasaklanma getirilerek bir çözüm yolu üretildiği bilgisine ulaşılmıştır. Dolayısıyla hane içindeki kuşaklar, literatürde de bahsi geçen yemek masasındaki kalabalık ve çok seslilikten, yemek vaktinde akıllı telefon kullanımına yasak getirerek kurtulmakta başarılı olmuşlardır.

Kuşaklararası iletişim engeli olarak ifade edilen “etiketleme ve kalıp yargılar” ın, hane içindeki kuşaklar arasında dijitalleşme özelinde var olduğu bilgisine ulaşılmıştır. Bu bağlamda dijital mecralarla çok fazla vakit geçirme ve bilgisayar oyunu oynama konusunda her iki kuşaktan da tepki alan genç kuşağın bu anlamda baskı altında olduğu ve diğer kuşaklarla bu konuda çatışma yaşadığı bilgisine rastlanmıştır. Böylelikle genç kuşak, diğer kuşaklarca dijital mecraları en fazla kullanan ve yanlış kullanan konuma yerleştirilmiş ve bu şekilde etiketlenmiştir. Orta yaş kuşak ise dijital mecraları kullanan da olduğundan hem tepki veren hem de tepki alan konumuna sahiptir ve kuşaklararası çatışmalarda daha ılımlı olduğu söylenilebilmektedir. Buna ilaveten dijital mecraları kullanma amacı ile dijital mecraları kullanmaktan kaynaklanan tepki arasında da bir ilişki tespit edilmiştir. Dolayısıyla genç kuşağın iki kuşaktan da tepki alması, onun dijital mecraları beklenen amaçlar dışında kullandığını göstermektedir. Bu bağlamda internetin eğitim amaçlı yani işlevsel kullanılması gerektiği fikrine sahip olan diğer kuşakların, dijital platformları eğlence amaçlı kullanan genç kuşaktan beklentisinden kaynaklı kuşaklararası çatışma yaşanmaktadır ve bu sonuç literatürle de desteklenmektedir. Kuşaklararasıdaki bu tutum ise

“etiketleme, suçlamak, değiştirme çabasına girmek, savunucu iletişim, denetleme/yönlendirme ve uyarmak” gibi iletişim engellerinin varlığına da işarettir ki bu da kuşaklar arasında çatışmalara sebebiyet verebilmektedir.

Bu bağlamda araştırma sonucunda dijitalleşmenin boş zaman pratiklerini dönüştürdüğü, hane içerisinde birlik beraberliğe karşılık bireyselleşme ve yalnızlaşma problemlerini ortaya çıkardığı, WhatsApp’ ın, uzaktaki aile üyeleriyle iletişimi sağlarken kùltürü de dijitalleştirdiği, dijitalleşmenin hane içinde kuşaklararası iletişimde sorunlara sebep olduğu, dijitalleşme ile kuşaklar arasında farklılıklar göz ardı edildiğinden kuşaklar arasında çatışmaların yaşandığı, dijitalleşmenin hane içinde “empati, saygı, etkili dinleme, biz bilinci oluşturma ve aile bireyini tanıma” gibi aile içi iletişim unsurlarının göz ardı edilmesine sebep olduğu, dijitalleşmenin kuşaklararası iletişimde birtakım değişimlere sebep olduğu, dijital mecralarda vakit geçirmenin kuşaklararası birbirlerine karşı “etiketleme, suçlamak, değiştirme çabasına girmek, savunucu iletişim, denetleme/yönlendirme ve uyarmak” gibi iletişim engellerinin oluşmasına ve kuşaklararası çatışmalara sebep olduğu, dijitalleşmenin her kuşakta farklı şekilde deneyimlendiği ve orta yaş kuşağın, dijitalleşme karşısında değişime direnç göstermeyen, değişim karşısında ılımlı ve değişim sürecini sancılı süreçten uyumlu sürece taşıyan ve çözümler üreten, değişim karşısında bir bakıma tampon mekanizma rolü üstlenen kuşak konumunda olduğu bilgisine ulaşılmıştır.

Sonuç olarak araştırma sonuçları dijitalleşmenin kuşaklararası iletişime olumlu ve olumsuz etkisinin olduğunu ortaya koymuştur. Bu etkileri makul düzeye getirebilmenin ve değişimi kuşaklararası sancılı bir süreçten uyumlu ve çözümlü olan bir sürece taşıyabilmenin sağlanması için yapılması gerekenler düşünöldüğünde öneriler ise şu şekilde ifade edilebilmektedir:

1. Tıpkı aile sağlığı merkezi gibi belediyelerce her haneye sosyolog atanması ve toplum için büyük öneme sahip olan aileye, kuşaklararası iletişim ve ilişkilerini geliştirmeye ve varsa çatışmaları azaltmaya yönelik danışmanlık yapılması,
2. Hane içerisinde kuşakların, akıllı telefon, tablet ya da bilgisayarsız yani ekransız bir zaman dilimi oluşturabilmesi için bunun önemini ve anlamını anlatan aile seminerlerinin ve kamu spotlarının düzenlenmesi,

3. Hane içerisinde yemek vakti gibi daha çok paylaşım sağlanacak vakitlerin ayrılması için fırsatların sağlanması konusunda hane üyelerinin sorumluluk alması,
4. Kuşaklararası çatışmaları en aza indirmek için kuşaklararası etkileşim sağlanacak halk merkezlerinin açılması,
5. Kuşaklararası farklılıklara dikkat çekecek seminerlerin ya da eğitimlerin düzenlenmesi,
6. Dijitalleşmenin etkisi ile ortaya çıkan kuşaklararası farklılıkları en aza indirebilmek için her kuşağa, halk eğitim merkezlerinde dijital okuryazarlık eğitimi verilmesi,
7. Dijitalleşmenin etkisi ile oluşan kuşaklararası farklılıkları ve bu farklılıklardan doğan kuşaklararası çatışmaları en aza indirebilmek için diğer kuşakların yaşlı kuşağa dijital araçları kullanmayı öğretmek aralarında etkileşim sağlanması,
8. Kuşaklararası dijital mecralarda en fazla vakit geçiren genç kuşağa, bu konuda istihdam sağlanarak, dijital mecralarda geçirilen sürenin faydalı bir eyleme dönüştürülmesidir.

KAYNAKLAR

Abay, A. R. ve Demir, S. A. (2014). *Belli Parametrelere Göre Kuşaklararası Sosyal Değişme (Aile Değerleri Üzerine Bir Karşılaştırma)*, Akademik İncelemeler Dergisi, Cilt:9, Sayı:1, s.125-151

Abay, S. A. (2019), *Aile İçi İletişim ve Uyum Sorunları: Yüksek Lisans ve Doktora Tezleri Üzerinden Sosyolojik Bir Değerlendirme*, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı, Kırıkkale

Abdillah, D. and Salam, A. and Tania, I. and Lubis, L. K. A. (2022), *Optimizing Communication Ethics In The Digital Age*, Journal Of Humanities, Social Sciences and Business(JHSSB), Volume: 1 Issue: 3, Fakultas Hukum, Universitas Asahan, p.19-26

AGF (Arbeitsgemeinschaft der deutschen Familienorganisationen e. V.). (2019) *Digital Change and Its Impact on Families*, Discussion Paper, November 2019, p.1-20, Almanya

Akbaş, Zeybekoğlu, Ö. ve Dursun, C. (2020), *Teknolojinin Aileye Etkisi: Değişen Ailenin Dijital Ebeveyn ve Çocukları*, Turkish Studies- Social, 15(4), s. 2245-2265

Akın, M. H. (2015), *Toplumsallaşma Sözlüğü*, Çizgi Kitabevi Yayınları, Konya

Akın, M. H. (2019), *Sosyal Etkileşim ve Sosyal Benlik Kaynağı Olarak Aile*, Medeniyet ve Toplum Dergisi (METDER), Cilt:3 Sayı:1 s.1-14

Akkuru, Ö. (2019), *Üniversite Öğrencilerinde İnternet Bağımlılığının Şiddete Yönelik Tutum ve İletişim Becerileri ile İlişkisi*, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Üsküdar Üniversitesi Adli Psikoloji Bilim Dalı, İstanbul

Alkın, S. (2018), *Lise Öğrencilerinde Sosyal İlişkilerin Niteliği ve Akıllı Telefon Bağımlılığı İlişkisinin İncelenmesi*, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Tokat

Altan, S. ve Tarhan, S. (2018), *Büyükanneden Toruna: Yaşamboyu Öğrenme Sürecinde Değer ve Beceri Aktarımı*, Bartın Üniversitesi Eğitim Araştırmaları Dergisi, 2(1), s.26-42

Alwin, D. F. (2002), *Generations x, y and z: are they changing america?*, fall/winter 2002 contexts, p.42-51

Anıl, H. A. (2011), Kültürel Değişme Açısından Kuşaklararası Çatışma (Aşkan ve Dumlupınar Mahallesi Örneği, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Aristoteles (1976), *The Ethics of Aristotle/The Nicomachean Ethics*, (Translated by J. A. K. Thomson), Published by the Penguin Group, England

Aslan, P. (2020), *Dijitalleşme ve İletişim*, Eğitim Yayınevi, Konya

Aşkın Kurt, A. ve Günüş, S. ve Ersoy, M. (2013), *Dijitalleşmede Son Durum Dijital Yerli, Dijital Göçmen ve Dijital Göçebe*, Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 46(1), s.1-22

Aydın, E. (2023), *Örgütsel Yapı ve Dijitalleşme; Yeni Nesil Yönetim ve Organizasyon Yapısı*, (Ed. İsmail Karakulle ve Ali Çakır), Dijital Çağda İletişim İmkân ve Sınırlılıklar, Eğitim Yayınevi, s.139-152,

Badri, M. and Alkhaili, M. and Aldhaheri, H. and Yang, G. and Albahar, M. and Alrashdi, A. (2023), *Happines In A Digital World – The Associations of Health, Family Life, and Digitalization Perceived Challenges- Path Model For ABU DHABI*, Journal of Social Science, 4(1), p.167-183, Ridwan Institute, United Arab Emirates

Baloğlu, Ö. Ö. (2023), *Teknolojik Bir Dönüşüm Olarak Dijitalleşme Kavramı ve Etkileri*, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi, Cilt:13, Sayı:2 s.1189-1210

Baran, Görgün, A. (2004), *Türkiye’de Aile İçi İletişim ve İlişkiler Üzerine Bir Model Denemesi*, Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları (HÜTAD), Sayı 1/ 31, s. 31-41

- Baudrillard, J. (2003), Simülakrlar ve Simülasyon, (Çev. Oğuz Adanır), Doğu Batı Yayınları, Ankara
- Bauman, Z. (2022), Kimlik, (Çev. Mesut Hazır), Heretik Yayınları, Ankara
- Bayer, A. (2013), *Değişen Toplumsal Yapıda Aile*, Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt:4 Sayı: 8, s.101-129
- Bayraktutan, F. (2005), Aile İçi İlişkiler Açısından İnternet Kullanımı, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul
- Berger, J. (2013), *Beyond Viral: Interpersonal Communication in the Internet Age*, Psychological Inquiry, Volume:24, p.293-296, Pensilvanya
- Berkup, S. B. (2014), *Working With Generations X And Y In Generation Z Period: Management Of Different Generations In Business Life*, Mediterranean Journal of Social Sciences, MCSER Publishing, Rome-Italy, vol: 5, issue:19, p.218-229
- Beyaz Özbey, İ. (2022). *Dijitalleşme, Sosyal Medya ve Risk Toplumu*, İMGELEM, Cilt:6 Sayı:10, s.141-158
- Beyaz, C. (2019), *X Kuşağı: İki Darbe Arasında 68 Kuşağı (1965-1979)*, (Ed. Betül Yılmaz), Türkiye’de Kuşakların Siyasal Dönüşümleri, Ekin Yayınevi, s.63-79
- Bloomberg, J. (2018), Digitalization, And Digital Transformation; Confuse Them At Your Peril, <https://www.forbes.com/sites/jasonbloomberg/2018/04/29/digitization-digitalization-and-digital-transformation-confuse-them-at-your-peril>
- Blumer, H. (2004), George Herbert Mead And Human Conduct, (Edited and Introduced by Thomas J. Morrione), AltaMira Press, America
- Camadan, F. ve Karataş, Z. ve Bozali, S. (2017), *Aile İçinde Yaşanan Anlaşmazlıklar: Ebeveynlerin ve Çocukların Görüşleri*, Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt:16 Sayı:64, s.1510-1530
- Canatan, A. (2008), *Toplumsal Değerler ve Yaşlılar*, Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi, Sayı:1, s.62-71

Castells, M. (2005), *Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür*, Ağ Toplumunun Yükselişi, (Birinci Cilt), (Çev. Ebru Kılıç), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul

Cerrah, L. (2016), *Sosyal Medya ve Bazı Kurumsal Etkileşimler ve Sosyal Medyaya Eleştirel Yaklaşım*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 20(4), s.1393-1414

Chan, K. T. (2022), *Emergence of the 'Digitalized Self' in the Age of Digitalization*, Elsevier, Computers in Human Behavior Reports, Report 6, Hong Kong, p.1-7

Comte, A. (2001), Pozitif Felsefe Kursları, (Çev. Erkan Ataçay), Sosyal Yayınlar, İstanbul

Creswell, J. W. (2013), Nitel Araştırma Yöntemleri: Beş Yaklaşımına Göre Nitel Araştırma ve Araştırma Deseni, (Çev. Ed. Mesut Bütün ve Selçuk Beşir Demir), Siyasal Kitabevi, Ankara

Cüceloğlu, D. (2011), Dayanışma Bilincinin Temeli: İçimizdeki Biz, Remzi Kitabevi, İstanbul

Cüceloğlu, D. (2012), İnsan ve Davranışı, Remzi Kitabevi, İstanbul

Cüceloğlu, D. (2014), İletişim Donanımları, Remzi Kitabevi, İstanbul

Cüceloğlu, D. (2015), İnsan İnsana, Remzi Kitabevi, İstanbul

Çakmak, Karapınar, D. (2021), *Covid 19 Pandemisi Döneminde Aile İçi İletişim ve Yalnızlık*, Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi, 56(3), ss.1736-1753

Çakmak, V. ve Koçyiğit, M. (2017), *Aksaray Sosyal Bilimler MYO Örneği Üzerinden Aile İçindeki İletişim Kalıpları'nın İncelenmesi*, Erciyes İletişim Dergisi, Cilt:5 Sayı:1, s.118-130

Çalışkan, N. ve Aslander, M. (2014), *Aile İçi İletişim ve Siber Yaşam*, Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi (KEFAD), Cilt: 15, Sayı: 2, s.263-277

Çelenk E. (2020), Sosyal Medya Kullanımı ile Yaşam Doyumu Arasındaki İlişki: Sakarya Üniversitesi Örneği, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Halkla İlişkiler ve Reklamcılık Ana Bilim Dalı, Sakarya

Çetin, E. ve Ercansungur, D. O. (2022), *Covid-19 ve Tüketim: Dönüşen Pratikler, Dijitalleşme ve Z Kuşağı*, SDÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı: 56, s. 36-49

Çırak, Deniz, Z. ve Yetiş, G. ve Gürbüz, P. (2008), *Üniversite Öğrencilerinin İnternet Kullanımlarının Aile İlişkileri ve Sorumlulukları Yerine Getirmelerindeki Etkisi*, İnönü Üniversitesi Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu Dergisi, Cilt: 6, Sayı: 2, s. 1-8

De, R. ve Pandey, N. ve Pal, A. (2020), *Impact of digital surge during Covid-19 pandemic: A viewpoint on research and practice*, International Journal of Information Management, volume: 55, p.1-5, India

Dikeçligil, B. (2023), *Değişen Toplum ve Değişmeyen Değerler*, Dijital Dünyada Değerleriyle Aile Olmak (Aile Formu-5), T.C. Cumhurbaşkanlığı Diyanet İşleri Bakanlığı, s.21-36, Ankara

Dikmen, M. ve Tuncer, M. (2018), *İnternet Bağımlılığının Aile İlişkilerine Etkisi*, Online Journal Of Technology Addiction&Cyberbullying, 5(1), ss.34-52

Dilber, F. (2019), *Aile İçi İletişimde Sosyal Medya: Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma*, Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Cilt:12, Sayı:33, s.334-381

Dönmezer, İ. (2009), *Ailede İletişim ve Etkileşim*, Hegem Yayınları, Ankara

Duman, M. Z. (2012), *Aile Kurumu Üzerine Tarihsel Okuma Girişimi ve Muhafazakâr İdeolojinin Aileye Bakışı*, İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, Cilt.1, Sayı: 4, s.19-51

Durkheim, E. (2013), *İntihar*, (Çev. Zühre İlkelen), Pozitif Yayınları, İstanbul

Eşgi, N. (2013), *Dijital Yerli Çocukların ve Dijital Göçmen Ebeveynlerinin İnternet Bağımlılığına İlişkin Algılarının Karşılaştırılması*, Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 28(3), s.181-194

Eyüpoğlu, H. (2017), *Dijital Çağda İletişim Teknolojilerinin İnsan Karakterinin Değişimine Etkisi*, Akademik Bakış Dergisi, Calal-Abad Uluslararası Üniversitesi, Sayı: 63, s.102-110

Feleaga, L. I. and Ionescu, B. Ş. and Stoica, O.C. (2022), *The Impact of Digitalization on Happiness: A European Perspective*, *Mathematics*, 10(15), 2766, p.1-24, Romania

Foucault, M. (2006), *Hapishanenin Doğuşu*, (Çev. Mehmet Ali Kılıçbay), İmge Kitabevi, Ankara

Gezgin, Mertkan, G. ve Ümmet, D. ve Hamutoğlu, Burçin, N. (2020), *Üniversite Öğrencilerinde Akıllı Telefon Bağımlılığı-Çok Boyutlu Yalnızlığın Yordayıcı Rolü*, *Trakya Eğitim Dergisi*, Cilt: 10, Sayı: 2, s. 317-329

Gordon, V. N. (2005), *Advising Workplace: Generational Differences and Challenges*, The Ohio State University, NACADA, 25 (1), p.26-30

Gorski, P. S. (2015), *Bourdieu ve Tarihsel Analiz*, (Çev. Özlem Akkaya), Heretik Yayıncılık, Ankara

Gökçe, B. (1991), *Aile ve Aile Tipleri Üzerine Bir İnceleme*, (Der. Dikeçligil, B. ve Çiğdem A.), *Aile Yazıları I: Temel Kavramlar Yapı ve Tarihi Süreç*, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, Bilim Serisi, 5/1, s.210,228

Göker, G. (2015), *İletişimin McDonalddlaşması: Sosyal Medya Üzerine Bir İnceleme*, Volume 10/2, Winter 2015, p. 389-410

Güleç, V. (2018), *Aile İlişkilerinin Sosyal Medyayla Birlikte Çöküşü*, *Yeni Medya Elektronik Dergi*, Cilt: 2, Sayı: 1, s. 105-120

Gülнар, B. ve Öztat, F. (2020), *Aile İçi Yüz Yüze İletişim, İnternet ve Sosyal Medya Kullanım İlişkisi*, *Anadolu Üniversitesi İletişim Bilimleri Fakültesi Uluslararası Hakemli Dergisi*, Cilt:28, Sayı:1, s.28-39

Gürüz, D. ve Eğinli A. T. (2022), *Kişilerarası İletişim*, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara

- Hazer, O. (2020), *Yeni Medya ve İletişim Teknolojileri: Ailede Sosyal Etkileşim* (Ed. Aylin Görgün Baran, Oya Hazer ve Serhat Öztürk), Gençlik ve Dijital Çağ, Hacettepe Üniversitesi Gençlik Araştırmaları ve Uygulama Merkezi, s.92-102
- Horkheimer, M. (1994), *Akıl Tutulması*, (Çev. Orhan Koçak), Metis Yayınları, İstanbul
- Hubert L. Dreyfus (2016), *İnternet Üzerine*, (Çev. Metin Demir), Küre Yayınları, İstanbul
- Hughes, Jr, R. and Hans J. D. (2004), *Understanding The Effects Of The Internet on Family Life*, Effects of the Internet on families. (Eds.In M. Coleman & L.) Ganong Handbook of contemporary families, Thousand Oaks, CA: Sage. p.1-29
- Husserl, E. (2017), *Fenomenoloji Üzerine Beş Ders*, (Çev. Harun Tepe), Bilgesu Yayıncılık, Ankara
- İbn Haldun (2017), *Mukaddime* (1.Cilt), (Çev. Halil Kendir), Marmara Belediyeler Birliği Kültür Yayınları, İstanbul
- İçli, G. (2004), *Huzurevinde Kalan Yaşlılar Üzerine Bir Araştırma*, Sosyoloji Araştırmaları Dergisi, Sayı 1, s.5-24
- İçli, G. (2008), *Yaşlılar ve Yetişkin Çocuklar*, Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi, Sayı:1, s.29-38
- İnce, A. (2023), *Dijital Dünyada Aile İçi İlişkiler*, Dijital Dünyada Değerleriyle Aile Olmak (Aile Formu-5), T.C. Cumhurbaşkanlığı Diyanet İşleri Bakanlığı, s. 113-138, Ankara
- Jafari, S. M. and Moharrami, R. (2019), *Conceptualizing Digital Social Capital, International Seminar on New Topics in Business Management*, University of TEHRAN, p.1-12, Varna, Bulgaria
- Johnson, N. F. ve Francis, Z. (2022), *Positive family relationships in a digital age: Hearing the voice of young people*, Children & Society, Volume:36, p.933–948, Australia

Joo, T. M. and Teng, C. E. (2017), *Impacts of Social Media (Facebook) on Human Communication and Relationships: A View on Behavioral Change and Social Unity*, International Journal of Knowledge Content Development & Technology, Volume:7 Issue:4, p.27-50, Malaysia

Karabulut, B. (2015), *Bilgi Toplumu Çağında Dijital Yerliler, Göçmenler ve Melezler*, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı:21, s.11-23

Karataş, P. (2023), *Good Luck Objects In The Digital Culture (Dijital Kültür Ortamında Uğurlu Nesneler)*, Turkey's 100th Anniversary, Route Educational & Social Science Journal, Volume 10, Special Issue, p. 113-130

Kavut, S. (2015), *Kuşaklararası İletişim Farklılıklarının Aile İçi İletişime Etkisi*, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul

Khalid, A. (2017), *Impact of Internet on Social Connections in Family System: A Survey Study of Residents in Lahore*, Arts and Social Sciences Journal, Volume: 8, Issue: 3, p.1-6, Pakistan

Kılıç, Kırbaçoğlu, L. (2018), *Z. Gökalp'in Hususi Mektuplarında Değer Aktarımı*, Türkiyat Araştırmaları Dergisi, Sayı:62, s.239-250

Kılıç, N. P. (2018), *Kuşaklararası İletişim: Üniversite Öğrencilerinin Yaşlılarla İletişim Biçimleri*, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 2018, Cilt:11 Sayı:55, s.849-860

Kır, Gökhan, Ö. (2023), *Dijital Dünyada Aile ve Mahremiyet*, Dijital Dünyada Değerleriyle Aile Olmak (Aile Formu-5), T.C. Cumhurbaşkanlığı Diyanet İşleri Bakanlığı, s.87-98, Ankara

Kırık, A. M. ve Sönmez, M. (2017), *İletişim ve Mutluluk İlişkisinin İncelenmesi*, İNİF E-DERGİ, 2 (1), ss.15-26

Kusumota, L. and Diniz, M. A. A. and Ribeiro, R. M. and Silva, I. L. C. and Figueira, A. L. G. and Rodrigues, F. R. and Rodrigues, R. A. P. (2022), *Impact of digital social media on the perception of loneliness and social isolation in older adults*, Rev. Latino-

Am. Enfermagem ya da RLAE Revista Latino-Americana de Enfermagem, 30: e3526, p.1-14

Lam, J. and Lee, M. K.O. and Wong, Y. C. and Fung, J. Y.C (2005), *A Digital Inclusive Society Study - Understanding the Social Impacts of Information Communication Technology (ICT) Usage in China*, European Conference on Information Systems (ECIS), 2005 Proceedings 72, p.1-12

Lopez, A. G. and Cuarteros, K. G. (2020), *Exploring the Effects of Social Media on Interpersonal Communication among Family Members*, Canadian Journal of Family and Youth, 12(1), p. 66-80, University of Alberta

Lupton, D. (2015), *Digital Sociology*, Routledge Dergisi, Newyork

Mannheim, K. (2009), *The Sociological Problem of Generations*, Steidl_YTJ_Q7: Steidl_YTJ_Q7 13.03.2009, Uhr Seite, s.163-195

Marshall, G. (2009), *Sosyoloji Sözlüğü*, (Çev. Osman Akınhay ve Derya Kömürcü), Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara

McCrindle, M. (2014), *The ABC of XYZ; Understanding The Global Generations*, McCrindle Research Pty, Avustralya

McLuhan, M. (1997), *Understanding Media: The Extensions of Man*, (Introduction by Lewis H. Lapham), The MIT (Massachusetts Institute of Technology) Press, Cambridge, Massachusetts, London, England

McLuhan, M. ve Powers, B. R. (2001), *Global Köy*, (Çev. Bahar Öcal Düzgören), Scala Yayıncılık, İstanbul

Mead, G. H. (2017), *Zihin, Benlik ve Toplum*, (Çev. Yeşim Erdem), Heretik Yayınları, Ankara

Meral, D. (2017), *Orta Öğretim Öğrencilerinde Akıllı Telefon Bağımlılığının Yalnızlık, Yaşam Doyumu ve Bazı Kişisel Özellikler Bakımından İncelenmesi*, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Mesch, G. S. (2003), *The Family and the Internet: The Israeli Case*, Social Science Quarterly, Volume:84, Issue:4, p. 1038-1050, Universty of Haifa

Mesch, G. S. (2006), *Family Characteristics and Intergenerational Conflicts over the Internet*, Information Communication and Society, volume:4, p.473-495, Universty of Haifa

Montag, C. ve Walla, P. (2016), *Carpe diem Instead of Losing Your Social Mind: Beyond digital addiction and why we all suffer from digital overuse*, Cogent Psychology, 3:1, p.1-9

Neuman, W. L. (2020), Toplumsal Araştırma Yöntemleri: Nicel ve Nitel Yaklaşımlar, (Çev. Özlem Akkaya), (Ed. Ertan Akkaş), Siyasal Kitabevi, Ankara

Nikou, S. and Brannback, M. and Widen, G. (2019), *The Impact of Digitalization on Literacy: Digital Immigrants Vs. Digital Natives*, In Proceedings of the 27 th European Conference on Information Systems (ECIS), Stockholm & Uppsala, Sweden, June 8-14, p.1-15

Odabaşı, H. F. ve Tekgöz, N. ve Hafizoğlu, R. ve Aydın, S. (2024), Dijital Çağda Ailenin Dönüşümü: Yeni Nesil Bağlar ve Dinamikler, Enstitü Sosyal Yayınları: Araştırma Raporu No.2, İstanbul

Onyeator, I. and Okpara, N. (2019), *Human Communication in a Digital Age: Perspectives on Interpersonal Communication in the Family*, New Media and Mass Communication, Vol:78, p.34-45, Nigeria

Oskay, Ü. (2022), İletişimin ABC'si, İnkılap Yayınları, İstanbul

Özabacı, N. ve Erkan, Z. (2017), Aile Danışmanlığı Kuram ve Uygulamalara Genel Bir Bakış, Pegem Akademi, Ankara

Özbaş, A. Z. (2019), *Dijital Kültür*, (Ed. Mestan Küçük), Çevrimiçi İletişim ve Yansımaları, s.77-90, Gece Akademi, Ankara

Özdemir, M. (2021), *Dijital Kültürde Gelenekleri Yaşamak ve Yaşatmak*, Göçebe Dergisi, Sayı 11, s.12-14

Özdemir, M. A. (2021), Sosyal Medya Kullanımının Aile İçi İletişime Etkisi, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara

Özel, F. B. ve Mumyalmaz, A. (2018), *Max Horkheimer ve Theodor W. Adorno'da Modern İnsan ve Tüketim İdeolojisi*, Akademik Hassasiyetler Dergisi, Cilt:5, Sayı:10, s.61-82

Özgüven, İ. E. (2010), Ailede İletişim ve Yaşam, Pdrem Yayınları, Ankara

Özkan, S. (2021), *Dijital Dönüşüm Ekseninde Kuşaklar Arası Sosyal Medya Kullanım Pratiklerinin İncelenmesi: Facebook Örneğinde İçerik Analizi*, Yeni Medya, Sayı:10, s. 25-42

Özkan, Z. (2008), NLP Teknikleriyle Aile İçi İletişim, Hayat Yayıncılık, İstanbul.

Özsungur, F. ve Öztop, H. (2017), *Kuşaklararası İletişim Açısından Teknoloji Kullanımının Önemi*, 9. Ulusal Yaşlılık Kongresi, s.1-4, Kırşehir

Öztat, F. (2019), Aile İçi İletişim Doyumu ve Sosyal Medya Kullanım İlişkisi, Yayınlanmış YL tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Radyo, Televizyon ve Sinema Ana Bilim Dalı, Konya

Panfilova, E. (2021), *Assessment of the Impact of Cloud Technologies on Social Life in the Era of Digitalization*, International Journal of Interactive Mobile Technologies (iJIM), Vol: 15, Issue: 21, p.143-157

Patton, M. Q. (2018), Nitel Araştırma ve Değerlendirme Yöntemleri, (Çev. Ed. Mesut Bütün ve Selçuk Beşir Demir), Pegem Akademi, Ankara

Pehlivan, O. (2017), Aile Tanımı ve İlişkilerinin Toplumsal Olarak İnşası, Yayınlanmış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Ana Bilim Dalı, Ankara

Pekesen, M. ve Çelik, D. ve Türkmen, A. S. (2021), *Nesillerarası Etkileşim Kapsamında Yaşlı Yetişkinlerin Çocuk Kavramına İlişkin Yaklaşımları ve Metaforik Algıları*, Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi (OPUS), Cilt:18, Sayı:42, s.5250-5275

Platon, (2010), Devlet, (Çev. Cenk Saraçoğlu ve Veysel Atayman), Bordo Siyah Yayınları, İstanbul

Popovic, I. (2012), *Intergenerational Communication Problems Caused By The Influence Of Social Networks*, Informatol. 45/4, p.333-341

Prensky, M. (2001), *Digital Natives, Digital Immigrants*, MCB University Press, volume:9 issue:5, p.1-6

Procentese, F. and Gatti, F. and Di Napoli, I. (2019), *Families and Social Media Use: The Role of Parents' Perceptions about Social Media Impact on Family Systems in the Relationship between Family Collective Efficacy and Open Communication*, International Journal of Environmental Research and Public Health, 16, 5006, p.1-11

Rostomyan, A. M. (2020), *The Impact of Coronavirus on Digitalization*, University of Hamburg, Germany, p.1-6

Saçıkaralı, T. (2018), Sosyal Medyanın Kültür ve İletişimdeki Etkisi: Gençler Üzerine Bir İnceleme, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Sarı, C. ve Karadeniz, H. (2019), *İnternet Bağımlılığının Aile İçi İlişkilere Etkisi*, Sted Dergisi, Cilt:28, Sayı:4, s.294-298

Sen, K. and Prybutok, G. and Prybutok, V. (2022), *The use of digital technology for social wellbeing reduces social isolation in older adults: A systematic review*, SSM Population Health ya da Elsevier, Volume: 17, p.1-9, USA

Shütz, A. (2018), Fenomenoloji ve Toplumsal İlişkiler, (Çev. Adnan Akan ve Seyda Kesikoğlu), Heretik Yayınları, Ankara

Subramaniam, R. and Singh, S. P. and Padmanabhan, P. and Gulyas, B. and Palakkeel, P. and Sreedharan, R. (2021), *Positive and Negative Impacts of COVID-19 in Digital Transformation*, Sustainability, 13 (16) 9470, p.1-18

Subramanian, K. R. (2017), *Influence of Social Media in Interpersonal Communication*, International Journal of Scientific Progress and Research (IJSPR) ISSN: 2349-4689 Issue: 109, Volume: 38, p.69-75, India

Şahin, S. ve Aral, N. (2012), *Aile İçi İletişim*, Ankara Sağlık Bilimleri Dergisi, Cilt: 1, Sayı: 3, s.55-66

Tagay, Ö. ve Çalışandemir, F. ve Ünüvar, P. ve Deniz, İ. (2018), *İnsan İlişkileri ve İletişim*, Ayrıntı Basımevi, Ankara.

Tarhan, N. (2017), *Bilinçli Aile Olmak*, Timaş Yayınları, İstanbul

Temir, E. (2023), *Dijitalleşmenin Diyalektiği*, (Ed. İsmail Karakulle ve Ali Çakır), Dijital Çağda İletişim İmkân ve Sınırlılıklar, Eğitim Yayınevi, s.5-18

Ten Wong, D. H. and Phang, C. S. and Maarop, N. and Samy, G. N. and Ibrahim, R. and Yusoff, R. C. M. and Magalingam, P. and Azmi, N. F. M. (2017), *Effect of Social Media on Human Interpersonal Communication: A Review*, Open International Journal of Informatics (OIJ), Volume: 5 Issue: 2, p.1-6, Malaysia

Tezel, A. (2006), *Aile İçi İletişim*, Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi, Cilt: 8, Sayı: 1 s.1-6

Thomas, M. H. (2020), *The Impact of Communication Technology and Social Media on Intergenerational Relationships between Older Individuals and Their Adult Children in Bangkok*, Ph.D. in Thai Studies, Faculty of Arts, Chulalongkorn University, Thailand/manusya 23, p.188-204, Bangkok

Tur, S. (2019), *Dijital Sosyalleşme Sürecinde Kuşaklararası Sosyal Ağ Kullanımına Yönelik Facebook Kullanımı Üzerine Bir Araştırma*, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Tutgun-Ünal, A. ve Deniz, L. (2020), *Sosyal Medya Kuşaklarının Sosyal Medya Kullanım Seviyeleri ve Tercihleri*, Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, Cilt:15, Sayı:22

Ulutaş, E. (2019) Sakarya Üniversitesi Öğrencilerinin Akıllı Telefon Kullanma Düzeyleri ve Yaşam Kalitesi Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi, Yayınlanmış Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi Aile Hekimliği Anabilim Dalı

Umut, T. N. (2023), *Dijital Dünyada Kuşaklararası İlişkiler ve Aile Değerlerini Korumak*, Dijital Dünyada Değerleriyle Aile Olmak (Aile Formu-5), T.C. Cumhurbaşkanlığı Diyanet İşleri Bakanlığı, s.139-150, Ankara

Utma, S. (2020), *Aile Kurumunun Dönüşümünde Sosyal Medyanın Etkisi: Aile İçi İletişimin Dijitalleşmesi*, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt: 13, Sayı: 71, s.1016-1023

Ümmet, D. ve Batal, Ö. ve Kaya, A. ve Alkan, H. (2019), *Farklı Yaş Gruplarındaki Bireylerde Sosyal Medya Bağımlılığı: Çeşitli Değişkenlere Göre Bir İnceleme*, 21. Uluslararası Psikolojik Danışma ve Rehberlik Kongresi, s.328-334

Ünal, Ş. ve Koçak, H. (2023), *Dijital Kültürün Gündelik Yaşama Etkileri ve Kuşaklar Arası Karşılaştırmaya Yönelik Sosyolojik Bir Analiz*, Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences, 9(60), s.2022-2128

Ünlü, F. (2018), *Orta Yaş Üstü Bireylerde Sosyal Medya Bağımlılığı ve Sosyal İzolasyon*, PESA Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt:4, Sayı:1, s.161-172

Vatandaş, S. (2019), *Postmodern Dönemde Kimlik ve Sosyal Medya*, SEKAM yayınları, İstanbul

Villegas, A. (2013), *The Influence of Technology on Family Dynamics*, Proceedings of the New York State Communication Association, Volume 2012, Article 10, p.1-17

Wajcman, J. and Bittman, M. and Brown, J. E. (2008), *Families without Borders: Mobile Phones, Connectedness and Work-Home Divisions*, Sociology, Volume 42(4) p. 635–652, London

Watt, J. B. (2016), *Effects of Social Media Use on Family Relationships*, Master's Thesis, Social Work Department at California State University, Northridge

Yalçın, M. ve Yalçın, M. (2018), *Sosyal Medya Kullanımı ve Aile İçi İletişim İlişkisi: Üniversite Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma*, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt:11 Sayı:57, s.738-743

Yaşar, İ. H. (2021), *Kültürün Dijitalleşmesinden Dijital Kültüre*, Dijitalleşme Ekseninde İletişim, Kültür ve Medya (Ed. İbrahim Halil Yaşar), Literatürk Academia yayınları, s.139-160, Konya

Yaşar, İ. H. (2022), *Kullanımlar ve Doyumlar Yaklaşımı Ekseninde Sosyal Medyaya İlişkin Güven ve Motivasyon İlişkisinin İncelenmesi*, (Ed. Erhan Eroğlu ve Hakan Ayaz), Disiplinlerarası Bir Alan Olarak Dijitalleşme, Eğitim Yayınevi, s.147-162, Konya

Yeğen, C. ve Dönmez, S. C. (2020), *Dijitalleşme, Askeri Simülasyon Oyunları ve Propaganda*, (Ed. Aylin Görgün Baran, Oya Hazer ve M. Serhat Öztürk), Gençlik ve Dijital Çağ, Hacettepe Üniversitesi Gençlik Araştırmaları ve Uygulama Merkezi, s.181-192

Yengin, D. (2014), *Yeni Medya ve Dokunmatik Toplum*, Derin Yayınları, İstanbul

Yengin, D. (2019), *Teknoloji Bağımlılığı Olarak Dijital Bağımlılık*, TOJDAC Dergisi, Cilt:9, Sayı:2, s.130-144, İstanbul Aydın Üniversitesi

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2011), *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Seçkin Yayıncılık, Ankara

Yıldırım, B. S. (2013), *Kuşaklararası İletişim Farklılığı: Bilim Teknoloji ve Yenilik Haberleri Üzerinden Bir Odak Grup Çalışması*, Selçuk İletişim, Cilt:8, Sayı:1, s.5-18

Yılmaz, M. (2018), *Toplumsal Değer Farklılaşmasının Bir İletişim Engeli Olarak Ele Alınması ve Bir Örnek Olarak Acı Filminin İncelenmesi*, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt:11 Sayı:55, s.888-896

Yurdakul, H.ve Ferah, N. (2021), *Dijital Çağda Kitle Kültürü, Eğlence ve Sanat*, Kitap Eleştirisi, Hakemli Uluslararası e-Dergi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İletişim Fakültesi, Sayı: 11, s.184-189

Zinderen, A. (Ed.), (2021), Dijital Sosyoloji Çalışmaları, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara